توختاجی روزی

زۇمرەت

شنخاڭ خەلق نەشرىياتى

توختاجى روزى

(شېئىر ۋە ھېكايىلەر)

مەسئۇل مۇھەررىرى : توختى ئايۇپ

ش نجاك خەلق نەشرىياتى

مۇھەررىردىن

توختاجى روزى 1943 - يىلى ئاتۇش ناھىيىسىنىڭ ئۈستۈن ئاتۇش رايونىدا زىيالى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1951 - يىلدىن 1958 - يىلىغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە، 1958 - يىلدىن 1962 - يىلىغىچە شىنجاڭ پىداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات پاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. 1962 - يىلدىن 1980 - يىلىغىچە يەركەن، قىزىلسۇ قاتارلىق جايلاردا ئوقۇتقۇچى ۋە تەشۋىقات خىزمەتلىرىدە بولغان. 1981 - يىلدىن باشلاپ شىنجاڭ ماتارىپ ئىنىستىتۇتىدا ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلىمەكتە.

توختاجى روزى 1959 - يىلدىن باشلاپ شېئىر يېزىش بىلەن، كىچىنچە ھېكايىچىلىق بىلەنمۇ شۇغۇللانغان. بۇ توپلامغا ئاپتۇرنىڭ بىر قىسىم شېئىر ۋە ھېكايىلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلدى.

مؤندەرىجە

شېئىرلار

قەلەم ئالدىم يەنە قولغا 3
زامانداشلارغا 4
باھار ئىلھامى 6
كاككۇك 7
دوست ئەھمەس 9
بىر قېتىملىق مۇنازىرە 10
دوستلۇق كۆيى 11
بوغدەي ئىلھامى 11
كۆز لىرىكىسى 12
ئاتۇش ھەققىدە غەزەل 14
كەلدى نۇرۇز كۈنلىرى 15
ئۈزۈن سەپەر ناخشىسى 16
ئىشقى دىلدىن ئۆچمەيدۇ ئەسلا 22
قەلب گۈزەللىگى 22
مەن ھاياتقا كەلدىم قايتىدىن 23
ماي غەزىلى 27

رؤبائلار 28
بۇنداقمۇ گۈزەل تېخى ئەتىمىز 29
ئەقىل بۇلىغىدىن تامچىلار 30
ئانىجان، ئالدىڭدا تازىم قىلىمەن 32
گۈل ئىشقى 33
يۇرت قوشىغى 34
نۇزۇگۇم (داستان » 37

ھ كايىلەر

ئابدىقادىر ھاكىم 115
تۇختام 122
ئاتا ، مېنى كەچۈرۈڭ 126
مۇھەببەت 136
ئەل رايى 147
ھىلاي « كالۋا » 152
زۇمرەت ... (پوۋېست) 165

شهریار

قەلەم ئالدىم يەنە قولغا

بەخت دەرياسىدا ئاقتىم، ئۈمىت ساھىلىگە باقتىم،
ئىشەنچىدىن كۈچ، قۇۋۋەت تاپتىم، يېرىپ دولقۇن غۇلاچ ئاتتىم.

دەۋر ئىشقىدا يانىدىمەن، ئىجات نەغمىسى چالدىممەن.
غەزەل ئەھلىگە تالىقمەن، يېڭى نەزمىگە كۈي قاتتىم.

ئىجاتسىز قانچە يىل ئۆتتۈم، ئەلەم دەرياسىغا چۆكتۈم،
سېغىنىدىم ئەرك، ۋىسال كۈتتۈم، ئۈمىتتىن دىلغا شام ياقتىم.

ئۈچۈپ باشتا تۈمەن قالپاق، يىدىم دەشنام، تاياق - توقماق،
ئەجەپ تەس بولدى كۈن ئالماق، يەنە زىندانلىدا ياتتىم...

چېكەمگە قار - قىرو قوندى، پىشانەمگە قورۇق تولدى،
چىرايىم زەپىرەك بولدى، ھىساپسىز دەرت - ئازاپ تارتتىم.

غەزەپلەر ئەۋجىگە چىقتى، چېقىپ چاقماق قەھىر تۆتتى،
قارا تۇنىمك كۈنى پۈتتى، كىشەنلەرنى ئۈزۈپ چاقتىم.

ۋەتەن كۈلدى، خەلق كۈلدى، پايانسىز تاغۇ - تاش كۈلدى،
بەختتىن كەك زىمىن كۈلدى، ھاياتقا كۆز قايتا ئاچتىم.

ھالال ئەجرىم بىلەن شاتمەن، بوشاڭلىقتىن يىراق - ياتمەن،
ئىجات، مېھنەتتە پەرھاتمەن، ئەقىدەمدىن شىرىن تاپتىم.

ئىلىم ئەھلى ئۇرۇپ خەندان، قىزىتتى جەڭ، بۆسۈپ قورغان،
شۇ جەڭدە مەنمۇ بۇپ پالۋان، مەرىپەت گۈلىنى تاقتىم.

ئۈمىت ـ ئارزۇ نىجات تاپتى، دىلىمغا نۇر ـ لاۋا ياقتى،
نىشان كۆندەك چېھىر ئاچتى، بولۇپ سۈمرۈغ قانات قاقتىم.

قەلەم ئالدىم يەنە قولغا، بېلىم باغلاندى بۇ يولغا،
باسارمەن توختىماي ئالغا، زەپەر تۇلپارىدەك چاپتىم.

1980 ـ يىل ئاپرىل ، ئاتۇش

زامانداشلارغا

زامانداشلار، « قىيىن ئىش يوق ئالەمدە،
ئەجرى قىلىپ كۆكۈل قويغان ئادەمگە . »

*

يۈلتۈزلارغا خىيال بىلەن باقىمەن،
كۆك ئاسماندا گويا قانات قاقىمەن.
ئاي، مارىستىن ھالقىپ ئۆتۈپ مېركۇرىي،
يۇپپىتىر، ... دا نۇرغا سىڭىپ ئاقىمەن.
زەپىمۇ چەكسىز ـ بىپايانكەن بۇ ئالەم،
خىيالەتتە يەنە يەرگە قايتىمەن.
ۋادەرىغا ! ... بىلگەنلىرىم زەررىكەن،
دىلدا بىر ئوت، شۇ ئوت بىلەن يانىمەن.
ھاياتلىققا كېلىپ نە ئىش قىلدۇق بىز،

بۇرچى نېمە، زادى ئىنسان دېگەنلىك ؟
دۇرۇسمىدۇ، ئۆزى ئۆچۈن ياشاشلا،
ئۆمىدىچۇ ھەر كىشىگە ۋەتەنلىك ؟
كۆتۈپ تۇرارنى ـ نى سىناق، ئۆتكەللەر،
ئالەم چەكسىز،
بۇرچىمىز مۇ چەكسىز دۇر.
ياشاش كېرەك ئىنسان دېگەن ئىنسانچە،
ئۇنىڭ قۇربى ئالەمدە چوڭ، تەڭسىز دۇر.
قېيىن ئەمەس دەيمەن جەسۇر ئادەمگە،
كىرپىگىدە گۆھەر كانى كولىماق.
قېيىن ئەمەس زېھنى، كۆچى، ئەجرىدە،
سەييارىدە زەپەر كۆنى تىۋىلىماق.
ئەقىل، قۇدرەت ـ جاسارەت بار ئىنساندا،
يەتمەس ئاڭا ئۆزگە ھېچبىر مەخلۇقات.
ئۇنىڭ بىلەن قىلغان ئىشى ئاز ئەمەس،
بىھىساپتۇر ئىنسان ئاچقان تىلسىمات.
قانچە ـ قانچە چوققىلارنى ئالدى ئۇ،
تۆھپىلىرى باھاسىز ۋە ئۆچمەستۇر.
ئىنسان يازغان شانلىق قىسسە ـ تارىخنا،
ئەۋلاتلاردىن ئەۋلاتلارغا ئۆلمەستۇر.
بىراق، دوستلار ئالەمدىمۇ ئىش تولا،
تېخى ئىنسان يېنىغىمۇ بارمىغان.
گاھى ئاپەت، تىلسىم مۇشكۈل تەكتىگە،
يېتىپ، سىرلىق يىلتىزىنى قازمىغان.
ئالەم سىرى شۇنچە ھەيۋەت، كۆچلۈكمۇ،
زادى ئىنسان يېتەلمەمدۇ تەكتىگە؟

ياق !
ئىنسانلار كۆچلۈك هامان ۋە غالىپ،
ئۇ ئالەمنى سالار چوقۇم لەرزىگە.
چېگىشلارنى ئىنسان قولى يېشىدۇ،
تىلسىملارغا ئەقلى ئاچقۇچ تاپىدۇ.
ئىرادىسى ، ئىجتىهادى مۇشكۈلنىڭ،
گەجگىسىگە دەسسەپ تۇلپار چاپىدۇ.

×

كەڭ ئاسمانغا زوقۇم بىلەن باقىمەن.
مۇئەللەقتە گويا قانات قاقمەن.
قۇچاقلاشىپ قۇياش بىلەن، ئاي بىلەن.
نۇرغا سىڭىپ يەرۇ ـ كۆكنى ئاقمەن.
تەپەككۇرۇم پەرۋاز قىلار بەھۇزۇر،
ئۇ ئالەمنى چاقماقتىن تېز كېزىدۇ.
يەر ـ ئاسمانى بويسۇندۇرسا ئادەملەر،
كۆڭلۈم هامان شۇ ئارزۇدا ئۇزىدۇ.
ئارزۇ ئۇچۇن لازىم قەيسەر ئىجتىهات.
هە، ئۇنىڭسىز ئارزۇلىرىڭ كۆلمەيدۇ.
هالال تەردىن ئالتۇن قەسىر ياسايلى،
ئۆمۇر ئۆچەر، ئەمما ئەجىر ئۆچمەيدۇ.

1982 - يىل، ئۇرۇمچى

باهار ئىلهامى

دالا ـ تۇزنى ئويغىتىپ
چوكانتالنى ئويۇنىتىپ،

يۇرەكلەرنى شوخلۇق تۇيۇپ،
باھار كەپتۇ يۇرتۇمغا.

ئېچىلىپتۇ گۈل - غۇنچە،
خوشاللىقى كۆپ شۇنچە.
دەيدۇ گۈزەل جاھالى:
« سەپ سېلى گۈلگۈن تۇرقۇمغا . »

بۇ كۆركىدۇر پەسىلنىڭ،
ۋاقتى ئىشچان نەسلىنىڭ
ئاساس سالار ئەتىكى،
خامان - خامان ھوسۇلغا.

مەن باھاردىن شاتلاندىم،
ئىش قويۇنىغا ئاتلاندىم.
ئاشىق بولۇپ قەلبىمدىن،
باھار ئاتلىق دوستۇمغا.

1958 - يىل، قەشقەر

كاككۇك

« كاككۇك ! ... كاككۇك ! ... »
يېشىل دەرەخ شېخىغا قونۇپ،
كاككۇك چىرايلىق سايراۋاتىدۇ
شاختىن - شاختا ئۇچۇپ
ئۆز ئاۋازىنىڭ گۈزەللىكىدىن،
پەخىرلىنىپ يايراۋاتىدۇ.
قەدىمدىن،

بوۋىلار سۆزلەركەن كاككۇك ھەققىدە :
« سايرايدۇ ئۇ زېمىنغا ئىشقىدا،
مۇرادىغا يەتمەي بىچارە
ئۆتىدۇ شۇنداق ھۆك بىلەن تەنھا-
غېرىپلىق بېغىدا ... »
ياق !
كونىلارنىڭ رىۋايىتى ئۇ،
بۇگۈن،
كاككۇك سايرايدۇ شادىمان - بەختىيار.
سايرايدۇ ئۇ
يېشىل دالىلار
پەرھاتلارنىڭ ئىش سەھنىسىدە،
ناخشىسى يېپ - يېڭى
يۈكسەك ئاھاڭدار.
ئېتىزدا ئىش قاينىتار ئەمگەكچىلەر،
زەربىدار بولۇپ يەڭنى شىمايلاپ.
مۇھەببىتىنى كۆيلەپ ئەمگەكنىڭ
يىگىت - قىزلار ئېيتقان ناخشا
يىراقلارغا كېتەر جاراڭلاپ.
« كاككۇك ... كاككۇك ! ... »
ئەنە ،
دەرەختىكى كاككۇكمۇ
شۇ قۇۋناق شاۋقۇنغا ئاۋاز قاتىدۇ.
خۇددى مەشۇغىنى تاپقان ئاشىقتەك
قىز قىشىغا سىغمای
شوخلۇنۇپ سايرايدۇ.

ئەمگەك ئىشقىدا ياتقان مەرتلەرنى
مەدھىيلەپ
ناخشىسىدا كۆيلەۋاتىدۇ.

1962 - يىل ئۆكتەبىر، قەشقەر

دوست ئەمەس

باياشات ۋە تېچ - خوشال چاغلاردا تاپقان دوست ئەمەس،
ياكى مەنسەپ تەختىدە تۇرغاندا تۇتقان دوست ئەمەس.
ماختىسا ئالدىڭدا ھەر چاغ ئۇچۇرۇپ كۆككە سېنى،
ئىللىتىڭنى كۆرسەمۇ كۆرمەسكە سالغان دوست ئەمەس.

يىل شۇنى، ئۆتمەيدۇ تۇز ئىنسان ھاياتى ھەر زامان،
چۈنكى خوشلۇق - خاپىلىق، جاپا - ھالاۋەت جۈپ ھامان.
خاپىلىق، جاپا ئىچىدە سىنىلار چىن دوست دېگەن،
باشقا كۈن چۈشكەندە سەندىن نېرى قاچقان دوست ئەمەس.

سەن چېلىشقا چۈشكىنىڭدە بىرگە چۈشكەن دوست ساڭا
بىر نېمەت - مەقسەت بىلەن ئوت - سوغا كىرگەن دوست ساڭا،
ئۆزىدىن پەس يا ئىگىز كۆرمەي سېنى، تەڭ كۆرسە ئۇ،
شۇندا دوست - دە!

قەلبىگە نەپسى يېپىشقان دوست ئەمەس.

1978 - يىل، يانۋار، ئاتۇش.

بىر قېتىملىق مۇنازىرە

(1974 - يىللىق خاتىرەمدىن)

« ئىككى مۆلچەر » ئاكتىۋى دەر: « ئەي زىيالى سەن سېمىسق،
چۈنكى سەن بۈرژۇئازىيىگە باغلىغان مېھرى - ئىشتى.
ئويلىمايسەن ئىنقىلابنى، پەن ئۇچۇن سەۋدايىسەن،
كۆپ ئۇگەنسەك ئەكسىيەتچى بولمىغىك شۇنچە ئېنىق.... »
مەن دىدىم : « ئەقلى - ھۇشۇڭ بارمۇ سېنىڭ قۇشقاچچىلىك
پەدىگە چۈشمەس سۆزۈڭ چىقتى ئەجەپ يات ھەم قىزىق.
ئۇگىنىپ پەن ئەل ئۇچۇن تۆھپە قوشۇش ئارزۇيۇم مېنىڭ
« ئاخۇنۇم جىجىق » كۆرۈپ ئالدىمغا كۆپ سىزما سىزىق ! ... »
ئۇ دىدى : « ئون يەتتە يىلنىڭ بىرمۇ توغرا يېرى يوق
بۇ سۆزۈمگە قارشى بولساڭ، قېنى بىر مەيدانغا چىق ! »
مەن دىدىم : «تۆھمەت بىلەن پاكىتنى يوق قىلماق قىمىن
بۇنىڭ ئىسپات بېرىدۇ تارىختىكى ھەر قۇر يېزىق ... »
ئۇ دىدى : « بارچە زىيالى ئىككى يۈز ھەم ئاغىچى،
بىلگىنى كونا ۋە چەتنىڭ، بەك چىرىك - بەكمۇ سېرىق ... »
مەن دىدىم : « ئوبدان ياراشقاي ئۇ ئاتاق سەندەكلىگە.
ھەر شامالغا باپ ئۇسۇل ئويناش ساڭا ئادەت - قىلىق . »
يۈزىنى داپتەك قىلىپ مەغرۇرلۇنۇپ ئىلجايدى ئۇ ،
« بىل شۇنى، كور شەھرىگە كىرسەك كۆزۈڭ تورسۇن قىسىق.
باق زامانغا، ئويلا ئىقبال، تاشلا كىتاپ - دەپتەرلىنى،
بولىدۇ « سىنىپى كۆرەش » ، « پىپەن » نىلا بىلسەڭ پىششىق »
مەن دىدىم : « كۆپ جۆيلىمە، ياقماس قۇلاققا سۆزلىرىڭ،
مەرت - قېرىان بۇركۈت بولۇش ھېچ توخۇغا بولماس نېسىپ.

پەن گويا چەكسىز دېڭىز، مەن ئۇندىكى ئاددى بېلىق
بىلىمىم ئەل ـ خەلق ئۈچۈن، شۇندىن كېلەرتەلەي ـ رىسىق! ... »

1976 ـ يىل، ئاتۇش

دوستلۇق كۈيى

مېھرىمدە سۇغاردىم دوستلۇق گۈلىنى
ئېچىلدى پورەكلەپ، چېچەپ خۇش پۇراق.
دالبەك خار ئوۋۇل ① دىن تىيانشانغىچە،
تۇتاشقان رىشتىمىز،
شۇنچە چىرىك ھەر ۋاق.
تاۋارنى پەتنۇس قىپ، تۇتتى شارا پىنى،
موڭغۇلنىڭ گۈزىلى چوڭقۇر ھۆرمەتتە.
بىر قولۇم كۆكسۈمدە، ئالدىم مەنمۇ ھەم،
ياڭرىدى تۇققانلىق كۈيى شۇ پەيتتە ...

1979 ـ يىل، ماي

بوخەي ئىلھامى

يەرمۇ كۆك، ئاسمانمۇ كۆك،
دولقۇنلىغان دېڭىزمۇ كۆك.

① دالبەك خار ئوۋۇل ـ ئىچكى موڭغۇلدىكى مەشھۇر تاغ.

كۆز چاقنىتار زۇمرەت سۈيى،
جەننەت ئىكەن بوخەي بويى.
ئۆركەشلىگەن دولقۇنلىرى،
نەغمە ئىكەن شاۋقۇنلىرى.
ئۇيۇقتىكىن لىۋى ئۇنىك،
قەيەردىكىن چېكى ئۇنىك؟
زوقۇمنى تارتتى ئۆزىگە،
مەپتۇن قىلىپ شوخ كۆيىگە.
قالدىم قاراپ ئۇزاققىچە،
كۆزۈم تىكىپ يىراققىچە.
ۋەتەن! ـ دىدىم خوشاللىنىپ،
ئالدىم قەلەم ئىلهاملىنىپ.

ئۆركەشلىدى دىلدا غورۇر،
مېھرىم شۇ تاپ بوخەيگە جۆر.

1979 ـ يىل، ئىيون، دالىيەن

كۆز لىرىكىسى

كۆز كەلدى
قەلبىمدىن شېئىرى سۆز كەلدى،
ئېخ، بۇ كۆز زەپىۇ ئېسىل ـ ئۇز كەلدى.

× ×

دالىلار، ئېتىز ـ قىرلار، چىمەن باغلار،
ھۆسنىنى تۆزەپ گۈزەل كىيىنىپتۇ.

كۆزلەرنى قاماشتۇرۇپ ياسىغىشىپ،
جۇلالىق زەر ئېسىشىپ بېزىلىپتۇ.
دەل - دەرەخ ئىغاكلىشىپ ئۇسۇل ئويناپ،
سۆيۈشۈپ سۆيگۈسىدىن بەزمە قۇرۇپ.
دىللارنى مەپتۇن قىلار جۆر بوپ ئاڭا،
خوشناۋا بۇلبۇللىرى نەزمە ئوقۇپ.
شۇنىڭلاپ سالقىن شامال سۆيۈپ يۈزنى،
قوشاقتا ئاھاڭ قوشۇپ ئۆتۈشىدۇ.
مەجنۇنتال تۆۋلىرىدە يېگىت - قىزلار،
مۇھەببەت شارابىنى تۇتۇشىدۇ.
قايناقتا كۆز تاشلىساڭ ئەلۋەكچىلىك،
مېۋىلەر قىيامغا تولۇپ پىشقان.
خۇش پۇراق چاچار ئەترە جىمى يەرگە،
ھالال تەر ھوزۇرىنى كۆرەر ئىشچان.
ئامبارلار تولۇپ كەتكەن ئاشلىق بىلەن،
كۆڭۈللەر يايراپ راسا شاتلىق بىلەن.
تولۇپتۇ دەستىخانلار ياڭزا - ياڭزا
شىرنىلىك، نازۇ - نېمەت، تاتلىق بىلەن.
يەلكەندەك ئۆزىشىپ شوخ پاختىكارلار،
ئىتتەككە ئىساق بۇلۇتلار تولدۇرۇشقان.
تەشۋىشسىز، ئازادىدۇر دېھقان كۆڭلى،
قەلبىگە شاتلىق، ئىشەنچ تولدۇرۇشقان.
گۈكسىرەپ يەر ئاغدۇرار تىراكتۇرلار،
بۇ كۈنلەر تېرىم ئۈچۈن بەلەن پۇرسەت.
مۇنبەت يەر قۇچىغىغا چۈشكەن ئۇرۇق،
قىشچە ئانا يەردىن ئىمەر شەربەت.

ئىپارەدەك پۇراق چاچار باغ - ۋارانلار،
گۈپۈلدەپ ، لەززەت بېرىپ دىماقلارغا.
كۆز يەتسىلى مەۋرىچىلىق ئېلىپ كەلدى،
تاغ ، ئىدىر، شەھەر، يېزا - قىشلاقلارغا.

ھە ، بۇ كۆز بۆلەكچىلا گۈزەل كەلدى،
دىللاردىن ئۇنى كۈيلەپ غەزەل كەلدى.
تېخىمۇ ھۆر، بايباشات كۈنلەر ئۈچۈن،
ئىشلەشكە كەڭرى پۇرسەت - مەھەل كەلدى.

1980 - يىل، سېنتەبىر، ئاتۇش

ئاتۇش ھەققىدە غەزەل

ئانا يۇرتۇم ئاتۇشۇم، قوينى چىمەنگاھ - لالىزار،
ئوق سولىدا كۆكنى سۈيگەن كۆمۈش باشلىق تاغ يانار.

تاغ گويا ئالتۇن ئۈزۈك، يۇرتۇم ئۇنىڭ ياقۇت كۆزى،
ھۆسنىدىن جەننەت خىجىلدۇر، مېھرىدىن نۇر - زەر چاچار.

داڭقى بار « ئەنجۇر ماكانى » دەپ ئۇنىڭكى ئەل ئارا،
خۇش پۇراقلىق ھىدىغا بۇلبۇللىرى ئاشنا دىيار.

مەرت ، زىرەك ئەمگەك سۈيەر خەلقى باھادىر - قەھرىمان،
ئەجرىدىن تاشلىقتا پەيدا قىلدى گۈل - لالە، ئانار ...

مەن ئانا يۇرت قوينىدا، يۇرتۇم يۈرەگىم باغىدا،
سۈيگۈ - مېھرىم پەرۋىشىدە تۆت پەسىل ئوخشاش باھار.

ئۇ بۈگۈن سۈمرۈغ بولۇپ قاقتى قانات ئىقبالسېرى،
ئاشۇ يۈرتنىڭ ئوغلىمەن ! قەلبىمدە چەكسىز ئىپتىخار.

1981 - يىل، ئاتۇش

كەلدى نۇرۇز كۈنلىرى

كەلدى نۇرۇز كۈنلىرى، كۆلدى چىچەك - گۈللىرى،
ئوقۇلدى شۇ گۈللەرگە، قەلەمداشلار كۈيلىرى.

قۇرۇپ ئىناق بەزمىنى، ئەيتار قوشاق - نەزمىنى،
پار كەلگەچكە ھەممىنىڭ مېھرى بۇلاق دىللىرى.

بىرسى ئۇسۇل ئويناپدۇ، بىرسى سازنى سازلايدۇ،
ھەسەل - شەربەت ياغدۇرار بۇلبۇل بولۇپ تىللىرى.

ناخشىلاردىن كۆردۈمەن، ئىرادىسىن بىلدىمەن،
تۆتلىشىشكە تەڭلۇق ئىكەن پىكىر - ئويلىرى ...

كەلدى نۇرۇز كۈنلىرى، كۆلدى چىچەك - گۈللىرى،
تولدى شاتلىق - بەزمىگە، قىيان دەريا بويلىرى.

بۇ ھارپىسى باھارنىڭ، گۈزەل، چوغلۇق ناھارنىڭ،
قىزار تېخى بۇندىنمۇ، ئەتىگى خوش تويلىرى.

1981 - يىل فېۋرال، ئاتۇش

ئۇزۇن سەپەر ناخشىسى

1

ئەجدا تلارنىڭ ئىسسىق قېنىدىن،
چېھىر ئاچقان بۇگۈنكى دەۋران.
بۇرچىمىزدۇر گۈزەل ئەتىگە،
ئەجىر قىلىش، پىدا قىلىش جان.
باغلىنغانمىز شۇ نىشان ئۈچۈن،
بېلىمىزنى ئىشەنچ ـ ئىرادە،
كەمرىدە چىڭ ـ مەھكەم قىلىپ.
قانداقمۇ چىن ئىنسان دېگۈلۈك.
گۈزەل ئارزۇ،
شىرىن لەۋزىدىن،
بەل بوشىتىپ كەتكەنمى يېنىپ ؟ .
ئىقبال ئۈچۈن قەلبىمىز يالقۇن.
ئىلگىرىلەيمىز قۇچۇپ شەرەپ ـ شان.
ھالال تەردىن
ۋە شۇ شەرەپتىن،
تارىخ بېتىگە پۈتۈپ ماڭىمىز،
مەڭگۈ ئۆچمەس جەڭگىۋار داستان.

* *

چىقماس ئەستىن كۆرەشچان يىللار.
ئوت يالقۇنى
پۈرۈخ ئىسلىرى،

دەھشەت سېلىپ ئەلنى قاپلىغان.
زىندانلاردا
مەيدان
يوللاردا،
زاۋۇت ـ خانىدا
ئېتىز ـ خاماندا،
تۆكۈلگەن شۇ بىگۇنا قانلار،
شاۋقۇنلۇق دەريادا قوشۇلغان شۇ ئان.
ئاتلىنىشقان جەڭ مەيدانىغا،
جىڭگانىشەندە
تىيانشاندىمۇ،
بىر نېمەتلىك
مىڭلاپ ـ تۈمەنلەپ،
باتۇر ئەۋلات ـ قەساسكار ئوغلان.
ئويلىغانمۇ ئۇلار جېنىنى ؟
ياق، ياق !.
ئەسلا خىيالىغىمۇ،
كەلتۈرمىگەن تەنها بەختىنى.
پاچاقلاش ئىدى ئۇلار نىشانى،
جاھالەتلىك دوزاق ياراتقان،
قارا تۈننىڭ چىرىك تەختىنى.
ۋە يارىتىش ئەۋلاتلار ئۈچۈن،
ھاياتبەخش ئەركىنلىك گۈلى،
پورەكلىگەن بەختىيار زامان.
كۈلدى ئاخىر
خارا پلاتق، غۇربەت

باستقان ئەلده
مىليونلار كۆتكەن
شىرىن ئۈمىت، ئارزۇ ئۈە ئارمان.

2

... ئوتتۇز يىلنى ئۆتكۈزدى باشتىن،
شۇ مەرتلەرنىڭ تۇنجى ئەۋلادى.
تېخىمۇ ھۆر كەلگۈسىنى دەپ
جەڭ قىزىتتى.
ۋە لېكىن يىللار،
تۇز ۋە تېچ ئۆتمىدى زادى.
شىرنە ماراپ بەخت بېغىدىن،
رو چۈشىلار قۇتراشتى ھەر يان.
پەرى بولۇپ ياسىنىپ جىنلار،
كۆتىرىشتى غەلىتە چۇقان.
قىزىل تونىنى كىيىپ ئۇستىگە،
ئۆمىلەشتى تەختكە قاراپ.
قان ـ تەر بىلەن يارالغان گۈلشەن ـ
گۈلىستاننى، بۇزۇپ ـ چەيلىشىپ،
قىلماق ئىدى مەقسىدى خاراپ.
جاقىراشتى :
« غۇربەتچىلىكتە
نامرات لىقتا ئۆتمەكلىك شەرەپ.
ياخشى تۇرمۇش ـ كاپىتالىزىم،
بۇ ئاپەتنى قىلماڭلار تەلەپ ... »

جاۋۇلدىدى ئاغزىدا ، ئەمما،
خەلق تۆككەن قان ـ تەر ئەجرىدىن
تەييارلاشتى مەي ـ شاراپ ھەدەپ.
بەختىمىزنى رۇمكا ئىچىدە
تۇگەتمەكنى ئارزۇ قىپ،
قەستلەپ.

تايتاڭلىشىپ، ئېشىپ ھەددىدىن،
ياۋۇزلۇقتا كېتىشتى ئەدەپ.
ئەركىنلىك دەپ قېنىنى تۆككەن،
ئەل بەختى ئۈچۈن جېنىنى تىككەن،
نى ـ نى ئاقچاچ جەسۇر جەڭچىنىڭ،
پۈت ـ قوللىرى چۈشەلدى شۇ ئان.
توشمۇ ـ توشتىن كالتەكنى تەڭلەپ،
ۋەھشىلىشىپ چاپلاشتى بوھتان.
تەر تۆككەنلەر خارۇ ـ زار بولۇپ،
كۆزا چاققان ئەزىز سانالدى.
قان ـ تەر بىلەن يېزىلغان تارىخ،
تۇساتتىنلا قارا بويالدى.
ئىگەللىدى ھوقۇش ھوۇلىشى،
بۈلبۈللارنىڭ خۇش ناۋاسىنى.
ئىگەللىدى سېسىق بۇرۇختۇم،
گۈلستانلار ساپ ھاۋاسىنى.
تېچ بولمىدى زادى بۇ ماكان،
ئەلنىڭ زايى بولدى زور قېيان.
قەھىر ـ غەزەپ چاقمىغى چاقتى،

نىقاپلىرى كۆيۈپ - كۈل بولۇپ،
ئالۋاستىلار بولۇشتى گۈمران.

3

قۇچاقلاشتى ئىلىم قايتىدىن،
بەخت بىلەن
ئەركىنلىك بىلەن.
بولدى يالقۇن ئۈمىت چىرىغى،
يېڭى ئۇزۇن سەپەر باشلىدى،
كۆزلەپ ئىقبال سۈيۈملۈك ۋەتەن.
ئۇلۇغ يۈرۈش داۋانلىرىدا،
زەپەر تۇغى قىلماقتا جەۋلان.
ئەجدادلارنىڭ تىلەكلىرىدىن،
ئىپار كەبى خۇش پۇراق چېچىپ،
ئېچىلماقتا لالە يۈ - رەيھان.
يېشىلمەكتە قوللاردا بۇگۈن،
نى - نى مۇشكۈل، تىلسىمات - تۇگۈن.
پەرھادنى كۆرسە شىرىنىڭ
تۆكۈلمەمدۇ ئاتلىقتىن يېشى ؟
كۆلدى دىلنىڭ مېھرى - ئىخلاسى،
كۆلدى ئۈمىت، تەخمىن - قىياسى.
بىز بىلىمىز :
ئايرىلماس پەقەت
ئىلىم - پەندىن ئەلنىڭ گۈللىشى.
چولپانلارنىڭ ياش ھەمرايىغا،

قايىل بولۇپ كۆك پەرىسىنىڭ،
ھۆرمەت بىلەن ئىگىلدى بېشى.
پەرۋاز قىلىپ سامان يولىدا،
ئوتتەك يېنىپ ئىقبال كۈيىدا،
ياراتماقتا مۆجىزىلەرنى،
ئەلنىڭ سانسىز مەرت قىران قۇشى.
تۆت ئۈچقۇر ئات بارماقتا ئۇزۇپ،
بىر بىرىنىڭ بويۇپ قولىدىشى.
شۇ تاپ ئەنە، سەييارىلارنىڭ،
چېكىسىدە ئاشۇ مەرتلەرنىڭ،
قىسىپ قويغان قىزىل غۇنچىسى.

*　　*

جان پىدا قىپ تۆكۈپ ئىسسىق قان،
داغدام يولنى ئەجداتلار ئاچقان.
ئىلگىرلەيمىز ئاشۇ يول بىلەن،
كۆكرەك كېرىپ ئىستىقبال تامان.
يارىتىمىز پۈتۈن ئالەمدە،
بۈنىدىنمۇ ھۆر
بۈنىدىنمۇ گۈزەل،
دىللاردا سۆيگەن بەختىيار زامان.

1980 - يىل، ئاۋغۇست، ئاتۇش

ئىشقى دەلىدىن ئۆچمەيدۇ ئەسلا

« گۈل - زىمىنىمنىڭ گۈزەل زىنىتى،
خۇش پۇرىقى دىللارغا شىپا ... »
دىسەم ،
بىرسى دېدى : « شۇنداغۇ،
ئەپسۇس، ئۆمرى تولىمۇ قىسقا.
دېدىم : « ئۇزۇن بىمەنى ياشىتىن،
بەھرى گۈلدەك بىر كۈنمۇ ئەلا.
ئۆمرى قىسقا بولسىمۇ ئۇنىڭ،
ئىشقى دىلدىن ئۆچمەيدۇ ئەسلا. »

1981 - يىل، ئىيۇن، ئاتۇش

قەلب گۈزەللىگى

قوللۇرۇڭدا دەستە - دەستە گۈل،
چىرايىدا كۈلكە - تەبەسسۇم .
دېدىڭ : « گۈللەر چاچقاچ خۇش پۇراق،
يايراپ كەتتى قەلبىم - ۋۇجۇدۇم.
يۇرۇگۈمدىن سۈيىمەن گۈلنى،
گۈل ، گۈزەللىك سىمۋولىدۇر.
بولسا گۈلدەك ھۆسنى ئادەمنىڭ،
چىن مۇھەببەت چاچار پارلاق نۇر ... »
تولۇق ئەمەس كۆردۈم سۆزۈڭنى،
چىن گۈزەللىك چىرايىدا بولماس.

نۇر چاچمىسا قەلپ گۈزەللىگى،
مۇھەببەت، ئۇ لەززەتكە تولماس.

1981 - يىل، ئىيۇن، ئاتۇش

مەن ھاياتنا كەلدىم ئايتىدىن

1

ئىوتتۇز بەشتىن ھالقىدى يېشىم
ئوتتۇرا ياشلىققا بوپتىمەن تالىق.
ئۆز - ئۆزۈمگە سۇئال قويىمەن :
نە ئىش قىلدىم شۇ ياشقا لايىق ؟
بۇ ھاياتنىڭ مەنىسى نىمە،
يەتتىم ئۇنىڭ قەدىرىگە قانداق ؟
ئەلنىڭ شاتلىق ۋە قايغۇسىغا
بولدۇمۇ - يوق مەنمۇ تەڭ ئورتاق ؟
بەردى جاۋاپ ئۆتكەن كۈنلىرىم :
ئۆتتى ياشلىق لاي سۈدەك ئىقىپ.
يوق « ئەپسۇس » نى ئالغۇدەك قاچا،
(ئىشمۇ پۈتمەس قۇرۇق « ئەپسۇس » تا)
ھېكمىش لازىم ئالدىغا بېقىپ.
لېكىن بولماس ئەسلىمەي ئۇنى،
كۆتەرمىدىم (ئىقرار قىلىمەن)
پۈتۈن ئون يىل ئەلنىڭ يۈكىنى.
بارنى بۇزۇپ - چېچىپ تۈگەتتۇق،

ئويلىماستىن ئالدى - كەينىنى.
توپا سالدۇق ئۆز رىستىمىزغا،
تەۋەلىكتە چىقىپ ئۇچىغا.
« ئوك » غا قارشى « سول » غا ئات سالدۇق،
« سول » دا قىزىپ كەتتۇق يىراقىقا،
ئونتۇمىدۇق « جىن » نى ھەر سۆزدە،
بەزەن ھەتتا ؛

دەرەخ ھەم گۈلمۇ
كۆزىمىزگە « جىن » دەك كۆرۈندى.
« جىن » غا قارشى جەڭ لازىم، دىدۇق
شۇ جەڭلەرگە يېڭىدىن - يېڭى،
سەپ ۋە چارە، سورۇن تۈزۈلدى.
پۇتىمىزدا تەپتۇق باغۇەننى،
ئاغزىمىزدا نەشپۈت يەپ تۇرۇپ.
شەك كەلتۈردۇق ئانا سۈتىگە،
نومۇس، ۋىژدان دېگەننى ئۇنتۇپ.
ئادەم تۇرۇپ « يوك » كە ئايلاندۇق،
« تۈلپار » لىقتىن بىكار تەلەتكە.
قېقىنۇسنى ، بۈلبۈلنى قوغلاپ،
شاتۇتىنى باقتۇق سۆلەتكە.

* *

ئاھ، شۇ مېنىڭ ئالتۇن ياشلىغىم ،
شۇ يىللارنىڭ بولدى قۇربانى.
مەن ۋە مەندەك مىڭلىغان ياشنىڭ،

نـابۇت بولدى گۈزەل ئارمانى.
يېتەلمىدۇق ئويلاپ ئۇ چاغلار،
« جېڭىمىز » نىڭ ئاقىۋىتىنى.
ئالدىنقىلار بىزگە نە قىلغان،
كىملەر ئۇچۇن تۆككەن قېنىنى؟ !
« دۇشمەن » بولدى بەختىمىز ئۇچۇن،
جاننى تىككەن جەسۇر ئەجدادلار،
بىلەلمىدۇق ئاق يـا قارىنى.
قايمۇ قۇشتا ئۆستى ئەۋلادلار.
ئىلىم ـ پەننى قاغىدۇق راسا،
نادانلىقتا بەردۇق مـۇھەببەت.
دوستىمىزنى يـاۋ ـ دۇشمەن دېدۇق،
تەخسىكەش ۋە پاخپاق تۇلكىلەر،
غادىيىشىپ تېپىشتى ھۆرمەت.
تاشتى سەۋرى، نـەپرىتى ئەلنىڭ،
بۇرۇختۇملۇق ئـاشۇ دەۋرانغا.
ۋەتەن رايى، خـەلقنىڭ رايى،
ئايلاندى زور قىساس ـ قىيانغا.

II

قۇچاقلىدى باھار قـايتىدىن،
ۋەتىنىمنىڭ تاغ ـ دەريالىرىنى.
جاراھەتلىك مىليون يۈرەكلەر،
تاپتى سۆيگەن يـار ـ شېپالىرىنى.
شۇ باھاردىن توغۇلۇپ مەنمۇ،

خەندان ئورۇپ باقتىم هايانتا.
« ئوغلۇم » دىدى ئانا ۋەتەنىم،
يەنە ئىسىق باغرىنى ئاچتى،
ئەرىشتۇرۇپ ئارمان ـ مۇراتقا.
ۋاراقلىدىم ئۆتكەن ئۆمۈرنىڭ،
دەپتىرىنى بىر ـ بىر ئاختۇرۇپ.
ۋەتەن ئۈچۈن تۆزۈگرەك تۆھپە،
تاپالمىدىم زادى ياقتۇرۇپ.
قۇرۇق ئىكەن هايات دەپتىرىم،
ئالتۇن ياشلىق بىكار ئۆتۈپتۇ.
ئەل ئالدىدا، ۋېژدان ئالدىدا،
ياشلىق ئۆمرۈم قەرزگە پېتىپتۇ.
خىجىللىقتىن قىسىلدى يۈرەك،
تەرىپلەش تەس تىل بىلەن بۇنى.
ئەيىپلىمەن،
ئەمما ۋەتەنىم،
ئاتىمىدى ئەيىپلىك مېنى.
ئېخ ، ۋەتەنىم،
سۈيۈملۈك ئانام !
چۈشىنىمەن سېنىڭ قەلبىڭنى.
نى ـ نى ئۇمىت، نى ـ نى ئىشەنچتە،
باققان ئىدىك تۆكۈپ ئەجرىڭنى.
مەن خىجىلمەن سېنىڭ ئالدىڭدا،
مۇدىسى يوق دەرەخلىگىمگە.
بىراق مېنىڭ بەدىلىرىم ساق،
كۆز، ئەمدىكى بۇ باهاردىمدا،

قايتا ياشناپ چىچەكلىشىمگە.
ئەمدى بىلدىم، ھايات دېگەن سۆز،
ئىگە ئىكەن كەڭرى مەنىگە.
ئۇلۇغ ئىكەن تامچە قەتىرىمۇ،
يۇرىگىڭدىن ئاتساڭ ئەلگە.
ھالال تەرىم، ئىجادىم بىلەن،
مەن قەرزىمنى قىلىمەن ئادا،
مەڭگۈ مەزمۇت «ۋېنتا» بولىمەن،
ئەلنىڭ بويۇك پاراۋۇزىدا.
ئەل ئىشىدىن بولمىسا رازى،
ياشىغىنىم، دەيمەن جىنايەت.
ھاياتىمنىڭ ئالتۇن مىزانى
ئەلنى سۆيۈش، ئەلگە ساداقەت!

1981 - يىل، ئىيول، ئۈرۈمچى

مەي غەزىلى

كەلدى يېتىپ ئۇلۇغ مەي،
شات شوھرىتى مول ۋە باي.
تەبرىكلىدى دىلىدىن،
ئوقۇپ نەزمە ھەممە جاي.
ئەمگەك سۆيەر خەلقىنىڭ،
تۆھپىلىگەن قەلبىنىڭ.
قۇدرىتىنى ئاماياں،
قىلدى شانلىق - قۇتلۇق ئاي.

بوگون دەۋران باشقىچە،
كولدى قېرى ياشقىچە.
دەيدۇ ھەممە: «كەلگۈ جاھان،
لەيلىزارغا تايلانغان.»

قۇتلۇقلايمىز سېنى ماي،
شان ـ شۆھرىتى ئۇلۇغ ئاي.

1982 يىل، ئاپرىل، ئورۇمچى

رۇبائىلار

خەلقىگە بەرگىن بەھرىگىنى،
دۈشمەنگە چاچقىن قەھرىگىنى.
ۋەتەنگە تۆككىن قەترىگىنى،
ئەجرىگىدىن تاپارسەن قەدرىگىنى.

* *

تارىخنى پەقەت خەلق يازىدۇ،
ئەلگە نە قىلساڭ شۇنداق يانىدۇ.
ئەلنى سۆيگەنلەر ھۆرمەت تاپىدۇ،
ئەلنى ئۇنۇتقان نەپرەت ئالىدۇ.

* *

ئەلگە سادىق، باتۇر ئوغۇل بۇل
مەھشىرىگىدىن ئېچىلدۇرۇپ گۈل.

بەخىلسىماق ئۆمرۈڭنى ئەلگە،
بولمايمەن غەم - پۇشايمانغا قۇل.

* *

ئىلىم - پەننى ئىگەللەپ پىششىق،
ئاڭا باغلاپ چىن مېھىر - ئىشىق.
تىرىش - تىرماش قورقماي جاپادىن،
ساپ تەرىگىدىن كېلىدۇ رىسسىق.

* *

سۆلەتۇازلىق ئەخمەقنىڭ ئىشى،
ئىشچى غال - غال، پال - پۇلدۇر تېشى.
ئېرىشىدۇ ئەل ھۆرمىتىگە،
پەقەت كەمتەر، ئىجاتكار كىشى.

* *

مىڭ ئۇلاققا يوكتۇر قۇرۇق گەپ،
يوق ئۇنىڭدىن ئەلگە زەررە نەپ.
قەترەڭ بىرلە ئېچىلسا لالە،
ئەل «بالام!» دەر سېنى قەدىرلەپ.

1981 - يىل، فېۋرال، ئاتۇش

بۇندىنمۇ گۈزەل تېخى ئەتىمىز

باھار نۇرىغا چۆمۈلدى ئەتراپ،
سۈيۈندى دىللار، كۆڭۈللەر يايراپ.

ياڭراتتى شاتلىق ناۋالىرىنى،
تۇلپارلار كىشنەپ، بۇلبۇللار سايراپ.
ھەئە ، بۇ يىلقى باھار بۆلەكچە،
يېڭىچە مەزمۇن بەرگەچ دەۋرىمىز.
تۆتىلىشىشنىڭ زور دولقۇنلىرىدا،
شان ـ زەپەر قوچۇپ ئۆزگەچ خەلقىمىز

*
*

باھاردا بايرام بۇ يىل بۆلەكچە،
ۋە باشقىچىدۇر بىزنىڭ بەختىمىز.
كۆتىرىلمەكتە ئىقبال سوبھىسى،
بۇنىدىنمۇ گۈزەل كېخى ئەتىمىز.

1983 - يىل، فېۋرال، ئۈرۈمچى

ئەقىل بۇلىغىدىن تامچىلار

غايە

كومپۇنىزىم بۇيۇك غايىمىز،
ئۇ ھاياتنىڭ گۈزەل گۈلشىنى.
غايە ئۈچۈن جەڭ قىلغان كىشى،
ئەۋزەل دىلدا قۇرغۇلۇق ئۇنى.

تاتلىق

ھەممە كىشى ئۆزى بىلگەنچە،
سۆزلىشىدۇ « تاتلىق » توغرۇلۇق.

مەن ئېيتىمەن: ئۆزەڭ تەر تۆكۈپ،
تاپساڭ تاتلىق ھەتتا تېرىق - سۆڭ ...

جىگدە

ئۆسەر خۇش بۇي جىگدە دەرىخى
تاللىماستىن يەرنى ھېچقاچان.
چىمەنزارلىڭ مەرت جەڭچىسى ئۇ،
قاقاس بىلەن جەڭ قىلار ھامان.
جىگدىچىلىك خىسلەت بولمىسا
سېنى قانداق دىگۈلۈك ئىنسان؟ ...

«قارا يېپ»

بىر ئارامسىز چاغ ئىدى، ئۇستۇمدە تۆھمەت، تىل - تاياق ...
«قارا يېپ» دەپ بەزىلەر كېيگۈزدى سەت قالپاق - تۇماق.
مەن دىدىم: بوپ يالماۋۇز، ئوتلار قويۇپ، ئەلنى تالاپ،
بولغىنىمدىن «ئىنقىلاپچى»، مىڭ توزۇك شۇ نام - ئاتاق.

ۋەتىنىم

ۋەتىنىم - ئانامسەن، باغرىڭدا ئۆستۈم،
قەلبىمدىن باغلانغان ساداقەت سالىڭا.
سەن ئۈچۈن ئەجرىسىز ئۆتكەن دەقىقەم،
ئەڭ ئېغىر ئازاپ ھەم جىنايەت مالىڭا.

ۋاقىت ۋە مەن

چاكەمگە قېرىۋ، يۈزۈمگە قورۇق،
سېلىپ ئۆتتى ۋاقىتنىڭ قولى.
بوش كەلمىدىم مەنمۇ، شۇڭلاشقا،
ئەسىرلىك يۈك ئاستىدا يېلى ...

1980 - يىل ئاتۇش.

ئانىجان، ئالدىڭدا تازىم قىلىمەن

كۆز نۇرۇم، غەمخۇرچىم، باغرىم ئانىجان،
دۇنيادا بارمىدۇ سەندەك مېھرىبان !
شاھىسەن سۆيۈملۈك ۋە ئولۇغلۇقىمدەك،
ئەزىزلار سېنى ھەر ئەقىل، ساپ ۋۇجۇدان .
ئەجرىڭچۇن ھۆرمەتتە تازىم قىلىمەن،
بىر ئەمەس مىڭ قېتىم، بەختىم ئانىجان.

تۆرەلگەن سېنىڭسىز قايسى بىر ئىنسان،
كۆز ئېچىپ ئالەمگە قەيەردە، قاچان؟
باھاسىز ، تەڭداشسىز شانۇ ـ شاۋكىتىڭ،
قىسمىتىڭ ئالدىدا قايىلدۇر جاھان.
تۆھپەڭگە باش ئېگىپ تازىم قىلىمەن،
مىڭ ئەمەس، تومەنمىڭ، پەخرىم ئانىجان.
مېھرىڭ بار دېگىزدىن چوڭقۇر، بېپايان،
ھاياتلىق شۇڭلاشقا مەۋجۇت ھەر قاچان.
سەن بولغاچ بۇ بۈيۈك ھايات ئېتىمى،
ئەبىدى ئۆزۈلمەي قىلىدۇ داۋام.
مېھرىڭنى ئۇلۇغلاپ تازىم قىلىمەن،
بارلىغىم سەن ئۈچۈن تەقدىم ئانىجان.

چېھرىڭدە تاڭدىكى كۈنىڭ جىلۋىسى ،
ئاق چېچىڭ تۈندىكى ئايىڭ شولىسى .
ھەر سىزىق ـ نۇرانە ماڭلىيىڭدىكى،
ھىساپسىز مېھنەت ۋە ئەجرە بەلگىسى.
مېھنىتىڭ ئالدىدا تازىم قىلىمەن،
قوللۇرۇم كۆكسۈمدە قەلبىم ئانىجان.
ئاق سۈتۈڭ ـ جەۋھىرى ھايات قېنىڭنىڭ .

سەبى تەن بۆلىگى باغرىڭ - تېنىڭ.
كۆچ - قۇۋۋەت بۆلىغى ئىلىق قۇچىغىڭ،
مۇسىسى - يېگى جان، ئەجرىڭ، تېرىكىڭ.
تېرىكىگە - ئەجرىڭگە تازىم قىلىمەن،
بىر ئەمەس، مىڭ ئۆمۈر ئەقلىم ئانىجان.

ئەجرىڭدە پەقەتلا بىر ئۈمىت - مەنە :
« يارامليق ئادەم بول، ئەلگە بول پانا.
ھالال بول، سادىق بۆل، مەرت، ئىجاتكار بول،
ۋېژدانىڭ ئىشىڭغا بولسۇن تارازا ... »
ئۆمىدىڭ ئاقلاشقا قىلىمەن تازىم ،
سۈتۈڭدەك پاك دىلدىن - ئەھدىم، ئانىجان.

* *

ھاياتىم، غەمخورچىم، باغرىم ئانىجان،
ئۇلۇغسەن ئالەمدە، چەكسىز مېھرىبان.
مۇھەببەت، ھۆرمەتنىڭ تەختىدە شاھسەن،
سۆيۈنەر سەن بىلەن ھەر ئەقىل - ۋىجدان.
كۆڭلۈمدىكى قانتتىم شەنىڭگە، ھۆرمىتىم زەخمەڭ،
يۈرۈگۈم ئود، تەمبۇر ... چەكتىم، ئانىجان.

1984 - يىل مارت، ئۇرۇمچى

گۈل ئىشقى

گۈل ھۆسنىگە قارايمەن ئۇزاق،
مەپتۇن قىلار دىلنى خۇش پۇراق.
ئىلھاملىرىم تۇمەنمىڭ ئاققۇ،
گۈل دېگىزى ھەممە ياق.

مسرالارغا گوللەر تېرىدىم ،
بوغۇملاردا غونچە ئېچىلدى.
گۈلەر - غەزەللەر - گۈل بۇيى،
يەرگە - كۆككە ئىتىرە چېچىلدى.

بەھرى ئالسا ۋەتەنداشلىرىم ،
شۇ ئىترەتنىڭ خۇش بۇيى ھەممىدىن.
ئەل ھوزۇرى - مۇكاپات ئىدى،
بولۇپ ماڭا بۇيۇك ھەممىدىن.

ھالال مېھنەت ئەجرى كۆرۈنەر،
ھەر ياپىرغى چاچقان پۇراقتىن.
باغۋەن رىزا بولسا مەنمۇ شات،
گۈلنىڭ ئىشقى تۇققان قوشاقتىن.

1982 - يىل، ئۈرۈمچى

يۇرت قوشىغى

بۇ يەر ئانا يۇرتۇم مېنىڭ،
مەھكەم كۆڭۈل رىشتەم مېنىڭ.
كوكسۈمده يالقۇنلاپ يانار.
مۇھەببتىم - ئىشقىم مېنىڭ.
ھۆسنى قىلادۇر مەھلىيا،
ھەر تاشى تىللا - تۇتىيا.
ئابىھايات كەۋسەر سۈيى،
قەندەك كىلۇر ئېچكىم مېنىڭ.

شۇنچە گۈزەلدۇر باغلىرى،
كۆككە تاقاشقان تاغلىرى.

رەتلىك ئېتىز - قىر يوللىرى،
قوزغار راسا زوقۇم مېنىك.
رەسسام گويا دىخانلىرى،
گۈۋا ئېتىز - بوستانلىرى.
كەتمەن - قەلەم، تەرى - سىيا،
شاگىرت بولۇش ئەھدىم مېنىك.

خەلقى ئەقىلىق تولىمۇ،
ھەر ئىشتا گۈلدۇر قولىمۇ.
پەنگە ھېرىسمەن ياش - قېرى،
چەكسىز شۈكا مېھرىم مېنىك.

بۇندا مېنىك يىلتىز - غۇلۇم،
ھۆرمەتتە كوكسۈمدە قولۇم.
ئاسمانغا چىقسامۇ ئەگەر،
شۇ يۇرتتىدۇر كۆكلۈم مېنىك.

سۆيمەيدۇ كىم ئۆز يۇرتىنى،
بەرمەيدۇ ھۆرمەت - مېھرىنى ؟ !
يۇرت سۆيمىگەن - سۆيمەيدۇ ئەل،
دەيدۇ يۇرەك، ئەقلىم مېنىك.

* *

بۇ يەر ئانا يۇرتۇم مېنىك،
تالىق ئاكا ئىشقىم مېنىك،
ئارزۇم ئىجات گۈلزارىدىن -
بار،
گۈل تەرسە قىسقۇم مېنىك.

1981 - يىل، ئىيۇن، ئاتۇش

نۇزۇگۇم

(تارىخىي داستان)

بىلەر قەشقەر دىسە ھەر كىم، سۈيەتكەدۇر ئەزىزانى،
زېمىنگە بىر تابان زىننەت چىمەنزار گۈل - گۈلىستانى.

شەھەردۇر دىل - تىلى بىردەك، ئاشۇ يۇرتقويندا ئۆسكەن،
پارا سەتلىك، سېخى، دىلكەش ساناقسىز قىز ۋە ئوغلانى.

سۆيەر مېھنەت، ھۈنەر - سەنئەت، ئەدەپ - ئەخلاق - دىيانەتنى
شۇ خىسلەت - روھ بىلەن بىللە ئۇلارنىڭ ئارزۇ - ئارمىنى.

بېھىسداپ بۇلبۇلى سايرار ئىپارلىق گۈلشىنى ئىچرە،
ناۋا - كۆيىدە چىقارغان داڭ گويا پۈتمەس غەزەل كانى.

ئۇلۇغلايدۇ جاقان مەھمۇت ①، يۈسۈپ ② لەرنى ئوقۇپ تەھسىن،
ئۇلار تارىختا ئىدرەكنىڭ ئىدى سەرداري - سۇلتانى.

مۇھەببەت، ئىشتىياق بىرلە بولۇپ پەرۋانە گۈمنامۇ،
ناۋا جەۋھەر بەدىن تېزغان باھاسىز لەئلى - دۇردانى.

شۇ يۇرتنىڭ قويندا ئۆسكەن بازارى، خىرقىتىلەرمۇ،
كۆيى ئالتۇن قەسىر سالغان بولۇپ ئەلنىڭ شەرەپ - شانى.

كەچۈرگەن باشىدىن بۇ يۇرت نى قىسمەت، نى خۇسۇسەتنى،
قەدەمدە خۇن قېلىپ باغرىن جاھالەتنىڭ زېمىستانى.

---

① مەھمۇت قەشقەرى، ② يۈسۈپ خاس ھاجىپ.

ئۆلۈمدىن مىڭ يامان بىلدى بېشىن ئەگمەكنى زۇلمەتكە،
تۆكۈلدى ئەرك ئۇچۇن قانلار لاۋۇلداپ قەھرى - گۈلخانى.

ئېلىنگە — خەلقىگە سادىق ھېساپسىز مەردۇ - مەردانىمىك،
تۇمەنگە قوشۇلۇپ ئاقتى تۆكۈلگەن قېپ - قىزىل قانى.

شۇ مەرتلەرنىڭ بىرى نۇزۇك - ئۇلۇغ شائىرە، ئىسيانكار،
شەرەپ - شان، قەھرىمانلىقنىڭ تۆرىدە، قىسسە - داستانى.

ئۇلۇغلايدۇ ئۇنى تارىخ، ئۇنۇتمايدۇ ئۇنى ئەل - يۇرت،
ياشار مەڭگۈگە دىللاردا شەرەپلىك ئۇلگە - ئىھسانى.

ئەي، ساقى، ئېلىپكەل مەي تۇمەندىن، ھەۋزى - كەۋسەر شۇ،
كېلەر ئىچسەم ۋۇجۇدۇمنىڭ، قەلەمنىڭ كۈچ ۋە دەرمانى.

بەرىنچى باب

تۇمەن دەرياسى بويىدا

1

زامانلارنىڭ شاھىدى بولۇپ،
تۇرار سۇراۋۇك سېپىل چوقچۇيۇپ.
گويا ھەيۋەت، ئۇزۇن ئەجدىھا،
ياتار قەدىم يۇرتقا ئورۇلۇپ.
قېلىن تاملار، چىڭدالغان تۇپراق؛
نى قىسمەتلەر ئۇنىڭ تۇرقىدا.
قان، تەر، مېھنەت، ئېچىنىشلىق زار،
مىڭ - مىڭلىغان جەسەت قويىندا.

سېپىل بويلاپ ئاقىدۇ دەريا،
ئالە بىلەن كۆكسىنى ئۇرۇپ.

ياش ئېتىلىپ بۇلاق - بۇلاقتىن،
دەريا ئۇچىدە كېتەر قوشۇلۇپ.

شاقىراشلار — مۇڭلۇق بىر سادا،
بۇلدۇقلاشلار ئاچچىق كۈي - نىدا.

كەچمىش يىللار، ئەسىرلەر دەرھال،
ھەر بىر كۆيدىن بولىدۇ پەيدا.

ئاقار تۇمەن شىددەتلىك ئۇرۇپ،
چەمەنلەرگە ئۇنچىلەر چېچىپ.

بار گۈزەللىك ئۇندا مۇجەسسەم،
گەر قارىسا چېھرىنى ئېچىپ.

ئۇنىڭ قەھرى قايغۇسى بىرلە،
بار يەنىلا شاتلىق كۈلكىسى.

بۇ شاتلىغى ئېلىنگە تالىق،
شۇ شاتلىقتا غۇرۇر بەلگىسى.

شاتلىق - قايغۇ، مۇھەببەت - نەپرەت،
قوشگەزەكتۇر ئەزەلدىن - ئەبەت.

تۇمەن بۇندىن مۇستەسنا ئەمەس،
ۋە بار ئۇندا ئاجايىپ قىسمەت.

ئۇ ئۇخلىماس كېچە ۋە كۈندۈز،
قۇياش، ئايغا دائىما سىرداش.

مۇڭ - زارلارنىڭ گۇۋاچىسى ئۇ،
شاتلىقلارغا تەڭكەش - نەپەسداش.

ئۇ ئېپ كېلەر مىۋىزار باغلار،
چاچقان تاتلىق - شىرىن پۇراقنى.
ئۇ ئېپ كېلەر ئەمگەكچان دىلار،
ئىجات قىلغان ناخشا - قوشاقنى.
ئېقىپ ئۆتەر قەدىمىي شەھەر —
ئەزىز يۇرتنىڭ مەڭگۈدىن سۆيۈپ.
ئېقىپ ئۆتەر يېزا - قىشلاقلار،
ئىدىرلارغا مېھرىنى تۆكۈپ.
مەجنۇن تاللار، نۇرتا سۆگەتلەر،
ئۇسۇل ئويناپ قۇتلايدۇ ئۇنى.
كۆمۈش چاچقۇ چاچار قىرغاقلا،
ئۆركەشلىرى، يېنىك دولقۇنى.
ئىشتىن هېرىپ قايتقان كىشىلەر،
ئارام تېپىپ چاخچاقلىشىدۇ.
سالقىن ئۇرۇپ سۇزۇك زىلال سۇ،
كۆڭۈللەرگە ئورتاقلىشىدۇ.
شوخ، يېقىملىق سايرايدۇ راۋاپ،
قالۇن، تەمبۇر، مۇقام ئەۋجىدە.
يۇرەكلەرنى تىترىتەر ناخشا،
قىرغاق قاينار هايات پەيزىدە.
ساتارلاردا ناۋايى، گۈمنام،
زەلىلى ① نىڭ گۈزەل ناۋاسى.

① زەلىلى - 17 - 18 - ئەسىرلەردە ياشىغان ئۇيغۇر شائىرى

ئەكس ئېتىش ئۈچۈن ۋە دۇتاردا،
سەبۈرى ① نىڭ مۇڭلۇق ساداسى.

2

توپ - توپ سورۇن،
ھەرخىل تائىپە.
ئوخشىمايدۇ تۇرقى، كەيپىمۇ.
جۇلدۇر كىيىم...
بەقىسەم تونلار...
ئوخشىمايدۇ كۆلكە، ئەپتىمۇ.
قېلىن تالزار،
بىر توپ بايۋەچچى،
بەزمە قۇرغان گىلەم ئۈستىدە.
دەستىخاندا كاۋاپ، سامسىلار...
لاپ ئۇرۇشار «ئامەت» ھەققىدە.
ئۇلارنىڭمۇ سازەندىسى بار،
قىمار، شاراپ، ئاشنا ناخشىسى.
بايلىق، مەنسەپ، ھوزۇر، تاپاۋەت،
ئەترابىدا چۆگىلەر كاللىسى.
كۆز تاشلايدۇ خوشنا سورۇنغا،
مەنسىتمەسلىك، سوغ نەزەر بىلەن.
ئوغا قاينىاپ كۆكۈلنى بىردە،

① سەبۈرى 18 - ئەسىرنىڭ ئاخىرى 19 - ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئۆتكەن تەرەققىپەرۋەر شائىر، قەشقەر قوغاندىن.

ئالىيدۇ شۇم غەزەپ بىلەن.
خوشنا سورۇن - يوقسۇللار توپى،
يىگىرا تماقتا «نۇزۇك كۆيى» نى.
جانغا راھەت، دىل سۆيگەن غەزەل
جەلپ قىلار يۈزلەپ كىشىنى.
نەپىس ئاھاڭ، يېقىملىق ناۋا.
يىراقلارغا ئۇچىدۇ لېۋەن.
ھوزۇرلىنار دەرتلىك كۆڭۈللەر،
زوقى تېشىپ كۈلىدۇ تۇمەن.
بايۇەچچىلەر توپى چىدالماي،
غودۇڭشىشتىن ئۆتتى چۈقانغا.
ئالا - تاغىل ناخشا - سازلىرى،
نەپرەت كۆلكە قوزغاپ ھەر يانداا.
ۋاقىرىشار بىرلىرى تېخى:
«چال سازىڭنى، باسسۇن ھەممىنى.
تونۇپ قويسۇن بىزنى گادايلار،
ئىگىز، كۆتەر ناخشا ئەۋجىنى!...»
ئامما، يوقسۇل يىگىتلەر توپى،
قىلىشمايتتى بۇنىڭغا پەرۋا.
مۇھەببەتتىن يارالغان كۈينى،
توسالامدۇ چۈقان ۋە غەۋغا؟!
مانا، بىردىن گۈمنام سورۇنغا،
ۋۇجۇدىدىن تۆكتى دۇر - گۆھەر.
يۈرتى ئۇچۇن - ۋەتىنى ئۇچۇن،
يۈرىگىدىن ئاقتى بال شېكەر:
«نەھاجەت ھەجەئى ئەكبەر، كاشغەر ئىچرە مازارىم بار،

زىيائىسى چەشمىمە خاكى رەھمدىن سۈرمە زارىم بار.
ماڭا قىسمەت ئەزەلدىندۇر يىمەك دەردىن بالا قۇتقىن
نە ئىشرەت، گۈلشەن ئىچرە، زۇلۇم ئېلىدىن غەمگۇزارىم بار...»
بادام دوپپا كىيگەن ياش يىگىت،
ئۇرار زەخمەك تەمبۇر تارىغا.
ئاڭا مەپتۇن يۇزلىگەن جۇپ كۆز،
تونۇشلۇق ئۇ بۇندا بارىغا.
باقى، دەيدۇ ئۇنىڭ ئىسمىنى،
ئەمگەك، ساز ـ كۈي ھۈنەر ـ ئادىتى.
قارا قاشلىق، ئۇزۇن كۆزلىرى،
كېلىشكەن خۇپ قەددى ـ قامىتى.
بىلەر ھەتتا بايۇەچچىلەرمۇ،
نۇزۇگۈمنىڭ سۆيگەن يارى ئۇ.
ئىجات قىلسا قىز نەزمە ـ قوشاق،
نەپىس ئاھاڭ تۇزەر باقىمۇ.
بايۇەچىلەر ئۆچ كۆرەر ئۇنى،
چىدالمىدى شۇڭا شۇ تاپتا.
ئۆزلىرىچە مازاق قىلىشىپ،
گۈپپاڭچىسى چىقتى ئوتتۇرىغا:
شۇم گادای گەر مىنسە ئات، قالغايمۇ چىقماس داۋىنى،
بەرمىسە ئامەت خۇدا، ئاشقايمۇ تىزدىن چاپىنى؟
ئادىتىدۇر داپ چېلىش، چىققاندا بىر ئان قولىغا،
ئاخشىدا تويماس قوساق، بىزگە چاكار ـ قۇل ھامىنى.
يوقسۇللارنىڭ توپى تەۋرەندى،
غەزەپ بىلەن بولۇپ بىتاقەت.
گويا سەۋر پىيالىگە ئوت،

ياقتان ئىدى قاغىش - ھاقارەت .
تۇردى باقى ئورنىدىن شىردەك ،
كۆزلىرىدە ئوت يېنىپ چاقناپ .
سوغ كۆلكىدە نەپرەت نامايان .
تىك قادىلىپ ياندۇردى جاۋاپ :
بايىنى - باي قىلغان ئەمە، يوقسۇلنى خار قىلغان ئەمە ؟
ھەممىگە چاڭگال سېلىپ، ئالەمنى تار قىلغان ئەمە ؟
بىرگە مال - دۇنيا بېرىپ، نائاقلاشتۇرۇپ، شات كۈلدۈرۈپ،
جەۋرەيۇ - كۈلپەت بىلەن مىڭلارنى زار قىلغان ئەمە؟
بولسا گەر ئەقلىڭ تېرىقچە بىلىسەن سىر تەكتىنى ،
سېنى بەگ- بايۇەچچە قىپ، بىزنى بىمار قىلغان ئەمە ؟
تۇرسىمۇ دۇنيالىرىڭ، بىلمەيدۇ نەپسىڭ شۇكرىنى.
ئاشۇ نەپسىڭنى يەنە تاماغا يار قىلغان ئەمە ؟
ئىشلىسەڭ قان - تەر تۆكۈپ، خۇۋلۇققا سەنلەر ئىگىسەن،
قېنى، قايسىڭ بىلىسەن، يوقسۇلغا ھار قىلغان ئەمە ؟
بۇ — مۇشۇ تەتۇر پەلەك، قان بىخسىغان زالىم پەلەك،
شۇ يۆلەك — تەختىڭ سېنىڭ، بىزگە ئازار قىلغان ئەمە ؟!
ئەل ، نەسەپ، ۋىجدانىمۇ يامىۋغا ساتماق ھۇنىرىڭ،
بىنومۇس چۈرەندىسەن، بىزنى بىزار قىلغان ئەمە ؟!
چاقنايتتى ئوت يۈزلىرىدە كۆزدە ،
چىرايلاردا غۇرۇر جىلۋىسى،
بايۇەچچىلەر كەتتى ئۇجۇقۇپ ،
دىللىرىدا شۇملۇق ۋەسۋىسى ،
تىكتى قۇيرۇق ،
«خەپ» دەپ ئاخىرى،
ئۇغا قاينىاپ كۆكۈللىرىدە ،

ئۇزىتىشتى يوقسۇللار توپى،
مەغرۇر زاڭلىق كۆلكىلىرىدە ،
- نوزۇكقا باپ يېگىت ئىكەنسەن !-
دەيتتى چاللار ساقالنى سىپاپ ،
- بىر پۇخادىن چىققۇچ - دە، بۇگۈن،
دەيتتى ياشلار كۈلۈپ قاقاقلاپ.
دىدى بىر چال: چېلىڭلار سازنى،
خوشال نەغمە — خوشال بەزمىگە!
دىدى ياشلار: قېنى، باقىجان،
ئۇزەك تۇزگەن يېڭى نەزمىگە!.
باقى :
قەشقەرنىڭ قىزى دەيدۇ،
يولتۇزنىڭ ئۇزى، دەيدۇ.
دىلنى مەھلىيا قىلغان،
جۇپ شەھلا كۆزى دەيدۇ.
قەشقەرنىڭ قىزى، دەيدۇ،
تولغان ئاي يۈزى، دەيدۇ.
مېھرىگە ئەسىر قىلغان،
ناۋاتتەك سۆزى، دەيدۇ.
ياشلار :
قەشقەر يېگىتى، دەيدۇ،
كۆلنىڭ سەر خىلى، دەيدۇ.
باقىجاننى ياش - قېرى،-
نۇزۇكنىڭ خىلى، دەيدۇ.
... ...
كۆلكە — چاخچاق، بەيىت - قوشاقلار،

تۇمەن بويلاپ ئۇچار يىراقتا،
خوشلىغىدىن ئوخچۇپ زىلال سۇ،
ئونچە چېچەك ئاقار قىرغاقتا.

ئىككىنچى باب

شائىرە

1

تۇرار ھەيۋەت ھېيتكار مۇنارى،
كۆز چاقنىتار رەڭدار قۇببىسى.
قەدىم شەھەر،
قايناپدۇ ھايات،
شاۋقۇنىدا ھايات ھېيتكا غۇسسى.
ئەزەلدىنلا سەنئەتكە باي يۇرت،
سۆزلەر ياشتا ئەسىر - ئەسىرنى،
بىنا قىلغان ئۇستىكارلىرى،
قانچە قەلئە، قانچە ئەسىرنى،
ئويمىكارلىق ۋە نەققاشچىلىق،
ئەجدادىنىڭ ئۇدۇم - سەنئىتى.
تۇرك، ھىندى، خارەزىم ،... لاردا،
نۇر چاچىدۇ ھۈنەر - ھېھنىتى.
يېپەك يولى تۇتىشار بۇندىن،
تاغنى ئاتلاپ تا ئىرانغىچە.
سوزۇلىدۇ بۇ يول رەم، پارىژ،
مىسىر، مەككە ۋە ئىراققىچە.

توشۇلىدۇ بۇ يەردىن خاڭجۇ
تاۋارلىرى ، خوتەن گېلىمى ،
گۈلكە تولار بۇ يۇرتتىن چىققان ،
كارۋانلارنىڭ ھەر بىر قەدىمى .
رەڭگا - رەڭ گۈل - گۈلزار ھەممە ياق ،
كەشتىلەردە ئۇنىڭ نۇسخىسى ،
دۇتار ، راۋاپ ، تەمبۇر ، قالۇنغا ،
شۇ گۈللەرنى چەككەن ئۇستىسى .
مۇشۇ يۇرتتا - ئەزىز دىياردا ،
ساز ۋە مۇقام ماھىرلىرى بار .
ماھارەتتە ھەممىگە داڭلىق .
شائىرە ۋە شائىرلىرى بار .
شۇنچە ئامراق ئۇسۇل ، غەزەلگە ،
جىسمى پۈتمەس گويا سەنئەتتە .
كەلسە تېخى ، سەيلە ئايلىرى .
مەشرەپ ، بەزمە ...
تەرەپ - تەرەپتە .
تەرەپ - تەرەپتە .

II

يامۇل ئالدى ،
قەدىمىي كوچا ،
سىراچ تاملار ،
كۆجۇم مەھەللە .
ياڭرىماقتا تۇرۇمتاي ① ياقتىن ،

① تۇرۇمتاي - قەشقەر شەھىرىدىكى بىر كۆل نامى ، كېيىنچە مەھەللە نامى بولۇپ قالغان .

شوخ ، بېقىملىق ناخشا - غەزەللەر :
قاتار - قاتار تۇرنىلار ،
ئۇچار ئاسماندا ،
مەن يارىمنى سېغىندىم ،
كېلەر قاچاندا ،
كاككۇك - زەينەپ سايرايدۇ ،
چىمەن بزستاندا .
قانماي بارلىك ۋەسلىگە ،
كۆڭۈل ئارماندا ...
نازۇك قوللار تارا ئۇستىدە ،
ئويناساقتا ماھىرلىق بىلەن .
دىلرەبا كۈي ، تونۇش شوخ ئاھاڭ ،
ياڭرىساقتا بېقىملىق ، لېۋەن .
كۈلكە - چاخچاق ، غەزەل بېيتلەر -
راسا قىزىپ چىققان ئەۋجىگە .
تۇرۇمتايمۇ كۈلۈپ ، مەۋج ئۇرۇپ ،
ئۇن قوشىدۇ گويا بەزمىگە
بىر توپ قىزلار بۇندا جەم بولۇپ
شات - گۈگۈللۈك سۈرۈن تۇزۇشكەن .
بەرى ئۇسۇل ، كۈي چولپانلىرى ،
ھۆسنى تەڭسىز
خۇيما كېلىشكەن .
شوخ ۋە نەپىس ، سېھىرلىك ئاھاڭ ،
كۆكنى قۇچۇپ ئۇچۇدۇ ھەر يان .
تارلاردا خېنىملىك قوللار ،
چېۋەرلىكنى قىلار ئاماياں .

گۈللەرنىڭمۇ بولار سەر خىلى،
گۈزەللىكىمۇ بولار گۈزىلى.
سورۇن ئۈزرە كۆي - نەزمىگە شاھ،
غەزەللىرىمۇ باردۇر غەزىلى.
مانا شۇدەم، پەرىلەر ئىچرە،
بىر - پەرىگە بېرىلگەن نۆۋەت.
ئاھۇ كۆزلەر تىكىلگەن ئاڭا،
زوق - ھەۋەسنىڭ تەختىدە ھۆرمەت.
ھۆسنى ئۈنىڭ ئايدەك دىلرەبا،
ھىلال قاشلار بەرگى قىياقتەك.
كىرپىكلىرى تۆكۈلەر تال - تال،
شەھلا كۆزلەر ئويناپ بۇلاقتەك.
ياقۇت لەۋلەر تەبەسسۇمغا،
يارىش پىتۇ بىر جۇپ زىننىغى،
قىرىق ئۈرۈم سۈمبۈل چېچىدىن،
گۈپۈلدەيدۇ ئىپار پۈرىنى.
زىبا بويلۇق، سەۋرىدەك قامەت،
پەرىزاتنى رەشىككە سالار.
بېتىشلىرى گۈمنام ئوقۇغان،
غەزەللەرنى ئىسىگە سالار:
قايسى گۈلشەن گۈلبۇنى سەۋرى خىرامانىڭچە بار؟
قايسى گۈلبۇن ئۈزرە - غۇنچە لەئلى خەندانىڭچە بار؟
قايسى گۈلزار ئىچرە بىر گۈل ئاچىلۇر ھۆسنۈڭ كەبى،
قايسى گۈل بەرگى لەبى لەئلى دۇر - ئەخشانىڭچە بار؟
بۇ كىم ؟ نەمە ئىسمى - شەرىپى؟
قايسى باغنىڭ گۈزەل گۈلى بۇ؟

ئاشۇ دىلبەر - نۇرۇگۈم ئانا ق
گۈلنەر ئارا گۈلنىڭ گۈلى ئۇ!
ئاشۇ پەرى - ماھىر شائىرە
پۈتكۈل يۇرتقا داڭقى تارىغان،
دەرت - ئەلەملىك سانسىز كۆڭۈلگە،
سىر داش بولۇپ كۆيى ياڭرىغان.
توي - مەشرەپتە،
سەيلە، سورۇندا،
ئاڭلىنىدۇ نەزمە - قىسسى.
« بۇلبۇلدۇر قەشقەرىمىزنىڭ !...»
دەپ ئەزىزلار ئۇنى ھەممىسى.
ئۇنىڭ قوشاق غەزەللىرىدىن،
كەمبەغەللەر ئالىدۇ ھۇزۇر.
دەرتمەنلەرگە مەلھەمدۇر كۆيى،
دىلدا قۇزغاپ ئۈمىت ۋە غۇرۇر.
شەھەر، يېزا - قىشلاقلاردىمۇ،
ئاڭلىنىدۇ ئۇنىڭ غەزىلى.
زالىم بەگ ۋە ئەمەلدارلارنى،
خۇن قىلىدۇ مازاق، ھەزىلى.
يالماۋۇزدەك يەپ - يۇتۇپ، تويماس بالاخور بەگلىرىم،
زەررىچە ئىنساپ، نومۇس بىلمەس تاماخور بەگلىرىم.
نەپسىگە ۋىجدانى قۇل، مەنپەئەت يولىدا پاي - پېتەك،
ئەلگە تۇرغان - پۈتكىنى ئاپەت - ۋاپادۇر بەگلىرىم.
مەرتىۋە بايلىق ئۈچۈن ئۇ، ساتىدۇ ئىمانىنىمۇ
ئاغزىدا سۆزلىگىنى «ۋاپا، خۇدا» دۇر بەگلىرىم،
تىل بۆلەك، دىلمۇ بۆلەك، قىلمىشلىرى ئۇندىن بۆلەك،

سالغىنى ئەل ئۈستىگە جەۋرۇ - جاپادۇر، بەگلىرىم....
تويمىغۇر نەپسىڭ سېنىڭ كەتمەسمۇ بىر كۈن يېرىلىپ.
قىلمىشىڭ. ئېچىلاس رەزىل پۈتكۈل گۈنا دۇر بەگلىرىم ...

« قازى، مۈپتى، باي، بەگ ... دىگەنىنىڭ
كۆزلىرى يوق ئۇنى كۆرگەندەك.
تۇققۇشىدۇ تۆھمەت، پەتىۋا،
ئۆچ كۆرۈشۈپ، قورقۇپ ئۆلگەندەك.
بىرى، چىقىپ تۇغرىدىن - توغرى،
قول سېلىشتىن قىلار ئېھتىيات.
ئەرز قىلىشىپ دارىن دوتەيگە،
كۆتىرىشەر ئۇستىدىن پەريات.
كېلىپ يامۇل چاپارمەنلىرى،
سېلىشقانتى تەھدىت - تەھلىكە.
«نىسۋە» دىن ئالدى ئۇلارمۇ،
ئوسال بولۇپ، قېلىپ كۆلكىگە :
پەشنى قىستىپ قاچتى بېگى،
بولغاچقا لەت ھەر بىر گېپى.
يوقسۇلغا ھېچ لازىم ئەمەس
يالاقچىنىڭ سۆناي دېپى.
چىقىپتۇ ئەمدى دوغىسى،
تىلدا نەشتەر - ئوغىسى.
بولغان بىلەن داۋراڭى چوڭ،
يوقتۇر ئۇنىڭ ئىشتا ئېپى.
ناخشىغا ئامراق ئەسلى بىز،
شۇ كويدا ئۆتكەن نەسلىمىز.
سالماقچىمۇ تىلغا قولۇپ،

يوقال ، بۇ يەردىن نان قېچى!...
ئەمەلدارلار، دارىن ۆە بەگلەر،
بىلىشىدۇ نۇزۇك نامىنى،
زەھەر قاينىاپ كۆكۈللىرىدە،
جازا ئۇچۇن ئىزلەر بىلىنمى.
ئۆپكىسىنى باسالماي ئاخىر،
دوتەي ئۆزى چۇشۇردى پەرمان:
« تېنىچمۇسا ئەگەر نۇزۇگۇم.
ئورنى چوقۇم بولىدۇ زىندان !... »
ئون ئالتە ياش بۇ جەسۇر قىزچاق،
بىلمەس ئىدى قەبرقۇش دىگەننى.
زىلزىلىگە سالدى غەزىۋى،
پۇتۇن قەشقەر، قىزىل، تۇمەننى ①

«ئەمدى يول يوق بولدىمۇ ناخشىغىمۇ پەس - تەلۇبلەر،
ئازمىدى باشلاردىكى كۇلپەت، بالايۇ - غەلۇبلەر؟
بولدى گۇلباغلار غازاڭ، تەككەن ھامان نەس ئايىغىڭ
سۇلدى غۇنچە - لەيلىلەر، سۇندى چىنارۇ - سەرۇبلەر.
كۇلپىتىگدىن بولدى خار مىڭ - مىڭلىغان نامرات - يېتىم،
باغ - چىمەنلەر ئورنىنى ئالدى مازارۇ - قەۋرىلەر.
ھەممىنى ئالدىڭ شىلىپ، قالدى قۇرۇق تەن ئۇستىخان،
«دات!» دىگۇزمەس كىمنىمۇ باشلارغا چۇشكەن جەبرىلەر.
تۇرسا ئالدىڭدا يۇڭاش، يوقسۇلنى كۆردۇك نىمە سەن؟
ئۇنچە بوزەك چاغلىما، قىپ بەرسە تاقەت - سەۋرىلەر...

① قىزىل ، تۇمەن - دەريا نامىدىكى.

بولمىغاندەك نۇرلۇق قۇياشنى،
ئىستەك بىلەن توسۇپ قويغىلى،
توسالاپتتى قانداق ئاسارەت،
ئەل رايونى - كۆكۈل مەيلىنى.
ئىجات - نەزمە - تۇگەسمەس بۇلاق،
كون - ئايسىرى بارار كۆچمەيدۇ.
چىن قەلبىدىن شائىرە قىزنى،
ئۇلۇغلايتتى ئەلمۇ سۆيۈنۈپ.

III

داڭدار نەققاش نۇزۇك ئاتىسى،
گۈل ئاچىدۇ ماھىر قوللىرى.
قەسىرە، جامە، ئوردىلاردىمۇ،
كۆز چاقىدۇ چەككەن گۈللىرى.
باردۇر ئۇنىڭ قۇرغان ۋە قەدىم
بىنالاردا ئۇيما سۈرىتى.
مۇنارلاردا ئىجتىهات - تېرى،
قۇببىلاردا ھۈنەر - سەنئىتى،
شۇلا ئەمەس ھونىرى پەقەت،
يادقا بىلەر تالاي قىسسىنى.
بايان قىلسا جەڭنامىلەرنى
جانلاندۇرار ئەلنىڭ ھەسسىنى.
ئۇ ئوقۇسا قۇشاق نەزمىلەر،
سازەندىلەر بولىدۇ شەيدا.
نەزمۇ قونۇپ ساتار، دۇتارغا،
ئاھاڭلارمۇ بولىدۇ پەيدا.

نامرات ئىدى ئەپسۇس، يەنىلا،
ئاشۇ داڭدار ھۇنەر ئۇستىسى.
دۇنيا ئەھەس بېرىپتۇ زامان،
زىرەك دىلغا سەنئەت سۆيگۈسى.
ئەجداتلاردىن قالغان ئۇدۇمكەن،
ھۇنىرىنى پەرزەنتكە بېرىش.
پەرزەنتىنگمۇ قەرزىدۇر ئاتا —
ھۇنىرىگە ۋارىسلىق قىلىش.
كەچىگىدىن ئوغلى ئابدۇللا،
ۋارىس بولدى نەققاشچىلىققا،
خۇشتار ئىدى ئەقىلىق قىزى،
توي ـ نەزىمگە، قوشاقچىلىققا،
كىرىپك قاقماي كېچە ـ كېچىلەپ،
داستانلارغا سالاتتى قۇلاق.
زوقلىناتتى خۇلۇم ـ خوشنىلار،
بەش ياش چېغى، ئوقۇسا قوشاق.
قىشتا مەدرىس، يازلىغى ئۆيدە،
ئۇگەندى قىز ئىلىم ـ ئىرپانىنى.
يىللار ئۆتۈپ، قىلدى ئۇ تەھسىل،
«خەزائىنۇل...» «چاھار دىۋان» ① نى
ئۇگىنەتتى لۇتپى، سەككاكى،
خىرقە تىنىك ئەسەرلىرىنى.
كامال تېپىپ ئەقلى كۈنسېرى.
تىزدى نەزمە گۈھەرلىرىنى.
ئۇلغىيا تتى ناخشا غەزەللەر ـ

① «خەزائىنۇل مەئانى» («مەنبەر خەزىنىسى»).

ناملىق بۇدىۋان ۋە «چاھار دىۋان»- ئەلىشىر ناۋائىنىڭ ئۇلۇغ ئەسەرلىرىدىندۇر. بۇ ئەسەرلەر ئۇيغۇر مەدرىسلىرىدە ئەدەبىيات دەرسلىكى بولۇپ كەلگەن.

ئەل ئىچىگە باراتتى ئېقىپ.
يۇرتتىن - يۇرتقا، تىلدىن - تىللارغا،
تارىلاتتى دىللارغا يېقىپ.
توي - مەشرەپلەر، سەيلىگا ھلاردا،
كۆيلىنەتتى ئۇنىڭ نەزمىسى.
نۇزۇگۇمنىڭ غەزەللىرىسىز،
قىزمايتتى قەشقەر بەزمىسى.
مەيلى كۆرگەن، مەيلى كۆرمىگەن،
ئەزىزلەيتتى ئۇنىڭ نامىنى.
ئۇ ياشايتتى ئەلنىڭ قەلبىدە،
كۆيلىگەچكە ئەل پىغانىنى.

IV

بۇگۈن بۇندا تەڭتۇش يارانلار،
سورۇن تۈزۈپ ئاچماقتا كۆڭۈل.
بىرى سازچى، بىرى ناخشىچى،
بىر نەچچىسى ئويناپدۇ ئوسۇل.
قوشاقلاردا سۆيگۈ لەززىتى،
غەزەللەردە ۋىسال شەربىتى،
بەرى گۈزەل شېرىن لەيلىلەر،
بېيتلەردە ئىشقى سۆھبىتى.
قىزلار يۇلتۇز،
نۇزۇك تولۇن ئاي،

كۆل ئەتراپى قۇچۇپتۇ نۇرنى،
پاك غۇبارسىز، مەسۇمە دىللار،
نەزمىلەردىن چاچماقتا دۇر ① نى.
دۇتارلاردا نۇزۇگۇم كۆيى،
«سۇيۇملۇك يۇرت» - ئۇنىڭ تېمىسى.
سىڭگەن ئاڭا جەسۇر قەلبىنىڭ،
ساداقىتى، يۇرەك تۇيغۇسى.
ۋەتەننىڭ ئىشقىدۇر گۈلخان، ئاشۇ گۈلخاندا مەن پەرۋان،
ئۆزۈنى بەختىيار دەيدۇ ۋەتەنسىز قايسى بىر ئىنسان!؟
ئۇنىڭ ھەر تاشى ئەزىزلەردۇر بەدەخشان ياقۇتىدىنمۇ،
يېتەلمەس باغى ئىرەمنۇ، يېتەلمەس جەننىتى بوستان،
كۆزۈڭگە تۇتىيا خاكى، پۇراقى مۇشكى - ئەنبەردۇر،
بېغىشلار جانغا مىڭ راھەت گۈپۈلدەپ لالەيۇ - رەيھان،
بىنا قىلغان ئۇنى باتۇر - چېلىشچان، مەرت، زىرەك خەلقى،
ئىجادى - سەنئىتى بىرلە، بولۇپ تىللاردا مىڭ داستان.
ئۇنى سۆيگەي شۇڭا دىلدىن، چۈشۈرمەي ھەر قاچان دىلدىن،
ئۇنىڭ قەدىرىن بىلىپ ئەلا، بېغىشلاپ ئىشقىدا مىڭ جان.

.....

ئۇچىنچى باب

جاھالەت قۇتۇرىماقتا

I

ئۇزەر كۆكتە قارا قاغىدەك،
قارا بۇلۇت توپ - توپ بولۇشۇپ.

① دۇر - ياقۇت.

قىرو تاشلاپ كەچكۈزمۇ كەلدى،
سوغ چۈشمەكتە ئاڭا ئۇلۇشۇپ.
تۆكۈلدۇ يېنىك شامالدا،
دەرەخلەردىن سۇلغۇن يوپۇرماق.
ئاخىرلاشقان باغلاردا مۆۋە،
دىماقلارغا ئۇرماس خۇش پۇراق.
مۇڭلۇق، غەمكىن ياتىدۇ شەھەر.
كوچىلاردا كىشىلەر شالاڭ.
ئاندا - مۇندا گۈدەكلەر توپى،
جۇلدۇر كىيىم، پۇتلىرى يالاڭ.
سۇس ۋە كۈچسىز قۇياش شولىسى،
تۇمەن ئۇرار سوغ، نەم ھاۋانى.
تېرەكلەردە قاغىلار تۇپى،
ۋەھىمىلىك سۈرەن - چوقانى.
كۆل ياقىلاپ كېلەر بىر بوۋاي،
قەدەملىرى ئېغىر ۋە ئاستا.
ساقالىرى سۈتتەك ئاقارغان،
دولىدا خۇرجۇن، قولىدا ھاسا.
چىھرى ئۇنىڭ تۈتۈق پەرىشان،
ئەسىر قىلغان قانداقتۇ خىيال.
بەزەن توختاپ، ئەترapىقا قاراپ،
ئاچچىق بىلەن سىپايدۇ ساقال.
ئۇ خاپىدۇر زادى نىمدىگە،
ۋۇجۇدىدا نىمە ئوي - پىغان؟
ئەپسۇس، شۇ دەم چۈشىنىش قىيىن،
بۇ سىر ئۇنىڭ ئۆزىگە ئايان.

كۆرۈنگەندە ئۆينىڭ قارىسى،
ئېتىلدى بوۋاي قەدىمى.
كىچىك هويلا ئالدىدا توختاپ،
تىندى ئېغىر، سىقىلىپ دېمى.
ئاڭلىناتتى هويلا ئىچىدىن،
گۇدۇڭ-گۇدۇڭ يىگىت قىز ئۈنى.
«نۇزۇگۇم، باقى! ...» - پەرق ئەتتى بوۋاي،
تۇرۇپ قالدى، ئاڭلاپ گېپىنى:

نۇزۇگوم:

باقىجان، مەن بۇ پالاكەتنىن بايا تاپتىم خەۋەر، غۇسسە ئۆزرە ناتىۋان كۆڭلۈمگە قىپ ئەسرو - ئەسەر ① باقى:

سالدى كۈلپەتۈ - بالانى شۇ پەلەكنىڭ گەردىشى،
چاك سېلىپ رىستىغا يۈرىسۈلدىڭ، چېچىپ ئوغا - زەھەر.
قاپلىدى ئەل ئوستىنى زۇلۈم - قاباهەت بوردىنى،
تولدى ئاه، زار - نالىغا قان هىدىغا پۈتكۈل شەهەر.
ئەل قىساسى ئۈندىدى، مەيدانغا چىقتىم ئاتلىنىپ،
يوق يېنىش، ئىكىلىنىش ئەنتىمىزنى ئالغان قەدەر.

نۇزۇگۇم:

ئەل قىساسىدۇر مېنەلهەق، تۇن كېتىپ، كۈن نۇر سېپەر،
مەرت يىگىتنى توسالماس تىنىڭ داۋانۇ، خەۋەپ - خەتەر.
ساڭا كۈچ، قۇدرەت بېرىپ، قادىر خۇدا سالغاي نەزەر
ئەل قەرىنداش، يارۇ - دوستۇڭ كۈتىدۇ نۇسرەت - زەپەر!

قايا قەدىمۇر قاچتى هارغىنلىق،
سەزدى بوۋاي تەنده بىر قۇۋۋەت.

① ئەسرۇ - ئەسەر - بەك ئەسىر قىلماق.

خۇشلۇق غالىپ غەمنىڭ ئۈستىدىن،
كۆز ئالدىدا كۆلكەندەك نۇسرەت.
تىترەك لەۋلەرپىچىرلار ئاستا:
تىز پۈكمىدۇق!...
— باتۇر بۇ تەمسىل.
ئەرك باھارى كۆلەر بۇزدىمۇ،
يۇتۇپ كۆزدىن زىمىستان پەسلى...
- نۇزۇك قىزىم! -
چاقىردى بوۋاي،
ۋە ئىشىكنى ئۇردى ئاستىلا.
- لەبەيلە، دادا! مانا قىزىڭىز، -
يېقىملىق ئۇن چىقتى ھويلىدا.
نۇزۇك دەرھال ئاچتى ئىشىكنى،
سالاملاشتى باغرىغا كېلىپ.
ئۈستام!
- ئوغلۇم، كەم دىدارىغا سەن؟
بوۋاي بىر دەم تۇردى تىكىلىپ.
ئۆز ئوغلىدەك بۇ قىران يىگىت.
جۇدەپ قاپتۇ مانا، خىلىلا.
بىر جۇپ قەيسەر قارا كۆزلىرى.
چوغدەك يانار ئىدى يەنىلا.
ئەلنىڭ ئوغلى، ئەلنى ئويلايدۇ،
ئەلنىڭ غېمى - يىگىتنىڭ غېمى.
مېھرى ئۇرغۇپ - مەسلىگى كېلىپ،
سۆيۈنەتتى بوۋاينىڭ دىلى.
بىراق مىنۇت ئۆتمەي كۆڭلىگە،

كېلىۋالدى بۇگۈنكى قىسمەت.
ئاققان قانلار...
باشسىز گەۋدىلەر...
سۆزلەشكە تىل بارمايدۇ پەقەت.
ئەقىللىق قىز بىر قاراشتىلا،
سېزىۋالدى ئاتاكەيىنى.
ئېغىز ئاچتى، ئەندىشە بىلەن،
بىلمەك بولۇپ بۇنىڭ تەكتىنى.

نۇزۇگۇم :

باشقىچە كەيپىڭ بۇگۈن، بولدۇڭ نېمە،
ئېيتقىن دادا.
ئەندىشە سالماي دىلىمغا، راستىنى ئېيتقىن دادا!

بوۋاي :

ئاھ، قىزىم، ئەقلىم - كۆزۈم، دىل خوشلۇغۇمدۇرسەن مېنىڭ،
يوشۇراي قانداقمۇ مەن، بۇ ئىشنى ئېيتماستىن ساڭا.
چىكتى چۈش، بارغان ئىدىم، ھېيتكارغا - جامە ئالدىغا،
داڭ قېتىپ قالدىم قاراپ - ئورنۇمدا، تۇتقانچە ياقا،
ئوڭ تەرەپ مەيدانىدا كۆردۈم قىيامەت دەھشىتى،
ئونچە ئادەمنىڭ قېنى... بېشى كېسىلگەن جاداۋا.
ياندا دار، ئاسقان ئاڭا بىر مويسېپىتنى گېلىدىن،
بىلمىدىم ئۆچقان ئۆڭۈم - ھوشۇم بۇلۇرمۇ جايىدا!؟
ھەممە ياق ناله - پىغان، ھەسرەت - يىغا - زار قاپلىغان،
تەۋرىگەن پۈتكۈل شەھەر ئەھلى ئەلەملىك قايغۇدا.
جان بالام، جان بالىرىم! بۇ بىزگە نە كۈن كۆرگۈلۈك؟!
ئاشۇ ئىش قىلدى مېنىڭ باغرىمنى قان، غەمكىن - خاپا.

نۇزۇگۈم :

باقىجانمۇ ھىلىلا شۇ ئىشنى قىلغانتى بايان،
سىلىمۇ بوپلا شۇ ئىشنىڭ ئۈستىدىن شاھىت - گۈۋا.

باقى:

شۇم زامان قوزغۇنلىرى ھەر ياقنى قىلماقتا خاراپ،
قۇتۇرۇشۇپ چىلىۋىرىدەك، ئەلگە سېلىپ كۈلپەت - جاپا.
بۇندا خار - زار قانچىسى، سەرسان، مۇساپىر قانچىسى،
قانچىنى زالىم پەلەك ئۆز باشىدىن قىلدى جۇدا.

نۇزۇگۈم :

ئىسىنبەشى ئاينىڭ قاراڭغۇ، ئون بەشى بولغاي يورۇق،
تۇن كېتىپ، چىققاي قۇياش، بىر كۈن كۆلەر يوقسۇل راسا!

بۇۋاي:

باركاللا باللىرىم! كۆلگەي مۇرات ھاسىل بولۇپ،
بىر نەزەر قىلغاي خۇدا، يۈرت باشىدىن يۆتكەي قازا!

تۆتىنچى باب

تۇن جاللاتلىرى

I

قاراڭغۇ تۇن.
ئۇيقۇدا شەھەر،
گۈرۈلدەيدۇ سوغۇق ھاۋاسى.
تۇرۇپ، تۇرۇپ ئۇ يەر - بۇ يەردە،
ئاڭلىنىدۇ «تاق - تاق» سادا سى.
يامۇل ئالدى،

قىلىچ - نەيزىلىك

ئىككى چېرىك قىلماقتا كۈزەت.
سوغ زەھەردەك نەشتەر ئۇرىدۇ،
چېرىكلەرگە سېلىپ مۇشەققەت.
ۋەھىمە ھەم ئەندىشە ئىچرە،
غۇدۇكشىيدۇ قېرى قاراۋۇل.
«نە گۇناسى ئايرىلدى باشتىن،
بىھۇدىلا شۇنچە قىز - ئوغۇل ؟...»
كۆز تاشلايدۇ قاراڭغۇلۇققا،
ياش قاراۋۇل ئەيمىنىش بىلەن.
تەلمۈرىدۇ قېرى چېرىككە،
تىترەپ تېخى، قورقونچ بىلەن
«تاغا، بەكمۇ قورقۇۋاتىمەن،
يۈرۈگىمدە لەختە - لەختە قان.
كۆز ئالدىمدا جەسەت - مۇردىلار،
قۇلىغىمدىن كەتمەس زار - پىغان...»
قېرى چېرىك ئېغىر تىن ئېلىپ،
ئەلەم بىلەن ئېغىتتى باشىنى.
ھەسرەت چېكىپ سۆزلىدى ئاستا
سۈرتۈۋېتىپ كۆزدىكى ياشىنى:
«سەن ۋە مەندەك ئادەم ھەممىسى،
مېھنەت بىلەن ياشىغان ھالال.
كەمبەغەلمىز ھەممىمىز ئوخشاش،
باشقا دۇنيا لېكىن باي - ئامبال.
باي قايغىسى بايدۇر ھەر قاچان.
بىر بىرىگە يۆلەنچۈك - پانا.

هەممە يۇرتتا كەمبەغەللەرگە،
قاتتىقچىلىق غەم - بالا - قازا.
ئەنە كۆردۈك ياۋاغ يارلىغى،
ئايلانماقتا جەسەت دۆۋىگە.
يەنە ھەر كەچ بەش - ئون ئادەمنى،
كۆمۈشمەكتە سېپىل تۈۋىگە.
زاۋالمىققا يۈزلەنسە خانلار،
قەبىھلىشىپ تۈگەر ئىنساۋى.
ئامما، ئوغلۇم، ھەر بىر قىلمىشنىڭ
ئاخىرىدا بولۇر ھىساۋى!...»

«جالاق - جۇلۇق» كىشەن ئاۋازى
قاراۋۇلنىڭ ئۇزدى سۆزىنى.
تىكلىشتى دەرۋازا تامان،
ئىككىلىسى ئوڭشاپ ئۆزىنى.
ئىچكىرىدىن قاراڭ قاپلىق،
بىر توپ كىشى چىقتى ئالدىراپ.
ئېلىپ ماڭغان ئونچە ئادەمنى،
باشلىرىغا تاغارنى ئوراپ.
سېپىل ياققا يول ئالدى ئۇلار،
يۈتتى كۆزدىن تېز - قاراڭغۇدا.
ئاڭلىناتتى پەقەت يىراقلاپ،
كېتىۋاتقان كىشەندىن سادا.
- يەنە شۇلار!
تىرىك كۆمىدۇ.
ياش چېرىكنى باستى قارا تەر.

ئاه پەلەكنىڭ مۇدھىش قىسمىتى!
قورقۇنچلىق - زۇلمەت ھەممە يەر.

II

يامۇل ئىچى.

يورۇق، چوڭ ساراي،
بۇندا كاتتا زىياپەت، قىمار.
جەم بولۇشقان چوڭ ئەمەلدارلار،
ھەممىسىلا ئە پيۇنگە خۇمار.
ماجاڭ ئوينار ياندا بىرلىرى،
بەزىسىنى مەس قىلغان شاراپ.
شاراقشىيدۇ تىللا - تەڭگىلەر،
تەتەيلىرى يۇرەر ئاياقلاپ،
يۇمۇق كۆزلەر تولغان قان بىلەن،
گۆشلۈك يۈزلەر كەتكەن سالپىيىپ.
دەرغەزەپتە سۆزلەيدۇ دوتەي،
- يۆلەنچۈكتە يېتىپ - غادىيىپ.
« بۇ ياۋايى، نادان خەلقتە،
لازىم قامچا، قىلىچ، جادۇ، دار.
قولىمىزدا ھوقۇق ۋە تەخت،
چاپ، ئاس، قاما بىزدە ئىختىيار.
تۇرسا تىترەپ ئالدىڭدا بەرى،
تەخت ئۈچۈن شۇندا تىپچىلىق بار.
سەللا بوشقا قويدۇڭمۇ، بولدى،
پالاكەتكە بولىمىز دۇچار.

ئامبال:

هەممزنىڭ بۇرچى - قەرزىدۇر،
بۇيۇك مانجۇ تەختىنى قوغداش.
كىمكى قىلسا بۇڭا خىيانەت،
ئۇ ئەمەستۇر بىزگە دوست - قولداش.
بۇ يۇرتتىمۇ دوستلىرىمىز بار،
باشچى ئۇلار ھەر قايسى يۇتقا.
« كۆچ، تەدبىر » نى چۈشىنىش لازىم.
چىقماس ئۇنسىز ھىچ ئىش ۋۇجۇتقا.

دوتەي:

ھى - ھى ... چۈشتى ئەسكە بىر ماقال،
دانا خانىڭ مۇنداق سۆزىدىن:
« دەرەخ كەسمەك بولساڭ پالتىغا،
ياخشىسى ساپ ئىزلە ئۆزىدىن.»

ئامبال:

- توغرا!.. شۇڭا تاللىدۇق بەلەن،
بولدى ئۆلچەم بىزگە ساداقەت.
باي قولدىشى - بايدۇر - بىلىگلار،
بۇ ھىكمەتتە باردۇر ھەقىقەت.

دوتەي:

دوستلىرىمىز پۇل - مال خۇمارى،
ئاتاق - ئابروي، مەنسەپكە ئامراق.
مەرىپەتتىن، مەدىنىيەتتىن،
ۋە تارىختىن نەزىرى يىراق.

ئالتۇن - كۆموش ئۇلار نەسىبى،
ساراي ، چار باغ، ۋەتىنى جەنى.
ئۆزى راھەت كۆرسە، بەس!
رازى؛
كەمبەغەلدىن يىقىلسا مىڭى.

ئامبال:

«ئۆزەڭنى بىل، ئۆزگىنى قوي» نى،
ئۆگەنگىنى ھەممىدىن ئوبدان.
ئاق - قارىنى سەللا بىلگىنى،
تۆت كۈندىلا چىقىرار ئىسيان.
كۈچ بولسىمۇ، پەمىڭ بولمىسا،
كۆپ ئىشلىرىڭ كېتىدۇ بىكار.
ھەممە تىزگىن قولدا بولسىلا،
ئامەت، تەخت بولار مەڭگۈ يار!
- ئاقىل پىكىر! ئاجايىپ تەدبىر! -
ۋاقىراشتى تەرەپ - تەرەپتىن.
كۆموش جاملار تولدى شاراپقا
زىياپەتمۇ قىزىپ بۆلەكتىن .....

* * *

ئەنسىز تۇنلەر.
سۇرلۇك ھەممە ياق،
گۈرۈلدەيدۇ سوغاق. زىمىستان.
قەيەردىدۇر ھۇۋلايدۇ ئىتلار،
قارا تونغا ئورالغان ئاسمان.

بەشىنچى باپ

قوزغىلاڭ

I

« زالىم دۆڭاك زار يىغلاتتى،
يېقىنلارنى كۆپ قاخشاتتى.
يۈش دەمدى ياكى قەھرى،
دارغا ئاستى، پۇلغا ساتتى.
نى يىگىتلەر، سۆلۈن قىزلار،
ئەرك يېلىدا قانغا پاتتى.
گۈناھى يوق مەسۇملارنىڭ،
باشلىرىغا قىلىچ چاپتى.
تۆمەن دەريا نەرە تارتتى،
سۇ ئورنىدا قانلا ئاقتى.
شاھىت بولۇپ شۇ تارىخقا،
مىڭلاپ نۇزۇك نەزمە قالتتى ...»
زۇلۇم - خورلۇق چىقتى ئەۋجىگە،
ئاشتى چەكتىن قۇتراپ جاھالەت.
ھەممە ياقتا ئەجەل تەھدىدى،
ئەلگە چاڭگال سالغان قاباھەت.
يېقسۇللاردا ئاھۇ - نادامەت،
باي - بەگلەردە ھۇزۇر - ھالاۋەت.
بىر ياقتا خان بىر ياقتا غالچا،
تۆشمۇ - تۆشتىن ياغدۇ ئاپەت.
شەھەر خەلقى زۇلۇم دەستىدىن،

جانلىرىدىن تېرىغان ئىدى جاق.
تەتۈر ئىدى پەلەك گەردىشى،
كەڭرى جاھان يوقسۇلغا دوزاق.
بەتتەر ئىدى يېزىلار تېخى،
ئارام، خۇزلۇق نەدە دېخانغا؟
جاپا چېكىپ ئىشلەپ يىل بويى،
زار يىغلاتتى بىر بۇردا نانغا.
بىرى كەلە، ئۆشرە - زاكات، دەپ،
كېلەر بىرى، ئالۋاق - ياساق، دەپ.
بىرى كەلسە سەيسىگە ھەيدەپ،
بىرى كېلەر ئاقچا - ياماق، دەپ.
بىرى كېلەر، چېرىكلەر ئۇچۇن -
لازىم ئۇن - مايى، گۈرۈچ - تاماق، دەپ.
بېرى كېلەر يامۇل ئاتلىرى -
ئۇچۇن لازىم سامان، قوناق، دەپ.
بىرى كېلەر ئامبال، دارىندىن،
مال سېلىغى مۇنچە تۆياق، دەپ.
بىرى كېلەر بەگدىن، قازىدىن،
كەلدى ساڭا جازا - سوراق، دەپ.
بىرى كېلەر، گۇناھىڭ ئۇچۇن،
ساڭا مۇنچە دەررە - تاياق، دەپ.
بىرى كېلەر، خانىڭ بۇيرۇغى؛
كەلدى ساڭا زىندان - سولاق، دەپ.
دوتەي - ئامبال قىلمايى قانائەت،
زارلىشىدۇ، بۇ خەق چاتاق، دەپ.

قويدى شۇڭا تەرەپ - تەرەپكە،
ئايغاقچىلار - كۆز ھەم قۇلاق، دەپ.

II

ھەممە ياقتا غەزەپ غۇلغۇلا،
ئۇلغايمافتا ئۇنىڭ سادا سى.
نۇزۇك قەلبى ئەل بىلەن بىرگە،
ئەل ئىدا سى - ئۇنىڭ ئىدا سى:
« سەلكىن شاھ ئايرىيدۇ.
بۇغدا ي - سامانىنى.
خەلقى - ئالەم ئايرىيدۇ،
ياخشى - يامانىنى .
قەشقەرلىقنى بىلمەس دەپ،
چولتا ئويلاپتۇ،
ئەخمەق مانجۇ دۇڭانى -
بۆرە - قاڭانىنى.
سالدى ئەرىز ياشلارغا،
مىڭبىر بالالار.
ياغدۇرۇشۇپ ئەل - يۇرتقا.
ئاپەت - توپانىنى.
زالىملارغا ھەددىدىن،
ئاشتى جالانلار،
كۆرەڭسىشىپ بېشىغا،
كىيدى جاھانىنى.
گۈل - گۈلستان باغلارنى،
قىلدى گۆرۈستان.

چەيلەپ تۆمۇر تاپاندا،
غۇنچە - رەيھانىنى.
ئەل قىساسى تۆتىدۇ،
ئالار ھاساپنى.
بىكار كېتەر دېمىگىن،
ئاققان بۇ قانىنى.
كۆيدۈرىدۇ كۆل قىلىپ،
تاجۇ - تەختىڭنى.
ئەل بېشىدىن ھەيدەيدۇ،
بۇلۇت - تۇمانىنى ..... »

قوزغالدى خەلق، تەرەپ - تەرەپتىن،
ھاسىل بولدى قۇدرەتلىك ئېقىن،
گويا چاقماق چاقتى تولغىنىپ،
بۇلۇتلارنى ياردى ئوت - چېقىن.
نەرە تارتتى ئاتۇش، يېڭسار،
بارىن ① ، ئۇپال ② گويا كى ۋۇلقان.
ئاچچىق ③ ، شاپتۇل ④ ، ياندۇرما ⑤ ، تازغۇچ ⑥ ...
سەۋرى تېشىپ كۆتەردى ئىسيان.

ئۆركەشلىدى تۇمەن دەريا سى،
ئۆركەشلىدى تارىم، يۇرۇڭقاش.
ھۆرلۈك ئۇچۇن ئېزىلگەن خەلق،
بىر بىرىگە بولۇشتى قولداش.
گۈلدۈرلىدى قەشقەر ئاسمىنى،
ھەر سادادا قىساس شاۋقۇنى.

---

① ② ③ ④ ⑤ ⑥ — جاي ئىسىملىرى

قەدىم ھېيتكار ياندى ئوت بولۇپ،
يۈرەكلەردە ئۇندك يالقۇنى.
ئارا، گۈرچەك، كەتمەن، پالتىلار،
پالتىرايدۇ نۇياش نۇرىدا.
تۇنىكىچى، زەرگەر، تۆمۈرچى .....
قىلىچ، نەيزە ئويىتار قولدا.
ھۇنەر - سەنئەت ئۇستكارلىرى،
قىزىتىپ چەك باسماقتا ئالغا.
رۇستەم بولۇپ سانسىز ئەزىمەت،
تونۇتماقتا ئۆزىنى ياۋغا.
ھىكلاپ جەسۇر خوتون - قىز بۇگۈن،
ئاشۇ سەپتە بارماقتا ھەردان.
ھۆرلۈك ئۇچۇن، ئەركىنلىك ئۇچۇن،
جەڭچى بولۇپ، پىدا قىلىپ جان!
سەپ ئالدىدا بارار نۇزۇگۈم،
چوغدەك يانار قەھرىلىك كۆزى.
پىسەنت قىلماس ياۋ تەھدىتىگە،
ئۇلىنىك باتۇر - قەھرىمان قىزى.
- يوقۇتايلى زالىم دوۋاگنى! ...
پاچاقلايلى زۇلمەت تەختىنى! ...
ئورنىتالىمۇن يۇرتقا ئادالەت،
تاپىمۇن يەر قىسۇل خەلق بەختىنى.
ئالغا، جەڭگە! ۋەتەنداشلىرىم!
تونۇپ قېرىمۇن ھەلئونلار بىزنى!
يېتەكلەيتتى ئاۋازى جەڭگە،
سان - ساناقسىز ئوغۇل ۋە قىزنى ...

ئەھەلدارلار، بەگلەر، دارىنلار،
كىرىۋالغان يامۇل ئىچىگە.
تېپىرلىشار ھەۋلۇقۇپ، تىترەپ،
ئىشەچ قىلماي لەشكەر كۆچىگە.
يارەم سوراپ ئونلاپ چاپارمەن،
ئەۋەتىشتى تەرەپ - تەرەپكە.
تولغۇنىشار خۇددى يىلاندەك،
زەھەر قايناپ، كېلىپ غەزەپكە.

يامۇل ئالدى.

خۇددى قىيامەت،
تولغان دەتراپ ئالالا - چۇقانغا.
تۇتۇشماقتا چېرىكلەر بىلەن،
ئىسيانكارلار چۆمۈشۈپ قانغا.
تولغان ئىدى مەيدان، كوچىلار،
ئۇر - يىقىت ... قا
شاۋقۇن - سۇرەنگە.
چىقتى بىردىن يامۇل ئىچىدىن،
مىڭلاپ ئاتلىق چېرىك يارەمگە.
قىساسكارلار ئىپتىلدى يانماي،
غەزەپ، ئۆچلۈك چىقتى ئەۋجىگە.
داۋام قىلدى قانلىق ئېلىشىش،
يەرۋ - زىمىن كەلدى لەرزىگە.
گويا شەھەرەك باقى، ئابدۇللا،
چېرىكلەرنى چىشلەتمەكتە يەر.
يىگىت بولۇپ ياسانغان نۇزۇك،

يالتىرايدۇ قولىدا شەمشەر ...
يامۇل تامان چېكىندى چېرىك،
قارىماستىن ئالدى - كەينىگە.
سۈرۈپ ماڭدى قوزغىلاڭچىلار،
كىرمەك بولۇپ يامۇل ئىچىگە.
لېكىن ، يامۇل پوتەيلىرىدىن،
ئوق يامغۇرى ياغدى ئۈستىلەپ.
ئوچۇق مەيدان،
قالدى قانچە تەن،
كۆز يۇمۇشتى ئارماندا، ئوق يەپ.
.....
كەچ كىرمەكتە، پاتماقتا قوياش،
قىزىل قاندەك قىزارغان ئاسمان.
كوچىلاردا ياتار جەسەتلەر،
ئەتىراپىدا ئۇيۇپ قاتار قان .....

* *

جەڭ يالقۇنى يەتتى پەلەككە،
ئەل كۆچىنى قىلدى نامايان.
تارىخ يازدى ئەۋلادى ئۇچۇن،
ساپ قېنىدا سانسىز قىز - ئوغلان.
بىلدى ياۋمۇ خەلق كۆچىنى،
دەككە بېگەچ قانلىق جەڭ ئارا،
بۇ يۇرت بىلەر، زۇلۇم ئالدىدا،
تىز پۈكۈشتىن ئۆلۈمنى ئەلا.

ئالتىنچى باب

تـــۇتقۇنـــدا

I

ئەتراپ سۈرلۈك، ھۆكۈم سۈرىدۇ.
قورقۇنچلىق ئۆلۈم جىملىغى.
ئاستا ـ ئاستا چۈشمەكتە گۇگۇم،
يېپىلماقتا تۇننىڭ يوپۇغى.
باستۇرۇلۇپ قانلىق قوزغۇلاڭ،
باسقان چاغدا ئەلنى مۇسىبەت.
ئوردا ـ ساراي، مەھكىمىلەردە،
قىزىپ كەتتى ئىشرەت ـ زىياپەت.
دارىن، ئامبال، بەگ، باي دېگەنلەر
بولغان ئىدى ئوشۇغى ئالچا.
شۇڭا بۇگۈن ئويناپتتى مەغرۇر،
قوللىرىدا قىلىچ ۋە قامچا.
كەيپى ـ ساپادا سۈرەر كەچلىرى،
قىلىپ بەزمە، ئويۇن تاماشا.
ھاراق ـ شاراپ، ماجاڭ، قىمارلىق،
ھوزۇرىنى سۈرۈپ كەتتاشا.
دوتەي شۇنچە كەتكەن گەدىيىپ،
ھېجىيىشتىن يۇمالماس ئېغىز.
دەر كۆكلىدە: «خان بولامدىمەن،
باشلىرىڭدا چاقمىسام مېغىز...»
يۇرت ـ يۇرتلارغا چۈشەردى پەرمان:
«ئىسيانچىلار تۇتۇلسۇن دەرھال!

ئۆلتۈرۈلسۇن بويسۇنمىغانلار،
ھەممە تەرەپ قىلىنسۇن قامال!...»
سۇر - ئەندىشە باسقان شەھەرنى،
شات - كۈلكىلەر نەگىدۇر يۇتكەن،
دىللار غەمكىن - نامرات يۈرەكلەر،
قايغۇ - ماتەم قوينىغا چۆككەن.
كېچە - كۈندۈز چېرىك - يايىلار،
قېتىراپ، توپ -توپ ئادەم تۇتۇدۇ.
بىرلىرىنى زىندانغا تاشلاپ،
بىرلىرىگە ئەجەل پۈتىدۇ.
ئالدىرايدۇ زىندان بەگلىرى،
مۈيتۈگزىدا جاللاتمۇ قاتال،
پەرمان بېرىپ ئارقا - ئارقىدىن،
شاپاشلايدۇ ھەرياققا ئامبال.
بوغۇزلايدۇ ئادەمنى قويدەك،
رەھىم - شەپقەت بىلمەيدۇ ئۇلار.
جاللاتلىقتا قاتقان يۈرەكلەر،
قان دېگىدا بويالغان قوللار...
بۇلۇت - تۈمان قەشقەر ئاسمىنى،
كىيگەن گويا ماتەم تونىنى.
ناله قىلار تۈمەن غەزەپتە،
قىرغاقلارغا ئۇرۇپ كۆكسىنى.
قۇلاقلارغا كىرىدۇ پەقەت،
يېغا - زارە، غەزەپلىك پىغان.
كۈل رەڭگىدە ئاسمان گۈمبىزى،
قەھرى بىلەن گۈرۈلدەر بوران.

11

چوڭقۇر زىندان،
پۈتىدا كىشەن،
ياتار نۇزۇك ئەلەمدە يىنىپ.
نەم تۇپراقتىن گۈپۈلدەيدۇ زەي،
بوغۇلىدۇ دېمى سەقىلىپ.
ئىگىرايدۇ ئۇ ئاچچىق تولغۇنۇپ،
كۆز تىكىدۇ يورۇق تۇڭلۇكقا.
غۇچۇرلايدۇ ئەلەمدە چىشى،
قاينىاپ غەزەپ، زۇلۇم، - خورلۇققا.
ئۇ بىلىدۇ خورلۇق ئالدىدا،
باش ئېگىشنى ئۆلۈمگە تەڭ دەپ.
ئۇمىتسىزلىك بەرمەس شاپائەت،
كۆلمەس ئەركىك، قىلمىسا جەڭ، دەپ.
ئىرادىگە كۈچ بەردى نەپرەت،
قەھرى گويا شىددەتلىك ژولقان،
ئۇ ئورنىدىن تۇردى سىلكىنىپ،
يۇرىگىدە لاۋۇلداپ گۈلخان.
كۆزلەر چاقناپ، ئېچىلدى لەۋلەر،
كەتتى ياڭراپ غەزەپلىك ندا.
زىندانلارنى سالدى لەرزىگە،
ئىسيانكار دىل كۆتەرگەن سادا:
«زالىم پەلەك زار قاخشاتتى،
ئاتتى، چاپتى، دارغا ئاستى.
مەڭگۈلۈك يىگىت - قەلەر،

يـاۋ قولىدا قالغا پاتتى.
ئـەلنىڭ ئاھى بولدى قىيان،
نەپرىتىمىز تولۇپ تاشتى.
دوۋاڭ سالغان زۇلۇم - خورلۇق،
يوقسۇللارنىڭ كۆزىنى ئاچتى.
ئەركىنلىك دەپ جەڭگە چىقتۇق،
كۆردى مەلۇن كۆچىمىزنى.
بىلسۇن دوۋاڭ بىز قويمايمىز،
ئالماي قىساس - ئۆچىمىزنى...»

III

نە ئادىمىزات، نە يورۇق كۈننى.
كۆرمەي ياتتى يەتمىش نەچچە كۈن.
چاڭگىلىشىپ پاخپايدى چاچلار،
ساماندەك كەبى سارغايدى ھۆسۈن.
كىچە - كۈندۈز چۈچۈنلەر بىلەن،
جەڭنەر قىلىپ قوللارمۇ تالدى.
ئەنە، قانلىق ئىپلىشىشلارنىڭ،
داغ - ئىزلىرى تاملاردا قالدى.
ئۇ سېغىندى مېھرىبان ئاتا،
قان - قېرىنداش دوست ۋە يارانلىرى.
ئۇ سېغىندى يورۇق جاھانلىرى،
ئۆزى ئۆسكەن ئىلىق ماكانلىرى.
ئۇ سېغىندى مەرۋايىت سۇلار،
ئوخچۇپ ئاققان گۈزەل تۇمەنلىرى.
ئۇ سېغىندى مال - ۋاران قوشلار،

يېشىل دالا، گۈل ۋە چىمەنلى..
ئۇ زىنداندا، لېكىن خىيالى،
ئەركىنلىكتە قىلاتتى جەۋلان.
زەئىپ تەنگە مەرت ئىرادىسى،
بىرەر ئىدى شىپالىق دەرمان.
شائىرەنىڭ قەلبى دولقۇنلاپ،
ئايلىناتتى كۆيگە - قوشاققا.
ئەلگە ۋاپا سۆيگۈ - ساداقەت،
ئايلىناتتى پۈتمەس بۇلاققا.

يەتتىنچى باب

سۈرگۈن

I

قارا بۇلۇت ئاقار تۈرۈلۈپ.
ئاسمان - زېمىن بەك سۈرلۈك شۇ تاپ.
ئاقار توپ - توپ ئادەم ئېقىمى،
قۇم دەرۋازا تەرەپكە قاراپ.
بازار ئاپپاق ساقال بوۋايلار،
چىرايلاردا ئالەمچە مۇڭ - غەم.
ئالدىرىشىپ ماڭار مومايلار،
ئاھ ئۇرۇشۇپ كىرپىكىرى نەم.
يۈزلەپ، مىڭلاپ ھۈنەرۋەن - كاسىپ،
ئىش تاشلىغان بۈگۈن ھەممىسى.
بازارلاردا توختىغان سودا،

سۈرلۈك ھەر بىر كوچا رەستىسى.
بارار باققال ھەدىكارلارمۇ،
ئاشۇ توپنىڭ بولۇپ دەرتدىشى.
يېتىمچىلار، دۇئانىلارمۇ،
ساڭگىلىغان ھەسرەتتە بېشى.
بارار كىچىك گۈدەك بالىلار،
چوڭلار بىلەن ئوخشاش تەشۋىشى.
دەيدۇ ھەممە:
- زادى نىمانچە،
تەتۈر بىزگە پەلەك گەردىشى؟!
مىغىلدايدۇ ئادەم ئېقىمى،
قۇم دەرۋازا يولىنى توراپ.
غەم - تەشۋىشلىك، ھەسرەتلىك كۆزلەر،
يامۇل ياقتا تىكىلگەن شۇتاپ.
تۇنۇگۈن كەچ زالىم دوۋاڭنىڭ،
پەرمانىنى ئاڭلىغان شەھەر.
ئۇيقۇ كەلسۇن كۆزلەرگە قانداق؟
قوزغالدى خەلق شۇڭلاشقا سەھەر.
نەچچە مىڭلاپ ئادەمنى بۈگۈن،
قىلىشماقچى ئىلىغا سۈرگۈن.
ئەل يۇرت، - قەۋمى - قېرىنداشلارغا،
ئېغىر ھاتەم بولمامدۇ بۇ كۈن!؟
نۇزۇگۈمۇ شۇلارنىڭ بىرى،
ئايرىماقچى ئۇنى يۇرتىدىن.
ئايرىماقچى سۆيۈملۈك ئاتا،
ئەل، قېرىنداش، يارۇ - دوستىدىن.

توپ ئىچىده بىچاره ئاتا،
ئەس ھۇشى يوق تۇرىدۇ ئاران.
ئاپپاق ساقال، ئاپپاق چاچلىرى،
تىترىمەكته كەتكەچكە دەرمان.
باغلاپ قولىنى، كىشەنلەپ پۇتىنى،
ئېلىپ ماڭسا يۈرەك پارەڭنى.
كۆرۈپ تۇرۇپ، لەۋ چىشلەپ تۇرۇپ،
قىلالمىساڭ بىرەر چارەڭنى.
مۇجۇلمامدۇ قەلبىڭ ۋۇجۇدۇڭ،
بۇ ئازاپنىڭ ئاچچىق دەردىدىن؟
قىلالايسەن قانداقمۇ سەۋر،
بۇ رەھىمسىز خورلۇق دەستىدىن؟!
كاۋاپ قىلدىڭ ئەلنىڭ باغرىنى،
ئاھ شۇم پەلەك رەھىمسىز پەلەك!
زەھەر چاچتىڭ ھايات-مەزغا،
لەنەت ئېيتار ساڭا ھەر يۈرەك.
ئېلىپ چىقتى ئەنە ئۇلارنى!
بىردىن خەلق كەتتى تەۋرىنىپ.
چوڭ ئېچىلدى مىڭلىغان كۆزلەر.
ۋە چىقتى تەڭ ياشلار ئېتىلىپ.
خەلق توپى تەۋرەپ دېگىزدەك،
غۇڑمەڭ بولۇپ توسۇشتى يولنى.
يېشۇ-قېرى، بالىلارمۇ ھەم،
چىڭ تۇتۇشتى قولىغا-قولىنى.
توپ ئالدىغا كېلىپ توسۇلۇپ،
تىوختاپ قالدى چېرىكلەر مەڭدەپ.

بەزىلىرى قىلىشتى ھەيۋە،
ئۆزلىرىچە، ھىلىمىقنى بەتلەپ.
«نۇزۇك، قىزىم، يۇرۇگۈم باغرىم!»
توپ ئىچىدىن چىقتى بىر سادا.
ئاقۇاش بوۋاي ئېتىلدى ئالغا،
خەلق شۇئان يول بەردى ئاڭا.
«قىزىم، بالام باغرىم. جىگىرىم!»
توۋلار ئاتا ئۇنى بوغۇلۇپ.
«نۇزۇك!
بىزنىڭ نۇزۇگۈم ئەنە!»
مىڭلارچە ئۇن كەتتى قوشۇلۇپ.
چىرىكلەرنىڭ قورشاۋىن بۆسۈپ،
چىقتى نۇزۇك ئالغا ئېتىلىپ.
ئىاھ، ھەسرەتتا، بىچارە ئاتا،
مۇدۇرگەنچە، كەتتى يىقىلىپ.
كىشەنلەنگىنى بولسىمۇ پۇتى،
كەلدى نۇزۇك، ئۇلگۈردى يۆلەپ.
قۇچاقلىدى ئاتىسىنى ئۇ،
كەتتى ئاتا يېغلاپ ـ ھۆكۈرەپ.
ئاتا:
جېنىم قىزىم نۇزۇگۈم،
ئەقلى تازا قۇندۇزۇم.
كۆلپەت چۈشتى بەشىڭغا،
تۇتقۇن بولدۇڭ شۇرلۇغۇم.
كۆيدۈرسە كۆيمەس ئىدىم،
ئەمدى كۆيدۈم كۈل بولدۇم.

غازاك بولغان باغلاردەك،
سارغىيىپ ساماندا بولدۇم.

نۇزۇگۇم:

رازى بول. جېنىم ئاتا،
ئاقلالمىدىم بەرگەن تۇزۇك.
گەر قازا يەتمەي ئامان،
كەلسەم قىلارمەن، خىزمىتىڭ.
تارسىلدىدى باشتا قامچىلار.
ئاپپاق باشتىن ئاقتى قىزىل قان.
نۇزۇك تۇردى ئورنىدىن چاچراپ،
غەزەپ ياققان كۆزلەرگە گۇلخان.
-تارت قولۇڭنى بىنەمۇس ئەبلەخ!
يوقمۇ ۋىجدان سېنىڭدە زادى؟
ئاتا - ئاناڭ يوقمۇ سېنىڭكى.
يوقمۇ مېھرى قەلبىڭدە زادى؟!
غالجىرلىشىپ، چىچاڭلىشىپ چېرىك،
قامچىسىنى يەنە كۆتەردى،
بىراق خەلق دۆۋىرەپ شۇ ھامان،
قانخۇ ھارىڭ ئىشىن پۈتتۈردى.
ئاياقلارنىڭ ئاستىدا قالدى،
شۇم جاللاتنىڭ زەھەرلىك بېشى.
چېرىكلەرنى تىترەتتى دىر-دىر،
قەھرى تاشقان ئەلنىڭ بۇ ئىشى.
ئەپسۇس، شۇ ئان يامۇل ئىچىدىن،
بىر تۈپ ئاتاق چىقتى ئېتىلىپ.

يۇپۇرۇلدى كاللا كېسەرلەر،
تىنسىز ئەلنى رەھىمسىز چېپىپ ...
قوراللىنىپ تەھدىت سېلىشىپ،
ئاران - ئاران يېلنى ئېچىشتى.
ئەل قەلبىنى مۇزلاپ قان قېلىپ،
تۇتقۇنلارنى ھەيدەپ مېڭىشتى.
قىزى ياققا ئېتىلدى يەنە،
ئايرىلالماي بىچارە ئاتا.
يىل بەرمىدى بىراق چېرىكلەر،
ئۇرۇپ قىلىچ، قامچىدا يەنە.
ئاتا :

شىرىن قىزىم ئۇزۇكتاي،
ئاكاڭدىنمۇ ئايرىلدىم.
ھېچكىم مەندەك بولمىغاي،
قاناتسىزدىن قايرىلدىم.
خەير قىزىم ئۇزۇگۈم،
ئەقلى تازا قۇندۇزۇم،
بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم،
مېنىڭ ھايات يۇلتۇزۇم.

ئۇزۇگۈم :

خەير، ئاتا، مېھرىبانىم،
غەمگۇزارىم ياخشى قال.
كۆزلىرىم ئاقۇ - قارا سى،
تەندە جانىم ياخشى قال.
بىللە ئويناپ بىللە ئۆسكەن،

یارۇ دوستلار یاخشی قال.
كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن،
قەشقەر شەھرىم یاخشی قال!...

II

پایانسىز چۆل،
ھوۋلایدۇ بوران،
تاش - قۇملارنى ئۇچۇرۇپ ھەریان.
ئاستا - ئاستا كەلمەكتە مېڭىپ،
تۇتقۇنلاردىن تۈزۈلگەن كارۋان.
ئۇسسۇزلۇق ۋە ئاچلىق ئاۋازى،
ماغدۇرىنى قۇرۇتقان ئىدى.
جالدا قلایدۇ پۇتلاردا كىشەن،
ھەر قەدەمدە ئەجەل تەھدىدى.
قامچىلایدۇ چېرىكلەر تېخى،
یۈرەك زەردا پ تىل - ھاقارەتتىن.
كۆیدۇ تەن گاھى چۆلدىكى،
تۇنۇر كەبى ئوت - ھارارەتتىن.
بەزەن قىزىپ، بەزەن سرۇیدۇ،
دۆۋە - دۆۋە قۇم بارخانلىرى.
گاھ سەكرىشىپ قىلىدۇ خىرىس،
كەسەلەنچۇك ۋە چۆل یىلانلىرى،
یول ئازاۋى، ئۇسسۇزلۇق، ئاچلىق،
تۇشمۇ - تۇشتىن ئازاپ سالىدۇ.
یول - یوللاردا جانسىز گەۋدىلەر،
قوزغۇنلارغا یەم بولۇپ قالىدۇ.

چىدىيالماي زۇلۇم خورلۇققا،
گاھ بىرلىرى ئۇرار ئاھ - پىغان.
سەۋرى تېشىپ گاھى بىرلىرى،
جانغى تىكىپ كۆتىرەر ئىسيان...
تىرىك تارۇپ كۆردى دۇزاقنى،
شۇ گۇناسىز سۈلغۇن بەندىلەر.
قالدى قۇرۇق ئۈستىخان بولۇپ،
شىر سۈپەتلىك نى - نى گۈدىلەر.
قانچە جەسەت، نامسىز، قەۋرىسىز،
قىنم دۆڭلىرى ئاستىدا قالدى.
تاش ئۈستىدە قانلىق داغلىرى،
يۈلغۇنلارمۇ قانغا بويالدى.

III

ئېغىر كۈنلەر، تۇنلەر، ھەپتىلەر،
ئاستا - ئاستا ئۆتەر تىزلىپ.
كىشىلەنگەن يالاڭياق پۇتلار،
قۇم - چۆللەرگە كېلەر ئىز سېلىپ.
كېلەر نۇزۇك ئاشۇ سەپ بىلەن،
يۇرىگىدە ئەلەملىك پىغان.
قاناتلانغان ئۇنىڭ خىيالى،
تىنىم تاپماي ئۇچىدۇ ھەريان.
ئاھ، مېھرىبان كۆيۈمۈك ئاتام،
نە كۈن شۇتاپ سېنىڭ بېشىڭدا؟
قەيەرلەردە سەرسانكەن ئاكام،
كاشكى...ھەمرا بولسا قېشىڭدا!؟

ئەپسۇس بىزگە رەھىمسىز - پەلەك،
جۇدالىقنىڭ دەردىنى سالدى.
رەزىل تەقدىر دىللىرىمىزغا،
مەڭگۇ ئۆچلۈك قەھرىنى سالدى.
بىر تۇغقىمەس يوللارنى بەلكى،
بىر-اقىجانمۇ ئۆتكەندۇ بەپسەپ.
چىن دىلىمدىن سۆيگەن شۇ يارغا،
قوشۇلمىغىم بۇلغايمۇ نەپسىپ...
چەكسىز يوللار، چەكسىز چۆل، داۋان.
سوزۇلغانتى ئۇزاقتىن ئۇزاق.
كەچ كىرمەكتە،
قانىنىڭ رەڭگىدەك،
قىزارماقتا بەپايان تۇپراق.
ئاران - ئاران كېلەر سۈرۈلۈپ،
جاپا ئەزگەن بەختسىز كارۋان.
كىشەنلەرنىڭ جالدۇر - جۇلدۇرى،
تىنچ چۆلدە تارقايدۇ، ھەريان.

سەككىزىنچى باب

ئىلھام

I

يەنە بىر كەچ،
قەپ - قىزىل شەپەق،
ئاشۇ رەڭدە ،چوققا - قىيالار.

ئاشۇ رەڭدە ئەسىر ـ دالالار،
ئاشۇ رەڭدە چىچەك ـ گىياھلار،
تاغلار ئۇرچا، قەيسەن، قارىغاي،
گۈپپۈلدەيدۇ خۇش بۇي پۇراقلار.
ناخشا ئېيتار ئورمان قۇشلىرى،
چالىدۇ ساز زۇمرەت بۇلاقلار.
تار ۋە كىچىك تۇغ يولى بىلەن،
كېلەر ئاستا سۇرگۈچەر توپى.
ئېغىر ھاردۇق ئۆزگەن ئۇلارنى،
ئاران ـ ئاران دەسسەيدۇ پۇتى.
نەمخۇش سالقىن تۇرىدۇ ئۇرۇپ،
ھارغىن تەڭگە راھەت بېغىشلاپ.
سۇنۇق دىللار تاپقاندەك ئارام،
قارار ھەريان تېرىماي يېغىشلاپ.
قويۇقلۇشۇپ گۈزگۈم تۇمانى،
چاچ رەڭگىگە كىرەكتە ئاسمان.
يوزلەپ ھۆلاپ كىشەن ئۇنىدىن،
ئەندىككەندەك چايقىلار ئورمان.

II

«چوڭ يۈلتۈز» ① دا باشلاندى كۈندۈز.
ئالتۇن شۇلا كەردى رۇجەكتىن.
ئاچتى كۆزىنى چۆچۈپ نۇزۇگۈم،
ئوردى تەستە پاخال تۆشەكتىن.
سۆڭەك ـ سۆڭەك ئاغرىيدۇ قاخشاپ،

① چوڭ يۈلتۈز ـ يەر ئىسمى

دەسسەپ شكىمۇ يوق ماغدۇر - ماجال.
كۆزلەر مۆگدۈق لەۋلەر قۇرۇغان،
شۇنچە هارغىن گۈزەل ئاي جامال.
يېيىلىپتۇ قارا بۈلۈتتەك،
يەلكىسىگە سۈمبۈل چاچلىرى.
ئاغرىقتىنمۇ ياكى خىيالدىن،
تۇرۇلۇپتۇ هىلال قاشلىرى.
سىقىرايدۇ پۈنلار زىكىلداپ،
ئازاپلايدۇ ئاغرىق توختىماي.
كېچىنىمۇ ئۆتكۈزدى شۇنداق،
ئاغرىق بىلەن تۈزۈك ئۇخلىماي.
قېلىن تاملىق كېچىك كامىرا،
زەي پۈرايدۇ تېگى - تېگىدىن.
كىتىرلايدۇ چاشقان، چۆچۈنلەر،
سىقىلار دەم سېسىق هىدىدىن.
قىز تىكىلدى، كېچىك رۆۋەكتىن،
ئېغىپ چۈشكەن ئالتۇن شولىغا.
ئۆچتى شۇئان ئۇنىڭ خىيالى،
ئۆزى ئۆسكەن ئەزىز يۇرتىغا.
كەچۈرگەندۇ نە كەچمىش ئاتا،
كەلتۈرگەندۇ نە هال جۇدالىق؟
ياشانغاندا يالغۇز ئاتامنىڭ،
ئۆتەر كۈنى قانچە جاپالىق؟!
ئاھ بىچارە بەختسىز ئاتام،
زەپمۇ ئېغىر كۈنلەرگە قالدىڭ.
ئاھ رەھىمسىز زالىم شۇم پەلەك،

بىزنى ئەجەپ كويلارغا سالدىڭ؟!
باغرى كاۋاپ بولۇپ نۇزۇكنىڭ،
ئەلەم بىلەن ئۆرلەر پىغانى.
ئۇ ئوقۇيتتى زامانغا لەنەت،
دىلدا قاينىاپ غەزەپ قىيانى،
كىتىرلايتتى چاشقان، چېكەتكە،
سىقىلار دەم سېسىق پۇراقتىن.
ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلايتتى نۇزۇك.
قايغۇ - ئەلەم - ھىجران - پىراقتىن.

III

ئۆتەر ئىدى ئازاپلىق كۈنلەر،
پىقەت خىيال نۇزۇكقا ئەمەك.
تەلپۈنەتتى ئەركىنلىككە ئۇ،
دىلدا يەنە ئىسيانكار ئىستەك.
ئۇ ئويلايتتى: سۈرسەم بۇران بوپ،
جەھەننەمگە زۇلمەت تەختىنى.
بولۇپ ئىللىق قۇياش شولىسى،
كۈلدۈرسەمتى ئەلنىڭ بەختىنى.
پاچاقلىسام تەڭسىز زامانىنىڭ،
كىشەن - زەنجىر، زىندانلىرىنى.
يالقۇن بولۇپ ئۆلغايتسام ئىدىم،
قىساس - ئەنتىنىڭ گۈلخانلىرىنى!
ئاشۇ ئارزۇ - خىيال قەلبىدە،
پەيدا قىلدى بىر ئۇمىت - پىلان.
جەسۇر يۈرەك دولقۇن يانىدى،

تومۇرلاردا ئۆركەشلىدى قان.
دۇپپۇرلەشلەر ئاغلاندى بىردىن،
ئوي خىياللار كەتتى چېچىلىپ.
مۇز تەلەتلىك بەش - ئالتە كىشى،
كىرىپ كەلدى ئىشىك ئېچىلىپ.
ياۋۇز كۆزلەر قالدى قادىلىپ،
ھاياسىزلىق ئاچكۆزلۈك بىلەن.
«پاھ، بۇ ئەسىر - بىر پەرىشتەغۇ؟»
كۈسۈرلاشتى يۈزسىزلىك بىلەن.
تارتتى ئاستا ئاھبالنى يانغا،
سېمىز، پاناق بىر قالماق بېيى.
گۆشلۈك يۈزلەر چۈشكەن ئېسىلىپ،
پاقىرايتتى كۆزنىك مېيى.
گۈدۈكلاشتى ئىككىسى خېلى،
گاھ چەكچىيىپ گاھ جىددىلىشىپ.
ئاخىر ئۇلار پۈتۈشتى بولغاي،
كەتتى خوشال، تەڭ ھېجىيىشىپ.
جىرىڭلىدى ئالتۇن تەڭگىلەر،
قولدىن قولغا ئالماشتى ھەمىيان.
سودىسىدىن بايمۇ رازى بوپ،
قەدەم ئالدى نۇزۇگۇم تامان...

IV

نۇزۇگۇمنى ئېلىپ كەتتى باي.
ئۆز ئۆيىگە ئاشۇ كۈنلا.
شۇنچە كۆپ پۇل سەرپ قىلمىشنىك.

سەۋدۇنى بىلەر ئۆزىلا.
قىزنىڭ ئايدەك گۈزەل جامالى،
شۇم كۆڭلىگە سالغان بىر نىيەت.
چوت سوقاتتى قوسىغىدا ئۇ:
«بۇمۇ ماڭا كەلگەن غەنىمەت!؟
قىزدىق قىسمەت!
بايىنڭ ئۆيىدە،
تەپىشتى قىز ئاكىسى بىلەن.
قېرىنداشلار زار - زار قاخشىدى،
خىياللىرى ئاتىسى بىلەن.
دەرتلىرىنى تۆكۈشتى ئۇلار،
يۇرەكلىرى راسا قانغىچە.
بايان قىلدى كەچمىشلىرىنى،
ئۆتتى شۇنداق نەچچە كۈن - كېچە.
بىر كۈنى كەچ ئابدۇللا ئاكا،
خەۋەر بەردى باقىدىن يەنە،
بىر زالىمنىڭ ئۆيىدە ئۇمۇ
مالاي ئىكەن،
يىغىنلا يەردە.
كۆك ئاسماندا ئۇزەر تولۇن ئاي،
كەڭ زىمىنغا چېچىپ كۈمۈش نۇر
كۈندۈز ئىشلەپ هارغان كىشىلەر،
ئۇخلاشماقتا شۇدەم بەھۇزۇر.
خىلۋەت يارلىق،
مەھەللىدىن چەت،
ئولتۇرىدۇ بىر جۇپ يىگىت - قىز.

قايغۇ - شاتلىق كەتكەن ئارىلىشىپ،
دۇپۇلىدەيدۇ يۈرەكلىرى تېز.
سالقىن شامال ئۇچىدۇ غۇر - غۇر،
يىگىت - قىزنىڭ سۆيۈپ يۈزىنى.
جىمىرلايدۇ كۆكتە يۇلتۇزلار،
زوقلانغاندەك قىسىپ كۆزىنى.
- باقى جېنىم!...
- نۇرۇكىڭ گۈلۈم!...
چىقار تىترەپ ئاشىقلار ئۈنى.
ئۇزۇلىدۇ ئوتلۇق نەپەسلەر،
يۈرەكلەردە ئىشقىنىڭ كۈيى،
كۆك ئاسماندا ئۇزەر تولۇن ئاي،
زېمىن ئۆزرە كۈمۈش نۇر سېپىپ.
ئاشىقلارنىڭ شۇرلىشىنى،
تۇن شامىلى كېتىدۇ بېسىپ...

* *

ئۆتتي كۈنلەر، بىر-بىر تىزىلىپ،
ئېغىر ئىشتىن قۇتۇلماي قۇللار.
زۇلۇم - خورلۇق ئۈستى - ئۈستىلەپ،
ئازاپ بىلەن ئۆرتىنەر دىللار.
مۇدھىش كۈنلەر ئاسارىتىدىن،
ئېزىلدى تەن، پۈكۈلدي قامەت.
ئەلەم تولغان ئىسيانكار دىللار،
قانداق قىلسۇن بۇنىڭغا تاقەت؟
ئۇمىتسىزلىك - تەن بېرىش - ئۆلۈم -

هالاکه تتسن ئېنىق بىشارەت.
مال جېنىدا قاسساپ قولىدا،
جان تالىشىپ قىلىدۇ ھەرکەت.
نۇزۇك ، باقى، ئابدۇللا شۇڭا
بولدى بىر كەچ يار بېشىدا جەم.
ئېغىز ئاچتى ھەسرەتتە نۇزۇك،
چېھرى مۇڭلۇق، كۆزلىرىدە غەم.
نۇزۇكۇم:
تۆگىلەر بېشى تاغ بېشى،
مۆلچەرسىز يار قېشى.
شۇ مۆلچەرگە يەتكەندە،
توختىمايدۇ كۆز يېشى.
يوللارنى تولا مېڭىپ،
ھالسىزلىنىپ تېلىقتىم.
مەن بۇ يەرگە كېلىپلا،
يامان كۆزگە چېلىقتىم.
تۆگىلەر ئاغزى قامقاقتا.
بىز ھەممىمىز قالماقتا.
قالماقنىڭ شۇم نىيىتى،
مەن نۇزۇكنى ئالماقتا.
ئابدۇللا:
جېنىم سىڭلىم نۇزۇكۇم،
سەن بۇ يەردە تۇرمىغىن.
زالىم قاماق قولىدا،
غازاڭ بولۇپ توزمىغىن.

باقى؛

يېغلىما قىز نۇزۇكتاي،
ھال دەردىڭگە يېتەي مەن.
ھەمرا بولۇپ سەن بىلەن،
يىراقلارغا كېتەي مەن.

قىلدى مەسلىھەت قېچىشنى ئۇلار،
تايىن قىلىپ ئەتە كېچىنى.
يىراقلاردا ھاۋشۇيتىتى ئىتلار،
ئەنسىز قىلىپ يۇرتنىڭ ئىچىنى.

توققۇزىنچى باب

قارا كۈنلەر

I

« چوڭ يۇلتۇز » دىن چىقىپ نۇزۇكۇم،
قېچىپ ماڭدى غۇلجا تەرەپكە.
ئۇچ كۈن ئۆتۈپ بىلىپ قالدى باي،
سەكسەپ كەتتى كېلىپ غەزەپكە.
ھۆكمىدى چوشقا دەك گويا،
كىيىپ باشقا قورا-ھويلىنى.
تۇتۇش ئۇچۇن نۇزۇكنى.
يىغدى،
ھەممە غالچا-دوغلىرىنى.
ئابدۇللانى تۇتۇپ كەلتۈرۈپ،
قىلدى سوراق ياغاچقا باغلاپ.

كالتەكلىدى تەرەپ - تەرەپتىن،
ئالالمىدى زادىلا جاۋاپ.
ئۆز باغرىنى كۆيۈملۈك ئاكا،
مەلئۇنلارغا بىرەمتى تۇتۇپ؟
ئۇ تىنمىدى، ساقلىدى سىرنى،
قىيناشسىمۇ ھەر قانچە ئۇرۇپ.
پۈت قولىنى زەنجىرلەپ ئۇنىڭ،
دۆڭ يامۇل ① غا بىرىشتى يوللاپ
ئاتلىنىشتى يەنە ئۆزلىرى،
ئۇزۇگۈمنىڭ ئىزىنى قوغلاپ.
يۇرت - يۇرتلارنى تاغۇ - جاڭگالنى،
ئاختۇرۇشتى نەچچە كۈن كېچىپ.
ھېرىپ - چارچاپ ، قاخشاپ سالپىيىپ،
تاپالماستىن كېلىشتى يېنىپ .

II

گەپ ئاڭلايلى ئەمدى ئۇزۇكتىن،
ماڭدى تىنماي، ئۇ پۈتۈن كېچە.
تاڭ ئاتقاندا جاڭگالغا كىرىپ،
ئارام ئالدى تا كەچكىرگىچە.
كۈندۈزى يېتىپ، كېچىسى يۈرۈپ،
يېتىپ كەلدى لىنكو ② بويىغا.
پىچاق بىلەن ئورۇپ قومۇشنى،

① شەرقى يامۇل.

② لىنكو — ئىلى دەرياسىدىن توققۇزتارا ئۆستىڭگە سۇ كىرىدىغان ئېغىز.

بىر كېچىك سال ياسىدى ئۇندا.
ئۇ، خاتىرجەم سالغا ئولتۇرۇپ،
ئۇزدى قاراپ ئالمۇتيار ① ياققا.
كۆرۈپ قالدى ئەپسۇسكى ئۇنى،
زالىملارغا سادىق بىر غالچا.
خەۋەر تېپىپ قالماق ئامبىلى،
ئات چاپتۇردى كۆرە شەھرىگە.
ھازىرلاندى ئىككى يۈز سۇلان،
بويۇن سۇنۇپ جىياڭجۇن ئەمرىگە.
«نەدە بولسا تېپىڭلار ئىزدەپ،
كەلتۈرۈڭلار ئۇنى ماڭا پات.
تۇتقانلارغا تەقدىم قىلمەن،
بىر ئۇچقۇر ئات ۋە كۆپ مۇكاپات!.....»
بوتا زەڭگى ② سۇلانىنى باشلاپ،
ماڭدى ئىزلەپ ئۇنى تۇتۇشقا.
تاپالماستىن ئۇچ كۈن ئاختۇرۇپ،
ئوت يېقىشتى ئاخىر قومۇشقا.
« ....قومۇش ئارىلاپ كۈن چۈشتى،
يالغۇز باشقا مۈڭ چۈشتى.
مەن نۇزۇكنى تۇتقىلى،
سۇلانلار يولغا چىقتى.
قومۇشلۇققا ئوت قويدى،
قېچىپ كىرەي دەرياغا.

① ئالمۇتيار — غۇلجا شەھەر بايانداي يېزىسىنىڭ جەنۇبىدىكى جاي ئىسمى.

② بوتا زەڭگى — سۇلانلار باشلىغى.

هەرگىز خوتۇن بولماسمەن،
سۇلان يۇزى قاراغا.»
قىچىپ نۇزۇك ئوت يوق يەر بىلەن،
تاغ تەرەپكە ماڭدى كېچىدە.
بىر ھالچىنىڭ ئۆيىگە ئۇچراپ،
تۆردى ئۇچ كۈن ساق ئۇنىڭكىدە.
كۈندۈزلىرى جاڭگالغا كىرىپ،
ساپ ھاۋادا ئايلىناتتى ئۇ.
ئاتىسىنى ئېلىپ يادىغا،
بۇلبۇل كەبى مۇڭلىناتتى ئۇ:

«مەن قەشقەردىن چىققانچە،
تۆشەك سېلىپ ياتقان يوق.
ئاتام ئۆرگەن چىچەمغا،
تاغاق سېلىپ ياققان يوق.
كۆرەلمىدىم ئاتامنى،
ئاڭا قېنىپ ياققان يوق.
مەن نۇزۇكتەك ھېچكىشى،
يالغۇز چۆلدە ياتقان يوق.
.....»

II

يېتىپ كەلدى تاغ تەرەپكەمۇ،
ئاختۇرۇشۇپ يەنە سولانلار.
بۇنى سېزىپ ئالمۇتىار ياققا،
ماڭدى قېچىپ نۇزۇك شۇ ئانلا
تەتۇر ئىدى پەلەك، ۋادەرىغ!

قۇرۇلغانتى ھەر جايغا توزاق.
ئاھ، نۇزۇكنى ئالدى قوينىغا،
جەۋرىلەردىن يۇتۇلمىش دوزاق،
كۆز ئالدىدا كۆرە جىياڭجۇنى،
كۆردى قورقماس بىر ئارسلاننى.
ئۇ كۆردىكى تەقدىر ئالدىدا،
تىز پۈكمەس بىر جەسۇر قىرانتى.
كار قىلامدۇ بۇنداق باتۇرغا،
ھەرخىل جازا ـ قىيناق دېگەنلەر.
كار قىلامدۇ ئۆلۈمنى پىسەنت،
قىلمىغاندا، كويزا ـ كىشەنلەر؟
جىياڭجۇن ئويلاپ ئۇزاق، ئاخىرى،
بىر پىلاننى پۈكتى كۆڭلىگە.
ۋە تاپشۇردى «قاچۇرمىغىن» دەپ،
كۆچلۈك دارىن ـ شىسەن لويىغا.
دالۇيەنىڭ ئالغان ئايالى،
قەشقەرلىكەن نۇزۇكقا تونۇش.
شۇڭا نۇزۇك خېلى كۆنگىچە،
تېچ ئازارسىز ئۆتكۈزدى تۇرمۇش.
بولدى سىرداش نۇزۇكقا يەنە،
ئاشۇ ئۆيدە، بىر مالاي ئايال.
مۇنىڭ ئېرى نۇزۇك ھالدىن،
خەۋەر بەردى باقىغا دەرھال.

*　　*

سىر ھەسرەت بار ئىدى باقىدا،

نەچچە كۈندىن ئازاپقا سالغان.
ھەممىگە كۈن باي سىزىپ قويۇپ،
نۇزۇك بىلەن قاچالماي قالغان.
شۇندىن بۇيان چىكەر ئىدى غەم،
پۇشايماندا نادامەتتە ئۆتۈپ،
پارە-پارە ئىدى يۈرىكى،
تىت-تىت بولۇپ بىتاقەتتە ئۆتۈپ.
كەلدى ئەمدى ياردىن خەۋەر،
شاتلىق سىغماي قالدى دىلىغا.
پەيتنى كۈتۈپ،
ئىككى ئات ئېلىپ،
ماڭدى چۈشۈپ كۆرە يولىغا.
بىر جىراغا قويۇپ ئاتلارنى،
كەلدى باقى شەھەرگە يېقىن.
ئۇ ئۇچراشتى ۋەدە بويىچە،
ئايغاقچىغا سەھەرگە يېقىن.
باقى:
نۇزۇك ياردىم ئامانمۇ،
ئايغاق دوستۇم ئېيتساڭچۇ!
ئايغاقچى:
نۇزۇك ياردك ئاماندۇر،
سۆيۈنچەكنى بەرسەڭچۇ.
بۇگۈن نۇزۇك ئۆيدە،
ئىلدام بېرىپ يەتسەڭچۇ -
باقى:
ئۇنداق بولسا مەن باراي،

مەندىن خەۋەر ئېيتساڭچۇ.

.....

ئەيتتى باقى ئۆزى بىكىنگەن،
جىرادنكى يول ـ بەلگىسىنى.
ئايرىلىشتى ئىككىسى خوشال،
ئويلاپ هامانشات كەلگۈسىنى.
بىراق چاتقال ئىچرە يوشۇرۇنۇپ،
سۆز تىڭشايتتى بىر قارا گەۋدە.
بۇ ئىدىكى، باقىنى ئىزلەپ،
يۈرگەن ئەبلەخ ـ شۇم بۇتا زەڭگە
بۇگۈنكى تالغ باقى، ئۆزۈكقا.
ئېلىپ كېلەرۈسال شاتلىغى.
يوللار خەتەر، جاپالىق لېكىن،
يېگەر ئۇنى سۆيگۈ تاتلىغى.
سالقىن شامال ئۆتمەكتە سۈيۈپ،
ئالار باقى ئەركىن ساپ نەپەس.
ئۇ، كېلەتتى بەختىنى ئىزلاپ،
شېرىن خىيال قوچىغىدا مەس.
يېتىپ كەلدى جىرا بويىغا،
ۋە چۆچىدى شۇنداق بىر قاراپ.
يوشۇرۇنغان نەچچە ئون چېرىك،
ئەتراپىنى ئېلىشقان ئۇراپ.
ئۇ تەساۋۇر قىلدى شۇ ئانلا؛
ئىزنى قوغلاپ كەپتۇ ـ دە بۇلار.
«ئىسھۇال چاتاق، قانداق قىلغۇلۇق؟
ئاھ، ئۆزۈمگۈم!

ئەندى نەم بولار؟»
ئۇ، خەنجەرنى ئالدى قولىغا،
كۆزلىرىدىن ئوت ياندى چاقناپ.
بىردىن ئۇنىڭ قەيسەر چېھرىدە
ئۆتتى كۆلكە جىلۋىسى ئويناپ:
«يارىم ئۇچۇن تىكمەن جانىنى،
مەيلى مەنچۇن شىرىن ئۆلۈم بۇ!
ئەپسۇس، قالدى ياۋنىڭ قولىدا،
ئاھ دىلدارىم...
مېنىڭ شورۇم بۇ!...
خوش ئەلۋىدا ...»
پىچىرلىدى ـ دە،
ياۋغا خۇددى شىردەك ئېتىلدى.
قىساسىكارنىڭ خەنجىرىنى يەپ،
نەچچە چېرىك ئاتتىن يىقىلدى.
چىلبۆرىدەك قاپسىدى دۈشمەن،
غالجىرلىشىپ، سىلىشىپ چوقان.
تەڭسىز جەڭدە يىقىلدى باقى،
كۆكرىكىدىن ئوخچۇپ ئاققى قان.
تاڭ سۈزۈلدى يورىدى ئەتراپ،
قويۇش ئاستا كۆزىنى ئاچتى.
جىرادىكى غېرىپ جەسەتكە،
شەپەق قىزىل ئۆچەكنى ياپتى...

IV

ئەزدى دىلنى ئىغىر مۇسىبەت،

پاره - پاره نۇزۇك يۇرىگى.
نابۇت - بولدى شىرىن خىياللار،
نابۇت بولدى ئارزۇ-ئۈستىگى.
ئۇنىڭ ناله، ئاھ - ئەپغانى،
بولدى دىلدا زور تاشقىن-قىيان.
بىراق، ئۇنىڭ ئەقىل ئىسىرىگى،
سەۋرى بەرىپ، ياسىدى تۇغان.
كەتتى يۇتۇپ كۆز ياشلىرىنى،
ئىرادىسى قەھرى-غۇرۇرى.
ئۇ بىلەتتى بىچارىلىقتىن،
ياۋ ئالىدۇ، كۆڭۈل ھوزۇرى.
ئۇ دىلىغا پۈكتى شۇڭلاشقا،
قىساس-ئەنتىنى، غەزەپ-قەھرىنى.
بولمىغاندەك خۇددى ھىچبىر ئىش،
يۈردى ئۇخشاش بۇزماي چىھرىنى.
«بەردى بولغاي تەقدىرىگە تەن...»
پەرەز قىلدى دادىن ئۆزىچە.
بىراق، كۆڭلى تاپمىدى ئىمىن،
كېلىپ بىر ئۆي يەنە ئۆزگىچە.
«ھەزەر ئەيلەش لازىم بۇنىڭدىن...»
دادىن چۆكتى يەنە خىيالغا.
بىردىن كۆلدى مەلۇنلۇق بىلەن،
«ھە، خوتۇن قىلىپ بىرەي سولانغا...»

ئونىنچى باب

يالتۇرمىدى ئىساس خەنجىرى

I

قەبرى سولان يۇرتى سامۇنغا ①
ئېلىپ كەتتى نۇزۇكنى خوشال.
ئۇ كېلىپلا ھەشەمەت بىلەن،
توي-تۆكۈنگە كىرىشتى دەرھال.
كۆيەر ئىدى نۇزۇك ئەلەمدە،
چېكىپ پىغان مىڭ بىر يۈچۈلۈپ،
لەنەت ئوقۇپ رەزىل تەقدىرگە،
تولغۇناتتى نەچچە ئاھ ئۇرۇپ.
چرك قورانى كېيىپ بېشىغا،
مەس سۇلانلار سالاتتى چۇقان.
ئۆلگىدەك يەپ-ئىچىشتى ئۇلار،
تۇن نىسپىدە تارقاشتى ئاران.
يېرىم كېچە،

تىنجىغان ئەتراپ،
يايى، مالاي ئۇيقۇغا چۆككەن.
شۇدەم ئايمۇ ھارغىنلىق بىلەن،
بىر تۇپ بۇلۇت كەينىگە مۆككەن.
دەلدۇگىنىپ بىر كەمدە سولان،
كىرىپ كەلدى نۇزۇك يېنىغا.

① سامون - ئۆسۈملۈكدەرۋازا ۋادىسىدىكى بىر كەنت ئىسمى.

ئۇردى شۇئان بىر بەدبۇي پۇراق
سەسكەندۇرۇپ قىز دىماغنى.
ياۋۇز يات قول كەلدى سوزۇلۇپ،
كەتتى نۇزۇك چۆچۈپ سەسكىنىپ.
ئۇ داجدى سوزۇلغان قولدىن،
قان ھىدىنى سېزىپ - يىرگىنىپ.
كۆز ئالدىدا بولدى ناماياں،
مەزلۇملارنىڭ زار - پىغانلىرى،
تالاي - تالاي غېرىپ - يېتىمنىڭ،
دەريا بولۇپ ئاققان قانلىرى.
ھىساپسىز دەرت - ئازاپ خورلۇقلار،
چاقماقتىن تېز ئۆتتى ئالدىدىن.
ۋۇجۇدىدا يېنىپ بىرلاۋا،
دەس تۇرغۇزدى ئۇنى ئورنىدىن.
قانخور سولان نەپسى تاقىلداپ،
قۇچاق ئېچىپ ئاڭا ئېسىلدى.
ئەما، تەككەن كۈچلۈك زەربىدىن،
دەلدۇگىنىپ يەرگە يېتىلدى.
يالتىرىدى قىساس خەنجىرى،
قىز ئېگىشتى مەلئۇن ئۆستىگە.
ۋە ئۇردى ئۇ بار كۈچى بىلەن،
راسا چەنلەپ يۈرەك - كۆكسىگە

II

قاچتى نۇزۇك ئاشۇ كېچىسى،
ماكان تۇتتى جاڭگال ئىچىدىن.

ئۆتكۈزدى ئۇ يالغۇز - يىگانە،
غەم تەشۋىشتە كۈندۈز - كېچىنى.
جىياڭجۇن ، دارىن غەزەپكە كېلىپ،
يايىلارنى چاپتۇردى ھەر يان.
بىراق، ئەمدى ئۇزۇكنى تېپىش،
ئەمەس ئىدى ئۇنچىلىك ئاسان.
يۈردى ئۇزۇك جاڭگالىۋ - جاڭگال،
ئۇۋ ئۇۋلايتتى كۈندۈز كۈنلىرى.
ئىزھار ئىدى كەچمىشلىرىگە،
شۇ كۈنلەردە، ئېيتقان كۈيلىرى:
« ئالتە ئاي ياتتىم خاماندا،
نان پىشۇردۇم ساماندا.
ئاجىز ئۇزۇك جاڭگالدا،
ئاتام يۈرەر قايانda؟
سولان بېرىپ يامۇلغا،
ئەرز قىپتۇ جياڭجۇنگە.
جىياڭجۇن يايى ئەۋەتتى،
مەندەك ئاجىز بىر قىزغا.
يايى چىقتى تۇتقىلى،
ئەجدىھاردەك يۇتقىلى،
ئوتتۇز يايى كېلىپتۇ،
مەن ئۇزۇكنى تۇتقىلى. »
كۈنلەر ئۆتۈپ بىر كۈنى ئۇزۇك،
ئوت قالدى قوسىغى ئېچىپ.
ئوت مىسلىگە ① كەتتى تۇتۇشۇپ،

① مىسلى - دەريا بويىدا ئۆسىدىغان قومۇشتەك ئۆسۈملۈك.

ئۇ سۇ ئېلىپ قايتقىچە يېنىپ.
كۆرۈپ قالدى ئوتنى يايلار،
ئات سېلىشىپ كېلىشتى قورشاپ.
بولدى قىسقا، قاتتىق ئېلىشىش،
نەچچە يايى قالدى يەر قاساپ.
تۇشمۇ - تۇشتىن قاپسىدى دۇشمەن،
بەزىلىرى سالما تاشلاشتى.
تۇتقۇن قىلىپ نۇزۇكنى يەنە،
پۇت - قولىنى مەھكەم باغلاشتى.

ئون بەرىنچى باب

پەلەك قىسمىتى

I

جۇت زېمىستان باستى زېمىنىنى،
كەتتى قۇتىراپ زۇلمەت جاھالەت.
ھۆكۈمرانلار بۆرە - قاۋانلار،
دىلدا قايغۇ ئەلەم نادامەت.
دەھشەت سېلىپ ئۇرۇدۇ بوران،
تەبىئەتمۇ قىلماقتا نالە.
ئاسمان تۆكەر كۆزلىرىدىن ياش،
سۇلدى بۇغاچ گۈل - غۇنچە، لالە.
شۇ تاپ نۇزۇك زىندان ئىچىدە،
يۈرىگىدە نى ھەسرەت، ئارمان.
شۇم تەقدىرگە ئۆقۇيدۇ لەنەت،
چېكىپ ئاچچىق ئەلەمدە پىغان.

ئۇ ئويلايدۇ كەچمىشلىرىنى،
كۆز ئالدىدا ئۆتكەن كۈنلىرى.
ئاھ، تۇغۇلۇپ، بولدى كۆرگىنى،
جاھالەتنىڭ ئىس - تۈتۈنلىرى.
ئۇ كۆرمىدى ھەق - ئادالەتنى،
نە تىنچلىق، نە بەخت - خوۋلۇق.
كىچىگىدىن تا بۈگۈنگىچە،
كۆردى زۇلۇم - جاپا ۋە خورلۇق.
نۇزۇگۈمنىڭ تومۇرلىرىدا،
ئۆركەشلەيدۇ نەپرەت ئېقىنى.
يالقۇنلايدۇ باتۇر قەلبىتە،
مەرتلىك - غۇرۇر، قەھر گۈلخىنى.
دەيدۇ: « پاكىز ۋىجدان - نومۇسۇم،
زالىملارغا ئەگمىدىم بويۇن.
ئۆلسەم رازى، باتۇر ئەجدادىم،
ئايغىدىن ئالىمەن ئورۇن ! ... »

II

... قەپەر ھارۋا چىقتى يامۇلدىن،
بىر توپ مەلئۇن ئۇنى ئوراپتۇ.
پۈت - قولىنى زەنجىرلەپ مەھكەم،
نۇزۇگۈمنى ئاڭا سولىغان.
ئەك ئالدىدا كېلىدۇ جارچى،
چىلىۋۈرىدەك ھۇلاپ - ۋاقىراپ.
ئارقىسىدا چىرىك، جاللاتلار،
قىلىچلىرى قولدا - پارقىراپ.

كوچا، مەيدان ئادەمگە تولغان،
چىرايلىرى قايغۇلۇق دەرتلىك.
كىلەر نۇزۇك ئۇلارغا قاراپ،
كۆزلىرىدە چاقنايدۇ مەرتلىك.
تەۋرىدى ئەل تاقەتسىزلىنىپ،
ئەلەم بىلەن تۇگۈلدى مۇشتلار.
شۇم پەلەككە ياغدى قاغىش،
ئاھ! بۇ كۈنلەر قاچان يوقلار!؟
يۇزلەپ چېرىك يول ئېچىش ئۈچۈن.
خەلق ئالدىغا كەلدى ئالدىراپ.
قىلىچلارنىڭ سۇرلۇك بىسلىرى،
كۆن نۇرىدا كەتتى يالتىراپ.
سەزدى نۇزۇك خەلق كۆڭلىنى،
ۋە سىلكىندى قەددىنى رۇسلاپ.
ئۇنىڭ كوچلۇك يالقۇنلۇق ئۇنى،
قوچتى كۆكنى مەغرۇر جاراڭلاپ.
« غەم بىلەن بېشىڭنى ئەگمە،
بىزنى باسقان كۈن كېتەر.
ئاخىرى زۇلمەت تۇگەپ
ئەلنى يورۇقلۇق كۈن كۆتەر! »

II

سەسكىنىدۇرەر « مويتۇگزا » دىسە.
شورکىنەر تەن دەھشەت سۇر بېسىپ
ئادەملەرنى بۇندا جاللاتلار،
بوغۇزلايدۇ بېشىنى كېسىپ.

نىقاپ تارتقان كىللا كىسەرلەر،
كۆتەر بۇندا ئۆز قىۋرىنىنى.
كۆرۈش ئۈچۈن خومارمىش ئۇلار،
ئۆلگۈچىنىڭ زار - پىغانىنى.
ئەنە، بۇگۈن ئېلىپ كېلىشتى،
بۇغۇزلاشقا يەنە بىرنى.
ئوخشىمايدۇ ئەجەپ بۇنىسى،
كېلەر بۇزمايى ھەتتا بىرنى.
نىمانچە چوڭ ئۇنىڭ يۈرىگى،
ئۆلۈشنى بىلمەمدۇ ياكى؟
ھاڭۇبقىشىپ قالدى جاللاتلار،
ئۇ گوداڭغا كەلگۈچە تاكى.
ئۇنىڭ ياۋغا تىككەن كۆزىدە،
ئۇرار نەپرەت ئوتى يالتىراپ.
تىزلاندۇردى ئۇزۇكنى جاللات،
لېكىن بىردىن يالىرىدى خىتاپ:
« يانسۇن ، يانسۇن! زالىملار -
تاجۇ - تەختى گۈم بولسۇن!
ئەركىنلىك دۇشمەنلىرى،
يەر يۈزىدىن يوقسان بولسۇن! »
ئالدى ياقتا جاللاتنىن بىرى،
بىلىگەن بوپ تۇردى قىلچىنى.
يەنە بىرى كېلىپ ئىارقىدىن،
چەللەپ بويۇن كۆتەردى تىغنى.
قىرغاقلارغا ئۇرۇپ كۆكسىنى،
ناله قىلدى ئىلى دەريانسى.

قىيانىدا غەزەپ شىددىتى،
شاۋقۇنىدا لەنەت ساداسى.
دولقۇنلىرى كۆتەردى ئەرشكە،
شائىرەنىڭ ئۆلمەس روھىنى.
ئاتا قىلدى ئىھتىرامىدا ئۇ،
ئۆز ئۆمرىدەك ئۆلمەس ئۇمۇرنى.

خاتىمە

ئادىل ھۆكۈم قىلدۇ تارىخ،
ئەسىرلەرنىڭ قىسمەتلىرىگە.
ئەرك - زۇلۇم، رەزىللىك، پاكلىق،
مۇھەببەت ۋە نەپرەتلىرىگە.
مۇھەببەت، ئۇ، تەڭلۇق ۋەتەن،
ئاتا - ئانا، ئەل - يۇرت يارىغا.
ساداقەتتۇر مۇھىم مەنىسى،
مەرت ۋىجداندا يېتەر ۋاپىغا.
ئالەم بىنا بوپ تا ھازىرغىچە،
سانسىز ئادەم تۆرەلدى، ئۆلدى.
بىراق، بارىكەن ئاجايىپ مەرتلەر،
ئۆچمەيدىكەن ئىسمى ئەبىدى.
قالدۇرۇپتۇ ئۇلار ھاياتقا،
ئۆلمەس پارلاق، تۆھپە ئۇلگىنى.
ۋىجدان بىلەن ئالەم ئۆمرىگە،
تەڭ قىلىپتۇ ئۇلار ئۆمرىنى.
ئۇيغۇر قىزى جەسۇر ئىسيانكار،

نۇزۇگۈمىۋ شۇلارنىڭ بىرى.
ئەۋلاتلارغا قالدۇردى مىراس،
قەيسەر روھى ۋىجدان - غۇرۇرى.
ئۇ ياشايدۇ ئەبىدىل - ئەبەت،
ئەلنىڭ يۈرەك قەلبىدە.
باتۇر نامى ئولۇغلىنىدۇ،
مەڭگۈ - ھۆرمەت تەختىدە.

1982 - 1983 - يىللار، ئۈرۈمچى

هکایلہ ر

ئابدىقادىر ھاكىم

«ئابدىقادىر ھاكىم شەھەر باشلىغى بوپتۇ» دىگەن خەۋەر خەلقتە ھۆكۈمەت تەرەپتىن ئېلان قىلىنماي تۇرۇپلا ھەممىنىڭ قۇلىغىغا كىرىپ بەلدى. كىشىلەر «ئەجەپ ياخشى بوپتۇ، ھەقىقەتەن ياخشى بوپتۇ، ئۇ بىزنىڭ غەمخورچىمىز، ئۇ بىزنىڭ ياخشى رەھبىرىمىز» دىگەن سۆزلەر بىلەن بىر بىرىگە خۇش خەۋەر يەتكۈزەتتى ھەم ھەممىلا كىشىنىڭ كۆڭلى سۆيۈنگەنلىكتىن تۇرقىدا تېتىكلىك، قەلبىدە ئىشەنچ، يۈرىگىدە سۆيۈنۈش؛ يۈزلىرىدە، كۆزلىرىدە ھەمنۇنىيەتلىك تەبەسسۇم جۇلالىنەتتى.

بۇ خەۋەر شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ شۇپۇرى شىياۋدىلىنىمۇ ئىنتايىن خوشال قىلۋەتتى. ئۇ پارقىراپ تۇرغان قارا پىكاپنىڭ ئەينەكلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ، ئابدىقادىر ھاكىم ھەققىدە قىسقا بىر خىيالنى ئۆتكۈزدى.

1967 - يىل، كۈز ئايلىرى ...

ناھىيە بازىرىنىڭ شىمالىدىكى تاشيول بويىغا جايلاشقان كىچىك پاسساژىر بىكىتىنىڭ ئىچىدىن جىددى ۋە ۋەھىمىلىك ئۇرۇلغان داڭ ئاۋازى يىراق - يىراقلارغا ياڭرىماقتا... بىكەت ئەتراپىدىكى كىشىلەر، ماشىنىلىرىنى تاشيول يانىلىرىغا توختىتىپ قويۇپ، بىكەت ئالدىدىكى تاماقخانىدا غىزالىنىۋاتقان شوپۇرلار ئۆز مەكتۈبىدىكى «جەن - شەيتانلار» نى سازايى قىلىپ، كوچا ئايلاندۇرۇپ قايتقان بىر توپ قىزىل قىزغىنچىلار ...، قىسقىسى ئاشۇ ئەتراپتا داڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان ھەممە كىشى شۇ ھامان

بىكەت ئىچىگە قاراپ يۈگۈردى. ئەمە ئىش يۈز بەردى، داڭ ئەمىشقا بۇنچۇالا تەشۋىشلىك ئورۇلدۇ؟ بۇنى تېخى ئۇلار بىلمەيتتى. كۆپچىلىك قاندا قىلا بولمىسۇن بىكەت ئىچىدە جەددى بىر ھادىسە يۈز بەرگىلىگىنى، دەرھال يارىدەم بېرىش زۆرۈرلۈ-گىنى ھىس قىلىشاتتى.

بىكەتنىڭ چوڭ دەرۋازىسىدىن كىرىش بىلەنلا، داڭنىڭ جەددى ئورۇلۇش سەۋەبى ھەممىگە ئايان بولدى: پاسساژىر بىكىتىنىڭ چوڭ ھويلىسىدىكى غەربىي شىمالىغا سېلىنغان ماي ئىسكىلاتىنىڭ يېگىرمە بەش - ئوتتۇز مېتىرچە ئالدىدىكى بۇرۇنقى كونا كىچىك ماي كۆچىگىگە ئوت كەتكەن ئىدى. تۇرۇلۇپ-تۇرولۇپ لاۋلداپ چىقىۋاتقان ئوت يالقۇنى مىنۇتسېرى ئېگىز ئۆرلەپ ئۇلغايماقتا. ئوت كۆيۈۋاتقان ماي كۆلچىگىنىڭ ھەيدان تەرەپتىكى چوڭ سۇپىسى ئۇستىدە يېگىرمە نەچچە ماي تۇڭى تىزىلىق تۇراتتى. ھەيداندا بولسا، تېخى ھىلىلا ھادىسە يۈز بېرىش بىلەن پەسكە چۈشۈرۈۋېلىنغان ئۇن نەچچە ماي تۇڭى قالايمىقان ياتاتتى. شۇ تاپتا ئوت لاۋلداۋاتقان سۇپا ئالدىدا ئۇنلىغان كىشىلەر نۆۋەت بىلەن سۇپىغا سەكرەپ چىقىپ تۇڭلارنى يېقىتىپ، پەسكە چۈشۈرۈۋېلىشقا ئورۇنۇۋاتاتتى. كۆلچەك-تىكى دەھشەتلىك يانغىننى ئۆچۈرۈش مۇمكىن ئەمەس. شۇ تاپتىكى مۇھىم ئىش - ماي تۇڭلىرىنى يۆتكەۋېلىش. بىرەر تۇڭغا ئوت توتوشوپلا كەتسە، تۇڭلار پارتلاپ، پۈتۈن ماي ئىسكىلاتىنى تەسەۋۋۇر قىلغوسىز ئوت دېڭىزىغا ئايلاندۇرۇپلا قالماي بەلكى، يېقىن ئەتراپتىكى خەلقنىڭ ھاياتى، مال-مۈلكى ئېغىر زىيانغا ئۇچرايتتى. بۇنى ئويلاشمۇ، ئېغىزغا ئېلىشمۇ قورقۇنچلۇق ئىدى.

ئوت يالقۇنى تېخىمۇ ئۇلغىيىپ، ئېگىزگە كۆتىرىلمەكتە. بېكەتتىن ئانچە يىراق بولمىغان يەرگە جايلاشقان ئۇن زاۋۇدىمۇ بىردىنلا ۋەھىمىلىك گۈدۈك بېرىشكە باشلىدى، روشەنكى، ئۇلار بېكەت ئىچىدە يۈز بەرگەن بۇ ھادىسىدىن پۈتۈن ناھەيىنى تېز خەۋەرلەندۈرۈپ، ياردەمگە چاقىرىشۋاتاتتى.

ياردەمگە كەلگۈچىلەر تېزلىك بىلەن كۆپەيمەكتە، بۇ يەردە ئىشچىلارمۇ، دېخانلارمۇ، ئۇقۇغۇچىلارمۇ، ئاندا - ساندا ئەسكەرلەر ۋە كادىرلارمۇ بار ئىدى. كۆپچىلىك ئاچ ئەجدىھادەك دەھشەت بىلەن ئۇلغىيىۋاتقان ئوت يالقۇنىنى تېزرەك ئۆچۈرۈ - ۋېلىشنى، دۆلەتنىڭ مال - مۈلۈكلىرىنى ئاپەتتىن ئامان - ئېسەن ساقلاپ قېلىشنى ئۈمىت قىلىشاتتى ۋە بۇنىڭ ئامال - چارىلىرىنى تىت - تىت بولۇپ ئىزلىشەتتى.

نۇرغۇن كىشىلەر ئارقا - ئارقىدىن ماي سۈپىسى يېنىغا يۈگۈرۈپ بېرىشىپ، تۆكۈلارنى ئېلىپ چۈشۈشكە غەيرەت قىلىپ كۆرۈشەتتى. ئەمما دەھشەتلىك يالقۇنلىك كۈچلۈك تەپتى ئۇلارنى ئىختىيارسىز كەينىگە چېكىنىشكە مەجبۇر قىلاتتى. سۈپىنىڭ چەققان ئادەمنى يالقۇن دەرھال قىزدۇرۇپ، ياكى كەينىگە ئىتتىرگەندەك قىلاتتى. ياكى ئۇزۇنلۇك دەھشەتلىك قوينىغا دەم تارتقاندەك قىلىپ، سېكۇنت ئالدىدىكى قىزغىن غەيرەتنى بىردەمدىلا ئۆز تەھدىدى بىلەن يۇتۇۋېتەتتى. كىشىلەر ئۇياق - بۇياققا چېچىلىشىپ قېتا - قېتىدىن ياشلانغان كۆزلىرى بىردىنلا پارقىراپ، قانداقتۇر بىر جاسارەتكە كەلگەندەك مۇشتۇملىرىنى تۈرۈشەتتى - دە، سۈپا ئالدىغا ئۇچقانداك ئۆزىنى ئاتاتتى. زور يالقۇن كۈچلۈك ھارارەت بىلەن ئۇلانغان يۈز - كۆزلىرىگە ئۆز تەپتىنى ئۇرۇپ، يەنە دەرھال چېكىنىشكە مەجبۇر قىلاتتى.

شۇ ۋاقىتتا چوڭ دەرۋازا ئالدىغا يەنە بىر توپ كىشى كېلىپ توختىدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا دۇمبىسىگە قارا رەڭدە «كاپىتالىزىم يولىغا ماڭغان جاھىل ھوقۇقدار، ئەكسىلئىنقىلابچى قادىر» دەپ خەت يېزىلغان ئاق لاتا چاپلانغان، ئالا ـ بۇلا بويالغان ئېگىز قەغەز كۆلا كەيدۇرۇلۇپ، قولىغا تۆۋى چۈشۈپ كەتكەن ئەسكىداس تۇتقۇزۇلغان سالاپەتلىك بىر كىشى تۇراتتى. چاچ ـ ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەن بولسىمۇ قامەتلىك، يۈز ـ كۆز ـ لىرىدىن چاق باستان بولسىمۇ غەيرەتلىك بۇ كىشى خىيالىچان، ھارغىن كۆزلىرىدىن ئېتىلىك ئەترايغا يۈگۈرتتى ـ دە، لاۋىلداپ يېنىۋاتقان يالقۇنغا قاراپ قالدى. «ئىوت ھادىسى!؟» كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقىچە بولغان ئارىلىقتا ئۇ، ئۆزىنىڭ ھازىرقى ھالىتىنى، شارائىتىنى ئۇنتىتى ـ دە، چەبدەسلىك بىلەن يۈگۈرۈپ توپنى يېرىپ ئۆتۈپ، بىكەت ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

كاپىتالىزىم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار قاچتى تۇتۇڭلار!... ئەكسىلئىنقىلابچىنى تۇتۇڭلار!....

ئۇنى يالاپ كېلىۋاتقان كاتتۇاش ۋاقىرىغىنىچە توپ ئىچىگە ئېتىلدى. بىراق ھەلقى كىشى خېلىلا ئۇزاپ كەتكەن ئىدى. بىردەم ئۆتمەي ئۇنىڭ تۇنۇش گەۋدىسى كۆچلۈك ئوت يالقۇنى ئالدىدا پەيدا بولغاندا، ئونلىغان كىشىلەر ئىختىيارسىز ۋاقىرىـ ۋەتتى:

ـــ ئابدىقادىر ھاكىم!

ـــ ئابدىقادىر ھاكىم!

ئابدىقادىر ھاكىم كۆچىلىككە قاراپ مۇراجىئەت قىلدى:

ـــ يولداشلار ماي تۆكۈلمىدىن تېزدىن چۈشۈرۈڭلايلى!

ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنچە تونۇش، شۇنچە ئىشەنچلىك ـ خۇددى بىر يېرىم يىل ئىلگىرىكىدەكلا ياڭراق ئىدى. ئۇ، بىرلا ئىرغىپ

سۇپا ئۇستىگە چىقتى - دە، دەھشەتلىك يالقۇنغا قارشى ھاڭ ئېلان قىلىپ، چاقماق چوشكەن پالۋاندەك سەل ئېگىلىپ، تاغلارنى كۆچ بىلەن ئالدىغا تارتىپ، پەسكە دومىلىتىشقا باشلىدى. كىشىلەر خۇددى قاتتىقىراق تىنسا، ھاكىمغا ئوت توتۇشۇپ كېتىدىغاندەك ئەنسىرىشىپ، ئۇنىڭغا قارىغىچە بىر ھازا قېتىپ قېلىشتى. شۇچاغدا توپ ئىچىدىن ئۇچ نەپەر خەلق ئازاتلىق ئارمىيە جەڭچىسى بىلەن بىر مۇنچە كىشىلەر ئېتىلىپ چىقىپ يالغۇز دۇشمەن بىلەن يەكمۇ - يەككە ئېلىشىۋاتقان ھاكىمغا ياردەمگە يېتىپ كەلگەن قەيسەر ئارسلانلازدەك، تۆڭلارنى بەس - بەستە پەسكە دومىلىتىشقا باشلىدى. ئارقىدىن يانا نۇرغۇنلىغان ئىشچىلار، دېخانلار، كادىرلار ۋە ئۇقۇغۇچىلارمۇ ئۇلارنىڭ سېپىگە قېتىلدى.

سۇپا ئۇستىدىكى تۆڭلار ئازايماقتا. بىر توپ ئىشچىلار پەسكە چۇشۇرۇلگەن تۆڭلارنى دومىلىتىپ، ئارقا ھەيدىغاخەۋپسىز يەرگە يۆتكەمەكتە... ئوت يالقۇنى ھېلىمۇ دەھشەتلىك ئەلپازى بىلەن گۆكرەمەكتە... ئاخىرقى ئىككى تۆڭ قالغاندا، ياش بىر جەڭچى تۇيۇقسىزلا سۇپا ئۇستىدىن ئارقىسىغا ئۇچۇپ چۇشتى. ئابدىقادىر ھاكىم چەبدەسلىك بىلەن پەسكە سەكرەپ: «تېز بولۇڭلار» دېگىنىچە، جەڭچىنى يەردىن يۇلۇپ ئېلىپ كۆتىرىۋالدى.

ئاخىرقى تۆڭلارمۇ خەپسىز يەرگە ئامان - ئېسەن يۆتكەۋېلىندى. ئابدىقادىر ھاكىمدىن ئىلھاملانغان سانسىزلىغان كىشىلەر ئوت يالقۇنىنىمۇ ئۆچۈرۈۋالدى.

كىشىلەر ھۇشىدىن كەتكەن جەڭچىنى قولمۇ - قول كۆتىرىشىپ، قۇتقۇزۇش ماشىنىسىغا سېلىۋاتاتتى. كۆچىلىك ئابدىقادىر ھاكىمنىمۇ تەرەپ - تەرەپتىن يۆلەپ ماشىنا يېنىغا ئېلىپ كېلىشتى.

ئابدىقادىر ھاكىم ماشىنا ئىشىگى ئالدىغا كەلگەندە ئۇنى ئوراپ تۇرغان توپ ئىچىدىن كىمدۇر بىرسى، سارغىيىشتىن

ئۆتۈپ، قارامتۇل رەڭگە كىرگەن ۋە باشقا جايلىرى كۆيۈپ پەقەت «ئەكسىلىنقلاپچى...» دىگەن خېتىلا قالغان لاتىنى يۇلۇۋەتمەكچى بولۇپ، ئەمدىلا قولىنى ئۇزۇتۇشىغا، ئابدىقادىر هاكىم دەرهال ئۇنىڭ ئويىنى سېزىپ قېلىپ، قولىنى تۇتۇۋالدى.

— ۋاقتى ئەمەس...— ئۇنىڭكۆزلىرى مېهرىۋانلىق ۋە چوڭقۇر مەنە بىلەن كۇلۇمسىرەپ ئىچىدە قىسىلدى.

— بۇ، بۇ...زادى قانداق گەپ؟ - دىدى هاياجانلىق، چۈڭقۇر ئىزتىراپ ئىچىدە ئابدىقادىر هاكىمدىن كۆزىنى ئالماي ئۇنىڭ لەۋلىرى ئەلەم بىلەن تىترەۋاتاتتى.

— هېچ گەپ يوق، ئۆتۈپ كېتىدۇ! — ئابدىقادىر هاكىم شۇپۇرغا بۇرۇلۇپ دىدى، — قېنى، يولداش شوپۇر تېز مېڭىڭ! بۇ يولداشنى دوختۇرخانىغا بالدۇرراق يەتكۈزۈش هەممىدىن مۇهىم.

ئۇنىڭ سۆزلىرى، ئاۋازى نەدىگەن تەمكىن، نەمىدىگەن مۇلايىم - هە!.

كىشىلەر شۇ تاپتا ئۆزلىرىگە تولىمۇ تونۇش بولۇپ كەتكەن، تىنىم تاپماي ئىشلەيدىغان، خالقنىڭ هال - دەردىگە يېتەدىغان، تىرىشچان ياش هاكىمنى يېڭىۋاشتىن كۆرگەندەك بولۇشتى.

هاكىم، سىز كۆپ جاپا چەكتىڭىز، مانا ئۇيەر - بۇ يېرىڭىزدە كۆيۈكنىڭ ئىزى.

— ئابدىقادىر هاكىم ماشىنىغا چىقمىسىڭىز بولمايدۇ!

— ماشىنىغا چىقىڭ، ئابدىقادىر هاكىم!

كىشىلەر تەرەپ - تەرەپتىن چۇۋۇلدۇشۇپ كەتتى. ئابدىقادىر هاكىم بۇرۇلۇپ قاراپ ماشىنا كابىنكىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ ئۆزىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۆتۈپ تۇرغان شۇپۇرغا قارىدى:

— هە، شىياۋلىمۇ سىز؟ تېز مېڭىڭ!

شوپۇر نائىلاج بېشىنى كېپىنكە ئىچىگە تارتتى. تىستىرەپ

تۇرغان قوللىرى بىلەن ئاچقۇچنى بۇراپ، مايىنى دەسسىدى ۋە كۆزنىگە لىق تولغان ياشنى سۈرتتى.

كىشىلەر ئابدىقادىر ھاكىمغا ئاستا يول ئېچىپ، ئىككى چەتكە ئۆتتى. ئۇ، قەدەملىرىنى ئېغىرلىق بىلەن ئېلىپ، سىرتقا قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ ھۇشيار، زىرەك كۆزلىرى چوڭ دەرۋازا سىرتىدا ئۆزىگە ھوجۇم قاراپ تۇرغان ئىككى كاتتىسۇاشقا چۈشكەندە، كۆڭلى بىردىنلا بىر قىسما بولۇپ، ئۇلاردىن كۆزىنى ئېلىپ، ئىككى يېنىغا قارىدى. ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە يول بويىدىكى قاراپ تۇرۇشقان يۈزلىگەن خەيرى-خاھلىق يېغىنچاق تۇرغان مېھرىۋان چىرايلار، ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئىللىق بىر تۈيغۇ ئېچىدە دولقۇنلاندۇرۇپ، چېھرىدە تەبەسسۇم پەيدا قىلدى. «نىمىدىگەن سەمىمى، ئاق كۆڭۈل كىشىلەر-ھە!؟».

* * *

شوپۇر پىكاپنىڭ ئەينەكلىرىنى سۈرتۈپ بولۇپ يۇقۇرى يېنىغا قاردى. تۆت قەۋەتلىك كاتتا بىنانىڭ مەرمەردەك پارقىراپ تۇرغان پەلەمپەيلىرىنى ئاتلاپ بىركىشى كەلمەكتە. ئۇ ئۇستىگە ئادىدى رەختتىن ئىشتان-چاپان كىيگەن، قولىدا سەل كونىراپ قالغان قارا سومكا كۆتەرگەن ئىدى. ئۇنىڭ نۇرىيېغىپ تۇرغان يۈزلىرىدىكى بەلىنەر-بەلىنمەس قورۇقلار، قارا چاچلىرى ئارىسىدىكى ئاق ئۆچقۇندىلار ئۇنى تېخىمۇ سالاپەتلىك كۆرسەتتى. ئۇ يېڭى شەھەرباشلىغى ئابدىقادىر ھاكىم ئىدى.

ئۇ يېڭى ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇۋېلىپلا تۆۋەندىكى خىزمەتلەرنى تەكشۈرۈشكە ئاتلاندى.

1983 - يىل ماي، ئۈرۈمچى

توختام

ئاق تاغ ئالدىدىكى سايلىققا كىرىدىغان يول ئېغىزىنىڭ ئۈستىدىكى دۆڭلۈكتە ئىككى كىشى سۆزلىشىپ تۇراتتى.

— ئۇلارغا ئون ئىككى مىڭ توپ كۆچەتنىڭ ھەممىسىنى بېرەمسەن؟ — دەيتتى ئوتتۇز تۆت - ئوتتۇز بەش ياشلار چامىسىدىكى ئورۇق، ئېگىز بوي، چىقىرىكۆز كىشى ئالدىدا كەتمىنىگە تايىنىپ ئولتۇرغان بوۋايغا قاراپ.

— ئون مىڭنى بېرىشكەكىلىشكەن، ئىككى مىڭنى قالىمچە قىلىپ توغراپ، كېلەر يىلى يەنە ئون مىڭغا ئايلاندۇرىمەن، — بوۋاي شالاڭ ساقلىنى سىلىغىنىچە چېقىر كۆز كىشىگە قارىمايلا جاۋاپ بەردى.

— ئىش قىلىشنى بىلمەسەن، لېكىن...، — چېقىر كۆز كىشى بوۋاينىڭ ئاپتاپتا كۆيۈپ قارايغان چىرايىغا بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن گېپىنى داۋام قىلدى، — لېكىن، پۇل تېپىشنىڭ ئېپىنى بىلمەيسەن - دە.

بوۋاي جاۋاپ بەرمەي، لەۋلىرىنى چۈشىنىكسىز ھالدا مىدىرلىتىپ قويۇپ، سايلىققا — كۆكىرىشكە باشلىغان قويۇق، تەكشى كۆچەتزارلىققا قارىدى، چېقىر كۆز كىشى بىلەن بولۇۋاتقان پاراڭمۇ دەل ئاشۇ كۆچەتزار ئۈستىدە ئىدى؛ چېقىر كۆز كىشى بۇلتۇر بوۋاينىڭ بەش - ئالتەمىڭ توپ كۆچەتنى ھەربىلەرگە ئەللىك پۇلدىن دۆڭلاپ سېتىپ بەرگەنلىكىنى ۋە بۇ يىلمۇ ئاشۇ باھادا كۆچەت بېرىشكە ئۇلار بىلەن سۆزلىشىپ قويغانلىغىنى

ئاكلىغان ئىدى، ئالدىنقى كۈنى، ئۇ، سايلىققا چۈشۈپ، كۆچە تازارنى كۆزدىن كەچۈردى، ئۆزىچە ھەر بىر تۈپ كۆچەتنىڭ نەرقىنى قوسىغىدا بوداپ چىقتى. مانا، بۈگۈن بىر سائەتتىن بۇيان ئۇ بۇۋاي بىلەن سۆزلەشمەكتە.

چېقىر كۆز كىشى ئەتراپىغا ئىتتىك قاراپ قويۇپ بۇۋاينىڭ ئالدىغا يېقىن كېلىپ، ئىڭىشكىنىچە ئىتتىك — ئىتتىك سۆزلەپ كەتتى:

— بۇۋا، مەن ساڭا زىيان سېلىشنى ئويلاۋاتمايمەن، ئۇلار ئاران بەش مىڭ يۈەن پۇل بېرىدىكەن، مەن ئالتە مىڭنى بېرەي دەۋاتىمەن، مىڭ يۈەن ئارتۇق دېگەن گەپ، بۇ ئىشتا قاراپ تۇرۇپ زىيان تارتامسەن؟

— بىز توختام تۈزگەن.

— ھەي!... نەدىكى توختام بولسۇن؟ ئېغىزدا دېيىشىپلا قويغان گەپ ئىكەنغۇ؟

مەن بىلەن ھەربىنىڭ كادىرى سۆزلەشكەن، ئۇ يالغان سۆزلىمەيدۇ!

ھەي!... راسا ئەخمەقكەنسەنغۇ؟ قەغەزگە پۈتسۈپ قول قويۇشقان رەسمى توختام بولمىغاندىن كېيىن، ئۇلار ساڭا بىر-نىمە دېيەلەمتى؟

بۇۋاي مېڭىغا كۈلۈپ قويۇپ سورىدى:

— توختامنى بۇز، دېمەكچىمۇ سەن؟

— ئەجەپمۇ چۈشەنمىدىڭا! ئېغىزدىكى گەپ توختام ھېسابلانمايدۇ.

— ئادەم دېگەن گېپىدە تۇرۇشى لازىم! — بۇۋاي ئۆنىنى سۆزنى بۆلۈۋەتتى، — گېپىدە تۇرماسلىق ياخشى ئىش ئەمەس!

— ھا، ھا، ھا...، — چېقىر كۆز كىشى بۇۋاينى

زاكلىق قىلغاندەك كۈلۈپ كەتتى، — سەنزە، قەرىغانسېرى تېخىمۇ ساددىلاشىپ، ئەخمەق بولۇپ كېتىپسەن جۇمۇ.

بۇۋاي كۆزلىرىنى قىسىپ، چېقىر كۆز كىشىگە خۇددى ئەمدىلا كۆرۈۋاتقاندەك ھەيرانلىق بىلەن تىكىلىپ قالدى. چېقىركۆز كىشى ئۇنىڭ بۇ قاراشىنى ئۆزىچە باشقىچە چۈشىنىپ، ھاجىيىپ سورىدى:

— ھەربىلەر سېنىڭچە كېلەرمۇ؟

كېلىدۇ.

— قاچان؟ كېلەر؟

— دەل بۈگۈنگە ۋەدە قىلغان.

چېقىر كۆز كىشى ئىشەنمىگەندەك بېشىنى ئىرغىتىپ، بۇۋاينىڭ چوڭقۇر قورۇقلار ئىز سالغان چىرايىغا ئاستا قاراپ قويدى، قارىدىيۇ، شۇ ھامان كۆڭلىگە يەنە بىر ئىش كېلىپ، ئۇنتۇپ ـ ئۇنتۇپ سۆزلەپ كەتتى:

— ھە، ھە، بوپتۇ، سەن ئۇچۇن زىيان تارتسامۇ مەيلى، يەتتەمىڭنى بېرىمەن، قېنى، ئەمدى قۇلۇڭنى بەرگىن!

— ياق!

— يەتتە مىڭ بەشيۈزنى بېرىمەن.

— ياق!

— سەككىز مىڭ، ئوغۇل بالىچىلىق! ھەربىلەر ببرىدىغاندىن ساق ئۇچ مىڭى ئارتۇق.

بۇۋاي يەنە «ياق» دېگەندەك بېشىنى چايقىدى. چېقىر كۆز كىشى ئەمدى چىداپ تۇرالمىدى. ئۇ بىر قولىنى بىلەن بۇۋاينىڭ دولىسىنى، بىر قولىنى بىلەن ئۇنىڭ كەتمەنىنى تۇتۇۋېلىپ، ئەسەبىلەرچە ۋاقىراپ كەتتى.

— هۇ سارائ، ئەخمەق قېرى!... خۇدا سېنىڭ قاپاق كاللاڭغا زىغىرچىلىك بولسىمۇ ئەقىل بەرمەپتىكەن، گادايلىغىڭ بويىچە ئۇ ئالەمگە كېتىدىغان ئوخشايسەن.

— سېنىڭدىن خەيرى-ئېھسان تىلىگىنىم يوق! — دىدى بوۋاي نەپرەتلەنگەندەك ۋە ئۇنىڭ دولىسىنى قامالىغان قولىنى زەردە بىلەن سىلكىپ چۈشۈرۈۋەتتى، — گەپ بىر قۇلاق ئىككى.

«دۇت. دۇت!...» قىلغان ماشىنىنىڭ ئاۋازى بوۋاينىڭ سۆزىنى ئۈزۈۋەتتى، ئۇ ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ، يېزا تەرەپتىن ئۆزلىرىگە قاراپ كېلىۋاتقان ماشىنىغا كۆز سالدى.

— مانى ئىزلەپ كېلىۋاتقان ھەربىلەرنىڭ ماشىنىسى دەل شۇ! - بوۋاينىڭ كۆزلىرى نۇرلىنىپ چاقناپ كەتتى ۋە «قانداق، ئۇلار لەۋزىدە تۇرامدىكەن!» دىگەندەك، چېقىر كۆز كىشىگە ئىتتىك قاراپ قويدى.

— مەيلى، بوپتۇ توققۇزمىڭنى بېرەي، ساڭا كۆيۈنۈپ تىللاپ سالدىم، كەچۈرگىن!، — ئۇ يالۇۋۇرغاندەك دۈدۈقلاپ سۆزلەپ، بوۋاينىڭ پېشىگە ئېسىلدى، — ئوبدان تاغا، گېپىمنى ئاڭلىغىن، ئۇلاردىن تۆت مىڭ يۈەن ئارتۇق بېرىمەن دەۋاتىمەن،

بوۋاي جاۋاپ بەرمەي ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، سايلىقتىكى كۆچەتزارلىغىغا قاردى. چېقىر كۆز كىشى «بوۋاي ئەمدى رازى بولدى» دەپ ئويلاپ، يۈرىگى دۈكۈلدىگەن ھالدا ئۇ قارىغان تەرەپكە — ئەمدىلا كۆكىرىپ قۇلاق چىقىرىشقا باشلىغان رەتلىك كۆچەتلەر دېگىزىغا ئاچكۆزلۈك بىلەن تىكىلدى:

بىراق بوۋاي بىردىن چېقىر كۆز كىشىگە بۇرۇلۇپ قاراپ، ئاستا ۋە تەمكىنلىك بىلەن مۇنداق دىدى:

— ئۇكا، رەنجىمىگىن، مەن توختامغا قەتتى ئەمەل قىلىمەن!

1984 - يىلى، ئاپرىل، ئۈرۈمچى

ئاتا ، مېنى كەچۈرۈڭ!

بالنتىسدا يېتىپ قالغىنىمغا يىگىرمە كۈنچە بولۇپ قالدى. بۈگۈن ئاخىسىر ئۆزەمنىڭ ھەقىقى ئەھۋالىنى ئۇقتۇم: يۈرەك مۇسكۇلىنىڭ تېقىلمىسى، بۇ قورقۇنچلۇق دېگۈزدىن چۆچىگەنلىگىمنى بىلدۈرمەسلىك ئۈچۈن، بارلىق غەيرىتىمنى يىغىپ، سوغاققان قىياپەتتە دوختۇرنىڭ تەسەللىي ئارىلاش سۆزلىرىنى ئاڭلىدىم .

بۇ يىل قىرىق ياشىمەن. كۆچ - غەيرىتىم، ئەقىل - پاراسىتىم راسا ئۇرغۇپ تۇرغان بىر مەزگىلىم ئىدى. مۇشۇنداق بىر ۋاقىتتا بۇ پالاكەت كېسىلگە يولۇققۇنىمنى قارىمامدىغان!؟ ھەي بۇنداق چاغلاردا ئادەمنىڭ كاللىسىغا ھەر خىل بوامىخۇر ئويلار كىرىۋالىدىكەن، مەن بۇ، باش - ئايىغى يوق خىيالىلار قاينىمىدا نەچچە چۆكۈپ، نەچچە لەيلەپ يۈردۈم، لېكىن ئەقلىم ئاخىر بۇلارنىڭ ھەممىسىگە چەك قويدى: ئادەم دىگەندە چوقۇم بىر خىل ئىشەنچ-روھ بولۇش كېرەكقۇ!

مەن ھاياتقا بولغان مۇھەببىتىم ۋە ئىشەنچىم بىلەن كېسىلگە قارشى جەڭگە ئاتلاندىم. ئارىدىن يەنە بىر ئايغا يېقىن ۋاقىت ئۆتتى. كېسەل ئەھۋالىم كۆرۈنەرلىك ياخشىلىنىپ، ياتاقتا، كارىدۇرلاردا، كېيىنچە دوختۇرخانىنىڭ باغچىلىرىدا ئايلىنىدىغان، ھەتتاباەزى يەڭگىل گىمناستىكىلارنىمۇ ئويناىدىغان بولۇپ قالدىم .

سىز بەختلىك ئادەمكەنسىز جۇمۇ! — ئۇدۇلىمدىكى كارۋاتتا ياتقان ياتاقدىشىم ماڭا زوقلانغاندەك سۆزلەپ قالدى. مەن ئۇنىڭ يەنە نېمىدۇر دېمەكچى بولغاندەك ئاغزىنى ئۆمەللەپ ئويلىنىپ قالغىنىغا قاراپ، گەپ قىلماي كۆلۈمسىرەپ ئولتۇرۇۋەردىم. ئۇ خۇددى ئۆزى ئېيتقان سۆزنى تولۇقلىماقچى بولغاندەك، بېشىنى يېنىككىنە ئېغىتىپ قويۇپ، قوشۇپ قويدى، — دېمىسىمۇ، سىلەر ئوقۇتقۇچىلار بەختلىك، يەنە بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا، خىزمەتكارلار جاپالىق ھەم ناھايىتى ئۇلۇغ!

ئۇ ياشىنىپ چاچلىرى كۆمۈشتەك ئاقارغان، ئۆزۈن يىللار تارىخ تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللانغان بىر ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ كېسىلىمۇ ماڭا ئوخشاش ئىدى. ئۆز كېسىلى ھەققىدە سۆزلىگەندە ئۇ چاخچاق قىلىپ مۇنداق دەيتتى: « ... بۇ كېسەل بىلەن مەن كونا قەدىناس، ئۇن نەچچە يىلدىن بۇيان ئىككىمىز ئارقان تارتىش مۇسابىقىسى، ئۆتكۈزگەندەك كېلىۋاتىمىز، ئۇ، ئۇياققا تارتىدۇ، مەن بۇياققا تارتىمەن، كاسا پەتنىك خۇي پەيلىنى ياخشى بىلىۋالغىنىم ئۈچۈن زادىلا بوش كەلمەي كېلىۋاتىمەن. لېكىن، بۇ قۇۋۇ - ھېلىگەر ھېچ ئامال قىلالماي، ئۆز ئەلىپىنى ۋاقىتقا باغلاۋاتىدۇ، مەن بۇنى بىلمەي قالامتىم! ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ، دەپ مەنمۇ ھاياتىمدا ئورۇنلاشقا تېگىشلىك بۇرچۇمنى ئادا قىلىۋېرىۋاتىمەن. شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ئادەم دېگەن كېسەلگە زادىلا بوزەك بولماسلىق كېرەك! » ئۇنىڭ بۇنداق پاراڭلىرى ماڭا تېخىمۇ چوڭ ئىلھام بېرىپ، روھىمنى نەچچە ھەسسە يۇقۇرى كۆتىرىۋېتەتتى.

شۇ تاپتا، ئۇنىڭ ھازىرلا ئېيتقان ئوقۇتقۇچىلار ھەققىدىكى سۆزلىرىنى كاللامدا مۇلاھىزە قىلىپ، ئۇن - تىنسىز ئۇنىڭغا سوئال نەزىرىم بىلەن تىكىلىپ ئولتۇراتتىم، مېنىڭ

بۇ هالىتىمنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇردى. مەن ئۇنىڭ زىرەكلىك قىلىق كۆزلىرىنىڭ خۇددى ياشلارنىڭ كۆزلىرىدەك چوغلىنىپ - يالتىراپ كەتكەنلىگىنى كۆردۇم.

- قارىغا، — دىدى ئۇ مەن تەرەپكەلۈپ بۇرۇ قاراپ، — بۇ بىر نەچچە كۈنلەردىن بۇيان سىزنى يوقلاپ كېلىۋاتقانلار نەمىدىگەن كۆپ! ئۇلارنىڭ كۆپچىلىگى سىزنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىڭىز ئىكەن، تېخى بەزىلىرى خېلى يىراق جايلاردىن، سىزنىڭ كېسەللىگىڭىزنى ئاڭلاپ كەپتۇ، مانا بۇ — ئۇلارنىڭ ئۆز ئۇستازىغا بولغان ھۆرمىتى، كۆڭلى ئەمەسمۇ!؟

— سىز نىمۇ يوقلاۋاتقانلار ئاز ئەمەستۇ؟ — بۇ سۆزنى ئاغزىمدىن ئىتتىك چىقىپ كەتتى.

— ھەي ...گەپ بۇنىڭدىلا ئەمەس، — ئۇ، سۆزۈمنى بۆلمەي ئاڭلاپ باقمامسىز، دىگەندەك قولىنى كۆتۈرۈپ قويۇپ، گېپىنى داۋام قىلدى، — مەن، ئوقۇتقۇچى بولغان كىشىگە ئۇنىڭ شاگىرتلىرى گويا ئۆز پەرزەنتلىرىگە ئوخشاشلا بولىدىكەن، دەپ ئويلاپ قالدىم، بىلەمسىز، سىز بىلەن ماڭا ئوخشاش كىشىلەر ھازىر ماددىي سوغاتلاردىن كۆرە روھى سوغاتلارغا تېخىمۇ كۆپرەك مۇھتاجمىز. بۇنداق دېسەم، بۇ ئادەم ئۆز ئائىلىسى ۋە ئىدارىسىدىكىلەردىن نارازى ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ قالماڭ! سىزگە ئېيتسام، ئىلگىرى، ئايالىم مېنى «ئوڭچى» دەپ تاشلاپ كەتكەن، ئارىمىزدا بىرلا ئوغلىمىز بار ئىدى، ئۇنىمۇ ئېلىپ كەتتى. شۇنىڭدىن بۇيان يالغۇز يىگانە ياشاپ كېلىۋاتىمەن، قايتا ئۆيلىنىشنى خالىمىدىم. تەشكىل ۋە خىزمەتداشلىرىم ماڭا ناھايىتى كۆيۈنىدۇ، مەن ئۆزەمنىڭ يالغۇز ئەمەسلىگىمنى بىلىمەن، بىراق، نەمىشقىكىن

تالغ، كېسەل بىلەن راسا ، ئارقان تارتىشىش مۇسابىقىسى، غا چۈشكەن ۋاقىتلىرىمدا يېنىمدا ئاشۇ ئوغلۇم بولسىچۇ، دەپ ئويلاپ كېتىمەن. گېپىمگە ئەمدى چۈشىنىۋاتقانسىز؟ پەرزەنت دىسىڭىز تۆۋرۈكتەك تۆت پەرزەنتىڭىز بار ئىكەن، شاگىرتلىرىڭىز غاقارىسام ئۇلارنىڭ مېھر، ھۆرمىتى پەرزەنتلىرىڭىزنىڭكىدىنمۇ قېلىشمايدىكەن. قانداق سىزنى بەختلىك ئادەمكەنسىز ، دېيىشىمنىڭ ئاساسى بارمىكەن؟

ــ ئۇغلىڭىزنى شۇنىڭدىن بۇيان كۆرمىدىڭىزمۇ؟ كاللامغا كىرىۋالغان سۇئالنى سوراشقا ئالدىرىدىم.

ــ بۇرۇن ئاندا-مۇندا كۆرۈپ تۇراتتىم، لېكىن، بەش - ئالتە يىل ئىلگىرى ئانىسى بىلەن جەنۇبقا كېتىپ قالدى. شۇنىڭدىن بۇيان كۆرمىدىم، ــ دىدى ئۇ ئاستا ئاۋازدا. ئۇ كارۋىتىنىڭ يۇقۇرى گىرۋىكىگە بېشىنى قويۇپ جىمجىپ قالدى، ئىككىمىز خېلىبىر ھازاغىچە جىمجىت ئولتۇردۇق. دىسمۇ، ئۇنىڭ ئېيتقانلىرى ھەق ئىدى .كىشى ئۆمرىدە ئۆز پەرزەنتىنىڭ يۈزىنى كۆرۈپ ياشىمىسا قانداق بولىدۇ؟

ئۇ خۇددى مېنىڭ ئويۇمنى سېزىپ، ئۆز-ئۆزىگە دېگەندەك، ئاستا پىچىرلىدى :

ــ شۇنداق، شۇبالام بولغان بولسىمۇ...ــ ھەي! مەن ئىختىيارسىز ئۇنىڭ چىرايىغا كۆز تاشلىدىم. ئۇنىڭ چوڭقۇر قورۇقلار چۈشكەن ئورۇق، قانسىز يۈزىدە ماڭا مەن دەپ تۇرغان ھەسرەتنى دۇم .كۆڭلۈم بىردىنلا بىئارام بولغاندەك بولۇپ كەتتى. شۇ مىنۇتلاردا كاللامغا، ئۇنىڭغا تەسەللى بېرەلىگىدەك گەپ كەلسىچۇ، كاشكى.

شۇ چاغ ئىشىكتىن كىرىپ كەلگەن سالاپەتلىك ۋە ماڭمۇ بىر ئاز تۇنۇش بولۇپ قالغان ئۇچ مېھمان مېنى قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇردى. بۇلار ياتاقدىشىمنىڭ ئىدارىسىنىڭ مەسئۇلىرى ئىدى.

— سىزگە خوش خەۋەر ئېيتىپ كەلدۇق، — دېدى ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ياشانغان بىرسى ئادەت بويىچە ھال-ئەھۋال سورىشقاندىن كېيىن - ھىلىلى تارىخىي كىتاۋنىڭز نەشىر قىلىندىغان بولدى.

— راستمۇ؟ - ياتاقدىشىمنىڭ كۆزلىرىدە خۇشالىق، ھاياجان ئوتلىرى يالقۇنجىدى. ئۇ خوش خەۋەر ئېيتقان ھىلقى كىشىنىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋېلىپ چىڭ-چىڭ قىسىاتتى، چىرىيىدا تېخى ھېلىلا مەن كۆرگەن ھەسرەتتىن زەررىچىمۇ ئىز قالمىغان ئىدى. مەن شۇ چاغدا ياتاقدىشىمدىنمۇ ئارتۇقراق خۇشاللىققا چۆمۈلدۈم. كەچتە ئايالىم تاماق ئېيىپ كەلدى.

— بالىلارنىڭ بەرھەرسىدىن ئېھتىسەكچۇ، — دېدىم مەن ئۇنىڭ ھارغىن چىرايىغا قاراپ.

— ئۇلار شۇ تاپتا تاپشۇرۇق ئىشلەيمىز دەپ مەندىنمۇ ئالدىراش، — دېدى ئايالىم كۈلۈپ.

— خەمىتچۇ؟

ئايالىمنىڭ چىرايى بىردىنلا تۇتۇلدى.

— خەمىت داشۆدە ئوقۇۋاتقان چوڭ ئوغلىڭىز-ھە؟ - ياتاقدىشىم ئايالىمنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشكە دىققەت قىلمايلا سۆزاپ قالدى.

— ھەئە، — ئۇنىڭغا جاۋاپ بېرىۋېتىپ ئايالىمغا قارىدىم، — ئۇ، بۇ ھەپتىمۇ ئۆيگە كەلمىدىمۇ؟

ئايالىم ئۈلۈق- كىچىك تىنىپ، «كەلمىدى» دىگەندەك بېشىنى چايقىدى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتى مېنى ئويلاندۇرۇپ قويدى.

— ئۆيگە كېلىشىكىمۇ ۋاقىت چىقىرالمىغۇدەك نېمە ئۇنچە مۇھىم ئىشلىرى باركىنا!؟

— ئوغلىڭىز داشۆگە چىقىپ چوڭ بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، — ئايالىمنىڭ جاۋابى كىنايىلىك ئىدى.

مەن يالت قىلىپ ئۇنىڭغا قاردىم.

ئۇ ناراز بىلىق ۋە ئاچچىق چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىنى مېنىڭدىن قاچۇرۇپ، تاماق قاچىسىنى ئېچىشقا باشلىدى.

ــ گەپ بىلەن بولۇپ، تاماقنى بېرىشنى ئۇنتۇپ قالغىنىمنى،

ــ دېدى ئۇ زۇرغا كۈلۈمسىرەپ ۋە ئاشنى ئىككى قاچىغا ئوسۇشقا باشلىدى.

تاماقتىن كېيىن ئايالىمنى ئۇزاتقان بولۇپ كاردۇرغا چىقتىم. خالىراق يەردە ئۇنىڭ خەمىت ھەققىدىكى بايىقى كىنايىلىك سۆزلىرىنىڭ مەنىسىنى تەپسىلى ئۇقۇپ باقماقچى بولدۇم.

ــ يەكشەنبە كۈنى ئۇ كەلگەن ئىدى، ــ دېدى ئايالىم، ئەتىراپىغا قاراپ قويۇپ پەس ئاۋازدا، ــ مەن، دوختۇرخانىغا بىرەر قېتىم بولسىمۇ بېرىپ قويمىدىڭ، دادا ئىنىڭ كېسىلىنى بېلىپ تۇرۇپ يۈرىگىڭ قانداق چىدىدۇ؟ دېسەم، كەچتە بىر دوستۇمنىڭ كىگە بارىدىغان مۇھىم ئىشىم بار، دېمەمدۇ، مېڭەمدىن تۇتۇن چىقىپ كەتتى. «ھەي قارا يۈز، دادا ئىنىڭ كېسەللىگىنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ، سەن چوڭ بولمامسەن، كېسەل بولمامسەن؟ دەپ ۋاقىردىم. يەنە تېخى بۇياقتا ۋاقىراۋاتسام «پۈل بەرگىن» دەپ بىزىرىپ تۇرمامدۇ.

ــ مۇنداق دېگىن! ئەلەمدىن يۈرۈگۈم پۈچۈلانىغدەك بولۇپ ئارانلا شۇ سۆزنى قىلالىدىم.

ئاچچىغىدا مېنىڭ كېسەللىگىمنى ئېسىدىن چىقىرىپ بۇ گەپلەرنى دەپ سالغان ئايالىم، مانا ئەمدى پۇشايمان قىلغاندەك مېنى بەزلەشكە، تەسەللى بېرىشكە ئۇرۇنىاتتى.

ياتاقتا قايتىپ كىردىم.

بەدىنىم سوغاق تەرلەپ، پۇت ــ قوللىرىم تىترەپ تۇراتتى. خېلىدىلا ياخشىلىنىپ قالغان ئاغرىق قايتا قوزغالغاندەك، يۈرۈگۈم سانچىپ ــ سانچىپ ئاغرىشقا باشلىدى. دورامنى ئىچتىمدە، ئورنۇمغا چىقىپ

يېتۇ لدم. سەزگۇر ياتاقدىشىم كەيپىياتىمدىكى ئۆزگىرىش.. سېزىپ قالغان بولسا كېرەك، گەپنى قىلماي مېنى ئۆزىمىڭا قويدى.

مۇددەتتۇرۇك-تۇرۇك خىياللار چۆگىلەپ يۇرەتتى. بىردىن، نېگان-دېگىدا ئېچىلىپ چوشۇپ قالسىلا، مېنى چىڭقىرىپ ئۇزاپلايدىغان كىچىككىنە بىر ۋەقە كۆز ئالدىمغا كەلدى. بىر بۇندىن يىگىرمە يىللار ئىلگىرى بولۇپ ئۆتكەن ئىش ئىدى.

× ×

يازلىق تەتىلدە ئويدىلا بولدۇم.

ئاتا-ئانام مېنىڭ يېنىمدا بىر يىلدىن كېيىن داشۇنى بوتتۇرىدىغانلىغىمدىن خورسىنىپ بولۇشۇپ، قىلغىلى قىسىق تاپالماي قالدى، بىر ئۇي بۇرۇن ماڭا تۇيدۇرماي خېلى ئېغىل رەختتىن بىر قۇر كىيىم-كېچەك تىكتۇرۇپ قويۇشقان ئىكەن، ئۇنى كېيىپ ياسىنىۋالدىم. قىسقىسى، ئۇلار مېنى ئۆزلىرى كېيىمگەننى كىيدۇرۇپ، يېمىگەننى يەدۇرۇپ كۈتۈشتى.

«ئۇچى» دېيىلىپ خىزمەتتىن قالدۇرۇلغان دادام، ھاممالىلىق قىلىپ ئائىلىدىكى بەش جاننى باقاتتى، بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە بىرلا كىشىنىڭ ئىشلەپ تاپقان ئازغىنە كىرىمى بىلەن بەش جان بار بىر ئائىلىنى بېقىش ئەلۋەتتە تەس ئىدى. مەن مەكتەپكە تېزرەك قايتىپ ئۇلارنىڭ يۈكىنى ئازراق بولسىمۇ يەڭگىلەتمەكچى بولدۇم. لېكىن، بۇ ئويۇمنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىدىم، تۆت يىلدىن بۇيان داشۇدە بىرگە ئوقۇۋاتقان بىر قىز ساۋاقدىشىم مېنى توسۇپ قويدى، ئۇ مېنى ئۆزىنىڭ خېلىلا بايىشات بولغان ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى. لېكىن ئۇ مېنىڭ ئائىلەمنى، ئاتا-ئانامنى بىلمەيتتى، ئۇ پەقەت بىر قېتىملا ئاتامنىڭ نىمە ئىش قىلىدىغانلىغىنى، شۇنداقلا سوراپ قالدى، «يىراق جايدا خىزمەتتە دەپ مۇجمەللا جاۋاپ بەردىم. جاۋاپ بەردىمۇ لېكىن، كۆڭلۈمنىڭ

چوڭقۇر بىر يېرىدە ئولتۇرۇپسىزلىنىش، ئازاپلىنىشقا ئوخشايدىغان بىر تۇيغۇنىمۇ سەزدىم. ئەمما، كۆڭۈللۈك كولكە چاخچاقلار، مەنىلىك شېئىرىن پارچىلارھايال ئۆتمەي بۇ تۇيغۇنى كۆڭلۈمدىن كۆتۈرۈۋەتتى.

بىر كۈنى، ئىككىسىز باغچىغا ماڭدۇق. شەھەرنى ئارىلاپ مېڭىپ، سەي بازىرى كوچىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىمىزدا ئۇ بىر تونۇشىغا ئوچرىدى. مەن ئاستا ماڭغاچ تۇردۇم. ئالدى تەرەپىدىن قول ھارۋىسى سۈرگەن، بىلىگە تېرم، ئۇزۇن تاناباغلىۋالغان ھامماللارغا ئوخشايدىغان بىر ئادەم كېلىۋاتاتتى. مەن مۇنداقلا پەرۋاسىزلىق بىلەن ھارۋىغا كۆز تاشلىدىم. شۇ چاغدا ھارۋا ئۈستىدە تونۇشتەكلا بىر گەۋدىنىڭ ياتقانلىقىغا دىققەت قىلدىم - دە، ئۇنىڭ يېقىنلاپ قالغىنىدا، بۇ - ئاتام ئىدى. ئونىڭ رەڭگى تاتىرىپ كەتكەن بولۇپ كۆزلىرىنى يۇمۇپ جىمغىنە ياتاتتى.

— ئاتا، نېمە بولدىڭىز؟ - ھولۇقۇپ - ئىسسىقىپ سورىدىم. ئاتام كۆزلىرىنى سەللا ئاچتى، ئۇ مېنى كۆرۈپ كۈلۈمسىرەشكە تىرىشىپ جاۋاپ بەردى:

- ھە، مەن ... بىر ئازمىجەزىم يوق بولۇپ قالدى، ئۆيگە بېرىپ ... بىر دەم ئارام... ئالسىلا ياخشى... بولۇپ كېتىدۇ.

- دوختۇرغا ئاپىرايمۇ؟

- ياق، ياق، ئۆيگە... كېتەي... - ئاتام يۆتۈلۈپ كەتتى، چىرايىدىن ئازاپلىنىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى شۇنداق تۇرۇغلۇق ئۇ مەندىن سورىدى، - نەگە ماڭغان ئىدىك، بالام ؟

— مەن ... بىز، باغچىغا چىقىۋىدۇق.

— بېرىۋەرگىن ... - دىدى ئاتام، كۆيۈمچانلىق بىلەن ماڭا قاراپ قويۇپ ۋە ھامماللارغا بۇرادىرىگە «مېڭىۋەرلا» دىگەندەك قاراپ قويدى. ھامماللار ھارۋىنى سۈرەپ مېڭىپ كەتتى. تۇرغان

جايمدا بۇتتەك تۇرۇپ قالدىم. قىز دوستۇم يېتىپ كەلدى، چىرايىم ئۆزگىرىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئۇ چۆچۈپ سورىدى:

— نېمە بولدىڭىز؟

نېمە دەپ جاۋاپ بېرىشنى بىلمەي بىردەم ھاڭۋېقىپ قالدىم.

— نېمە بولدىڭىز؟ گەپ قىلمىڭىزچۇ! — قىز دوستۇم تېخىمۇ تېخىمۇ بولۇپ، مېنى جاۋاپ بېرىشكە قىستايتتى.

ۋۇجدانىمنىڭ ئازراق تىنچلانغىنى سېزىپ تۇرۇپمۇ، ئۇنىڭغا ئەيىبى ئېھتىياتسىزلىقتىن ئۆزەمنى قاچۇردۇم. ئاھ ئەقىلسىز نادان، پاشلاق!... شۇ كۈنى مەن ئاغرىق ئاتامنى ئېلىپ ماڭماي، يات بىر ئادەمگە تاشلاپ قويۇپ، قىز دوستۇم بىلەن باغچىغا كەتتىم. لېكىن، پۈتۈن بەركۈن خۇددى چوڭ يۈك ئالغان كىشىدەك خاموش پەرىشان يۈردۈم. كەچتە ۋۇجدانىمنى ئازراق پلايدىغان بىر ۋەقەنى ناھايىتى تەسلىكتە ئانامغا ئېيتتىم، بىچارە، مېھرىۋان ئانام! ئۇ-زۇنغىچە ماڭا گەپ قىلماي تىكىلىپ قاراپ قالدى. مەن (سەزدىمكى، ئاتامنى بۇ ئىشنى ئانامغا تېنماپتۇ) ئۇنىڭ ئەنە شۇ قاراشلىرىدىن ناھايىتى كۆپ مەنىلەرنى سەزدىم، ئانام بىر نېمىنى ناھايىتى ئېنىق بىلىۋالمىدى. لېكىن، ئۇنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى قاراشلىرى ئەبەدى ئېسىمدىن چىقماس بولۇپ، يۈرىكىمگە ئورناپ قالدى.

ئەنە شۇ ۋەقەنى ھەر بىر ئەسلىسەم ۋۇجدانىم چوڭقۇر ئازاپلىناتتى. بۇگۈن بۇ ئازاپنى ئاخىرقى چېكىنى كۆردۈم. يىگىرمە نەچچە يىلدىن كېيىن مېنىڭمۇ بىر ئوغلۇم چوڭ بولۇپ، داشۇ ئوقۇ-غۇچىسى بولدى دەپ قىز-قىدىمىزغا سىغماي خوشال بولۇپ، پەخىرلىنىپ يۈرسەك، ئەللىك نەچچە كۈندىن بۇيان بىر قېتىمۇ يوقلاپ قويمىغىنى يەتمىگەندەك «بىر دوستۇمنىڭكىگە بارىدىغان مۇھىم ئىشىم بار ئىدى» دەپتۇ. ئاھ، بۇ نېمە دېگەن

رەھىمسىز ئۇرخاشلىق - ھە!؟. تېخى بۇگۈنلا مۇنۇ ياتاقدىشىم پەرزەنت ئۈستىدە ھەسرەتلىنىۋاتاتتى. بۇ ئىشلارنى ئۇ ئۆگىنىسا نىمە دەيدىكىن!؟ ياق! ھەممىلا پەرزەنت ئۈندىق ئەمەستۇ؟ ئۇنداقلار ناھايىتى ئاز.

ياتاقتا كىرگەن سېستىرا خىيالىرىمنى بۆلۈۋەتتى، ئۇنىڭ قولىدا بىر پارچە تېلېگىرامما قەغىزى تۇراتتى.

— بۇ سىزگە كەلگەن تېلېگىرامما ئىكەن، — دېدى ئۇ ياتاقدىشىمنى ئاستا نوقۇپ، ياتاقدىشىم ئۇخلىمىغان ئىكەن.

— ماڭا!؟ كىمدىن كەلدىكىنە؟ — دېدى ئۇ ھەيران بولۇپ ۋە تېلېگىراممىنى ئېلىپ ئاچتى، بىردىن ئۇنىڭ چىرايى نۇرلۇنۇپ، خوشاللىق ۋە ھاياجاندىن ۋ قىرىۋەتتى:

— پاھ، ئوغلۇمدىن! مېنىڭ ئوغلۇم كېسەللىكىنى ئاڭلاپ يېنىمغا كېلىشكە يولغا چىقىپتۇ!

ئۇنىڭ ھاياجانى ماڭا ئۆتكەندەك بولدى. ئۇ خۇددى كىچىك بالىلاردەك خوشال بولۇپ، ماڭا ۋە سېستىرا ئوغلىھەققىدە سۆزلەيتتى...

كېچە بىر ۋاخ بولۇپ قالغان بولسىمۇ، ئۇيقۇم تامامەن قاچقان ئىدى، ئورنۇمدىن ئاستا تۇردۇم-دە، تومپۇچكىدىن قەغەز قەلەم ئالدىم. كىمگە، نىمە دەپ يازىمەن؟

ياشانغان سۆيۈملۈك، مېھرىۋان ئاتا-ئانام كۆز ئالدىمغا كەلدى. شۇنداق خەتنى ئۇلارغا يازمەن. چرك بولدۇم، ئۆي - ئوچاقلىق، بالا-چاقىلىق بولدۇم، ئالى مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسىمەن دېگەن بىلەنلا ئىش پۈتمەيدىكەن. ھاياتتا بىز چۈشىنىشكە، ئىشلەشكە، دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار تېخى كۆپ ئىكەن. مەن ئاتامغا ھەممە ئىشنى، ئۆتكەنكى ۋە بۈگۈنكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئەينەن يازمەن:

— ئاتا مېنى كەچۈرۈڭ!

1984 - يىل 25 - فېۋرال، ئۈرۈمچى

مۇھەببەت

پويىز ۋوگزالغا يېقىنلاشماقتا ئىدى.

ۋاگون دەرىزىسىدىن سىرتقاتىكىلىپ ئولتۇرغان ئوماقنىڭ بىر قىز مۇھەببەت يۇرىگىنىڭ رېتىمسىز دۈپۈلدىشىنى سېزىپ، پىسكىدە كۈلۈپ قويدى. ئۇ ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بۇ گۈزەل شەھەرنى ئىككى يىلدىن بۇيان نەقەدەر سېغىنىدى-ھە! ۋۇجۇدىنى ئىگەللىغان ھاياجانلىق تۇيغۇ ئۇنىڭ كېلىشكەن ئۇماق چېھرىدە جىلۋىلىنىپ، قويۇق، ئېگىمە كىرپىكلەر زىننەتلەپ تۇرغان چوڭ-چوڭ شەھلا كۆزلىرى چوغدەك يالتىراپ كەتتى. يەنە بىر قانچە مىنۇتلاردىن كېيىن پويىز ۋاگزالغا كىرىدۇ، ئۇنى ئۇ يەردە ... — مۇھەببەت ئۆز پىكىرلىرىنى باشقىلارنىڭ سېزىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەندەك، ئەتراپىغا ئىنتىك كۆز تاشلىدى. خەيرىيەت، ھېچكىم ئۇنىڭغا دىققەت قىلمىغاندەك ئەمەس، ئۇ يەنە بايىقىدەكلا سىرتقا تىكىلىپ ئويلاشقا باشلىدى. ئۆزىنىڭ پات ئارىدا قايتىپ كېلىدىغانلىقى ھەققىدە ئاتا-ئانىسىغا خەۋەر بەرگەن، لېكىن ئاتىسىنىڭ خىزمىتىنىڭ ئالدىراشلىقى، ئانىسىنىڭ تەن سالامەتلىگىنىڭ ياخشى ئەھۋاللىغىنى ئويلاپ، قايسى كۈنى يولغا چىقىدىغانلىقىنى ئېنىق ئېيتمىغان، ئېنىق خەۋەرنى پەقەت بىرلا كىشىگە تېلېگراممىلا ئارقىلىق ئۇقتۇرغان. بۇ كىشى ئازاتلىق ئارمىيە ھەلۋم قۇرۇلۇش قىسمىدىكى جەڭچى رۇستەم ئىدى. رۇستەم بىرەر ئاي ئىلگىرى يازغان خېتىدە بىر قانچە كۈنلۈك دەم ئېلىش ۋاقتىنى، مۇھەببەتنىڭ كېلىشىگە

تـوغرلىماقچى ئـىكەنلىگىنى، شـۇڭا يـولغا چـىقىدىغان ۋاقـتىدا ئېنىق خـەۋەر بـېرىۋەتسە، ئۆزى ئالدىغا چىقىپ كـۈتـۈۋالىدىغانلىغىنى ئېيتقان، مۇھەببەت ئۇنىڭ بۇ پىكىرىنى خۇرسەنچىلىك بىلەن قوبۇل قىلغان ئىدى. دېمەك، شۇ تاپتا، ۋاگىزالدا ئۇنى رۇستەم كۈتمەكتە.... ئىنتايىن يېقىملىق، شىرىن بىر تۈيغۇ ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئىللىتىپ، يۈرىگى ئويناپ كەتتى. كۆز ئالدىدا بولسا، ئونىڭ بۇغداي ئۈڭ چىراي-يىدىن ئاددىلىق، شۇنداقلا ھەربىلەرگە خاس جىددىلىك چىقىپ تۇرىدىغان ئېگىز ھەم كېلىشكەن بەستىگە ھەربى كىيىم ياراشقان قوشۇما قاش، قوي كۆزلۈك سىماسى گەۋدىلەندى.

پويىز گۈدۈك بېرىپ، سـۈرئىتىنى ئـاستىلىتىشقا بـاشلىدى. مۇھەببەت دەرىزە ئارقىلىق ئالدى تەرەپكە ئەمدى ئېنىق كۆرۈ-نۈۋاتقان ۋوگـزالغا قارىغاندا، يۈرىگى ئويناپ كەتتى. پويىز ۋوگـزالغا كىردى. مۇھەببەت پويىز سۈپىسىدا تۇرۇشقان كىشىلەرنى بىر-بىرلەپ كۆزدىن ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. لېكىن، ئادەملەر كۆپ بولغىنى ئۈچۈنمىكىن، ئىزلىگەن ئادىمى كۆزىگە ھېچ چېلىقمايتتى... پويىز توختىدى. ئۇ، ئوچۇق دەرىزىدىن بېشىنى چىقىرىپ ئەتراپقا سەپ سالدى. ھەر خىل كىيىمدىكى كىشىلەر توپى ئىچىدە ھەربىلەرمۇ، ساقچىلارمۇ، پويىز خادىملىرىمۇ ئۇيان-بۇيان ئۆتۈشۈپ تۇراتتى، پەقەت ئۇنى كۈتۈۋالغۇچى ھەربى يىگىتلا كۆرۈنمەيتتى، ئۇ كەلمىدىمىكىنا!؟

— سىز مۇھەببەتقۇ دەيمەن؟... — يېنىدىلا ئاڭلانغان بۇ ئاۋاز-دىن چۆچۈگەندەك قارىغان مۇھەببەت ياش قۇرامى ئاتىسىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدىغان ناتونۇش بىر ھەربى كىشىنىڭ ئۆزىگە قاراپ تۇرغانلىغىنى كۆردى.

ـــ هـه، سىز؟... .ـــ ئۇ، ھەربى كىشىگە سۇئال نەزىرى بىلەن تىكىلدى.

ھەربى كىشى خوشال بولغاندەك كۆلۈمسىرەپ:

ـــ مۇئاۋىن لىيەنجاڭ ماڭا سىنىدى ئاتۇۋېلىشنى ھاۋالە قىلغان ئىدى، مانا، قانداق ياخشى ئىش بولدى ـ ھە! توپ ـ توغرا ئۆزىگىزنىڭلا يېنىغا كەپتىمەن ئەمەسمۇ؟ ـــ دىدى ۋە مۇھەببەتنى ۋوگزالدىن باشلاپ چىقىۋېتىپ سورىدى:

ـــ سىز كىمنىڭ قىزى؟

ـــ شەھەرلىك خەلق ئىشلار ئىدارىسىدىكى راخمانىڭ قىزى.

ـــ ھە، مۇنداق دەڭ، دادىڭىزنى ياخشى تونۇيمەن، سىزنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويغاچ ئۇنىڭ بىلەن مۇڭدىشىپ كېلەي.

ئۇلار ۋوگزالنىڭ ئالدى تەرىپىدىكى مەيداندا تۇرغان «بېيجىڭ» ماركىلىق جىپ ماشىنىنىڭ يېنىغا كېلىشتى.

قىزنىڭ يۈك ـ تاقلىرىنى ماشىنىنىڭ ئارقا ئورۇندۇغى تەرەپكە ئورۇنلاشتۇرۇۋاتقان جەڭچى ھىلىقى ھەربىگە مۇراجىئەت قىلدى:

ـــ تۇەنجاڭ، قولىڭىزدىكى سومكىنىمۇ مۇشۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇرۇۋېتەيمىسىز.

مۇھەببەت ئۆزىنىڭ ئېغىر سومكىسىنى كۆتىرىپ تۇرغان ھەربىگە قاراپ خىجىل بولۇپ كەتتى ـ دە، ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلىدى:

«ئوھوي، بۇ كىشى تۇەنجاڭ ئىكەن ئەمەسمۇ؟ ئۇنى سومكا كۆتەرتىپ يۈرگىنىمنى كۆرمەمدىغان!... ھەي رۇسقەم ... سىز ـ نى قارىغا، ئۆزىڭىز كېلەلمىگەندىن كېيىن، ئالدىمغا چىقىشنى شۇنچە چوڭ ئادەمگە ھاۋالە قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى بار ئىدى!؟»

— قهنی قىزىم، ماشىنىغا چىقمىڭ! — دىدى ئۇ ئەنجاڭ ئاتىلارچە مېھرىۋانلىق بىلەن ئۇنىڭغا كۆلۈمسىرەپ قاراپ.

ئۇ ئەنجاڭ مۇھەببەتنىڭ ئاتىسى بىلەن تاماقتىن كېيىن ئۇزاق پاراڭلاشتى. بۇ چاغدا مۇھەببەت يۇيۇنۇش ئۆيىگە چىقىپ كەتكەن ئىدى.

ئەتىگەن، مۇھەببەت تاتلىق ئۇيقۇدىن ئويغانغاندا، ئاتىسى ئاللىقاچان ئىشقا كەتكەن بولۇپ، ئانىسى ئۇنىڭغا ئەتىگەنلىك چاي تەييارلاۋاتاتتى، چايدىن كېيىن ئۇ ئانىسى بىلەن بىر دەم پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ياتاق ئۆيىگە چىقىپ كەتتى.

مۇھەببەت چامادانىنى ئېچىپ، كىيىملىرى ئارىسىغا ئورالغان كىچىك، چىرايلىق زىننەتلەنگەن رەسىم رامكىسىنى شىرە ئۈستىگە ئېلىپ قويدى. رامكىغا رۇستەمنىڭ سەككىز سۇلۇق قىلىپ چوڭايتىلغان رەڭلىك سۈرىتى ئېلىنغان ئىدى. ئۇ رامكىدىكى سۆرەتكە بىر دەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، بۇگۈن كىيىملىرىنى تالىشىۋاتقاندا باشلىدى «دوختۇرخانامنى سېغىندىم، — ئۆز-ئۆزىگە پىچىرلىدى ئۇ، — بۇگۈنلا چىقىپ قايتىپ كەلگەنلىگىمنى ئۇقتۇرۇپ قويماي، ئەتىدىن باشلاپ ئىشقا چۈشەي.»

ئۆيگە ئانىسى كىرىپ كەلدى، شىرە ئۈستىدىكى رەسىم رامكىسى ئاۋال كۆزىگە چۈشتى بولغاي، كېلىپ ئۇنىڭغا دىققەت بىلەن زەڭ سېلىپ قارىدى. ئانىسىنىڭ ھەركەتلىرىگە سەپ-سېلىپ قاراپ ئولتۇرغان مۇھەببەت ئۇنىڭ گەپ قىلىشىنى كۈتۈپ جىمغىنا تۇرىۋەردى.

— بۇ ... شۇمۇ؟ .... — ئانا، پەس ئاۋازدا سورىدى. مۇھەببەت ئۈيالغاندەك، ئۇنىڭغا قارىمايلا جاۋاپ بەردى:

— هەئە !

ئارىغا جىملىق چۈشتى، مۇھەببەت بېشىنى كۆتىرىپ قارىغىنىدا، ئانىسى رامكىدىكى سۆرەتكە ئەمەس، بەلكى دەرىزىدىن سىرتقا ـ نەلەرگىدۇر قاراپ، قانداقتۇر بىر خىياللارغا چۆمۈلگەندەك كۆزلىرىدىن يۇمۇپ تۇرە تۇراتتى. ئانىسىنىڭ بۇ ھالىتى مۇھەببەتنى گاڭگىرىتىپ قويدى. بىزگە مەسلىھەت سالماپسەن دەپ رەنجىپ قالدىمكىن ؟ ياكى... ئۇ ھەر خىل پەرەزلەرنى قىلىپ باقتى. لېكىن بۇ پەرەزلىرىنىڭ قايسى توغرىلىغىنى مۇ بىلەلمىدى. ھەي... بۇ ئۆزىنىڭ ئامراق، كۈيۈملۈك ئانىسىغۇ ؟ مەيلىلا، قانداق گەپ بولسىمۇ... ئوچۇق سۆزلىشىش كېرەك.

— ئانا ئۇ... ياخشى يېگىنە! — دېدى ئۇ ئەكىلەپ.

ئانا يالت قىلىپ قىزىغا قارىدى لەۋلىرىدە بىلىنەر ـ بىلىنمەس پەيدا بولغان تەبەسسۇم دەرھاللا ئۆچتى. ئۇنىڭ ئويچان كۆزلىرى قىزىغا يەنە بىردەم سۈئال نەزىرى بىلەن تىكىلگەندىن كېيىن خۇددى سۆزلەش ناھايىتى ئېغىر كەلگەندەك، ئاستا ئېغىز ئاچتى :

— شۇنداق، ئۇ... ياخشى يېگىنە! لېكىن... — ئانا گەپ قىلىشنى خالىمىغاندەك توختاپ قالدى.

مۇھەببەت ئانىسىنىڭ چىرايىغا سەپ سېلىپ قارىدى، ئۇ، ئانىسىنىڭ ئۆزىگە نىسبەتەن دەمكچى بولۇۋاتقانلىغىنى، لېكىن ئاغزىدىن چىقىرىشقا قىينىلىۋاتقانلىغىنى سېزىپ قالدى. ئانىسى قىزىنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىۋالغاندەك، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى، مۇھەببەت ئۇنىڭ تولىمۇ مېھرىۋان بىر جۈپ كۆزىدىكى نۇرلارنىڭ ئەمدى بىر جۈپ سوراق بەلگىسىگە ئايلىنىپ، ئۆزىدىن جاۋاپ ئىزلەۋاتقاندەك چاقناپ تۇرغانلىغىنى كۆردى.

مۇھەببەت چىداپ تۇرالمىدى.

— ئانا، مەن چۈشەنمىدىم، گېپىڭىز بولسا ئېنىقراق ئېيتسىڭىز چۇ!

قىزنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ، ئانا زورغا كۈلۈمسىرىدى.

— باشقا گەپقۇ.... يوق، لېكىن.....

قىز تاقەتسىزلىنىپ سورىدى:

— ئۇنداقتا ... سىزنىڭ كېسىلىڭىز نېمىشقا؟ ...

ئانا كارۋاتقا كېلىپ ئولتۇردى. ئەمدىكى قىياپىتىدىن كۆڭلىدىكى گەپنى ئوچۇق ئېيتمىشقا جەزىم قىلغانلىغى چىقىپ تۇراتتى.

— بولىدۇ، مەن ساڭا ھەممە گەپنى ئوچۇق ئېيتىپ بېرەي، — دىدى ئۇ، — ئەمما، سەن چىن يۈرىكىڭدىكى گەپنى ماڭا ئېيتقىن، سەن ئۇنى راستىنلا ياخشى كۆرەمسەن؟

قىز باش ئىشارىسى قىلىپ تەستىقلىدى.

— ئىكىكىلارنىڭ مۇناسىۋىتى قاچان باشلانغان؟

— مەن بىلىم ئالىۋرۇشقا مېكىشتىن بىر يىل بۇرۇن.

— شۇ كەمگىچە بىزگە نېمىشقا ئېيتمىدىڭ؟

قىز جاۋاپ بەرمەي يەرگە قارىدى.

— ماناڭ، گەپ مەشەدە! مۇشۇنداق بولغانلىغى ئۈچۈن، مەن سېنىڭ ئۇنى چىن يۈرىكىڭدىن ياخشى كۆرگەنلىگىڭگە ئىشىنەلمەي قالدىم.

مۇھەببەتنىڭ چىرايى ئېچىلىپ كەتتى.

— ۋاي، جېنىم! مۇشۇ گەپ ئۈچۈن مېنى شۇنچە قورقىتىڭىزمۇ؟. — دىدى ئۇ كىچىك بالىدەك ئەكىلەپ ۋە ئانىسىغا يېقىن سۈرىلىپ كېلىپ، ئۇنى چىڭ قۇچاغلىۋالدى، — مەن تېخى نېمىلەرنى ئويلاپ كېتىپتىمەن دەڭا! — ئۇ ئانىسىنىڭ يۈزىگە مەڭزىنى يېقىپ تۇرۇپ سورىدى. — ئۇچ-تۆت يىللار

ئىلگىرى ، مەن كېچىلىك ئىشتىن قايتىپ كېلىۋېتىپ بىر پالاكە تكە يولۇققىنىمنى سۆزلەپ بېرىۋېدىم ، ئېسىڭىزدىمۇ ئانا؟

ــ پالاكە تكە ؟

ــ ئېسىڭىزدىن چىقىرىپ قويۇپسىز ـ دە؟ كېچىدە ئالدىمنى ئۇچ لۆكچەك توسۇۋېلىپ ، سائەت ، ۋەلىسىپىتلىرىمنى تارتىۋالـ ماقچى بولۇشۇاتقاندا ، ناتونۇش بىر ئەسكەر يىگىت كېلىپ قېلىپ ، ئۇلارنىڭ ئەدىۋىنى راسا كېلىشتۇرۇپ بېرىپ ، مېنى ئۆيگىچە ئەكېلىپ قويۇپ ، قايتىپ كەتكەنلىگىنى ئېيتىپ بېرىۋېدىمغۇ ؟

ــ ھە ، ھە ، ئېسىمگە كەلدى ، ئۇ ئەسكەر يىگىت ھۇشۇـ مىدى ؟

ــ ھەئە! ئۇ شۇ چاغدا بىر كېسەلنى ئېلىپ شەھەرگە كەلگەن ئىكەن ، ھۇشۇ يەرلىك بىر جەڭچىنىڭ ئائىلىسىگە ئۇنىڭ خېتىنى يەتكۈزۈپ بېرىپ ، قايتىپ كېتىۋاتقاندا ماڭا ئۇچرىپتۇ .

ئانا شىرە ئۇستىدىكى رۇستەمنىڭ سۆرىتىگە قاراپ ، تېخىچە ئۆزىنى قۇچاغلاپ ئولتۇرغان قىزنىڭ چاچلىرىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىپايىتى.

ھۇھەببەت ئۇلارنىڭ ئۆمرىدە كۆرگەن بىرىنچى ـ بىر پەرزەنتى ئىدى ، ئۇلار ئارزۇلاپ باقتى ، ئوقۇتتى. ئۇ ئەقىللىق ، ئىشچان ۋە ئاقكۆڭۈل قىز بولۇپ ئۆستى ، ئۇ تىببىي ئىنىسـ ىتىتۇتىنى پۈتتۈرۈپ ، ئۆزى تەقسىم قىلىنغان دوختۇرخانىدا ئىككى يىل ئىشلەپلا ، رەھبەرلىكنىڭ ئالاھىدە دىققىتىگە سازاـ ۋەر بولدى. رەھبەرلىك ھۇھەببەتنىڭ كېلىنكىلىق داۋالارشتىكى تىرىشچانلىغى ، ئىزلىنىشى ۋە تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ ئۆگىنىشكە بولغان تەلپۈنۈشىنى سېزىپ ، ئالدىنقى يىلى شاڭخەيگە ئىككى

يىللىق بىلىم ئاشۇرۇشقا ئېھتىياجلىق ئىدى. ئانا بىردەم ئوغۇلىنى قۇچاقلاپ ئولتۇرغان قىزىغا، بىردەم شىرەدىكى سۈرەتكە قارايتتى، ئۇ ئاخشام ئېرىدىن رۇخسەتنامىسىنى ئالغىلىغان، رۇستەم يىراق يۇرتتىكى بىر دوختۇرخانىنىڭ ئوغلى ئىكەن، لېكىن، بۇ يېقىنقى قېرىشقاندەك، بىر قانچە كۈن ئىلگىرى... ھەي، بۇ مۇرەككەپ ئىشنى قايسى يول بىلەن قىزىغا ئۇقتۇرسا بولىدىكىن - تاڭ! ؟ ... ئويلاپ - ئويلاپ بېشى قاتقان ئانىنىڭ بىردىنلا ئېرىغا ئاچچىغى كېلىشكە باشلىدى: «ئوغلىڭ بىر ئىدارىنىڭ باشلىغىسەنۇ، مۇشۇنداق بىر ئىشنى قىزىڭغا ئېيتىشنىڭ يولىنى تاپالمايمۇ، ئوغلىڭ ئېپىنى تېپىپ ئۇقتۇرغىن! دەپلا خىزمەتكىگە قاچىسەن، مەن بىر ئائىلە ئايالى بۇنداق مۇرەككەپ ئىشنى... ھەي!... مەيلى، ئەمە بولسۇن ئوغلۇم بۇ ئىشنى ئۇقتۇراي ...»

— قىزىم، — دېدى ئانا ئۇنىڭغا ئېگىشىپ قاراپ، — ياشتا كىچىك بولغىنىڭ بىلەن ئەقىلدە خېلى چوڭسەن، سائا ئېيتىشقا تېگىشلىك بىر مۇھىم گەپ بار ئىدى.

مۇھەببەت بېشىنى ئىتتىك كۆتۈرۈپ ئانىسىغا قارىدى. ئانىنىڭ مۇلايىم كۆزلىرى، قىزىنىڭ نۇرلۇق، پاك، زېرەك كۆزلىرى بىلەن ئۇچراشتى.

— تۇنۇگۈن سېنى كۈتۈۋېلىشقا رۇستەم چىقماي، بەلكى ئۇنىڭ تۇغقانچىلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندىڭمۇ، قىزىم؟ قىز ئىتتىك جاۋاپ بەردى.

— ئۇ جەددى بىر ۋەزىپە بىلەن كېلەلمەپتۇ؟

— ياق، ئىش ئۇنداق ئەمەس.

مۇھەببەت ئانىسىنى قۇچاقلاپ تۇرغان قوللىرىنى بوشىتىپ، كۆزلىرىنى چوڭ ئېچىپ، ئۇنىڭغا چۈشەنمەسلىك بىلەن قاراپ

قالدی، ئانا قىزىدىن كۆزىنى قاچۇرۇپ گېپىنى داۋام قىلدى:

— رۇستەم، راستىلا باتۇر، قەھرىمان ئىكەن، ئۇ، ئۇ...

— ئۇ نېمە بوپتۇ؟ تېزرەك ئېيتسىڭىزچۇ، ئانا!، — مۇھەببەتنىك يۇرگى بىر دەشتىنى سەزگەندەك تىترەپ كەتتى.

— ياق، ياق، ئۇزەكنى بېسىۋال... ئۇ ئېغىر يارىدار بوپتۇ.

مۇھەببەتنىك بوغۇزىغا ئاچچىق بىر نەرسە قاپلىشىپ قالغاندەك بولۇپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشقا باشلىدى، لېكىن ئانا ئۇنى قۇچاقلىۋالغان ئىدى.

— ئۇ هايات، ئۇ هايات!... — ئانا قىزىغا پەقەت شۇسۆزلا تەسەللى بولدىغاندەك هەدەپ پىچىرلايتتى. ئۇلار شۇ هالەتتە خېلى بىر هازا ئولتۇرۇشتى.

— كېچە دادامدىن ئاڭلىدىم، — دېدى ئانا ئاخىر ئېغىز ئېچىپ، — سېنىمك تېلېگىرامماك رۇستەم يارىلانغاندىن كېيىن كەپتۇ، جەڭچىلەر ئۇنى تۇەنرەھبەرلىكىگە بېرىپتۇ، ئۇلار بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلۈپ، رۇستەمنىك بىر سىرداش سەپدىشىنى تېپىپ، ئەھۋالنى ئىسۇقۇشۇپتۇ تۆنۈگۈن شۇڭا تۇەنجاڭنىك ئۆزى سېنىمك ئالدىڭغا چىققان ئىكەن.

ئانائۇنىڭدىن كېيىن رۇستەمنىك قانداق يارىلانغانلىقى توغرىسىدا تۇەنجاڭنىك ئېغىزىدىن بەرگەنلىرىنى قىزغا سۆزلەشكە باشلىدى.

ئەتىراپ قېلىن قارىمۇزلار بىلەن قاپلانغان قاتمۇقات تاغلار ئىچىدە تۆمۈر يول قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىۋاتقان مەلۇم قىسمىنىك بىرىنچى تۇەنى ئۆز يولىدىكى 18 - نومۇرلۇق تونىلنى ئېچىش جەڭىنى قىزىتىۋەتكەن ئىدى، پارتلاتقۇچ ۋەزىپىسىنى ئۇستىگە ئالغان 6 - لېيەن پىلانىنى مۇدەتتىن بۇرۇن ئورۇنلاشقا تۇر-

گەن ئەھدىنامىسىگە ئاساسەن، دەھشەتلىك سوغاققا قارىماي جەڭ قىلۋاتاتتى. سىياسى كومىسسار يىغىنغا كەتكەن. لىيەنجاڭ ئاغرىپ قالغان شاراىتتا مۇئاۋىن لىيەنجاڭ رۇستەم لىيەنلىك پۈتۈن ئىشلارنىغا يالغۇز قۇماندانلىق قىلىپ، بىر قانچە كېچە-كۈندۈز ئاجايىپقەيسەرلىك بىلەن ئىشلەپ، پۈتۈن قۇرۇلۇش لىنىيىسى بويىچە ئىش سۈرۈتتىنى كۆرۈنەرلىك ئىلگىرى سۈرمەكتە ئىدى. ئاخىرقى بىر قېتىملىق مۇرەككەپ بولغان چەمبەر سىمان پارتىلىتىش جېڭىدە ئۇچ ئىسمىنىدىمۇ ئۈدا دەم ئالماي ئىشلەۋاتقان رۇستەم بىر جەڭچىنىڭ پارتىلىتىش دورىسىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، خەتەرلىك داائىرىدىن چىقماي تۇرۇپلا ئاقساپ ئولتۇرۇپ قالغانلىغىنى كۆرىدۇ، ئىنتايىن خەۋپلىك بولغان بۇ پەيتتە ئۇ قالچىمۇ ئىككىلىنىپ تۇرمايئوقەتتىك ئىھتىياپ كېلىپ جەڭچىنى كۆتىرىۋالىدۇ-دە، بىخەتەر داائىرىگە ئېلىپ ماڭىدۇ، لېكىن، ئۇلگۈرەلمەيدۇ، گۈمبۇرلىگەن قاتتىق پارتلاش تاغۇ-تاشلارنى لەرزىگە كەلتۈرىدۇ. جەڭچىلەر يۈگۈرۈپ يېتىپ كېلىپ تاش-توپا، قار، قان ئارىلاشىپ كەتكەن جايدا گەۋدىسى بىلەن جەڭچىنى بېسىپ ياتقان مۇئاۋىن لىيەنجاڭنى كۆرىدۇ... نەچچىلىگەن جۇپ قوللار ئۇنى ئاۋايلاپ كۆتىرىپ، نوسۇلكىغا سېلىۋاتقاندا، ئۇ ئۆز گەۋدىسى بىلەن ساقلاپ قالغان جەڭچى ھۆشىغا كېلىپ، كۆزىنى ئېچىپ، لىيەنجاڭنىڭ گەۋدىسىنى كۆرىدۇ-دە، ئۆزلىرىنى ئاران-ئاران تۇتۇپ تۇرغان سەپداشلىرىنىڭ يۈرەك-باغرىلىرىنى تىترىتىپ، ھۆكىرەپ يىغلاپ تاشلايدۇ.

رۇستەمنىڭ تېنى كۈچسىزلىنىپ، ئۆزى ياش بولغاچقا، ئۇ خەتەرلىك ئەھۋالدىن ئۆتۈپ كېتەلمىدى. لېكىن، ئۇ، ئالدىنقى كۈنىلا ئۆزىنىڭ بىر پۈتىنىڭ يوقاۋاتقىنى سېزىپ قېلىپ...،

— ئانا گەپ... ك ئاخىرىنى ئەيتالماي لەۋلىرىنى چىشلىدى، ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرى لەققىدە ياشقا تولغان ئىدى.

مۇھەببەت ئۇنىسىدىن ئاجراپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ رەڭگى تاتىرىپ، كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ئىدى، ئۇ ئاۋال شورە ئۇستىدىكى رۇستەمنىڭ سۆرىتىگە، ئۇنىڭدىن كېيىن دەرىسىدىن سىرتقا قارىدى. «بىر پۇتى يوق» دېگەن سۆز ئۇنىڭ قۇلاقلىرى تۇۋىدە جاراڭلاپ، پۈتۈن ئوي-پىكرىنى ئۆگىتىي-تۈگىتىي قىلۋاتاتتى. ئۇنىڭ چېكىلىرى لوقۇلداپ، بېشى ئاغرىپ كەتتى، لېكىن ئۇنىڭ ئەقلى، ۋىجدانى مېڭىسىنى ئايلاندۇرۇۋاتقان ئاشۇ چۈشۈرگۈسىز بىلەن ھەدەپ ئېلىشىۋاتاتتى. بىردىنلا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا رۇستەمنىڭ ھازىرقى قىياپىتى گەۋدىلەندى، شۇ چاغدا، مۇھەببەت چىشلىرىنى-چىشلىرىغا چىڭ بېسىپ كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى، «ياق، ياق! ئۇنىڭ بىر پۇتى يوق بولغان بىلەن ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن ساداقەت بىلەن سوقۇپ تۈرغان قەيسەر، قورقۇمسىز يۈرىگى بار!» دەپ شۇ ھامان ئانىسى تەرەپكە بۇرۇلۇپ قارىدى.

— ئانا، مەن... ھازىرلا... ئۇنىڭ يېنىغا بارای! — دىدى ئۇ ئۆزۈپ-ئۈزۈپ سۆزلەپ.

ئانا قىزىنىڭ شۇ تاپتىكى چىرايىغا قاراپ، كۆڭلىگە تىنغانسىزلىك يېنىك نەپەس ئالدى ۋە دىدى:

— بارغىن، بارغىن، ئەقىللىغىم! ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئارام تاپقۇرغىن!

1984-يىل مارت، ئۈرۈمچى

ئەل رایی

سەھەر ئالدىدىكى يۇمۇلاق گوللۇك يېنىغا يېتىش قۇرامى ھەر خىل بىر تۈپ ئۇچى يىغىلمۇالغان ئىدى، ئۇنىڭغا چۈشۈشكە ئوتتۇرا مەنزىلچە ۋاقىت بار، ئۇلار نېمانچە بالدۇر كېلىۋالدىكىنە؟ ھە، ئۇلار ئەسلىدىلا قۇرغىن تالاشماي سۆزلىشىۋېتىپتۇ.

— مېنىڭچە، ئۆمەر سەيىد جۇرنىي بولۇشى كېرەك!

— تۇرغىنا، ئۇ قابىلىيەتلىك، ئۇنىڭچان ئادەم!

— بەكرىدىچۇ؟

— بەكرىمۇ بولۇدۇ — يۇ، لېكىن ئۇ، ئۇنىڭ كۆڭلىگە، گەپنى كۆپرەك قىلىدۇ — دە.

— رەئىسى سىناش سايلىمى دېگەنگە تازا ئۇنىمىدىم، يەنە شۇ باشلىقلار كەينى خالىسا، شۇ بولارمىكىن؟

— ياق، بۇ قېتىم ئۇنداق بولمايدۇ.

— كەنتلىك زىيان تارتقۇسى كەلگەن بولسا، مەن بىلەن باغلاشسۇن، — مايلاشىپ كەتكەن كۆك كەپكىسىنى ئېلىك كۆزىگە باستۇرۇپ قويغىنىچە ئىسيانلىغان ئوتتۇز ياشلار ئۆپچۈرسىدىكى ئۇيغۇر تونۇشلىرىغا چۈشەندۈرىۋاتاتتى. ئەتراپىدىكىلەرگە ئۇزىگە ئۇشەنگەن ھالدا كۆز يۈگۈرتتى، — بۇ قېتىمقى تەكشەشتە سېخ جۇرنىلىغا سايلىنىش ماختاۋاتقان ئۆمەر ئەھەت، بەلكى بەكرى تەيىنلىنىدۇ.

— ناتايىن، — ياشانغان، بۇرۇتلۇق بىر ئۇيغۇر كۆك كەپكىلىك ئۇيغۇرلارغا گېپىگە قارشى چىقتى. ئۇيغۇرلارنىڭ ھەممە

سى ئۇنىڭغا بۇرىلىپ قاراشتى. ئۇ ئاغىزىدىكى مۇخۇركىنى تىلى بىلەن ئۆڭۈشلۈك بۇ تەرىپىدىن ئۇ تەرىپىگە يۆتكەپ قويۇپ، پەرۋا سىزلىق بىلەن كۈك كەپكىلىك ئۇشچىغا قارىدى.

— مۇھىم ئەمەس، ئەمما، مۇشۇ تۇرغانلارنى بىر قېتىم مېھمان قىلىش ئۈچۈن مەن بىر ئايلىق مائاشىمنى چىقىرالايمەن، سەن بولساڭ ... — ئۇ بىردەم توختاپ، مېيىغدا كۆلگىنىچە ياشانغان ئۇشچىغا قاراپ قويدى، — سەن كۆپ بالىلىق ئادەم، بۇنچىۋالا ئادەمنى مېھمان قىلمەن دەپ، تۇرمۇشتا قىينىلىپ قالارسەنمىكىن.

ياشانغان ئۇشچى يالت قىلىپ ئۇنىڭغا بىر قارىدى، ئۆزىدىن يىگىرمە نەچچە ياش كىچىك بولغان بۇ كۆك كەپكىلىكنىڭ سۆزى ئۇنىڭ غۇرۇرىغا تەگكەندەك بولغاي، بۇرۇتلىرى لىكىلداپ، كۆزلىرى ئاجايىپ بىر خىل نۇر بىلەن يالتىراپ كەتتى.

خاتىرجەم بولغىن، ئەمەلىكىڭ ئەزەلدىن زىياندىن قورققان ئادەم ئەمەس، — دېدى ئۇ ئىمكانقەدەر ئۆزىنى بېسىۋېلىشقا ھەرىكەت قىلىپ. ئۇ يەنە مۇخۇركىنى قاتتىق - قاتتىق شورىۋېلىپ، ئاستا، لېكىن ئىنچىكە قىلىپ قوشۇپ قويدى، — مەن تەشكىل ئۆز گېپىدە تۇرىدۇ، دەپ ئىشەنمەن.

كۆك كەپكىلىك ئۇنىڭ گېپىگە پىسەنت قىلماي، «ھە» قىلىپ دىمىغىنى قېقىپ قويۇپ، كۆچىلىككە قارىدى.

— پاكىتلىرىم بار، يولداشلار، — دېدى ئۇ ئۈككى قولىنى شىمىنىڭ يانچۇغىغا سالغىنىچە ئىشەنچ بىلەن سۆزلەپ، — بىرىنچى، ئالدىنقى يىلى تېخنىكا يېڭىلاشتا، ئۆمەر چاڭجاڭنىڭ چىشىغا تېگىپ قويدى.

— ئۆمەرنىڭ ئۇجادىيىتى زاۋۇت بويىچە ئەلا باھالىنىپ مۇكاپاتلانغانغۇ؟ — كىمدۇر بىرسى لوقما تاشلاپ ئۇنىڭ سۆزىنى

بۆلۈۋەتتى.

ھە، گەپ دەل شۇ يەردە، — كۆك كەپكىلىك ئۇشچى لوقما تاشلىغۇچىغا لەپپە قاراپ قويۇپ، كۈلۈمسىرىگەنچە گېپىنى داۋام قىلدى، — شۇ قېتىمقى ئۇشقا دەسلەپتە چىگىلىك قوشۇلماغانلىغى ھەممىگە ئايانغۇ؟ كېيىنكى ئەمەلىيەت جەريانىدا چاڭگاك مات بولدى، ئۆمەر زاۋۇتقا شان-شەرەپ كەلتۈرۈپ، ئىتوپ چىقتى، شۇنىڭدىن كېيىن چاڭگاك ئۆمەرگە ئوخشىغان ئۇششۇك ھەرىدەك زەھرىنى سانجىپ، قاپىغىنى تاچماي كېلىۋاتىدۇ. بۇ ئۇشنى يالغۇز پېقىرلا ئەمەس، خېلى كۆپ ئۇشچىلارمۇ بىلىدۇ. مۇشۇ جەريانىدا بەكرى بىلەن چىگىلىك مۇناسىۋىتى ئاجايىپ جانلىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يېڭى كەلگەن شۇجى بەكرىنىڭ بىر يۈرتلىغلا ئەمەس، بەلكى يېقىن تۇققىنى.

ئۆمەرنى ئالدىغان بولساق، ئۇ، ئۇشنىلا بىلىدىغان، مۇناسىۋەتلىشىنى بىلمەيدىغان ساددا بىچارە. بەكرى زاۋۇت بويىچە ئەڭ داڭلىق دېپلوماتىك.

ئۇشچىلار ئۈتتۈكبىر — بىرىگە قارىشىپ، خۇددى ئەمدىلا كۆك كەپكىلىكنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يەتكەندەك باشلىرىنى لىڭشىتىشتى.

— راست، يېڭى كەلگەن شۇجى بەكرىنى تۇققىنىم دەپ قۇللاپ كېتەرمۇ؟ — كەمدۇر بىرى ئۇھۇم-تۇزلەنگەن ھالدا سۆزلىدى.

— مەن تېخى يېڭى شۇجىنى باشقىچە ئۇيلاپتىمەن.

— مەنچۇ؟ ئۇچ-تۆت ئايدىن بۇيان ئۇش كېيىنى كېيىپ، ئۇ سېخىتىن-بۇ سېخىقا كىرىپ، بىر تەرەپتىن ئۇشلەپ، يەنە بىر تەرەپتىن، ھەر قايسىمىز بىلەن سىرداشىپ، كۆڭلىمىز-

گه یاققىدەك گەپلەرنى قىلىپ يۈرسە، ئەمدى كۆڭۈلدىكىدەك، ئىشتىك كۆزدىنى بىلدىغان، ئادىل، قابىلىيەتلىك بىر ياخشى رەھبەرگە ئېرىشىپتۇق دەپ خۇش بولۇپ يۈرۈپتىمەن.

— مېنىڭچە، ئاغىنىلەر، بۇ قېتىمقى زۇۋۇت رەھبەرلىرىدىن گۇمانلىنىش تازا توغرا ئەھمىيەتكە ئىگە ئىش دەيمەن.

— شۇنداق، بىزدە «گۇمان ئىماننى قاچۇرىدۇ» دېگەن گەپ بار، باشلىقلارنى زىددىيەتلىرىدىن ئالدىراپلا گۇمانلاشماق بولمايدۇ!

— توغرا، ئەمما بۇيەتكە قاراپ ھۆكۈم قىلىش كېرەك! كۆپچىلىك بىر بىرىگە سۆز بەرمەي، ئۆز كۆڭۈللىرىدىكىنى سۆزلەپ كېتىشتى.

— ھەي، ھەي، ئاغىنىلەر، — دېدى كۆك كەيىكلىك ئۇششى يەنە ھەممىنىڭ ئاۋازىنى بېسىپ ۋاقىراپ، — مۇنداق قۇرۇق تالاشۇبىرىشنىڭ ھېچ پايدىسى يوق، ئېيتقۇ، بەكرى سۆزسىز سېخ جۇرنىنى بولمىدۇ! ئۇشەنمەسكىلەر، مانا مەن تەييار، شەرت شۇكى، مۇشۇ يەردىكى يىگىرمە نەچچىيلەننى شەھەرلىك خەلق ئاشخانىسىغا ئاپىرىپ بىر قېتىم زاۋۇس مېھمان قىلىش كېرەك! قېنى كىم گاگىگۈك بولسا قىزلىنى بەرسۇن، — ئۇ مەغرۇراۋۇق بىلەن بېشىنى ئىگىز كۆتۈرىپ، باغلىنىش ئۈچۈن ئوك قولىنى ئالدىغا چىقىرىپ، كۆپچىلىكىكە قارىدى.

— مانا، مەن باغلىشىمەن، — دېدى ياشانغان ئۇششى ئۇزۇنلۇك ئالدىدا تۇرغانلارنى ئىككى ياقتا ئاستا ئىتتىرىپ يول ئېچىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، — قېنى قولۇڭنى بەرگىن، سەن چىدىساڭلا، مەنمۇ چىدايمەن.

لېكىن، ئۇلار باغلىشقا ئۈە باشقا گەپلەرنى قىلىشقىمۇ ئولگۈرەلمىدى. دەل شۇ چاغدا ۋاقىراپ، يۈگۈرۈپ يېتىپ

كەلگەن ياشقىنە بىر ئۇشتى ئۇلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى.

— يولداشلار، ھەي، يولداشلار!— دەيتتى ئۇ ھاسىراپ، — ھەمۇرىيەت بىناسىنىڭ ئالدىغا يېڭى سېخ جۇرنىلىرىنىڭ ئىسمىنى چاپلاپتۇ!

بىر قانچە ياش ئۇشتى ھەمۇرىيەت بىناسى تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كېتىشتى.

— ئىسملىكلەرنى ئۇقۇدۇڭمۇ؟ — كۆك كەپكىلىك خەۋەر ئېلىپ كەلگەن ياشتىن ئالدىرىپ سورىدى.

— ئوقۇدۇم.

كۆك كەپكىلىك ياشانغان ئۇشتىغا قېنى، ياخشىراق ئاڭلاپ تۇرغىن دېگەندەك قاراپ قويۇپ، يەنە سورىدى:

— خىش، بىزدىكى سېختاكىم جۇرنىلىرىنى بېرىپتۇ؟

ئۆمەر ئاكا.

ياشانغان ئۇشتىنىڭ چىرايىدا كۈلكە جىلۋىلەندى، ئۇ گەپ قىلماستىن كەينىگە بۇرۇلدى، يۇمۇلاق گۈلۈكىنىڭ يېنە بىر تەرىپىدىن زاۋۇت پارتكومىنىڭ يېڭى شۇجىسى بىلەن زاۋۇت باشلىغى خوش تەبەسسۇم بىلەن ئۇشتىلار تۇرغان تەرەپكە كېلىشۋاتاتتى.

1984 - يىل ئىيۇن، ئۇرۇمچى

هىلاي « كالۋا »

بۇ بازارنى كىشىلەر «ئەركىن بازار»، « شاڭخەي بازىرى»، «شاڭگاڭ بازىرى» دىگەندەك ناملار بىلەن ئاتىشىدۇ. ئۇزۇن سو-زۇلغان بۇ بازار يولىنىڭ ئىككى تەرىپىگە قاتار تىزىلغان بوتكا دۇكانلاردىكى مالالارنىڭ ئىسىللىگى، رەڭگا-رەڭ ۋە گۈزەللىگى ھەقىقەتەنمۇكىشىگە شاڭخەينىڭ ئاۋات ماگىزىنلىرىنى ئەسلىتىدۇ. دۇكانلارنى ئارىلاپ ئۆرۈك تەرەپ بىلەن ئالغا ماڭسىڭىز ئىڭ ئاخىرىدا يېشىل سىرلانغان ۋە باشقا دۇكانلارغا قارىغاندا كۆرۈ-نەرلىك كىچىك بىر بوتكا ــ دۇكان بار. دۇكاننىڭ ئىگىسى ئۇ-زۇن بۇرۇتلىرى ئىككى ياققا چىرايلىق قايرىلغان ئەللىك ياشلاردىكى ئىگىز بويلۇق كىشى بولۇپ، ئۇنى بۇ يەردىكى كۆپچىلىك تىجا-رەتچىلەر هىلاي «كالۋا» دەپ ئاتىشىدۇ. «كالۋا» لەقىمىنى قوشماي ئىسمىنى ئاتىسىڭىز، ئۇنى ئۇزۇندىن بۇيان تونۇيدىغان-لارمۇ «قايسى هىلايىنى دەيسىز؟ ... ھە، هىلىقى كالۋانى دەمسىز؟ ...» دەپ بۇ ئالاھىدە نامنى ئېسىڭىزگە سالماي قويمايدۇ. ئۇنىڭ ئەسلى ئىسمى ھىلايمۇ؟ ياق! ئۇنىڭ ئايىلى ۋە بىر قىسىم چوڭ-راق ياشتىكى كىشىلەر ئۇنى ھىلايىدىن دەپ ئاتايدۇ. ئۇنىڭغا «كالۋا» لەقىمى نىمە ئۈچۈن قوبۇلۇپ قالغان؟ بۇنى كىمدىنچە بىلىمىز. ھازىرچە بىز ئۇنى ئاشۇ يەردىكى تىجارەتچىلەردەك هىلاي «كالۋا» دەپ ئاتاپ تۇرايلى؛ مانا شۇ تاپتا هىلاي «كالۋا» دۇكىنىدا ئايىلى بىلەن نىمە ھەقتىدۇر كۆيۈپ - پىشىپ سۆزلەشمەكتە :

— ئازمايدىغان ئادەم يوق، ئانىسى، — ھىلاي «كالۋا» قولياغـ لىغى بىلەن يۈز - كۆزلىرىدىكى تەرلىرىنى سۈرتكەچ، ئايالىغا قاراپ خجىللىق بىلەن كۈلۈمسىرىدى، — ھېچگەپ يوق، ناھايىتى كەلسە بىز بىر قېتىم ئازراق زىيان تارتقان بولارمىز.

«ئازراق زىيان» مىش، — ئايالى غۇدۇڭشىدى، — بىر مىڭ نەچچە يۈز يۆەن بىزگە ئاز زىيانمۇ؟

باشقىلار گەپ مەنى ئاڭلاپ قالمەسۇن دېگەندەك، ھىلاي «كالۋا» ئايالىغا ئىڭىشىپ ئاستا سۆزلىدى:

— كونىلار، پايدا بىلەن زىيان قوشىگىزمۇ دېيىشىدۇ، زىيانغا چىدىمىغان ئادەم تىجارەت قىلماسلىقى لازىم، ئەمدى ... بۇنىڭـ دىن كېيىن بىز ئەقىللىقراق ئىش قىلىشنى ئۇگىنىمىز - دە ئانىسى.

— ھە، شۇڭا سىلىنى ھەممە ئادەم ھىلاي «ئەقىللىق» دېيىشـ كەندە؟ ...— بىر مىڭ نەچچە يۈز يۆەن كاللىسىغا كىرىۋالغان ئايال، ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا بۇ تەنىلىك گەپنى ئاغزىدىن چىقىرىۋەتتى.

ھىلاي «كالۋا» نىڭ قويۇق قارا قاشلىرى ھەمىرلىپ، ئۈزۈن بۇرۇتلىرى لىكىلداپ كەتتى. ئۇ ئايالىنى خۇددى يېڭىلا كۆرۈۋـ ۋاتقاندەك كۆزلىرىنى چوڭ ئېچىپ تەئەججۇپ ۋە ئاچچىق ئىچىدە ئونىڭغا قاراپ قالدى؛ باشقىلارغۇ نەمە دىسە دەيدۇ، لېكىن ئوتـ تۇز يىل بىر ئائىلىدە ياشىغان قەدىناس ئايالىنىڭ ئاغزىدىن بۇنداق سۆز چىقسا، قانداق بولىدۇ؟ ھە — ي! ... ئاشۇلارنى كۆڭلىدىن كەچۈرۈپ خىيال بىلەن جىمغىنە ئولتۇرۇپ قالدى. ئېرىنىڭ جىم بولۇپ قالغىنىنى كۆرگەن ئايال ئاستا بۇرۇلۇپ قارىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئېرىنىڭ بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قالغان ئەھۋالىنى كۆزلىرىگە چۈشكەندە، كاللىسىدىكى ھىلىقى «بىر مىڭ

نەچچە يۈز، ... دېگەن سان بىردىنلا غايىپ بولۇپ، ئورنىنى بىر خىل خىجىللىق ئېگەللىدى: «ئەجەپ گەپ قىلىپ سالدىم ــ-ھە؟ ــ كۆڭلى ئېرىگەن-ھالدا ئويلىدى ئۇ، ــ ئۇنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىگىنى مەن بىلمەمتىم؟ ھەي، مېنىڭ كاللامنىزە! ...»

ــ ياخشى، يامان بولسا ئۆزەڭدە بىلىسىلەر، ــ دېدى ئايال، ئېرىدىن كۆزىنى ئېلىپ، بىردىنلا مۇلايىملىق بىلەن، ــ مەن شۇ... پۈتۈنلا ئويلاپ قاپتىمەن.

ھىلاي «كالۋا» ئايالىنىڭ بايا قىلغان سۆزىگە خىجىل بولۇ-ۋاتقانلىغىنى دەرھال چۈشەندى، ئۆزىنىڭ كۆڭلىدىكى ئاچچىق غەشلىكىمۇ شۇ ھامان يوقالدى.

ــ ئۆزىمىز ئالدامچى ھايانكەشكە ئالدىنىپ، ماڭا ئەمدى بىزمۇ باشقىلارنى ئالدىساق، ئاددىلىق بولمايدۇ ــ دە، ئانىسى، ــ دېدى ئۇمۇ مۇلايىملىق بىلەن سۆزلەپ، ــ تىجارەت ئۆز پولىدا توغرا بولسا، تاپقىنىمىزمۇ ھالال بولىدۇ ئەمەسمۇ؟

ئايال بېشىنى ئېغىتىپ ئۇنىڭ سۆزىنى تەستىقلايتتى، ھىلاي «كالۋا» نىڭ چىرايى تېخىمۇ ئېچىلىپ كەتتى.

ــ شۇنداق قىلايلى، ئانىسى سىلە بۇ ھالقىلارنى مەن كەلگۈ-چە ساتماي تۇرۇڭلار، مەن ھۆكۈمەتنىڭ توپ مال تارقىتىش شىركىتىگە بېرىپ، بۇنىڭ ھەقىقى باھاسىنى ئۇقۇشۇپ كېلەي.

ھىلاي «كالۋا» ئەينەكلىسىنى كىچىك تەنزە ئېچىدىكى كۆز چاقنىتىپ يالتىراپ تۇرغان چىرايلىق ھالقىلاردىن ئىككى جۈپنى ئېلىپ ياغلىققا ئورىدى.

ھىلاي «كالۋا» كېتىپ ئۇزۇن ھېنوتەمۇ ئۆتمەستىن ئۇلارنىڭ قارشىسىدىكى دۇكاندا ئىشلەيدىغان سېمىز ئايال تىجارەتچى پوزۇر ياسانغان 2 ياش ئايالنى باشلاپ، ئۇنىڭ دۇكىنى ئالدىغا كەلدى.

ــ ساڭا خان، سىلىگە خېرىدار باشلاپ كەلدىم، قېنى، تۇنۇگۈن

هىلايكام ئەكەلگەن ھالقىلارنى چىقارسىلا، — دىدى ئۇ ھىلاي «كالۋا»نىڭ ئايىلىغا قاراپ، — مەنىلىك كۆز ئىشارىسى قىلىپ قويۇپ.

— ھىلايىدىن ئاكىلىرى بۇ ھالقىلارنى مەن كەلگۈچە ساتماي تۇرۇڭلار، دىگەنتى.

— ۋاي-ۋۇي تازا قىزىقكەنلا، خېرىدار مال ئالىمەن دەپ دۇكانغا كەلسە، مالنى ساتماي قايتۇرۇۋېتىدىغانمۇ ئىش بارمىكەن؟ ...، — سىمىز ئايال ساراڭلىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، تەنزە ئىچىدىكى ھالقىلاردىن بىر جۈپنى ئېلىپلا ھىلىقى ئايالىلارغا ئۇزاتتى، — قېنى، سىڭىللىرىم، كۆرۈشۈپ بېقىشسىلا.

ھالقىلار ھەققەتەنمۇ چىرايلىق ياسالغان بولۇپ، ئۇنىڭ كىچىككىنە قىرلىق ياقۇت كۆزلىرى ۋالىلداپ تۇراتتى.

— پاھ، پاھ! نېمە دىگەن چىرايلىق ياسالغان! ...— ئايال-لار ھالقىنى قوللىرىغا ئېلىپلا ماختىشىپ كەتتى، ئۇلار نۆۋەت بىلەن ھالقىلارنى قۇلاقلىرىغا سېلىپ ئاھايىتى ياراشقانلىغىنىمۇ سۆزلەپ كېتىشتى.

— باھاسى قانچىكەنە؟ —دىدى ئۇلارنىڭ بىرسى سودا قىلىشقا ئالدىراپ.

— ئەرزان، يىگىرمە بەش يۆەندىن بەرسەڭلەرلا بولدى، — دىدى سىمىز ئايال، ساراڭنىڭ ئىغىز ئېچىپ بولغىچە ئالدىراپ جاۋاپ بېرىپ.

— يىگىرمە ئۈچ يۆەندىن بەرسەك بولماسمۇ؟ — دېيىشتى ئۇلار ئىككىلەنگەن ھالدا سودىلىشىپ.

— يېاق، سىڭىللىرىم، مەن تېخى سىلەرنى ئۆزەم باشلاپ كەلگەچكە باھا قوشمايلا نەخ گەپنى قىلدىم، ئەگەر ئالمايدىغان نىيىتىڭلا بولسا ...

— ياق، ياق، ئالمىمىز، — دېيىشتى ئۇلار ئالدىرىشىپ ۋە دەرھال يانچۇقلىرىدىن پۇل چىقىرىشقا باشلىدى.

خاپا بولۇشماسلا سىلار، مەن بۇ ھالقىلارنى باللارنىڭ دادىسى كەلمىگۈچە ساتالمايمەن، — دېدى ساراڭخان تۇيۇقسىزلا. ئۇلاردىن كەچۈرۈم سورىغاندەك قوللىرىنى كۆكسىگە ئېلىپ.

ئاياللار ھاڭ - تاڭ بولۇپ، بىر - بىرىگە قاراپ قېلىشتى.

— ساراڭخان، يىگىرمە بەش يۆەننى ئاز كۆرۈۋاتامسىلا ؟— دېدى سېمىز ئايال قاشلىرىنى سوزۇپ تەنە بىلەن.

— ياق، ھەرگىز! ئەمدى ئۆزلىرى بىلىلا، ئۇ كىشى «ساتماي تۇر» دەپ تاپىلاپ كەتسە، مەن سېتىۋەتسەم، ئۇنىڭ ئۇستىگە 25 يۆەندىن ساتسام توغرا بولماس.

خېرىدار ئاياللار ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىگە ئۆزلىرىچە باشقا مەنە بېرىپ، يەنە ئالدىراپ ئېغىز ئېچىشتى:

— ئەگەر باھانى تۆۋەن كۆرسىلە، ئېيتسىلا، بىز يەنە بىر ئاز پۇل قوشۇپ ئالايلى.

سېمىز ئايال يالت قىلىپ ساراڭخانغا قارىدى.

— باھانى تۆۋەن كۆرمىدىم، — دېدى ساراڭخان تۇز كۆڭۈللۈك بىلەن ئىزاھ بېرىپ، — ئەگەر ساتىدىغان بولساق 25 يۆەندىن ئەمەس، يىگىرمە يۆەندىن ساتىمىز. لېكىن بىزنىڭ ئادەم بۇ ھالقىنىڭ باھاسى ئۈستىدە ئەتىگەن باشقىچىرەك گەپ ئاڭلاپ قالغان ئىكەن، شۇڭا سۈرۈشتۈرگىلى كەتتى، بىرەر سائەتكە قالمايلا قايتىپمۇ كېلەر، شۇ چاغدا كېلىشسىلە ئاندىن بىر نەمە دېسەك بولارمىكىن.

— ۋاي جان، سىلىگە ياخشىلىق قىلىمەن دېگەن ئادەمنىڭ ئۆزىمۇ ساراڭ، — دېدى سېمىز ئايال ئاچچىق بىلەن لەۋلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپ ۋە ساغرىسىنى چايقاپ ئۆز دۇكىنى تەرەپكە مېڭىپ

كەتتى، ساربخان ئۇنىڭ كېتىۋېتىپ «كالۋانىڭ خوتۇنىمۇ كالۋا كەنغۇ ...» دېگىنىنى ئاڭلاپ قالدى. خېرىدار ئايالار شۇنىڭ دىن كېيىنمۇ خېلىغىچە كەتمەي دۇكان ئالدىدا تۇرۇشتى، ساربخانغا ئۇنى — بۇنى دەپ بېقىشتى. ھەتتا 25 يۇەنگە يەنە بىر ئىككى يۇندىن قوشۇپ ئۆستۈرۈپمۇ كۆرۈشتى. ئاخىرى، ساربخاندىن ھۆزۈرخالىقتىن باشقا نەتىجىگە ئېرىشەلمەي، ئامالسىز باشقا ياققا كېتىشتى.

* * *

سېمىز ئايال، ھىلاي «كالۋا» نىڭ دۇكىنىدا بولغان ھالقا ئۇستىدىكى گەپ - سۆزلەرنى بىر دەمنىڭ ئىچىدە ئەتراپتىكى دۇكانلارغا تارقاتتى. تىجارەتچىلەرنىڭ بەزىلىرى ھەيران بولۇشتى، بەزىلىرى ئوچۇقتىن - ئوچۇق زاڭلىق قىلىشىپ كۈلۈشتى.

— راست كالۋادە، — دەيتتى ساقاللىق تىجارەتچى خوشنا دۇكاندىكى ئۆزى بىلەن تەڭتۇش كىشىگە قاراپ، — كالۋا بولمىسا خېرىدارى چىقىپ تۇرغان مالنىڭ باھاسىنى سۈرۈشتۈرمەن دەپ ئاۋارە بولۇپ يۈرەمدۇ؟

— شۇنى دېسىلە، — دېدى خوشنىسىمۇ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ، — تىجارەت دېگەنگە ئەقلى - ھۇشى جايىدا ئادەم بولمىسا، چاتاق.

— ئاڭلىشىمچە، بۇ ھىلاي دېگەن ئاغىنە كېچىگىدىنلا ئاشۇنداق نادان، كالۋا بىر نېمە ئىكەن، — دېدى ساقاللىق تىجارەتچى، ھىلاينىڭ دۇكىنى تەرەپكە كۆز تاشلاپ قويۇپ ۋە ئۆزىگە يېقىن دۇكانلاردىكى ئۈچ - تۆت تىجارەتچىنىڭمۇ گېپىنى قىزىقسىپ تىڭشاۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ، ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتى.

ئۇنىڭ ئېيتقىنىچە، ھىلاي ئۇنى نەچچە ياش ۋاقتىدىلا ئانىسى ئۆلۈپ كېتىپ، ئۆگەي ئانىنىڭ قولىدا قاپتۇ، بىر كۈنى ھىلاي ئۆگەي ئانىنىڭ ساماناڭلىقتىن تۇخۇم ئېلىپ چىقىۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئەسلىدە ئۇلارنىڭ تۇخۇسى يوق بولۇپ، بۇ خوشنىسىنىڭ توخۇلىرى تۇغۇپ قويغان تۇخۇملار ئىكەن. ئەتىسى ھىلاي ماراپ تۇرۇپ، تۇخۇملارنى ئۆگەي ئانىدىن بۇرۇن ئېلىۋاپتۇ - دە، ئىگىسىگە ئېلىپ چىقىپ بېرىپ، ئۇنىڭ توخۇلىرىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ساماناڭلىغا كۆنۈپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇپتۇ...تەييارلا كېلىۋاتقان تۇخۇملاردىن ئايرىلىپ قالغان ئۆگەي ئانا، بىر قانچە كۈندىن كېيىن ئىشنىڭ تېگىگە يېتىپتۇ، شۇندىن كېيىن ئۇ غەزەپلىنىپ ھىلايىنى «كالۋا ...» دەپ ھاقارەتلەپ قاتتىق ئۇرۇپتۇ. ئەنە شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ ھىلايغا بۇ لەقەم سىڭىپ قالغانمىش...

ساقاللىق تىجارەتچىنىڭ يەنە بىر تەرىپىدىكى ئوتتۇرا ياشلىق كىشى تەنە بىلەن گەپكە ئارىلاشتى:

— ھەر نېمىمۇ دەيمىز، لېكىن ... مېنىڭچە بىزدە شۇنداقمۇ بىر قىسىم كىشىلەر باركى، ئاق كۆڭۈل، ساددا ئادەملەرنى بىر ئامال قىلىپ ئالداپ، بىزەك قىلمىسا كۈنى - كۈن بولمايدۇ - دە.

ھىلاي «كالۋا» نى زادىلا قىلىۋاتقانلار ئۇنىڭ سۆزى بىلەن بىردىنلا جىمىپ قېلىشتى. دىمىسىمۇ، كۆپ كىشىلەر ھىلاينىڭ ئاق كۆڭۈل، ساددا، ئىشچان ئادەملىگىنى كۆڭلىدە ئېتىراپ قىلاتتى. ئۇلار ھىلاينىڭ بۇندىن تۆت يىل ئىلگىرى بىر شەخسنىڭ ئاشخانىسىدا ئاشپەز بولۇپ ئىشلىگەنلىگىنى، مېھمانلارغا ھەممە ۋاقىتتىلا بىر خىل ئادىل - ھالال مۇئامىلە قىلىپ، ئاشخانا ئىگىسىنىڭ «خېرىدار كۆپ ۋاقىتتا بىر خىل ئاز ۋاقىتتا يەنە بىر خىل ھۆنەر ئىشلىتىپ مۇئامىلە قىلىش» تەك تەلۈنگە ماسلاشمىغانلىغى ئۈچۈنلا ئاشخانىدىن چىقىرىۋېتىل-

گەنلىگىنى بىلىشە تتى. مانا، ئۇچ - تۆت يىلدىن بۇيان ئۇ مۇستە-
قىل تىجارەت بىلەن شۇغۇللانماقتا، دەسمايە ئاز، مالىمۇ كۆپ
ئەمەس بولۇشۇشىغا قارىماي، ئۇنىڭ سودىسى ئاستا - ئاستا روناق
تاپماقتا ئىدى. كىم بىلسۇن، قېرىشقاندەك، تۇنۇگۈن ئۇنى بىر
تەساددىپى «قارا باستى»؛ يۈرتتىن كەلگەن بىر كىسەل بۇۋاينى
يولغا سېلىپ قويۇش ئۈچۈن، ئۇ ئۆز ئىشىنى تاشلاپ ماشىنا
بېكىتىگە چىققان ئىدى. بۇۋاينى ئۇزۇتۇپتىپ، قايتىپ چىقىۋاتە-
قىنىدا، بىكەت ئالدىدا تۇرغان بىر توپ كىشىگە كۆزى چۈشە-
تتى. قارىماي ھېڭىۋەرگەن بولسىمۇ ھېچ گەپ يوق ئىكەن،
ئۇ قىزىقسىنىپ توپنىڭ يېنىغا كېلىپ قالدى؛ ئەپچىلگىنە
قارا سومكا كۆتەرگەن بىر ياش يىگىت، بىر قولىدا يالتىراپ
تۇرغان ئىككى جۈپ چىرايلىق ھالقىنى كۆرسەتكەن ھالدا كىشە-
لەرگە سۆزلەۋاتاتتى:

— ... بۈنىگىدىن پەقەت يۈز جۈپلا بار يەردىم سائەتتىن كېيىن
ھېڭىشىم كېرەك، بولمىسا بىر - بىردىن ساتسام خېلى پۇل قىلاتتىم،
لېكىن ماشىنىغا بېلەت ئېلىپ قويۇپتىمەن ... زىيان تارتىشىمۇ
مەيلى، يۈز جۈپنى دوگلا ئالغۇچىغا ئون تەققۇز يۈەندىن
بېرىۋېتىمەن.

بىر قانچە كىشى ئۇنىڭغا بىر - ئىككى جۈپتىن سېتىپ بېرە-
شنى ئىلتىماس قىلىشىپ كۆرۈشتى. ھەتتا، ئىككى - ئۈچ ياش ئايال
ھالقىغا يىگىرمە ئۈچ، يىگىرمە تۆت، ھەتتا يىگىرمە بەش يۈەنە-
دىن پۇل بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپمۇ باقتى. ياش يىگىت بولسا،
ھېچكىمنىڭ گېپىنى ئىلىك ئېلىپ قويمىدى. ھىلاي «كالۋا»
يىگىتنىڭ قولىدىكى ھالقىلارنىڭ راست ناھايىتى كۆركەم ئىشە-
لەنگەنلىگىنى كۆردى - دە، تۇيۇقسىز كاللىسىدا ھالقىلارنى تەۋە-
كۈل قىلىپ دوگلا سېتىۋېلىش پىكرى ئويغاندى. ئۇيان ئويلاپ

- بۇيان ئويلاپ ئاخىر، يىگىتنىڭ يېنىغا قانداق يېقىن كېلىپ قالغىنى ۋە ھالقىلارنى كۆرۈپ بېتىشقا قول ئۇزاتقانلىغىنىمۇ ئۆزى بىلمەي قالدى، لېكىن ئۇنىڭ بۇنداق نازۇك بۇيۇملار ھەققىدىكى تونۇشى تازا پىششىق ئەمەس ئىدى، ھالقىلار ئالتۇن- رەڭ بولۇپ، ئۇنىڭ كىچىك قىرلىق ياقۇتلىرى يالت - يۇلت قىلىپ كۆز چاقنىتىپ تۇراتتى.

ھ لاي «كالۋا» يۇز جۇپ ھالقىغا بىر مىڭ تۇققۇز يۈز يۇەن تۆلەپ سېتىۋالدى ۋە شۇ جايىنىڭ ئۇزىدىنلا ئون بەش جۇپ ھالقا يىگىرمە يۇەنىدىن سېتىۋېتىلدى. بۇگۈن ئەتە- گەن ئۇنىڭ بىلەن دائىم مۇئامىلە قىلىپ تۇرىدىغان بىر پىشە- قەدەم تىجارەتچى، ھالقىلارنى كۆرۈپ، ئۇزۇنغىچە سانچىلاپ قارىدى ۋە ئاخىرىدا بېشىنى ئىغىتىپ قويۇپ گۇمانىنى ئېيتتى.

— ھالقىلار - چىرايلىق ئىشلەنگەن، لېكىن ماتىرىياللىرى چىك ئەمەس، ھىلايدىن ئاخۇن بۇ سودىدا ئالدىنىپ قالغانمۇ — قانداق ؟

ھىلاي «كالۋا» ئاشۇ كىشىنىڭ پىكرىگە ئاساسەن، ھۆكۈمەت- نىڭ توپ مال تارقىتىش شىركىتىدىن ھالقىلارنىڭ جىنىڭ - جالىغىنى ۋە ھەقىقى باھاسىنى ئۇقۇشۇپ كۆرۈشكە كەتكەن ئىدى.

* * *

ئارىدىن يەنە ئىككى سائەتچە ئۆتتى.

بويۇنلىرىغا سومكا، رەسىم تارتىش ئاپپاراتلىرىنى ئاسقان ئەر- ئايال ئىككى چەتئەللىك، بىر خەنزۇ ئايالنىڭ ھەمراللىغىدا دۇكانلارنى ئارىلاپ، ھىلاي «كالۋا» نىڭ دۇكىنىغا كېلىپ قالدى.

— How bəau tiful thəy arə !... ①، چەتئەللىك ئايال، دېڭىز سۈيىدەك كۆپ-كۆك كۆزلىرىنى زوق-لىنىشتىن چوڭ ئېچىپ، ھالقىلارنى كۆرسىتىپ سۆزلەپ كەتتى.

ئەرمۇ بېشىنى ئېغىتىپ، ئايالغا يەنە نىمىدۇر دەۋاتاتتى. ساريخان ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشۋاتقىنىنى ئەۋەتتە چۈشەنمەيتتى، لېكىن ئۇ، بۇ ئىككى چەتئەللىكنىڭ قاراشلىرىدىن دەل ئاشۇ ھالقىلار ئۈستىدە پاراڭلىشۋاتقىنىنى پەرەز قىلدى. ئايال بار-مىغى بىلەن ھالقىلارنى كۆرسىتىپ ساريخانغا بىر نىمىلەرنى دېدى.

— ئاۋۇ ھالقىلارنى كۆرۈپ باقايلى دەيدۇ، — دەپ چۈشەن-دۈردى. ئۇلارنىڭ يېنىدىكى خەنزۇ ئايال يېقىن كېلىپ.

ساريخان تەنزە ئېچىدىن بىر جۈپ ھالقىنى ئېلىپ، ئايال-نىڭ قولىغا سۈندى. ئۇ «بۇ چەتئەللىكلەر ھالقىنى ئېلىپ نېمە قىلىدۇ، كۆرسە كۆرۈپ باقمامدۇ» دەپ ئويلىغان ئىدى. كىم بىلسۇن ! چەتئەللىك ئايال ھالقىلارنى ئۇ قولىدىن-بۇ قولىغا ئېلىپ، قۇلىغىغا تاقاپ بېقىپ ۋە پارقىراپ تۇرغان كىچىك سوم-كىسىدىن ئەپچىلگىنە ئەينەكنى چىقىرىپ كۆرۈپ باقاندىن كېيىن، يېنىدىكى ئەر بىلەن يەنە بىر نىمىلەرنى دەپ مەس-لىھەتلەشتى-دە بارماقلىرىنى چىقىرىپ، ساريخانغا كۆلۈشۈپ گەپ قىلىشتى.

— ھالقىلارنىڭ باھاسىنى سوراۋاتىدۇ، — خەنزۇ ئايال ساريخانغا ئۇلارنىڭ سۆزىنى تەرجىمە قىلىپ بەردى، — بىر جۈپى قانچە پۇل ؟

ساريخان نېمە دېيىشنى بىلەلمەي تەمتىرەپ قالدى. تۇنۇگۈن-

① ئىنگلىزچە — ۋاي-ۋۇي نېمە دېگەن چىرايلىق، — دېگەن مەنىدە (ئا).

دىن بۇيان ئۆزلىرىگە بىر مۇنچە ئاۋارچىلىقلارنى تېپىپ بەر-
گەن بۇ ھالقىلار ئۇستىدىكى ئەينى ئەھۋالنى بۇ چەتئەلدىكىلەرگە
ئېيتىشنىڭ ئورنى يوقتە! — نېمە دېيىش كېرەككەن — تاڭ!.

— ئارىلاشماي دېسە كىشىنىڭ كۆڭلى يەنە ئۇنداق ئەمەس، سو-
دا دېگەنمۇ، ساراڭ، پەم بىلەنمۇ قىلىدىغان ئىش...، — دۇكان
يېنىدا پەيدا بولغان سېمىز تىجارەتچى ئايال ساراڭغا
غا تەنە بىلەن قاراپ قويۇپ، تەرجىمان خەنزۇ ئايالغا بورۇل-
دى، — ھالقىلارنىڭ جۇپى يىگىرمە بەش يۆەندىن، قېنى يول-
داش ئۇلارغا تەرجىمە قىلىپ بېرىڭ.

— ياق، ياق، بۇنداق بىلەن قويساق بولمايدۇ! — ساراڭغان
بىر سېمىز ئايالغا، بىر تەرجىمانغا قاراپ، خىجالەتچىلىك ئې-
چىدە دۇدۇلاپ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى.

— سىلە، ئارىلاشماي تۇرۇڭەسىلە دەيمەن، — دېدى سېمىز
ئايال، ئۇنىڭغا زەردە بىلەن ئالىيىپ، — سودىسىنى خەق قى-
لىپ بېرىۋاتسىمۇ دۇدۇق - بۇدۇق قىلىدىغان ئەخمەقلەر بولىدىكەنە.

— بۇلار ئۇن جۇپنى بىراقلا سېتىۋالماقچى، — خەنزۇ ئا-
يال ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشىۋاتقىنىنى چۈشەنمەي، چەتئەلدىك
ەرنىڭ مەسلىھىتىنى ئېيتتى ۋە قوشۇپ قويدى، — بۇلار ھالقى-
لارنىڭ كۆركەملىگىنى بەكلا ياختۇرۇشۇۋاتىدۇ.

— مەن ئېلىپ بېرەي! — بۇ ھىلاي «كالۋا» نىڭ ئاۋازى
ئىدى. نېمە قىلىشنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالغان ساراڭنىمۇ،
سېمىز ئايالنىمۇ ئىتتىك بۇرۇلۇپ قارىدى. ئېنىق سوھكا كۆتۈرە-
ۋالغان ھىلاي «كالۋا»، ئەينەكلىك تەنزىنى ئېچىپ، تەققۇز
جۇپ ھالقىنى ساناپ ئالدى، — ھانا قولىدىكى بىلەن ئۈن جۇپ
بولدى، ھەر بىرىگە ئۈن يۆەندىن جەمى يۈز يۆەن بەرسە
بولىدۇ، ھىلاي «كالۋا» ئايال تەرجىمانىنىڭ ھەيران بولۇپ

قاراپ قالغىنىنى كۆرۈپ مۇلايىملىق بىلەن ئىزاھ بەردى:

— باھادا بىر ئاز ئوقۇشماسلىق بولۇپ قالغان ئىدى، ھازىر ئېنىقلاپ كەلدىم، بۇ گەپلەرنى، ھە ... بۇ مېھمانلارغا دەسسەكمۇ بولار... ھىلاي «كالۋا» قولىدىكى ئېغىر سومكىنى ئايالىغا سۇنۇپ بەردى.

— ھانا، ئانىسى، توپ مال سېتىش شېركىتىدىكىلەر ماڭا ئالدىنقى كۈنلا يېتىپ كەلگەن مۇشۇ خىلدىكى ھاقلاردىن ئۈچ مىڭنى سېتىپ بەردى. بىرسى تېققۇز يۈەندىن ... يەنە بىر قانچە كۈن ئارتۇقراق تىجارەت قىلساقلا، زىيانمۇ تۈگەيدۇ.

— تۇۋا، دۇنيادا مۇنداقمۇ نادان، ئەقىلسىز ئادەملەر بولىدىكەنا، — سېمىز ئايال ئاچچىق بىلەن غۇدۇڭشۇپ، كەينىگە بۇرۇلدى، — خەق ئىككى يۈز ئەللىك يەۋنىنى ساناۋاتسا، يۈز يۆەن ئالىمەن دەۋاتمامدۇ، ۋاي كالۋالار.

ھىلاي ئىتتىك بۇرۇلۇپ قاردى. يەنە بىر قانچە تىجارەتچىلەرۋە خېرىدارلار دۇكان يېنىدا قاراشىپ تۇرۇشاتتى. ئۇنىڭ چىرايلىق ئۇزۇن بۇرۇتلىرى بىلىنەر-بىلىنمەس تەۋرەندى، قۇيۇق قاشلىرى ھەمىرلىپ، كۆزلىرى چوڭ ئېچىلدى، ئۇ كەڭ ئالقانلىرى بىلەن پىشانىسىدىكى تەرنى سۈرتكەچ، سېمىز ئايالغا ئۇنلۈك جاۋاپ بەردى:

— سودا ئۆز يولىدا بولسا ھالال - تۇغرا بولىدۇ. مەن ئۇلارغا شۇنچە قىممەت باھادا سېتىپ بەرسەم، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇلارنىڭ بىرسى بولمىسا بىرسى بۇ ھالقىلارنىڭ ئادەتتىكى مېتالدىن ياسالغانلىقىنى بىلىپ، جۇڭگۇنىڭ شىنجاڭ دېگەن يېرىدە بىر ئۇيغۇر بىزنى ئالداپ - ھايانكەشلىك قىپتۇ، دېسە توغرا بولار-مۇ؟ ئازراق پۇلنى دەپ ئىناۋەتنى سېتىۋەتمەش - بەكمۇ ئۇياتلىق ئىشتە!.

ئەتراپتىكىلەر ئۇنىڭ سۆزىنى ماقۇللاپ باشلىرىنى لىڭشىتتى.

ھىلاي «كالۋا» نى مازاق قىلىشقا تەييارلىنىپ تۇرغان ساقال-لىق تىجارەتچى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، قانداقتۇ بىر كۆچلۈك، تەسىرلىك نەرسە ئۆزىنى بىردىنلا سېھىرلەپ تاشلىغاندەك، كۆز-لىرىنى چ ئ ئېچىپ ئۇنىڭغا - نەچچە يىللاردىن بۇيان «كالۋا» دەپ ئاتاپ، كۆزگە ئىلماي يۈرگەن كىشىگە چوڭقۇر ھەيران-لىق ۋە ئۆزىمۇ ئېيتىپ بېرەلمەيدىغان بىر خىل ھۆرمەت تۇيۇ-غۇسى ئىچىدە قاراپ قالدى...

1984 - يىل ئاۋغۇست. ئۈرۈمچى

زۇمرەت

(پوۋېست)

1

ۋەي ـ ۋەي ! ... يەنە بىر دېگىنە، قايسى ـ قايسى نومۇرلار ئۇ؟ ـــ ئۆمەك باشلىغى ئابدۇقادىر ئاكا ھاياجاندىن تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن تېلېفۇن تۇرۇبكىسىنى چاڭ تۇتۇپ، ۋاقىراپ سورىدى.

ـــ « ئەنجۇر ئۆزۈش » « بىر جۈپ قىزىل كۆل» .... ـــ تۇرۇبكىدىن قىزنىڭ شوخ، جارانلىق ئاۋازى ئاڭلاندى، ـــ ئاڭلىدىڭ زمۇ؟ ھەم، ئۇچىنچىسى، « پامىر شاتلىغى » .

ـــ ئاڭلىدىم، ئاڭلىدىم ... ھە، شۇنداق قىلىپ ئۇچ نومۇر تالـــلاندى، دېگىن ... ـــ ئـــابدۇقادىر ئـــاكا يەنە نىمىنىدۇ سورىماقچى بولغاندەك لەۋلىرىنى مىدىرلىتىپ سۆزلەشكە ئۇرۇنانتتى، لېكىن ۋۇجۇدىنى ئورىۋالغان خوشاللىق ۋە ھاياجاندىن ئېسىنى يوقىتىپ، سورىماقچى بولغان سۇئالـــلىرىنى ھېچ تاپالمايتتى.

ـــ ۋەي، زۇمرەت! ـــ دېدى ئۇ ئاخىرى بىر ئىش ئېسىگە كەلگەندەك ئالدىراپ سۆزلەپ ، ـــ مەن بۇ خوش خەۋەرنى ھازىرلا ئۆمەكتىكى باشقا يولداشلارغىمۇ يەتكۈزىمەن ، ھازىر ساڭا دەيدىغىنىم ... ھە، ھە ... بۇ ئەلۋەتتە بارلىق كەسىپداشلار ۋە تەشكىل نامىدىن، ۋەي، ئاڭلاۋاتامسەن؟ سىلەرنى چىن قەلبىـ ـمىزدىن تەبرىكلەيمىز ! ... ـــ ئۇ يەنە نىمە دېيىشىنى بىلمەي قالغاندەك « ھە، ۋەي ! ...» دېگىنىچە تۇرۇپ قالدى.

— ئۆمەك باشلىغى، يەنە قانداق سۆز ۋە يوليورۇقلىرىڭىز بار؟ ... — قارشى تەرەپتىن قىزنىڭ تەمكىن ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ھە، يەنە مۇنداق... سىلەر دالىيەنگە قاچان ماڭماقچى؟

— تېخىچە ھاياجىنىنى باسالمايۋاتقان ئۆمەك باشلىغىنىڭ تىلىغا ئىتتىرىك شۇ سوئال كەلدى.

— يەنە بىر ھەپتىدىن كېيىن ماڭىمىز.

— ياخشى، ياخشى!... — ئۆمەك باشلىغى ئاغزىنى تېلېفۇن تروپكىسىغا تېخىمۇ يېقىن ئەكىلىپ سورىدى، — راسخوتكىلارنى ھەددىيەت نازارىتى بېرەمدىكەن؟

تروپكىدىن دەسلەپ قىزنىڭ پىخىلداپ كۈلگەن ئاۋازى، ئۇنىڭدىن كېيىن بولسا:

— ياق، چىقمىنى ھەر بىر ئورۇن ئۆزى كۆتىرىدىكەن، ۋەي!... جىمپ كەتتىڭىزغۇ؟ چىقىم قورقمىشۇەتتىمۇ — يە؟

— ياق، ياق!— ئۆمەك باشلىقى جاۋاپ بېرىشكە ئالدىرىدى، — چىقىمنى بىز كۆتەرسەكمۇ مەيلى، بۇ، ئۆمىگىمىزنىڭ شان-شەرىپى ئۈچۈن ئەمەسمۇ؟

— ئابدىقادىر ئاكا! — چاقىردى قىز يەنە، ئۇ ئەمدى «ئۆمەك باشلىغى» دىمەيلا ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتاۋاتاتتى، — سىزگە چاخچاق قىلدىم، چىقمىنى ھەددىيەت نازارىتى كۆتىرىدىكەن...

— ھە، ھە، شۇنداقمۇ؟

— خوش بوپ كەتتىڭىزنى قاراڭ، — دىدى قىز زاڭلىق قىلغاندەك كۈلۈپ، — چىقمىدىن ھەجەپ قورقمىسىز-ھە؟

— ھە، ياق، ياق! ... ۋەي، ئۇنداقتا سىلەرگە شەخسى خىراجەت ئۈچۈن پۇل ئەۋەتەرمىز؟

— ۋاي پىخسىقەي... ئەۋەتمىسەڭلارمۇ بولىدۇ.

— ياخشى، ياخشى! سىلەرگە ئاق يول، ھە، يەنە مۇۋەپ-

پەقەت تىلەيمەن ! ... — ئۆمەك باشلىغى جانلىنىپ ۋاقىردى.

تۇروپكىدىن جاۋابەن قىزنىڭ كۈلكىسى ئاڭلاندى.

ئاپتونوم رايوندىكى ھەر قايسى سەنئەت ئۆمەكلىرىدىن مەملىكەت بويىچە تۇنجى قېتىم ئۆتكۈزۈلىدىغان ئۈسۈل مۇسابىقىسىگە قاتنىشىدىغان يەككە نومۇرلارنى تالاش كۈرىگىدە يەتتە ساندىك ئۇچىنى ئۆزلىرىنىڭ سەنئەت ئۆمىگىنىڭ ئىگەللىگەنلىگى توغرىسىدىكى بۇ پەۋقۇلئاددە خوشخەۋەر، ھەش - پەش دېگۈچە تېلېفون بار بۆلۈمدىن ئۇچۇپ چىقىپ، ئۆمەكنىڭ ھەممە چوڭ - كىچىك ئىشخانىلىرىنىڭ ۋە رېپېتىس زالىلىرىنىڭ ئىشىكلىرىنى ئېچىپ كېرىپ، ئۇ يەردىكىلەرنى خوشاللىق تەنتەنىلىرىگە چۆمدۈرۈۋەتتى؛ مۇزىكانتلار چېلىۋاتقان مۇزىكىلىرىنى توختىتىپ، ئۇرۇنلىرىدىن تۇرۇپ كېتىشكەن، يۇقۇرى - تۆۋەن، بوم - زىل ئاۋازلارنى چىقىرىشىپ مەشىق قىلىۋاتقان ناخشىچىلارمۇ كۆزلىرىنى چوڭ ئېچىشىپ، خوشاللىق، ھەيرانلىق ئىچىدە تىوختاپ قېلىشقان ئىدى.

— مانا بۇ يەنە بىر چوڭ مۇۋەپپەقىيەت! — ... دېدى.

مۇزىكا رېژىسسورى ئابدۇللا قايىللىق ھېسسىياتى بىلەن بېشىنى ئىختىپ، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ سۆزى ئارقىلىق گويا، بۇ يەردىكى باشقا مۇزىكانتلارنىڭمۇ شۇ تاپتىكى خوشال ھېسسىياتلىرىنى يەكۈنلىگەندەك بولدى. ھەقىقەتەنمۇ ئۇنىڭ، يەنە بىر « چوڭ مۇۋەپپەقىيەت » دېگىنىڭ ئاساسىي بار ئىدى. 1974 - يىلدىن باشلاپ زۇمرەت ئىجات قىلغان بىر قانچە ئۈسۈل نومۇرلىرى ئىلايەت ۋە ئاپتونوم رايونى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ھەر خىل چوڭ - كىچىك كۆرەكلەردە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشىپ، كەڭ جامائە تېخىلىكىنىڭ دىققەت - ئېتىۋارىنى قوزغىغان ئىدى. شۇنىڭدىن سەل ئۆتۈپ ئاپتونوم رايونى بويىچە يەنە بىر قېتىم

چوڭ كۆلەملىك تىياتىر كۆرىگى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ قېتىمقى كۆرەك-كە ئۇيغۇر بالىت ئۇسۇلى بىلەن مىللى ئۇسۇل بىرلىشتۈرۈلگەن چوڭ تېپتىكى ئۇسۇلۇق تىياتىر «پامىردا باھار» نى ئېلىپ كېلىشتى، شۇ چاغدىكى تىياتىرنى تەييارلاش جەريانى بۇ يەردىكى ھەممە كىشىگە ئايان ئىدى؛ سەھنە ئەسىرىنى ئۇگىنىپ چىقىش، ئۇسۇل ھەركەتلىرىنى ئىجات قىلىش، مۇزىكىنى ماسلاشتۇرۇش قاتارلىق مەشغۇلاتلار ۋاقىت زىرەكلىك ۋە ناھايىتى ئۆتكۈر بولۇ-غان تالانتنى تەلەپ قىلىدىغان جاپالىق - قىيىن ئىش ئىدى، ۋاقىت ئاز، ئىجادىيەتچىلەر كەمچىل شارائىت ئاستىدا زۇمرەت بۇ مۇرەككەپ مەشغۇلات ئىچىگە بېشىچىلاپ كىرىپ كەتكەن ئىدى.

ئۇ ئويلىناتتى، ئىزلىنەتتى، ئىشلەيتتى؛ كۆز ئالدىدا ھەر دائىم سان - سانا قسىز ھەركەت شەكىللىرى پىقىرايتتى. ئەنە شۇ سان - سانا قسىز شەكىللەر ئىچىدىن ئەڭ نەپىس، ئەڭ چىرايلىق ۋە ئەڭ مۇۋاپىق بولغانلىرىنى زىرەكلىك بىلەن تاللاپ ئالاتتى - دە، ئالدى بىلەن ئۆزى ئىشلەپ كۆرەتتى، ئونلىغان، يۈزلىگەن شەكىل - پىگورلار ئۇنىڭ كاللىسىدا بىر بىرىگە چېتىلىشىپ، كۆركەم، مۇرەككەپ، ئەمما، پىشقان بىر ئۇسۇل سىنتىمىنى ھاسىل قىلاتتى ... تىنىمسىز، جاپالىق ئىجادى مېھنەت ئاخىر مۇۋە بەردى؛ ئۇلار شۇ قېتىمقى كۆرەكتە ئۆز كارامەتلىرىنى ئاماياں قىلىپ، يۈقۇرى نەتىجىگە ئېرىشتى، زۇمرەت تەبىئى ھالدا ئۇسۇل سىپىدىكى بىر يېڭى چولپانغا ئايلاندى ...

«راستىلا - ھە ؟ بۇ بىزنىڭ زۇمرەتنىڭ يەنە بىر نەتىجىسىغۇ ؟ ... سەنئەت ئۆمىگىنىڭ پىشقەدەم بوغالتىرى ئىشخانىسىدا ئۆز - ئۆزىگە شۇنداق دەپ پىچىرلايتتى. بىردىن ئۇنىڭ قورۇقلار باسقان چىرايىدا بىر خىل ئىللىق كولۇمسىرەش پەيدا بولدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا زۇمرەتنىڭ بۇندىن يىگىرمە

تۆت يىل بۇرۇنقى قىياپەتنى گەۋدىلەندى. سەھرا قىزلىرىدەك ئۇزۇن گۈلۈك ئىشتان، ئايغى كەك، كۆكرەك پۇرمىلىك چىت كۆينەك ۋە ئۇنىڭ ئۈستىگە رەڭگى ئۆڭۈپ كەتكەن قارا چىبەر-قۇتتىن جىلىتكە كىيگەن. بىر تۇتام سېكىلەك چېچىنى كەك پىشانىسىگە چۈشۈرۈپ، تۇم قارا، ئۇزۇن چاچلىرىنى قىرىق ئۆرىمە قىلىپ ئۆرۈۋالغان، زىلۋا بوي، ئاق يۇزلۈك كەلگەن ئون ئۈچ - ئون تۆت ياشلاردىكى قىز، ئىشىك تۈۋىدە يېتىرقىغان-دەك يەرگە قاراپ تۇراتتى.

— ھە، ماڭاشكىزنى ئالغىلى كىردىڭىزمۇ ؟ كېلىك، كېلىك، تارتىنماڭ قىزىم ! ... مانا، بۇ يەرگە ئىسمىڭىزنى يېزىپ قويسىڭىزلا پۈتىدۇ ... ھە، ھە، شۇ يەرگە. بولدى، ئەمدى پۈلىڭىزنى سانىۋېلىڭ! .

ماڭاش جەدۋىلىدىكى ئۆز ئىسمىنىڭ ئايغىغا ئۇيۇلۇپ-قورۇنۇپ، تەسلىكتە ئىسمىنى يېزىپ قويغان قىز، بوغالتىرنىڭ « پۈلىڭىزنى سانىۋېلىڭ ! » دەپ زورلىشىغا قارىماستىن، شىرە ئۈستىدىكى ئۆزىگە تەئەللۇق تۈنجى ماڭاش پۈلىنى ئاستاغىنە ئالدى - دە ، قىزارغىنىچە سەلپەللا كۈلۈمسىرەپ قويۇپ كەينىگە ئۆرۈلدى. چوڭ - چوڭ بۇلاقتەك كۆزلەر ۋە زىلۋا قاش-مەتكە تولىمۇ ياراشقان سۈمبۈل چاچلار، بوغالتىرنى ئىختىيارسىز يەنە يېنىپ قاراشقا مەجبۇر قىلدى، « خۇدا بۇ قىزغا پەرىشتەنىڭ چىرايىنى بېرىپتىكەن - دە ! ... » — دېدى ئۇ زۇقلىنىپ.

ئاشۇ تارتىنچاق، ئۇياتچان گۈزەل سەھرا قىزى مانا، ئەمدى قانداق ئاجايىپ كارامەتلەرنى ياراتماقتا - ھە ! ... شۇ تاپتا ئۆمەك پارتىيە ياچېيكىسى ئىشخانىسىدا ھەيئەتلەر يىغىنى داۋام قىلىۋاتاتتى.

— يولداشلىرىمىز بۇ قېتىم ھەقىقەتەن چوڭ نەتىجىگە ئېرىشتى، — دېدى سېكىرتار، يىغىنىدىكىلەرگە بىر - بىرلەپ قاراپ قويۇپ، — لېكىن، ئاخىرقى چوڭ ۋە ھەل قىلغۇچ مۇسابىقە دالىيەندە بولىدۇ، بىز ئۆمەك ئامىدىن دەرھال بىر پارچە تېلېگىرامما يوللاپ، يولداشلارنى مەغرۇرلىنىپ كەتمەي، ھەركەتنى يەنىمۇ تاكامۇللاشتۇرۇپ، ھەل قىلغۇچ نەتىجىنى قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشىشقا رىغبەتلەندۈرۈشىمىز كېرەك!

— شۇنداق قىلايلى، ئەتە ئېگىندىلا ئۇلارغا بۇ ھەقتە بىر تېلېگىرامما بېرىۋېتەيلى، — دېدى ئابدىقادىر ئاكامۇ ئۇنىڭ سۆزىگە قوشۇلۇپ.

2

دالىيەن، كەچ كىرگەن شەھەر كوچىلىرى كۈندۈزگە ئوخشاشلا يېپ - يورۇق ئىدى. ئادەملەر ۋەلسىپىت، ماشىنىلار، نۇر بىلەن بىزەلگەن ئاۋات، چوڭ يولدا ئۆزۈلمەي ئۆتۈشمەكتە. شىنجاڭ ئۇسۇلچىلىرى ئولتۇرغان ئاپتوۋوز دالىيەن مەدەنىيەت سارىيىغا قاراپ ئۇچقاندەك ماڭماقتا. ئاپتوۋوزنىڭ ئالدىنقى ئىشىگى يېنىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان زۇمرەت بۇ ئاۋات، گۈزەل شەھەرنىڭ كەچكى مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىپ كېلىۋاتقان ھەمراھلىرىنىڭ سۆزلىرىگە ئارىلاشماي، تىنىچقىنا - خىيالغا بېرىلگەن ئىدى. بۇ قېتىمقى ئۇسۇل مۇسابىقىسىدە ئۇلار ئېلىپ كەلگەن ئۇچ نومۇرنىڭ بىرسى بېيجىڭچى دەرىجىگە، ئىككىسى ئىككىنچى دەرىجىگە ئىگە بولۇپ، مۇكاپاتقا ئېرىشتى، زۇمرەت ئىككىنچى دەرىجىلىك ئۇسۇل ئىجادىيەتچىسى مۇكاپىتىنى ئالدى. شىنخۇاشې، مەركىزىي خەلق رادىئو ئىستانسىسى، مەركىزىي

تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى قاتارلىق ئورۇنلاردىن كەلگەن مۇخبىرلار، ئوپېراتورلار بىر قانچە كۈندىن بۇيان ئارقا - ئارقىدىن ئۇلارنى زىيارەت قىلدى ۋە سۆرەتكە ئالدى.

بۈگۈن مۇسابىقە باشقۇرۇش كومىتېتى تەرىپىدىن پايتەختتىن كەلگەن بىر قىسىم رەھبەرلەرگە، بۇ يەردە بولۇۋاتقان چەتئەللىك دوستلارغا ۋە دالىيەندىكى ھەر ساھە ۋەكىللىرىگە ئاخىرقى نۆۋەت تاللانغان نومۇرلاردىن بىر مەيدان ئويۇن كۆرسىتىش بېكىتىلگەن، ئۇلارنىڭ مۇكاپاتقا ئېرىشكەن ئۇچ نومۇردىن باشقا، زۇمرەتنىڭ ئۆزىمۇ بىر نومۇر ئورۇنلاپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىنغان ئىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ يۇرگى ھاياجانلىق ھېسسىيات بىلەن دولقۇنلىنىۋاتاتتى. ئەمما، سىرتقى كۆرۈنۈشىدىن خاتىرجەم ،تەمكىن ئىدى.

تاماشىبىنلار بىلەن لىق تولغان چوڭ ۋە ھەشەمەتلىك تىياتىرخانا زالى.

زالنىڭ گۈل نەقىشلىك تورۇسلىرىدىكى ھېساپسىز چىراقلار تىزمىسى خۇددى يۇلتۇزلاردەك چاقناپ تۇراتتى.

ئويۇن باشلىنىش قوڭغۇرىغى چېلىندى، ئېلانچىك قىز قوڭغۇراقتەك جارانگلىق، يېقىملىق ئاۋازى بىلەن ئويۇن نومۇرىنى ئېلان قىلغاندا، زالدا گۈلدىراس - ئالقىش سادالىرى ياڭرىدى.

ھەر مىللەت خەلقى ئىچىدىن يېتىشىپ چىققان داڭدار ئۈسۈل ماھىرلىرى ئارقا - ئارقىدىن سەھنىگە چىقىپ، سەنئەت ماھارەتلىرىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى.

مانا، ئېلانچىك قىز نۆۋەتتىكى نومۇرنى ئېلان قىلىش ئۈچۈن سەھنە ئالدىدا پەيدا بولدى.

— مەملىكەت بويىچە ئېكىسپېدىتسىيە دەرىجىلىك ئۈسۈل ئىجادىيەتچىسى بولۇپ باھالانغان ئۇيغۇر ئۈسۈلچىسى زۇمرەت،

ئۆزى ئىجادىي رەتلەپ ئىشلىگەن داڭلىق ئۇيغۇر خەلق ئۇسۇلى « ئاتۇش ئۇسۇلى » نى ئورۇنلايدۇ ! ...

زال ئىچىنى قىزغىن ئالقىش سادالىرى قاپلىدى.

دۇخاۋا پەردە ئاستاغىنا دولقۇنلىنىپ ئېچىلدى، ھەر خىل رەڭدىكى سۇئېتلىق چىراقلار سەھنە ئۈستىگە نۇر چېچىپ، ئارقا تەرەپتىكى رەڭدار دېكوراتسىيىنى يورۇتۇپ تۇراتتى.

زۇمرەت سەھنىنىڭ بىر چېتىدىن كېيىنەكتەك لەرزان ئۇسۇل ئويناغچە چىقىپ كەلدى. كۆركەم يېچەك كۆينەكنىڭ كەك يەڭلىرى تورۇلۇپ، ئۇنىڭ ئاپپاق، سۇزۇك بىلەكلىرى ئېچىلىپ كەتتى، بېشى توزلىنىپ، قەلەم بىلەن سىزىپ قويغاندەك قاپ-قارا قىيىچ قاشلار ئاستىدا نۇر چاقناپ تۇرغان بۇلاقتەك ئويناق كۆزلىرى ئۆزىگە تىكىلگەن نەچچە مىڭلىغان جۈپ كۆزلەرگە جۇلۇلىك بىر بېقىش تەقدىم قىلدى. ئاق بىلەكلەر خۇددى ئۆزىدە سۆڭەك يوقتەك دولقۇن شەكلىنى نامايان قىلاتتى. زۇمرەت لەرزان ھەركەتلەر بىلەن سەھنىنى بىر ئايلىنىپ چىققاندىن كېيىن، بىردىن ھەركەتنى تېزلەشتۈرۈپ، كىشىلەر كۆرۈپ، ئېسىگە ئېلىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەيدىغان ئاجايىپ نازۇك، چىرايلىق شەكىللەر بىلەن سەھنىدە پەرۋاز قىلىشقا باشلىدى.

— مانا بۇ ئۇسۇل، مانا بۇ سەنئەت ! ... — چاچلىرى كۈمۈشتەك ئاقارغان پىشقەدەم سەنئەتچىلەر كۆزلىرىنى سەھنىدىن ئۈزمەي بىر بىرىگە پىچىرلىشاتتى.

مۇزىكا ئاھاڭلىرى ئاستا-ئاستا پەسەيدى. زۇمرەتمۇ ئۆز ھەركىتىنى ئاستىلاتتى. مۇزىكىنىڭ يېقىملىق ئۇنىسى پوتۇنلەي توختىغاندا، ئۇ، تاماشىبىنلارغا قاراپ ئۇرۇق قىلىنى كۆكسىگە ئالغىنىچە تازىم قىلىپ، كەينىچە مېڭىپ كىرىپ كەتتى. شۇ چاغدا زال ئىچى قىزغىن ئالقىش سادالىرى ئىچىدە لەرزىگە كەلدى.

زۇمرەت ۋە ئۇنىڭ ھەمراللىرى دالىيەندىن قايتىپ كەلدى. ئۆمەك رەھبەرلىكى ئۇلارنى بىر قانچە كۈن دەم ئېلىشقا ئورۇنلاشتۇرغان ئىدى. تۆت قىز، ئەتىسىلا ئاتا-ئانىلىرىنى كۆرۈپ كېلىش ئۈچۈن ئۆز يۇرتلىرىغا مېڭىپ كېتىشتى. زۇمرەت ئەتىگەندە ئۇلارنى ئۇزىتىۋېتىپلا ئۇدۇل مەشق زالىغا قاراپ ماڭدى.

— ۋاي-ۋۇي، ماۋۇ ئاكتىپ ئادىشىمنى! سەن بۈگۈنلا ئىشقا چوشىدىغان ئوخشىمامسەن؟ — مەشق كېيىمى كىيىۋالغان ئاسىيە، ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ ھەيران بولغىنىچە سورىدى.

ئۆمەكتىكى ئىككى داڭلىق لەپەرچىنىڭ بىرسى بولغان بۇ شوخ، چېچەن ۋە چاخچاقچى ئايالنى زۇمرەت ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ شۇ تاپتا ئۆزىگە قاراپ خۇددى قىزىق بىر گەپ قىلماقچى بولغاندەك ئاغزىنى ئۆمەللەپ، قاپاقلىرىنى سوزۇپ تۇرغىنىنى كۆرگەن زۇمرەت ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرىدى:

— بىر چاخچاق قىلغۇڭ كېلىۋاتىدۇ-ھە، شەيتان!

— باشلىقلار بىر قانچە كۈن دەم ئېلىڭلار دېگەندىن كېيىن سەنمۇ ئۆيۈڭدە ھېچبولمىغاندا ئىككى-ئۈچ كۈن دەم ئالساڭ بولماميدۇ؟

— ئۆيدە بىكار ئولتۇرغاندىن كۆرە، ئىشلىسەم ياخشىراق دەم ئېلىش بولىدىغاندەك تۇرىدۇ.

— بىلدىم، ئۆيدىكى يالغۇزلۇقنىڭ ئەلىمى يامان ئىكەن دېگىنە.

زۇمرەت ئۇنىڭ بۇ سۆز ئارقىلىق دېمىگە ئىشارە قىلىۋاتقانلىقىنى پەملىدى.

— بولدی، ئۇنداق گەپنى قىلمىغىن، ياخشىسى، بىز يوق چاغدا بۇ يەردە نېمە ئىشلارنى قىلغىنىڭلارنى سۆزلەپ بەرگىن دېدى.

— ماقۇلە، يۈر، ئورۇندىغا بارايلى، — دېدى ئاسىيە.

زالنىڭ سول تەرىپىدىكى دەرىزە تۈۋىگە ئۆزۈن بەندىك قويۇلغان بولۇپ، زۇمرەت ئەرتىلەرگە ھەركەت ئۆگەنكەندە چارچاپ كەتسە، دائىم شۇ يەردە ئولتۇرۇۋېلىپ يېتەكچىلىك قىلاتتى، شۇڭا ئەرتىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى «زۇمرەتنىڭ ئورۇندۇغى» دەپ ئاتىشاتتى. ئىككىسى بەندىگە كېلىپ ئولتۇرۇشتى.

— ئاداش، ساڭا دەپ بېرىدىغان بىر مۇھىم گەپ بار، دېدى ئاسىيە ئاستاغىنا پىچىرلاپ، — بۈگۈندىن ئىككى ھەپتە ئىلگىرى ئىمىر پاختەكنى ساقچى ئىدارىسىدىن قولغا ئېلىپ كەتتى. ئاڭلىشىمچە، ئۇ سېنىڭ ئائىلەڭنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەپ بولغان مۇھىم جىنايەتنىمۇ ئىقرار قىلغانمىش.

زۇمرەت ئىنتاق بۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا قارىدى.

— ئېنىقراق ئېيتساڭچۇ!

ئاسىيە ئاغزىنى ئۇنىڭ قۇلىغىغا يېقىنلاشتۇرۇپ كېلىپ پىچىرلىدى:

— ئۇ... سېنىڭ نامىڭدىن بىر ساختا خەتنى يېزىپ سابىتقا بېرىپتىكەنمىش.

— بۇ راست گەپمۇ؟

— مەن ساڭا قاچان يالغان سۆزلىگەن؟ — ئاسىيە زۇمرەتنىڭ كۆزلىرىگە خاتىرجەم قاراپ تۇراتتى. زۇمرەت گەپ قىلمىدى، كاللىسىدا بىردىنلا بىر بىرىدىن چىگىش، بىر بىرىدىن مۇرەككەپ پىكىرلەر پەيدا بولۇپ، ئۇنى نەلەرگىدۇ ئېلىپ كېتىۋاتتى...

ئۇ شۇ ھالەتتە خېلىغىچە ھەيكەلدەك مىدىرلىماي ئولتۇردى، كېيىن خۇددى بۇ ئويلاردىن چارچاپ، زېرىكىپ كەتكەندەك بېشىنى قاتتىق بىر سىلكىپ، مەشىق قىلۇاتقانلارغا قارىدى. يان تەرەپتە ئىككى لەن نىمىدۇر پاراڭلىشىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ بىر-سى ــ ئاسىيە بىلەن لەپەرگە ھەم قىزدىق ـ قىزدىق كۆمىدىيىگە چىقىدىغان مەمەت، يەنە بىرسى ـ ئۆسۈل گۇرۇپپىسىدا « پاخپاق » دەپ نام ئالغان، سابىق گۇرۇپپا باشلىغى ئەيسەي ئىدى. مەمەت ئاسىيەدىن قالمايدىغان چاخچاقچى، قىزىقچى يىگىت، ئەگەر ئاسىيە بىلەن مەمەت بىر يېرى بىلەن چاقچاقلىشىپ قالسا، ئەتراپىدىكىلەرنى كۈلدۈرۈپ تېلىقتۇرۇۋېتىدۇ. ۋەزىيەت قىلدىن ئىنچىكە، قىلچىتىن ئىستىك بولغان ھىلىقى بىر يىللىرىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئادەتلىرىدىن قىلىشىغان بۇ ئىككى قىزىقچىنىڭ شۇ چاغدىكى چوڭقۇر مەنالىك ھەزىللىرى ۋە بېيىتلىرى ھىلىمۇ كىشىلەرنىڭ ئېسىدە ئىدى. زۇمرەت ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئۇلارنىڭ شۇ ۋاقىتلاردىكى چاخچاقلىرىنى ئەسلەپ كەتتى...

ئىمىر پاختەك ئۆمەكنىڭ ھوقۇقىنى چاڭگىلىغا ئېلىۋالغان، ئۆمەك پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالغان بىر كۈنلەردە بىكارچىلىقتىن زېرىكىپ بىر توپ ئەرتىسلەر مەشىق زالىغا كىرىۋېلىپ، ئۆگىنىش قىلۇاتىمىز، دېگەن بانا بىلەن قۇرۇق پاراڭ سېلىشىپ، ئىستاتا ئېزىلىپ ئولتۇرۇشاتتى، بىر كۈنى بۇ خىل كەيپىياتتىن بىزار بولغان ئاسىيە مەمەتكە قاراپ « تۇزۇك-سىرەك پارىڭىڭ بىرىلا، قىلساڭچۇ » دېگەندەك ئىشارە قىلدى، مەمەت دەرھاللا:

ــ خوش نەمىخان، ــ دېدى كۈلۈپ (ئۇ ئاسىيەگە چاخچاق قىلىپ بەزىدە شۇنداق ئاتايتتى)، ــ ماڭا گەپ بارمىدى ؟

— مەمەجان، — دېدى ئاسىيەمۇ شۇ ھامانلا، ئۇنىڭ ئىسمىنى ئۆزىنىڭ ئاتىشى بويىچە ئاتاپ، — سىزدىمۇ خەققە نەپ بارمىدى؟

— ئاستا سۆزلەڭ، ئەتراپتا بۆرۈن بىلەن قۇلاق تولا.

— يەنە تېخى دەشنام بىلەن قىلتاق تولا.

مەمەمەت ئىسمىر پاختەكنى دوراپ قوللىرىنى ئىگىز كۆتىرىپ ۋاقىرىدى:

— مەن باشلىق، مەن جۇرېن! ... مەمەمىنى شاما قىلمۇېتىمەن!

ئاسىيە دەرھال ماسلىشىپ ئىسمىرنىڭ چاپارمىنى دوردى:

— باشلىق بىلەن يېقىنىمەن، قېرى خوتۇن شاپىتۇل يىگۈچە تىتمۇېتىمەن! ... — دەل شۇ چاغدا ئىشىكتىن كىرگەن ئىسيانچىلارنىڭ بىر چاپارمىنى قىزىقچىلارنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تەپتى:

— يەتمەن بار ئىكەن، دەرھال چىقسۇن دەيدۇ.

مەمەمەت بىلەن ئاسىيەنىڭ ھەزىللىرىنى قىزىقىپ ئاڭلاۋاتقان ئەرتىسلەر غۇدۇڭشىپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

مەمەمەت بېشىنى ئىختىپ قويۇپ دېدى:

— ئۆمەك ئىشى، مېدى - مېدى، ئەجەپ ئىشى تۇگىمىدى.

ئاسىيە دەرھاللا ئۇنىڭغا ئىككى مىسرانى ئۇلىدى:

تۇگىمىسە - تۇگىمىسۇن.

سېنىڭمېدى - مېنىڭمېدى؟

ئەرتىسلەر ئۆزلىرىنى تۇتالماي قاقاقلاپ كۈلۈشتى...

زۇمرەت خىيالدىن ئۆزىگە كېلىپ، يېنىدا ئولتۇرغان ئاسىيەگە قارىدى. شۇ دەم ئۇنىڭ چىرايىدا كەمدىن - كەم كۆرۈلىدىغان بىر خىل ئويچانلىق چېقىپ تۇراتتى. زۇمرەت بىر قولى بىلەن ئۇنى بېلىدىن چېكىپ قۇچاقلاپ ئۆزىگە يېقىنلارتتى.

— نەدىن ئويلاپ كەتتىڭ، ئاداش؟

ئاسىيە ئۇلۇق كىچىك تىندى ۋە ئۆز خاراكتېرىغا ماس كەلمەيدىغان بىر خىل ئېغىر كەيپىياتتا قىسقا قىلىپ جاۋاپ بەردى:

— سەنئى!

زۇمرەت ئۇندىمەستىن ئۇنىڭغا قاشلىرىنى ھەمرىپ قاراپ قويدى. شۇ كۈنى ئاسىيە كەچتە زۇمرەتنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇزاق پاراڭلىشىپ چىقىپ كەتتى. پاراڭ، ئاساسەن زۇمرەتنىڭ شەخسى ئائىلە تۇرمۇشىدا بۇندىن كېيىن يول ئىلگىرى يۈز بەرگەن كېلىشمەسلىك ئۈستىدە بولۇپ، ئاسىيە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ ئۇزۇنغىچە ئاشۇ توغرىدا ئويلاپ كەتتى. زۇمرەتنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈنلەر چۈشكەندە، غەمگۇزار بولغان سۈيۈملۈك كىشىسى، ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ تاشلاپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىنكى يىللاردا ئۇ ئائىلىۋى تۇرمۇش - مۇھەببەت دېگەنلەر ئۈستىدە ئىمكان قەدەر ئويلىماسلىققا تىرىشىپ كەلدى. چۈنكى، بۇ ھەقتە ئويلاش ئۇنىڭغا ھەر دائىم كۆڭۈلسىز ئەسلەمىلەرنى ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ غەزەپ - نەپرىتىنى قوزغايتتى. بىراق، بۈگۈن ئاسىيە ئۇنىڭغا ئىككى مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇلارنىڭ بىر - بىرىگە باغلىنىشلىق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈردى. ئاسىيەنىڭ ئېيتقىنىدەك سابىت ئۇن يىلدىن بېرى تۇرمۇش قۇرماي كېلىۋاتاتتى، يەنە بىر ئىش ئىنىر پاختەكنىڭ ئۆز ۋاقتىدا زۇمرەتنىڭ نامىدا بىر قانچە پارچە ساختا خەتنى ياساپ سابىتقا بەرگەنلىگى ئىدى. ئەگەر ئىش راستىنلا شۇنداق بولغان بولسا، ئۇن يىلدىن بۇيان ئۇنىڭ يۈرىگىنى تىنچسىز ئازاپلاپ كەلگەن چىگىش - مۇرەككەپ، سىرلىق تۈگۈن يېشىلەتتى- دە، بۇرۇنقى بەختلىك ئائىلە - شىرىن تۇرمۇشىمۇ ئۆز ئۇزىنى تاپقان بولاتتى...

زۇمرەت سائەتكە قارىدى. كېچە سائەت ئون بولدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، دالانغا چىقتى، يانداقكى كىچىك ئاشخانا ئۆيىدە ئانىسى لامپۇچكىنى ئۆچۈرمەيلا بالىلار بىلەن ئۇخلاپ قالغان ئىدى. زۇمرەت لامپۇچكىنى ئۆچۈرۈۋەتمەكچى بولۇپ، پۈتۈنلەي ئۇچىدا دەسسەپ ئاستا ئۆيگە كىردى. ئانىسىنىڭ ئۈكىسى يېنىدا ئۇنىڭ ئۈكىسى بالىسى — ئوغلى ۋە قىزى بىر تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇنىڭ قىزى ئۆزىگە خۇددى قەيۇپ قىلغاندەك ئۇرخشايتتى. ئۇ قىزغا مەسلىگى كەلگەندەك بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئوغلىغا قارىدى، ئوغلى ئۇن ئۇچ ياشلارغا كىرىپ قالغان، ئۇنىڭ قىيىۋىق قارا قاشلىرى، يۇز قۇرۇلۇشى دادىسىغا ئوخشىمامدىكەن ئوخشىغان-ھە؟ ئۇھۇ، ئۇ تېخى ئۇنىڭغا خۇددى دادىسىدەك ئاغزىنى سەلپەل ئېچىپ ئۇخلايدىكەن ئەمەسمۇ؟... زۇمرەت ئۆرنىدىن قانداق قىلىپ شۇ كەچە ئۇنداق بۇ ئادەتكە دېققەت قىلمىغانلىققا ھەيران بولدى، ئۇ لامپۇچكىنى ئۆچۈرۈۋېتىپ ئۆز خانىسىگە يېنىپ چىقتى-دە، يېشىنىپ ياتتى، لېكىن ئۇيقۇسى قاچقان ئىدى، ئۇ ھەر قانچە ئويلىماي دېسىمۇ كۆز ئالدىغا بىر چاغلاردا ئۆزىگە ئەڭ سۆيۈملۈك بولغان بىر ۋىجاھەت كېلىپ تۇرۇۋالدى. ھاياتنىڭ شېرىن-تاتلىق ئەسلىمىلىرى ئاخىر ئۇنى ئۆزىنىڭ سېھرىلىك قاينىمىغا ئېلىپ كىرىپ كەتتى...

60-يىللارنىڭ ئىيۇن ئايلىرى ئىدى، سەنئەت ئۆمىگى ئويۇن قويۇش، تۈرمۇش ئۇگىنىش ئوچۇن بىر ئايلىق مۇددەت بىلەن A ناھىيىسىگە بېرىپ، ئۇ يەردىن ئايدىڭكۆل گۈزىشىغا چىقتى، ئۇلار كەچقۇرۇنلىرى ئويۇن قويسا، كوندۇزلىرى ئېتىزلىقلارغا بېرىپ، ئەزالار بىلەن بىرلىكتە ئەمگەكىكە قاتناشتى. بىر كۈنى ئۇلارنى گۈزىشىنىڭ شۇجىسى كېچىرەك

بىر دىخانچىلىق مەيدانىغا باشلاپ كەلدى، ئەنە شۇ يەردە ئۇ تۇنجى قېتىم سابىتنى كۆردى.

— ئاھ، بۇ بىزنىڭ سابىتقۇ؟ بۇ يەردە نەمە ئىشلارنى قىلىپ يۈرسەن، ئۇكا؟ — دىدى ئابدىقادىر ئاكا، يۈزلىرى ئاپتاپتا قارايغان گەۋدىلىك بىر يىگىتنىڭ ئالدىغا بېرىپ ۋە ئىككىسى كونا قەدىناسلاردەك قۇچاغلىرى قۇچاقلاشتى.

— بىزنىڭ ئىشلىرىمز مانا مۇشۇ! — دىدى يىگىت كۈلۈمسىرىگىنىچە، بۇغداي مايسىلىرى بۇلۇق ئۆسكەن تاختا — تاختا ئېتىزلارنى كۆزى بىلەن ئىشارە قىلىپ، — ئايدىڭ كۆلگە باپ كېلىدىغان يۇقۇرى هوسۇللۇق بۇغدايىنىڭ يېڭى سورتىنى يېتىشتۇرۇۋاتىمز.

— بەللى، بەللى، يارايسەن! ... — دىدى ئابدىقادىر ئاكا ئۇنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ.

ئەرتىسى يىگىتلەرنىڭ هەممىسى سابىت بىلەن قىزل ئېلىشىپ كۆرۈشتى، قىزلار ئۇنىڭ بىلەن نېرىدىلا باش لىڭشىتىپ سالاملاشتى، ئەرتىسلەر سابىتقا ئەگىشىپ، هەر خىل تاختىلار قادالغان ئېتىزلارنى ئارىلىدى، ئۇنىڭ چوشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلىدى. سابىت، يەر تۈزۈلۈشى، يەردىكى هەر خىل توپا قاتلاملىرى، تۇرلۇك مېنېرالنى ماددىلار، خەمىۋى ئوغۇت، يېشىل قاشقا بىدە، يەرلىك ئوغۇت، كۆلتۇۋاتسىيە ... دىگەندەك ئۇلار تازا چوشىنىپ كېتەلمەيدىغان ئاتالغۇلار بىلەن ئۆز هەشغۇلاتى ئوستىدە ۋە تۇرلۇك ناملىرى بار بۇغداي سورتلىرى ئوستىدە قىسقا، ئەستايىدىل سۆزلەيتتى، پەقەت «يازغى بۇغداي»، «كۈزكى بۇغداي» ... دىگەندەكلا ئادەتتىكى ناملارنى بىلىدىغان زۇمرەت ئوچۇن ئۇنداق كۆپ سۆزلىرى يېڭى، لېكىن ئۇ، بۇ يىگىتنىڭ ئۆز هەشغۇلاتى

ئۇستىدە شېرىلىپ، زوقلىنىپ سۆزلەۋاتقىنىغا، سىۋېت ئىتتىپاقى، كانادا، ئامېرىكا قاتارلىق مەملىكەتلەردىكى يېزا ئىگىلىك ئالىملىرىدىن قاچان، قەيەردە، قانداق تېتىكى سورىلارنى، قانچە قېتىم تەجرىبىدىن ئۆتكۈزۈپ يارىتىلغانلىقى قىستا، ئېنىق قىلىپ چۈشەندۈرۈۋاتقانلىقىغا ئىختىيارسىز دىققەت قىلىپ قۇلاق سالاتتى. «ياپ - ياشلا يېگىت ئىكەن، شۇنچىۋالا كۆپ نەرسىلەرنى قەيەردىنمۇ ئۆگىنىۋالدىكىنە؟ ... ئېھېر - بېھېقلارنى كۆرمەمدىكان تېخى! ...» زۇمرەت شۇ پېتى ئىنىسىنى ئۆتكۈزگەچ، ئۆزىنمۇ سەزمىگەن ھالدا ئۇنىڭ باش - ئايىغىغا قاراپلا قالدى. يېگىتنىڭ ئۈچىدا ئادەتتىكى كۆك سېيىقىدىن تىكىلگەن ئىش كىيىمى بېرىلۈپ، كېيىمەر تولا يېرىلۈپ ئۆڭۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئېگىز، بەستىلىك قامىتىگە يەنىلا يارىشىپ تۇراتتى. قىزغىن سۆزلەۋاتقان يېگىتنىڭ كۆزى بىر چاغدا كۆچىلىكتىن ئايلىنىپ كېلىپ، زۇمرەتنىڭ كۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. زۇمرەت ئىنىڭدىن كۆزىنى قاچۇرۇشتا ئۇلگۈرمەيلا يېگىت ئۇنىڭدىن كۆزىنى يۆتكەپ، سۆزىنى داۋام قىلدۇردى.

ئۇلار خوشلىشىپ قايتىدىغان ۋاقىتتا زۇمرەتكە يېگىت يەنە بىر قېتىم باشقىچە دىققەت بىلەن قارىغاندەك بىلىندى، زۇمرەت ئۆزىدىكى تاساددىپىي پەيدا بولغان بۇ سېزىمدىن يېڭى خاپا بولۇشنى يېڭى خوش بولۇشنى بىلمەيلا بىر قانچە كۈنگىچە تىڭىرقاپ يۈردى. راستىنى ئېيتقاندا، شۇ قېتىمقى ئۇچرىشىش زۇمرەتنىڭ كاللىسىغا ھەر قانچە زۇرلاپمۇ چىقىرىۋەتكىلى بولمايدىغان بىر خىيالنى سالغان ئىدى.

كېيىن سابىت زۇمرەتنى ئۆزلەپ كەلدى. زۇمرەت ھېرىدۇقۇش ۋە خوشاللىق تۈيغۇسى ئىچىدە سابىت بىلەن

ئۇزاق مىزىداشتى.

سابىت بۇندىن ئىككى يىرىم يىل ئىلگىرى شەجاك يېزا ئىگىلىك ئىستانسىسىنى پۈتتۈرۈپ كەلگەن، ھازىر ۋىلايەتلىك دېخانچىلىق - چارۋىچىلىق ئىدارىسىنىڭ تېخنىك كادىرى ئىدى.

چرايلىق ياز كۈنلىرىنىڭ بىر ئاخشىمى سابىت ئۆمرەتنى كۆز سۈيگۈسىنى ئىزھار قىلدى.

ئىلار سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئالدىدىن ئۆتىدىغان چوڭ ئۆستەڭلىك سەل يۇقۇرىراغدىكى بىر تارماق ئېچىق بېشىدا يانمۇ - يان تۇرۇشاتتى. سۆگەتلەردىك يېيلىپ تۇرغان تالىرى ئارىسىدىن شىرغىرلاپ چوشۇپ تۇرغان ئايدەك كۆمۈش شولىسىدا، ئۆستەڭدىكى سۇزۇك سۇ ۋال - ۋۇل قىلىپ يالتىراپ، يېقىملىق شىلدىرلىماقتا، كەچنىڭ سالقىن، سۆگەت پۇرىقى ئارىلاشقان نەمخۇش ھاۋاسى تەنگە ھوزۇر بېغىشلاپ دىماغنى غىدىقلايدۇ. ئۆمرەت ھورکۇشكە تەييار تۇرغان كىيىكتەك ئۆيۈلۈپ، يىگىتكە پات - پات يەر تېگىدىن قاراپ قويىدۇ. سابىتچۇ؟ ئۇ ئۆز يۇرتىنىڭ ئاجايىپ نازۇك، تىل بىلەن ئېيتىپ بەرگىلى بولمايدىغان بىر خىل ھېسسىياتنىڭ تەسىرىدە تىترىگەندەك، دۇپۇلدەپ سوقۇۋاتقانلىقىنى، قىزغا ئېيتىش ئۈچۈن بىر قانچە كۈنلەردىن بۇيان كۆڭلىدە تەكرارلاپ پىشۇرۇۋالغان سۆزلىرىنىڭ، شۇ تاپتا ئاغزىدىن چىقىرىش ئىنتايىن تەس بولغان بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قېلىۋاتقانلىقىنى سەزگەن ھالدا، قېيىنلىپ، ئۇنىڭسىزلىنىپ ئەتراپقا قارايتتى.

سەنئەت ئۆمىكى تەرەپتىن ئاكاردىيونىنىڭ جارانگلىق، يېقىملىق ئاۋازى ۋە ئۇنىڭغا تەڭكەش قىلىنۋاتقان ياش يىگىتلەرنىڭ شوخ ناخشىسى ئاڭلانماقتا. سابىت ناخشىدىكى:

ئايدىن ئايرىلمايمەن،
ئاي يۇزۈڭنى كۆرگەندە،
ئەيمەنىپ قارالمايمەن،
قوشۇماق تۇرۇلگەندە ...

دىگەن مىسرالارغا قۇلاق سېلىۋېتىپ، ئۇختىيارسىز «ئۇھ» تارتىپ قويدى. زۇمرەتمۇ خۇددى ئاشۇ ناخشىلارغا قۇلاق سېلىۋاتقاندەك سۆگەتكە يۆلەنگىنىچە قاياققىدۇر قاراپ جىمغىنا تۇراتتى.

— مەن دىمەكچىمەنكى ... — دۇدۇقلاپ ئېيتىشلىغان تەرەپكىمۇ ئاۋاز زۇمرەتنى چۆچۈتۈۋەتتى، سابىتمۇ ئۇڭايسىزلىنىپ يەنە بىردەم جىم قالدى.

سابىتنىڭ شۇ تاپتىكى ھالىتىنى كۆرۈپ، زۇمرەت ئۆزىنىڭمۇ قايسى ھالەتتە ئىكەنلىگىنى ئۇنتۇغاندەك ئۇختىيارسىز «پىخ» قىلىپ كۈلدى، سابىت ئۇنىڭ كۈلگىنىنى سېزىپ، سەل غەيرەتكە كەلگەندەك بولدى ۋە ئالدىراپ كۆڭۈلدىكىنى ئېيتىۋەتتى:

— مەن ... مەن ... سىزنى ياخشى كۆرىمەن!

شۇ سۆز بىلەن تەڭلا زۇمرەت يېنىدىكى چاڭ سۆگەتنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، ئۇنىڭدىن ئۆزىنى يوشۇردى، ئۇنىڭ قۇلاقلىرى قىزىپ، ۋىجاۋىجا قىلىۋاتاتتى، يۈرىگى تېز-تېز سوقاتتى، ئۇ خوشال بولۇۋاتامدۇ، قورقۇۋاتامدۇ ياكى خاپا بولۇۋاتامدۇ؟ بۇنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى، پەقەت سۆگەتنىڭ غولىغا تايىنىپ تۇرغان قوللىرىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى، ھاياتىدا ھېچقاچان ھېس قىلمىغان يېڭى بىر تۇيغۇنىڭ قەلبىنى ئىسسىتىپ بېرىۋاتقانلىقىنى سېزەتتى.

شۇ ئىش ئۆتۈپ، ئىككىنچى يىلنىڭ كۈزكۈنلىرىدە ئۇلار توي قىلىشتى. ئۇنىڭدىن كېيىن ... ئاھ، بۇلارنى ئەسلەش نېمە

دىگەن كۆڭۈللۈك يەنە نېمە دىگەن قورقۇنچلۇق ؟!

زۇمرەت خىيالىدىن كۆزىنى ئېچىپ، ئېغىز ئۇھ تارتتى - دە، يەنە بىر يېغا ئۆرۈلۈپ يېتتى.

4

سەنتەبىرنىڭ ئاخىرلىرى.

دالىيەتتىكى كۆرەكتە ئالاھىدە تەتىجگە ئېرىشكەن بىر قانچە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەزمۇر ئەرتىسلىرى مەدەنىيەت مىنىستىرلىگىنىڭ ئۇرۇلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن بېيجىڭدا يەنە بىر قېتىم جەم بولدى. زۇمرەتمۇ ئۆزىنىڭ ئۆت نەپەر ياش ئۇستازلىرىنى ئېلىپ شىنجاڭدىن كەلگەن گۇرۇپپا تەركىۋىدە بۇ يەرگە كەلگەن ئىدى. دۆەت بايرىمىنىڭ ئالدىدا ئۇلار پايتەختتىكى بىر قانچە زاۋۇت - كارخانىلارغا، مەكتەپلەرگە، قىسىملارغا بېرىپ ئۇيۇن قويۇپ بەردى. بىرىنچى ئۆكتەبىرگىچە كەچتە ئۆتكۈزۈلگەن چاك كۆلەمدىكى بىر-لەشمە كۆگۈل ئېچىش كېچىلىكىدە، زۇمرەتمۇ بىر قانچە قېتىم يالغۇز كىشىلىك ئۇسۇل نومۇرلىرىنى ئورۇنلىغاندىن باشقا، ئىككى قېتىم كوللېكتىپ ئۇسۇلغا قاتناشتى.

بۇگۈن ئىككىنچى ئۆكتەبىر، مەدەنىيەت مىنىستىرلىگىدىن كىلەر ئۇلارغا بۇگۈنكى ئېرىزنىڭ ھەر قانداق ۋاقىتلاردىكىدىنمۇ ئالاھىدە بولىدىغانلىقىنى، يەنى ئويۇنغا دۆلەت رەھبەرلىرى-نىڭ كېلىدىغانلىقىنى، شۇنىڭدەك پايتەختتىكى ئاتاقلىق ئارتىلارنىڭ ۋە چەتئەللىك دوستلارنىڭ قاتنىشىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

ئويۇننىڭ نومۇر تەرتىۋى چۈشتىن ئىلگىرىلا ھەر قايسى گۇرۇپپىلارغا تارقىتىپ بېرىلدى. زۇمرەت ئۇنىڭدا ئۆزىنىڭمۇ

بىر نومۇرى بارلىغىنى داليەندە ئويلىغان «ئاتۇش ئۇسۇلى» نى بۇگۈنمۇ ئورۇنلىشى كېرەكلىكىنى بىلدى.

كەچ سائەت يەتتە يېرىمدا ئويۇن باشلاندى.

مانا، نۆۋەت زۇمرەتنىڭ تۆت نەپەر يېش شاگىرتىغا كېلىپ قالدى.

— ھەدۇقما! — دېدى ئۇ خاتىرجەم ۋە تەبىئى كەيپىياتتا، بىرىنچى نۆۋەتتە، سەھنىگە چىقىشقا تەييارلىنىۋاتقان قىزغا قاراپ، تۆت قىز ئارقا - ئاقىدىن يەككە ۋە جۈپ بولۇپ ئۆرۈلايدىغان ئۇچ نومۇرنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنلاپ، تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. باشقا گۇرۇپپىلار ئورۇنلىغان يەنە بەش كونسېرت نومۇرىدىن كېيىن نۆۋەت زۇمرەتكە كەلدى.

ئۇ سەھنىگە چىقتى. زال ئىچى تولىمۇ گۈزەل، ئازادە ۋە رەڭدار ئىدى. «ناخشا ئۇسۇل ماكانى» دىن كەلگەن پەرىزات، ئەنە شۇ نۇرلار ئىچىدە ئۆزىنىڭ ئايدەك جامالىنى نامايىش قىلىپ، كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

مۇزىكا يېقىملىق ۋە شوخ ناھاڭدا جارانلىدى. زۇمرەت ناھاڭىنىڭ نازۇك رېتمىغا ماسلىشىپ ئۇسۇل ئويناشقا باشلىدى.

زۇمرەت ئۇسۇلنى تۈگىتىپ، تاماشىبىنلارغا تازىم قىلغاندىن چە، سەھنىنىڭ ئارقا تەرىپىگە قاراپ ماڭدى. چاۋاكلار تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى. زۇمرەت سەھنىگە قايتىپ كۆپچىلىككە يەنە بىر قېتىم تازىم قىلدى. لېكىن ئەمدىكى چاۋاكلارنىڭ تەلەپكىرانە ساداسى، ئۇنىڭ كەينىدىنلا باشقا نومۇرنى ئىلان قىلىش تەرەددۇتى بىلەن سەھنىگە چىقىۋاتقان ئىلانچىكىنىمۇ كەينىگە قايتۇردى. مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىدىن كەلگەن ئويۇنغا مەسئۇل خادىم، دەرھال پەردىنىڭ كەينىگە ئۆتكەن زۇمرەتنىڭ يېنىغا كەلدى:

ـ شۇ تاپتا چەتئەللىك دوستلارنىڭ تەلىۋىمۇ قاتتىق بولۇۋاتىدۇ. سىز دەرھال بىرەر چەتئەل ئۇسۇلىنى ئويناپ بەرسىڭىز بولامدىكىن؟

زۇمرەت دەرھال ماقۇل بولدى.

چاۋاكلار توختاپ، مۇزىكانتلار ئۇسۇلچىنىڭ ئۆزەتتىن تاشقىرى يېڭى نومۇرنىڭ نامىنى ئاڭلاپ تەييارلانغىنىچە زۇمرەت خۇددى سېھىرگەرلەردەك تېز ھەرىكەت بىلەن ئۆزىنى گىرىملاپ، ھىندىستان ھېكايە قىلىمىدىكى رېتانىڭ قىياپىتىگە كىرىپ بولغان ئىدى.

مۇزىكا «رېتانىڭ چۈشى» دېگەن كۆرۈنۈشلەر ئىپادىلىنىدىغان ئاھاڭلارنى ئورۇنلاشقا باشلىدى. سەھنىدە «ھىندىستان قىزى» پەيدا بولدى. ئۇنىڭ چېھرىدىكى ئۆزگىرىشلەر، رېتانىڭ ھېسسىياتىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى ئىپادىلىسە، بەدەن، پۇت-قوللىرىدىكى ھەرىكەتلەرنىڭ تەبىئىلىكى، ھىندى ئۇسۇلىدىكى ئەينەنلىكىنى ئامايان قىلاتتى.

تاماشىبىنلار زۇمرەتنى تۆتىنچى قېتىم سەھنىگە ئېلىپ چىقتى. ئۇ نېپال ۋە پاكىستان ئۇسۇللىرىنى ئورۇنلاپ بەردى. بىراق، ئاخىرقى قېتىملىق ئۇسۇلنىڭ يېرىمىغا كەلگەندە ئۇ، ئۇنىڭ قوللىنىڭ تاسادىپى «زىڭگىدە» قىلىپ كەتكەنلىگىنى ۋە بۇ قوللىدىكى ئاغرىقنىڭ ھەر بىر ھەرىكەت قىلغاندا تېخىمۇ قاتتىق ئاغرىپ بېرىۋاتقانلىغىنى سەزدى. لېكىن ئۇ، ئاغرىقنى پەرۋا قىلماسلىققا تىرىشىپ ئۇسۇلنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ چېكىلىرىدە مەرۋايىتتەك تەر ئۇنچىلىرى يالتىرىدى، ئۇ، پۈتۈن بەدىنىنىڭ قىزىپ، تەرلەشكە باشلىغانلىغىنى سەزگەن ھالدا ئۇسۇلنى ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرۇپ، ئالدىنقى نۆۋەتلەردىكىدەكلا يېقىملىق ھەم شوخ تەبەسسۇم بىلەن تاماشىبىنلارغا تازىم

قىلىپ سەھنىنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ كەتتى. ئالقىش سادالىرى ئىچىدە ھېچكىمنىڭ ئۇنىڭ كەيپىياتىدىكى تۇيۇقسىز ئۆزگىرىشنى سەزمىدى.

— قالتىس ياخشى ئويناپسىز!

— تەبرىكلەيمىز، تەبرىكلەيمىز!

بىر قانچە كىشى ئۇنى ئارىغا ئېلىشۇېلىپ، تەرەپ-تەرەپتىن ماختاۋاتاتتى. ئۇ ئەدەپ بىلەن كۆلۈمسىرەپ، بېشىنى ئېغىتىپ قويدى-دە، گەپ قىلماي دەم ئېلىش زالى تەرەپكە ماڭدى. كەچتە ياتاقتا قايتقان سەنئەتچىلەر بىر-بىرلىرى بىلەن بۇگۈنكى ئويۇن تەسىراتلىرىنى پاراڭلىشىپ-ئۇزۇنغىچە ئۇخلاشمىدى. زۇمرەتنىڭمۇ ھېچ ئۇيقۇسى كېلىدىغاندەك ئەمەس، ئۇنىڭ قەلبىنى كۆچلۈك ھاياجان ھېسسى ئوروۋالغان بولۇپ، بۇ ھېس ئۇنىڭ يۈرىگىنى دولقۇنلاندۇرۇپ، ۋۇجۇدىنى شادلىق، بەختىيارلىق ۋە كەلگۈسىدە تېخىمۇ زور ئىجادىيەتلەرنى يارىتىش قىزغىنلىقى بىلەن تولغان ئىدى-خىيالىلارغا ئېلىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ سەھنىگە چىقىپ ئەرتىسلەر بىلەن بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندەكى مەنزىرە ھېچ كەتمەيتتى. يېڭەنىنىڭ ۋەيىۋەنجاڭ پاشقىلار بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەندە بىردەم توختىغىنى.. ئۇنىڭ چىرايى مۇلايىم، يېقىملىق بولۇپ، كۆلۈمسىرەپ تۇراتتى. ئۇ، زۇمرەتنىڭ قولىنى چىڭ قىسىپ تۇرۇپ: «ياخشى! يەنىمۇ تىرىشىڭ! ....» دېدى. بۇ سۆزلەر شۇ تاپتىمۇ ئۇنىڭ قولىغى تۇۋىدە جاراڭلاپ تۇراتتى.. لېكىن ئۇنىڭ شۇنچە كۆپ ھاياجانلىق سەزگۈلىرى ئىچىدىكى كىچىككىنە سەزگۈ، تېخىچە توختىمايۋاتقان ئۈرۈك يىلىگىدىكى غەلىتە

ئاغرىقنىڭ تەسىرىدىن زادى قۇتۇلالمايۋاتاتتى. «شۇنچە قاتتىق سىلكىنىپ كېتىۋىدىمكىن؟» ئاغرىقتىن زىرىككەندەك ئاستا پىچىرلاپ، ئاغرىۋاتقان بىلىگىنى قاتتىق-قاتتىق مۇجۇپ تۇتتى. بۇنداق تۇتۇش ئۇنىڭغا پەقەت بىرەملىككىنە ئارام بەرگەندەك بولدى يۇ، لېكىن شۇ ھامان ئاۋالقىدىنمۇ بەتتەرەك ئاغرىق بىلىگىدىن تارتىپ مۇرىلىرىگىچە يامراپ، ئۇنى ئازاپلاشقا باشلىدى. ئۇ كارۋاتنى غىچىرلاتماسلىققا تىرىشىپ، ئورنىدىن ئاستاغىنا كۆتىرىلىپ ئولتۇردى، ئۈك تەرىپى ئېغىرلىشىپ كەتكەندەك، زىڭىلداپ ئاغرىيتتى. ھازىر قايسى ۋاقىت بولدىكىن؟ ئۇ، ساق قولى بىلەن كارۋاتنىڭ باش تەرىپىگە قويۇلغان كىچىك بۇلۇڭ ئۈستىلىدىن قول سائىتىنى ئېلىپ قارىدى. كېچە سائەت تۆتتىن سەل ئاشقان ئىدى.

سەھەر ئورنىدىن تۇرۇشقان قىزلار، كارۋاتنىڭ تۆمۈر جازىسىغا بېشىنى تىرەپ، كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ ياتقان زۇمرەتنىڭ چىرايىغا قاراپ قورقۇپ كېتىشتى. ئۇنىڭ چىرايى بىر كېچىدىلا تەچچە ئاي كېسەل ئازاۋىنى تارتقان كىشىدەك تاتىرىپ كەتكەن ئىدى.

قىزلار يۈگۈرۈپ كېلىشىپ، ئۇنى ئورنۇپلىشتى.

— ۋەيەي، زۇمرەت ئاچا، نېمە بولدىڭىز؟ چىرايىڭىز بۆلەكچىلىغۇ؟

— زۇمرەت ئاچا، كۆزىڭىزنى ئېچىڭا!

— قەيىرىڭىز ئاغرىۋاتىدۇ؟

قىزلار كۆيۈنۈشۈش، ئەنسىرەش ئىچىدە ئۇنىڭغا قارىشىپ تۇراتتى:

ئۇزۇن، قويۇق كىرپىكلەر ئاستا كۆتىرىلدى. ئۇيقۇسىزلىق ئازاۋىدىن قىزارغان بىر جۈپ كۆز شاگىرتلىرىغا تىكىلدى.

— هېچ ... بىلمىدىم ... ئوك قولۇم ... ئاخشامدىن ... بېرى ... — پىچىرلاپ ئاران سۆزلىدى ئۇ.

— دوختۇر چاقىرايلى! دېيىشتى قىزلار ئالدىرىشىپ.

— شۇنداق قىلايلى، مەن چاقىراي! — پەردە شۇ گەپنى دەپلا سىرتقا ماڭدى.

— توختا، ئالدىرىمىغىن! — دېدى زۇمرەت ئاستا، مۇلايىم ئاۋاز بىلەن، — دوختۇرنى چاقىرىشنىڭ ھاجىتى يوق، ئاغرىق خېلى پەسەيدى قالدى.

قىزلار نېمە قىلارىنى بىلمەي بىر-بىرىگە قارىشىپ قېلىشتى. يالاق ئىچى جىمىلققا چۆككەن ئىدى. بۇ جىمىلىقنى زۇمرەتنىڭ ئۆزى بۇزدى:

— نېمىشقا جىم تۇرۇسىلەر؟ يۇز-كۆزۈڭلارنى يۇيۇپ تاماققا بېرىڭلار!

شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىدىن ئۇلارغا مەسئۇل بولۇۋاتقان ۋې پەمىلىك كىشى كىرىپ كەلدى.

— ھەممىڭلار يالاقتا ئىكەنسىلەر، — دېدى ئۇ خۇشخۇيلۇق بىلەن، — سىلەرگە مۇشۇ يەردىلا ئۇقتۇرۇۋېتەيلى، مەدەنىيەت مىنىستىرلىگى سىلەرنى بىر ھەپتىلىك ئېكسكۇرسىيىگە ئورۇنلاشتۇردى، شۇڭا بىز ... — ئۇ بىردىن سۆزنى توختىتىپ، غەمكىنلىك بىلەن تۇرۇپ قېلىشقان قىزلارغا ۋە تېخى چىلا ئورنىدىن تۇرمىغان زۇمرەتنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ قالدى.

— نېمە بولدى، يولداش زۇمرەت، سىز نېمە بولدىڭىز؟

— دېدى ئۇ ئالدىراپ ۋە زۇمرەتكە يېقىنراق كەلدى.

— بىلمىدىم ... ئاخشام ... ئاخىرقى نومۇرنى ئورۇنلاۋاتقىنىمدا تۇيۇقسىزلا ... زۇمرەت بولغان ئىشنى قىسقىچىلا

سۆزلەپ بەردى.

— هەي، سىزنى قاراڭ! — دىدى لاۋۇپ ئەنسىرەپ، — كېسەللىك دېگەنگە سەل قارىسا بولامدۇ؟ ئاخشاملا ماڭا ئېيتسىڭىز بولماتتى؟ — ئۇ، «سىلەر بولساڭلارمۇ خەۋەر قىلماڭلار بولماسمىدى» دېگەندەك قىلىپ مەڭدەپ تۇرۇشقان قىزلارغا قاراپ قويدى.

— بىزمۇ ھازىرلا بىلدۇق، — دىدى لەيلى، يېغلىۋەتكىدەك بولۇپ.

— مەن ھازىرلا سىزنى دوختۇرغا ئېلىپ بارىمەن، سىلەر قىزلار، ئېھتىياتكۇرسىيىگە تەييارلىنىۋېرىڭلار! ... دىدى ئۇ، ۋە ئالدىراپ ياتاقتىن چىقىپ كەتتى.

5

زۇمرەت كېسەل كۆرۈش بۆلۈمىدە ئىككى سائەتتىن ئارتۇق تەكشۈرۈلدى. شۇنىڭدىن كېيىن مەسئۇل دوختۇر، ئۇنىڭغا بالىنىستا يېتىپ داۋالىنىش لازىملىغىنى ئېيتتى.

— بالىنىستا ياتامدىم؟ — ئۇنداق كىرپىكلىرى لىپىلداپ، يوغان كۆزلىرى ئىشەنمەسلىك، ھەيرانلىق بىلەن دوختۇرغا تىكىلدى، — مۇشۇنداق ... ساپ - ساق تۇرۇپلا - ھە؟!

— داۋالىنىشىڭىز لازىم، — دىدى دوختۇر جىددى تەلەپپۇزدا زۇمرەتنىڭ يېنىدا تۇرغان لاۋۇپېغا بالىنىستقا ئېلىش ھەققىدىكى قەغەزنى ئۇزاتتى، — ئىككىنچى قەۋەتكە ئېلىپ چىقىڭ!

لاۋۇپ ھەممە رەسمىيەتلەرنى ئۆتىدى. زۇمرەت ئۆزى ياتىدىغان كېسەللەر ياتىغىغا كىرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن سورىدى:

— سىزگە ئېيتمىدىمۇ مېنىڭ كېسىلىم زادى نېمىكەن؟

لاۋۇپې قوللىرىنى ئىككى يانغا يېيىپ، خودىدى ئادەتتىكى بىر ئەرزىمەس ئاغرىق ئۈستىدە سۆزلىگەندەك كۈلۈپ جاۋاپ بەردى:

— ھەي ... دوختۇر دېگەن شۇنداق ئىنچىكىلەپ كېتىدىكەن، دىسەم - دىمىسەم ئادەتتىكى بىر سۆگەك كېسىلى - دەڭا.

— بالىنىستا يېتمايلا داۋالانسام بولاتتى؟ — دىدى زۇمرەت يەنە.

— مېنىڭچە ... مەيلى، بىر قانچە كۈن يېتىپ داۋالانماسىز؟ — دىدى لاۋۇپې. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ زۇمرەتنىڭ يەنە باشقا گەپ قىلىشىنى كۈتمەيلا، بۇ دوختۇرخانىنىڭ مەمىلىكەت بويىچە ئەڭ داڭلىق دوختۇرخانا ئىكەنلىگى، دوختۇرلارنىڭ سەۋىيىسىنىڭ ناھايىتى يۇقۇرى ئىكەنلىگى قاتارلىق ئىشلار ئۈستىدە ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپلا كەتتى.

شۇنىڭدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەن، بىر ئەتىگىنى يەتتە - سەككىز دوختۇر زۇمرەت ياتقان ياتاققا كىرىپ كەلدى. دوختۇرلارنىڭ ئىچىدىكى ئىگىز بويلۇق، چاچلىرى قاردەك ئاقارغان كۆز دوختۇر ئەينەكلىك كىشىگە، باشقا دوختۇرلارنىڭ ئەھۋال توغۇشتۇرۇۋاتقانلىغىغا، زۇمرەت دەققەت قىلدى. دوختۇرلار دەرىزىگە يېقىن كارۋاتتا ياتقان كېسەلنى تەكشۈرۈۋاتقاندا زۇمرەت ئۆزىگە يېقىن كارۋاتتا ياتقان كېسەلدىن ئەھۋال سورىدى:

— ئاۋۇ ئاق چاچلىق كىشى كىم بولىدۇ؟

— تاڭ پروفېسسور، مەشھۇر تاشقى كېسەللىكلەر مۇتەخەسسىسى!

ئۆۋۈت زۇمرەتكە كەلدى.

بۇ پالاتىغا مەسئۇل جاڭ دوختۇر ئۇنىڭ ئەھۋالىنى قىسقىچىلا تونۇشتۇردى. خەنزۇ تىلىنى خېلىلا بىلىدىغان

زۇمرەت ئەمدىشقەدۇر شۇنچە دىققەت قىلىپمۇ ئۆزىنىڭ كىيىم-
لىرىك ئەھۋالى ئۈستىدىكى دوختۇرنىڭ گەپلىرىگە زادىلا چۈشى-
نەلمىدى، كېسەل تارىخى يېزىلغان قەغەزگە دىققەت بىلەن
قاراۋاتقان پروفېسسورنىڭ كۆزى گىراپىدىكى «زۇمرەت»
دېگەن ئىسىمغا چۈشكەندە ئۇ كۆز ئەينەكنى كۆتۈرۈپ ئوڭ
شاپ قويۇپ، ئۇنىڭغا بىردەم دىققەت بىلەن تىكىلىپ قارىدى.

— سىز بۇرۇن قانداق كېسەللەر بىلەن ئاغرىغان؟ —
پروفېسسور خاتىرىدىن كۆزىنى ئېلىپ زۇمرەتتىن سورىدى.

زۇمرەت ئۆزىنىڭ ھازىرغىچە ئەسته قالغۇدەك بىرەر
كېسەلگە ئۇچرىمىغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

— قول، مۇرىڭىزدە بۇرۇن ئاغرىش ياكى قاتتىقراق
تېلىپ ئاغرىش كۆرۈنگەنمۇ؟

— ياق! — دېدى زۇمرەت بېشىنى چايقاپ. ئەترابىدىكى
دوختۇرلار پروفېسسورنىڭ چىرايىغا قاراشتى، لېكىن ئۇنىڭ
چىرايىدىن ھېچنېمىنى بىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.
ئاخىر پروفېسسور جاڭ دوختۇر تەرەپكە بۇرۇلدى ۋە جىددى
تەلەپپۇزدا ئىنگلىزچە:

— قايتىدىن كوللېكتىپ دىئاگنوز قويايلى، — دېدى.

6

بالىنىستا يېتىش زۇمرەت ئۈچۈن تولىمۇ زېرىككەرلىك ئىدى.
پات-پات كېلىپ ئۇنى يوقلاپ تۇرىدىغان شاگىرتلىرى
ھەپتە ئىلگىرى شىنجاڭغا كېتىپ قالغان. زۇمرەت
تەشكىلىنىڭ ئۆزىگە قاراشقا ئادەم قالدۇرۇش پىكرىگە
قوشۇلمىغان ئىدى.

— «بىر بىكارچى مېڭنى بىكار قىلتۇ» دىگەندەك، ئۆزەمنىڭ بىكارچى بولۇپ قالغىنىم يەتمەي، يەنە باشقىلارنى ئاۋارە قىلامدىمەن؟ — دىگەن ئىدى. ئۇ ئۆزلىرىگە يېتەكچىلىك قىلىپ كەلگەن مەسئۇل يولداشقا قەتئىلىك بىلەن، دوختۇرخانىنىڭ پىكىرىنى زۇمرەتنىڭكىگە ئوخشاش بولۇپ چىقتى؛ بۇ يەردىكى دوختۇر، سېستىرالار ئۈنىڭ ھەممە ئىشىغا ئەستايىدىل مەسئۇل بولىدۇ، قېينىچىلىق تارتىپ قالامدىكەن، دەپ ئەنسىرەمەي ھاجەتسىز.

تاڭ پروفېسسور بىلەن جاڭ دوختۇر زۇمرەتكە مەسئۇل بولۇپ كەلگەن كىشى بىلەن خالى بۆلۈمدە ئۇزاق سۆزلەشتى. بۇ سۆز لىشىشنىڭ مەزمۇنىدىن زۇمرەتمۇ ئۇنىڭ شاگىرتلىرىمۇ خەۋەر تاپمىدى.

كۈنلەر ئارقا-ئارقىدىن ئۆتمەكتە.

زۇمرەت دوختۇرلارنىڭ چەكلىشىگە قارىماي ئورنىدىن تۇرۇۋېلىپ، ياتاقنى تازىلايتتى. يېقىملىق ئاھاڭلارغا غىڭشىپ، قوللىرىنى ئېھتىيات بىلەن ھەركەتلەندۈرۈپ، يېڭى ئۇسۇل شەكىللىرىنى ئويلاپ چىقىشقا تىرىشاتتى. ئۇ بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرى ئىشلەشكە كىرىشكەن، لېكىن كۆرەك مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆزۈلۈپ قالغان چوڭ تېپتىكى ئۇسۇل «كەلگۈسىگە تەلپۈنۈش» نى ئىشلەش قارارىغا كەلگەن ئىدى. لېكىن بۇ يەردە ئۇنى رەپتىس قىلىشنىڭ ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. شۇڭا ئۇ كارۋاتتا يېتىپ كۆزلىرىنى يۇمۇۋېلىپ (سىرتتىن قارىغان كىشى ئەلۋەتتە ئۇنى ئۇخلاۋاتىدۇ، دەپ ئويلايتتى) ھەركەت شەكىللىرىنى ئويلىناتتى. ئۇنىڭ خىيال ئىكرانىدا يەنە بىر زۇمرەت پەيدا بولۇپ، يېڭى يېڭى ئۇسۇل شەكىللىرىنى ئورۇنلايتتى. بىردىن ئۇنىڭ ئۈگە-ئۈگىلىرى ئاغرىپ، بېشى ئايلىنىۋاتقاندەك بولدى. ئۇ ئاستا

ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا چىقتى. بالكونىدىك سېمونت گىرۇبكىگە جەينەكلىرىنى قويۇپ، پەستىكى دوختۇرخانا بېغىدىك قويۇق، يېشىل دەرەخزارلىقنىغا، چېمەنلىكلەر بىلەن ئورالغان، خىشلىق يوللار، كۆمۈشرەڭ سۇزۇك سۈلار ئېتىلىپ تۇرغان يۇمۇلاق كۆلچەكلەردىكى كىشىنى مەيلىغا قىلغۇچى گۈزەل كۆرۈنۈشلەرگە قارىدى، ئەنە، ئاق خالات كىيگەن سېستىرا، مەخسۇس قول ھارۇسىدا، يوللۇق رەختتىن كېسەللەر كىيىمىنى كىيگەن بىر كىشىنى ئېلىپ سايادەت قىلدۇرماقتا، ئېھتىمال، كېسەل دەسسىيەلمىسە كېرەك... ئەنە، يەنە بىرى قولتۇق تاياقنىغا تايىنىپ، بىر پۇتى بىلەن ئاستا ئاقساپ كېتىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ پۇتىنى كېسىپتىكەن - دە!

ئەنە، يەنە بىرى، ئاۋۇ يەردىكى بەنجىلەردە ئولتۇرغانلارچۇ، تېخى... ۋاي - ۋۇي، نىمانچە كۆپ كېسەللەر بۇ؟!...

ئۇ كېسەللەردىن كۆزىنى ئېلىپ كۆكۇرۇپ تۇرغان دەرەخزارلىقلارغا، چېمەنلىكلەرگە قارىدى، بىردىن ئۆز ۋۇجۇدىدا بىر خىل خۇشاللىقنى ئوخشاپ كېتىدىغان يېنىك تۇيغۇنى سەزدى. «مەن ماڭالايمەن، كۆرەلەيمەن، پىكىر قىلالايمەن ئىشلىيەلەيمەن، ھەممە ئەزالىرىم ئۆز ئورنىدا ساق، ساغلاملىق نېمە دېگەن بەخت - ھە!؟... كونىلار ساغلاملىق پادىشالىق دەپ بىكار ئېيتماپتىكەن - دە! — لېكىن، مەندىمۇ كېسەل بار، بۇ زادى نېمە كېسەلكىنە؟ (سۆگەك ئاغرىغى) — دوختۇرلار شۇنداق دەۋاتامدۇ؟ مەن ئەرتىسىمەن، شۇڭا مېنىڭ سۆگەكلىرىم ساق بولۇشى كېرەك! بولمىسا مەن قانداق ئۆسۈل ئويناليمەن؟... توغرا، دوختۇرلار مېنىڭ تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى ئۆسۈل نومۇرلىرىنى ئىجات قىلىشىم، جەمىيەتكە تېخىمۇ كۆپرەك تۆھپىلەرنى قوشۇشۇم ئۈچۈن ماڭا ئالايىتەن ئېتىۋار بېرىۋاتىدۇ...مەنچۇ؟ مەن بۇنى بىلىشىم كېرەك!»

زۇمرەت ئويلاغانسېرى ئالىھاملىنىپ كەتتى. ئەمدى ئۇنىڭ كاللا-سىدىن ئۆز كېسىلى ھەققىدىكى كۆڭۈلسىز خىياللار يوقىلىپ، ئۇنىڭ ئۆزى ئىجات قىلۇتقان ئۇسۇل ھەققىدىكى پىكىر ئىگىلىدى.

7

زۇمرەت ئۆزىگە لازىملىق بىر نەرسىنى ئېزىلەپ، سەپەرجامە-دانىنى ئاختۇرۇۋاتاتتى. قولى چامدانىنىڭ تېگىدە رەختتە ئورالغان قاتتىقراق بىر نەرسىگە تەگدى. «بۇ نىمىدى؟ ...ھە، راست كەتكەندىلىك خاتىرە ئەھمەسمۇ؟» ئۇ يېپ-يېڭى ناۋاتىرەك يېچەك ياغلىقىغا ئورالغان خاتىرىنى كىيىملىرىنىڭ ئاستىدىن ئاۋايلاپ چىقاردى. ياغلىقنى ئېچىپ، خاتىرىنىڭ ئوستىدىكى «كۆندىلىك خا-تىرە» دېگەن خەتلەرگە قاراپ بىرمىنۇتچە تۇردى. ئاھ، بۇ خا-تىرە ئۇنىڭ تۇرمۇشىدىكى نۇرغۇن-نۇرغۇن مۇھىم ئىشلارغا گۇۋا ئەھمەسمۇ؟ ئۇنىڭدا يېگىرمە نەچچە يىلدىن بۇيان ئۇ بىر-سىپ ئۆتكەن تۇرلۇك ئەگرى-توقاي يوللار، ئۇنىڭ يۈرەك تار-لىرىنى چېكىدىغان خوشاللىق-قايغۇ، مۇھەببەت-نەپرەت، مۇۋاپىق-قىمەت-مەغلۇبىيەت ... سەرگۈزەشتىسى خاتىرىلەنگەن.

زۇمرەت خاتىرىنى يېپىپ قويۇپ ئويغا چۆكتى:

... يارىشىملىق كۆلرەك پوپايكا كىيگەن، يالاڭباش، ئېگىز بويلۇق يېگىت پىيالىغا چاي قويۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. زۇمە-رەت بۆشۈكتىكى بوۋاقنى ئىمىتىۋاتاتتى.

— سىز ئېچىۋېرىڭ، مەن ھىلىراق ئىچەي، — دېدى زۇمرەت.

ئېلىكتىر لامپىسىنىڭ ئۆتكۈر نۇرىدا يېگىتنىڭ قارا بۇدىرە چاچلىرى پارقىراپ تۇراتتى. بۇ ئۇنىڭ سۈيىملۇك يولدىشى سا-

بىت ئىدى. سابىت بىر پىيالە چاينى ئىچىپ بولۇپ، ئىسكەنە-چى قېتىم چاي قويۇشقا ئورنىدىن تۇرغاندا، زۇمرەت ئۇنىڭدىن پەس ئاۋازدا سورىدى:

— كىچىكىپ كەلدىڭىزغۇ؟

— ئىدارىدە يىغىن ئىچىلىپ، كەچۈرەك قايتقانتىم، — دېدى سابىت، — يولدا، سىلەرنىڭ ھىلىقى ئەبەيگە ئۇچراپ قېلىپ، تەستىمۇ قوتۇلدۇم دېگىنە.

— ئۇ يەنە ئىچىۋاپتىكەنمۇ؟

— ئىچكەندىمۇ، راسا ئىچىپتۇ-دە، بايقۇش، — دېدى سابىت كۈلۈمسىرەپ، — مېنى كۆرۈپلا ئاغزىنى قويىۋەتتى.

— راسا پۇ ئىچىپ بەرگەندۇ، تايىنلىق؟

— پومۇ بار، باشقا گېپىمۇ بار.

— باشقا نېمە گەپكەن ئۇ؟

— چېيىڭنى ئىچ، سۆزلەپ بېرىمەن، — دېدى سابىت ئۇنىڭ مۆرىسىگە قولىنى قويۇپ، — ئوھوي، ئۇنىڭ قىوسىغىدا كۆپ دەردى بار ئىكەن، دېگىنە.

— قانداق دەرتكەن؟

— دەرت سەندىن كەلگەن ئوخشايدۇ.

— مەندىن؟!

— ھە! ... — دېدى سابىت كۈلۈپ قويۇپ، — بىر دەمچىدىن، ئۇنىڭ ناخشا- ئۇسۇل گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقلىقىدىن ئېلىنىپ كېتىشىگە سەن سەۋەپچى بوپسەن، ئىسكەنچىدىن، رېژىسسورلۇق ھوقۇقىنى تارتىۋاپسەن، ئۇچىنچىدىن، ئۆمەكتىكى ئابرويىنى يەرگە ئۇرۇپسەن.

— تۆتىنچىسىمۇ باردۇ، تايىنلىق، — زۇمرەت تەنە بىلەن سورىدى. سابىت خۇددى ئۇنىڭ چىشىغا تەگمەكچى بولغاندەك، قۇۋلۇق بىلەن كۈلۈمسىرەپ قويدى:

— بار ئىكەن، ئۇنداق بەختىگە ئولتۇرۇپسەن.

— يېڭى گەپنى قىلماڭا! — دېدى زۇمرەت ئاچچىقلاپ.

— ھە، ھە، بۇ دېگىنى چاخچاق قىلىپ دەپ قويدۇم. بېكىن، راستىلا ئەبەي چۈشۈك سەندىن كۆڭۈل ئاغرىغى چۈشكەن.

— مەن قانداق قىلاتتىم؟ — دېدى زۇمرەت قاش-قاپاقىنى سوزۇپ، — كىم ئۇنى ئەسكى ئىشلارنى قىلسۇن، دەپتۇ؟

زۇمرەت ئادەتتە ئۆمەكتىكى ئىگىز-پەس ئىشلار ئۈستىدە سابىتقا سۆزلەپ يۈرمەيتتى. ئۇنداق ئەبەي ھەققىدە يېرىشىغا پارىڭ قىلىشنى تېخىمۇ خالىمايتتى، ئەمما بۈگۈن ئەبەي سابىتقا شىكايەت قىلغان ئىكەن، زۇمرەت بۇ ھەقتىكى ئىشلارنى سۆزلەپ بەرمەسە بولامدۇ؟

زۇمرەت چاي ئىچكەچ، ئەبەيگە مۇناسىۋەتلىك بەزى ئىشلار ئۈستىدە سابىتقا ھېكايە قىلىپ بەردى.

ئالدىنقى يىلى ئۆمەك رەھبەرلىكى، ئەبەيدەك كونىلىغىنى ۋە بىر ئاز تەجرىبىسى بارلىغىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنى ناخشا-ئۇسسۇل گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقلىغىغا، زۇمرەتنى ئۇيغۇر يېتىچى ۋە رېژىسسورلىققا تەيىنلىگەن ئىدى. سەنئەت ئومىكى باھار بايرىمى يېتىپ كېلىش ھارپىسىدا ھەر يىلدىكىگە ئوخشاشلا بىر قانچە گۇرۇپپىلارغا بۆلۈنۈپ، ھەر قايسى چېگرا مۇداپىئە پونكىتلىرىغا بېرىپ، چېگرىدىكى جەڭچىلەردىن ھال سوراشقا تەييارلىنىۋاتاتتى. بۇ چاغدا ناخشا-ئۇسسۇل مۇزىكا ئۇيغۇرچە تېخنىكىلىرى كېچىنى-كۈندۈزگە، كۈندۈزنى كېچىگە ئۇلاپ، ئالدىراش ئىچكى نومۇرلارنى ئىشلەپ چىقتى. بىر كۈنى كەچتە زۇمرەت ئالدىنقى كونىلىرى ئۈزى ئېچىپ قىلغان بەش كىچىك ناخشا-ئۇسسۇل نومۇرىنىڭ رېپېتىسىنى قىلىنىش مەشغۇلاتىغا يېتەكچىلىك قىلىۋېتىپ، ئاردىدىكى ئون مىنۇتلۇق دەم ئېلىش ۋاقتىدا، ئۇسسۇ-

سۆزلۈق ئىچىۋېلىش ئۈچۈن ئۆيگە چىقتى. ئۆيگە كىرىپ چىقىۋاتقاندىمۇ ئۇنىڭ كاللىسىدا مەشق قىلىۋاتقان نۇمۇرلارنىڭ تۈرلۈك شەكىللىرى پىقىرىماقتا ئىدى. ز ل بىلەن ئائىلىكىلەر قورامىنى ئايرىپ تۇرغان تامنى ياقلاپ كېلىۋاتقان زۇمرەتنىڭ قۇلىقىغا تام ئارقىسىدىن بىر ۋلارنىڭ مەسخىرچە ۋاقىراشلىرى، قوپال-هاياسىز تىللاشلىرى ئاڭلاندى. زۇمرەت ئۇلارغا دۈگۈرۈشۈپ قېشىدىكى ئەسىرەپ تۇرغىتاپ قالدى.

— مەسەن؟ مەن دېگەن يەنىلا باش زۇجاڭ، زۇمرەتتەك بىر نەمىسەرنىڭ تېزگىنى يەنە ئاكاڭ قارىغايىنىڭ قولىدا، — دەيتتى بىرسى ۋاقىراپ. زۇمرەت ئۇنىڭ ئەيىبىي ئىكەنلىكىنى بىلمەي. ئارقىدىلا زۇمرەتنىڭ شەنىگە قارىتىلغان هاقارەتلىك تىللاش ئاڭلاندى.

— ئەيكا، سىز-زە، زۇمرەت ئاچامنى ئالالماي، راستىنلا سەۋدايى بولۇپ قاپسىز، جۇمۇ!— بىرسىنىڭ دەيدىغان سالغان ئۇزۇنى ئاڭلاندى.

— كىمنى دەيسەنۇي؟ ئاكاڭ قارىغاي ياراتسا تەگمەمدۇ؟

— تېخى مۇنداق دەڭ؟ — بىرسى زاكىسق قىلغاندەك، پەخىلداپ كولدى.

— ئەلۋەتتە شۇنداق. مەن بىر ئىشنى قىلاي دىسەم قېرى خوتۇن شاپتۇل يىگۈچە .... بىر باشقا ئېلىپ چىقىمەن.

— ئەيكا، ئاستىراق گەپ قىلىڭ دەيمەن، هېلى بىرسى ئاڭلاپ قالسا، سەت بولىدۇ. — يەنە بىر ئاتونۇش يىگىتنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— نېمىنى؟ سەت بولىدۇ، دەمسەن؟ هۇ، تۇرغۇ يۈرەك، ئاكاڭ كىم؟ بىلەمسەن؟ — ئەيبىي غەزەپ بىلەن ئەزۈمىلەپ ۋاقىراشقا باشلىدى، — ئۇنىڭ ئىجات قىلغانلىرىنى قېرى خوتۇن

شاپتۇل يىگۈچە... بەش مىنۇتتا سول پۈتۈم بىلەن مۇ ئىجات قىلىۋېتىمەن، جۇمۇ! ئۆمەكتىكى قاپاقباش باشلار مېنىڭ قەدىمنى رەتلەپ بولىدۇ — دە ...

— يۇرۇڭ، ياتىغىڭىزغا ئاپىرىپ قويايلى، — دېدى ئالدىدا گەپ قىلغان بىرسى.

— نېرى تۇرۇش، ئۆزۈم ماڭىمەن.

زۇمرەت يا ئالغىشىنى، يا ئۇرغىغا قايتىشنى بىلمەي ئۇرۇندا قېتىپ تۇراتتى. يۈرىكى تېز-تېز گۈپۈلدەيتتى. ئۇ لەۋلىرىنى پۈرۈپ، ئاچچىق كۈلۈپ قويدى. مەسلىرىنىڭ قەدىمى ئاۋازلىرى يىراقلىغاندىلا ئۇ ئۇرنىدىن قوزغالدى.

بىر كۈنى كەچلىك رېپېتىسكە بەر قېتىم سۆزەپسىزلا چىقمىدى. ئىنتىزامنى چىڭ تۇتىدىغان زۇمرەتنىڭ دەرھاللا ئاچچىغى كەلدى — چۈنكى، لېكىن ئەبەيدىن رۇخسەت سورىغان بالىچۇن، دېگەن بىر ئۈي بىلەن ئۇنىڭ كەينىدىن كوتتى. يېرىم ساەتچە ئۆتتى. ئەبەيمۇ كېلمىدى، زۇمرەتنىڭ كۆرسىتىپ بەرگىنى بويىچە ھەر كىم ئۆز ھەركىتىنى بېرىلىپ پىششىقلاۋاتاتتى. زۇمرەت ئاستا-ئاستا زالدىن چىقىپ قىزلار ياتىغى تەرەپكە ماڭدى، ھالبۇكى قىزنىڭ ياتىغىدا چىراق يېنىقلاق ئىدى. زۇمرەت دەرىزە يېنىغا يېقىنلاپ كېلىشىگە ياتاق ئىچىدىن قىزنىڭ غەزەپلىك ۋاقىرىشى ئاڭلاندى:

— ياتاقتىن چىقامسەن يوق؟

— ئەخمەق، ساراڭلىق قىلما دەيمەن قېرى خوتۇن شاپتۇل يىگۈچىلا .... بۇ ئەبەيىنىڭ ئۈنى ئىدى.

— يوقال كۆزۈمدىن! — قىز تېخىمۇ قاتتىق ۋاقىردى.

— ئاستىراق، گۈزەل قىز.

«يەنە مەس ئىكەن - دە!...» نەپرەت بىلەن ئويلىدى زۇمرەت ۋە شۇ ھامان ئارقىسىدىن ئاڭلانغان قەدەم ئاۋازىدىن چۆچۈپ،

بۇرۇلۇپ قاريدى، بۇ ئۆمەك باشلىغى ئىدى، ئۇ گەپ قىلماس-تىن زۇمرەتنىڭ يېنىغا كېلىپ، ياتاق ئىچىگە قاريدى.

— ھۇ، نومۇسنى بىلمەيدىغان شاللاق! — ئۆمەك باشلىغى ئۆزىنى تۇتالماي تىللىغىنىچە ياتاق ئىشىگىنى ئىتتەردى...

— شۇنىڭدىن كېيىن، دىدى زۇمرەت ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — تەشكىل ئۇنى گۇرۇپپا باشلىقلىغىدىنمۇ، مائاۋىن رئېسورلۇقتىنمۇ ئېلىپ تاشلاپ، سىناقتا قالدۇرغان، يېقىندىن بۇيان خېلى جىمىپ قالغاندەك قىلىۋىدى، بۈگۈن كېنا كېسىلى يەنە قوزغىلىپتۇ - دە!

— ھۈنداق دېگىن ... — دىدى سابىت ئويچانلىق بىلەن ئايالىغا تىكىلىپ.

ئۇلار بىر ھازاغىچە بىر-بىرىگە قارىشىپ سۆزسىز ئولتۇرۇپ قېلىشتى ...

زۇمرەت خىيالدىن ئويغىنىپ، بېشىنى كۆتەردى، گارۋاتنىڭ تۆمۈر گىرۋىكىگە بېشىنى قويۇپ ياياتقان ئويلىمىغان ئىشلاردىن كۆڭلى ئېزىلگەندەك بولۇپ ئاچچىق كۈلۈپ قويدى.

8

تاق، تاق، تاق، تاق...
پەيىز ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە.

ياتاقلىق ۋاگوننىڭ بىرىنچى قەۋىتىدە، دەرىزە يېنىدا ئولتۇرغاق زۇمرەت، يول بويلىرىدىكى كۆزگە چۈشكەن ھەر بىر نەرسىگە: دەل - دەرەخلەر، ئېتىز - ئېرىقلار، ھەرخىل ئىمارەتلەر، ھەر خىل قۇرۇلۇشلار ۋە ئادەملەرگە زوقمەنلىك بىلەن سەپىلىپ قارايتتى.

بۇنىڭدىن ئىككى كۈن ئىلگىرى ئۇ، دۇختۇرخانىدىن چىققان

ئىدى . دوختۇرلار ئۇنىڭغا: «سىزنىڭ كېسىلىڭىز ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان ئاستا خاراكتېرلىق سۆگەك ئاغرىغى» دېيىشتى. ئۇدوختۇر خانىدىن چىقىدىغان ۋاقىتتا، دوختۇرلار ئۇنىڭغا ناھايىتى كۆپ ئىشلارنى تاپىلىدى: قىسقىسى، ئۇ تۇرمۇشتاكۆپ نەرسىلەرگەدىققەت قىلىشى، ياخشى ئوزۇقلىنىشى، ۋاقتى - ۋاقتىدا دوختۇرغاكۆرۈنۈپ تۇرۇشى، ئېغىر ئىش قىلماسلىغى، كېسەللىك ھەققىدە ئويلانماسلىغى لازىم ئىدى.

پويىزنىڭ بىر خىل رېتىملىق ئاۋازىغا قۇلاق سالغاچ، زۇمرەت هامان ئويلىناتتى، «مەن ئەۋلاتلىرىم ئۈچۈن، تىلغا ئېلىشقا ئەرزىگىدەك بىرەر ئىش قىلالىغاندىمەنمۇ؟ يىگىرمە نەچچە يىلدىن بۇيان ئۇسۇل ئويناپ ئۇسۇل ئويناپ ... ۋاي ئانامەي، قىلغىنىم ئاران شۇ بىر ئىشمۇ؟» زۇمرەت ئۆزىنى ئۆزى زاڭلىق قىلغاندەك كۈلۈمسىرىدى. لېكىن هايال ئۆتمەيلا ئۇنىڭ لەۋلىرىدىكى كۈلكە يوقىلىپ، ئۇنىڭ چىرايىنى بىر خىل جىددىلىك ۋە ئويچانلىق ئىگەللىدى. كۆز ئالدىدا، ئۆزىگە تونۇش بولۇپ كەتكەن شەھەرلەر، يېزىلار، يايلاقلار، ئاۋۇللار، چېگرا پونكىتلىرى گەۋدىلىنىپ، مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان دېخان، چارۋىچىلار، ئىشچىلار، كادىرلار، ئازاتلىق ئارمىيە كوماندىر - جەڭچىلىرى ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ خوشاللىق رازىمەنلىك يېغىپ تۇرغان چىرايلىرى ناماياں بولدى. ياق! ئۇ ئۇسۇلنى ئۆزى ئۇيۇچۇنلا ئويناپىدى. مۇنداقلا ئېيتماقتا ئۇڭاي بۇ ئۇسۇلنى ئۇ باشقىلار ئۈچۈن كەڭ ئەمگەكچى خەلق ئۈچۈن ئويناپىدى. ئۇسۇلدىن ئىبارەت بۇ ئاددى ئاتالغۇنىڭ ئىچىدە قانچىلىك چوڭقۇر، قانچىلىك ئۇلۇغ مەنىلەر بارلىغىنى، سەنئەتتىن ئازراقلا خەۋرى بولغان هەر قانداق كىشى چۈشىنىدىغۇ! ئۇيغۇر خەلقى ناخشا - ئۇسۇلغا ئامراق خەلق. قەدىمدىن تارتىپ تا هازىرغىچە ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مۇهەببەت-

نەپرەتلىرىنى خاپلىق - خوشاللىقلىرىنى، ئەمگەكچان، ئاق كۆڭۈل كەلگ قوساق خۇش چاخچاقلىقتەك ئالىجاناپ خىسلەتلىرىنى، ئەنە شۇ ئۇسۇل ناخشىلىرى بىلەن ئىپادىلەپ كەلمەدىمۇ!؟ زۇمرەتنىڭ چىرايىدا كۈلكە جىلىۋىلەندى. بۇ كۈلكىدە ئۆز - ئۆزىنى زادىلىق قىلىش ئەمەس، بەلكى ئۆز - ئۆزىگە نىسبەتەن چوڭقۇر مەمنۇنلۇق ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. زۇمرەت ۋاگون دەرىزىسىدىن كۆزىنى ئۆزمەي، ئېكىنزارلىقلار ۋە ئۇ يەرلەردە ئىشلەۋاتقان دېھقانلارنى كۆرەتتى ... ئۇلار ئىشلىمەكتە، ئۇلار ھەر يىلى ئەنە شۇ ئېتىزلاردا ئىشلەيدۇ: تېرىيدۇ پەرۋىش قىلىدۇ، يىغىدۇ، يەنە تېرىيدۇ، يەنەپەرۋىش قىلىدۇ، يەنە يىغىدۇ...

دەرىزىدىن قاراۋېرىپ زۇمرەتنىڭ كۆزلىرى تېلىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ كۆزلىرىنى يۇمۇپ كەينىگە يۆلەندى، «مەن قانچىلىك تەرتۆ كتىمكىنە؟».

ئۇ تەر تۆكتى، «سەنئەت» تىن ئىبارەت ئۇزۇن مۇساپەلىك يولدا يىگىرمە يىل تەر تۆكتى! بۇ جەريانىدا ئۇ نۇرغۇن نەپىس ئۇسۇللارنى ئىجات قىلدى. باشقىلارغا ئۈگەتتى. ھەر قېتىم سەنئەت كۆرەكلىرى ئۆتكۈزۈلسە ئۇ ئىككى ئۈچ ئايغىچە سوتەكسىغا پەقەت تۆت — بەش سائەتلا ئۇخلايتتى. ئۇ ئۇخلاشقا ھەر قانچە كەچ ياتسىمۇ، يەنە ئۇزۇنغىچە ئۇسۇل ئۈستىدە باش قاتۇراتتى. بىر كۈنى يېرىم كېچىدە قاتتىق ئوخلاۋاتقان ئانا قانداقتر بىر شەپىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۆينىڭ سۈپىسىدا بىر غەلىتە گەۋدە ئۇسۇل ئويناۋاتاتتى، ئانا قورقۇپ ۋاقىرىۋەتتى، ھىلىقى گەۋدە دەرھال بېرىپ چىراقنى يورۇتتى، ئانىنىڭ قورۇقلار باسقان يۈزىدىن تەر قويۇلۇۋاتاتتى.

— ئانا نېمە بولدىڭىز؟ — زۇمرەت يۆگۈرۈپ كېلىپ ئۇنى قۇچاغلىدى.

— توۋا خۇدايىم ! بۇ، سەنمىدىڭ ؟ — دىدى ئانا، ۋەھىمىدىن پارقىراپ كەتكەن كۆزىنى قىزىغا تىكىپ.

— يولداش تاماق ۋاقتى بولدى، سىز نېمە تاماق يەيسىز ؟ — پويىز كۆتكۈچىسىنىڭ ئاۋازى زۇمرەتنىڭ خىياللىرىنى بۆلۈۋەتتى. ئۇ ئۆزىگە قاراپ جاۋاپ كۈتۈپ تۇرغان خىزمەتچىگە قاراپ قويۇپ ، يانچۇغىدىن پۇل قاپچۇغىنى چىقاردى. ئۇنىڭ قېرىغى ھېچ ئاچقاندەك ئەمەس، لېكىن، دوختۇرلار تاپشۇرغاندەك ۋاقتى - ۋاقتىدا زورلاپ بولسىمۇ ئازاراق بىر نېمە يېيىشى كېرەك ئىدى .

9

پويىز شىئەن ۋوگزالىدىن قوزغالدى.

ئۇ شەھەردىن ئۇزاقلاشقانسېرى زۇمرەت ئۆز كەيپىنىڭ باشقىچە بولۇۋاتقانلىغىنى، يالغۇز - يېتىمسىراپ قېلىۋاتقاندەك بىر خىل كىشى كۆڭلىنى غەش قىلىدىغان سېزىمنىڭ ئۆزىنى ئورىۋېلىۋاتقانلىغىنى سەزدى.

كېچە ، ۋاگوندىكىلەر ئاللىقاچان ئۇيقۇغا كېتىشكەن، قاتتىق ئۇخلاۋاتقان زۇمرەت چوش كۆردى، پايانسىز كەڭ دالىدا ئات بەيگىسى قىزىماقتا. بېشىغا قىزىل ياغلىقنى چەۋەندازلاردەك چىرك چېگىۋالغان زۇمرەت ئىگىز كۆچلۈك بەيگە ئېتىنى ئۆچقاندەك چاپتۇرۇپ كەلمەكتە. بىردىن زۇمرەتنىڭ ئېتى ھەممىنىڭ ئالدىغا ئۆزۈپ چىقتى، ئۇنىڭ قولاقلىرى تۇۋدىن ئۆگىلداپ شامال ئۆتمەكتە، زۇمرەت ئۆز ئېتىنىڭ يەردە ئەمەس، بەلكى يەردىن خېلىلا ئېگىزلىككە كۆتىرىلىپ، شامالدەك تېز ئۇچۇپ بېرىۋاتقانلىقىنى، تۆۋەندە سان - ساناقسىز كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە قاراپ،

قول پۈلاڭلىتىپ ھۆرمەت بىلدۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆردى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ مۇرىسىگە «تارس» قىلىپ قامچا تەككەندەك بولدى ئۇ بۇرۇلۇپ قارىدى، كەينىدە ئۇنىڭدىن قالماي، دەھشەتلىك بىر قارا كۆلەڭگە كەلمەكتە، زۇمرەتنىڭ يۈرىگى سېلىشقا باشلىدى، ھىلىقى كۆلەڭگە بىردە قارا ئىتقا، بىردە قاناتلىرىنى كەڭ يېيىپ، تۆمۈر تىرناقلىرى بىلەن چاڭگال سېلىشقا تەييارلىنىپ كېلىۋاتقان قارا قۇشقا ئايلىناتتى، زۇمرەت ئاتقا قامچا ئۇرماقچى بولۇپ قولىنى ئىگىز كۆتەرمەكچى بولدى، نىمىشقىدۇر قولىنى مەدرىلىتالمىدى، ۋاقىرىماقچى بولدى، لېكىن ئاغزىنى ئاچالمىدى. بىردىن ئۇ ئۆزىنى ئاسماندا ئەمەس، يەردە ئات چېپىپ كېلىۋاتقان ھالەتتە كۆردى، ئۇنى قوغلاپ كېلىۋاتقان ھىلىقى قورقۇنچلۇق مەخلۇق، ئەمدى چوڭ تۆگىگە ئايلىنىپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قالماي كەلمەكتە. ئەنە ئۇ يېقىنلىماقتا، ئۇنىڭ سەت ھۆكىرىگەن ئاۋازى زۇمرەتنىڭ قۇلاقلىرى تۇۋىدە ئاڭلانماقتا... زۇمرەت تىپىرلايتتى، ۋاقىرىماقچى بولاتتى، ھىلىقى مەخلۇق ھامان ئۇنىڭ ئۈستىگە بېسىپ كېلەتتى... زۇمرەت بوغۇلۇپ، تىپىرلاپ ۋاقىرىدى، ئاخىر ئۇ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ھاسىراپ ئېغىر-ئېغىر تىنىاتتى، پۈتۈن ئەزايى چېپ-چېپ سوغاق تەرگە چۆمگەن ئىدى. ئۇ شۇ چاغدىلا ئۆزىنىڭ پويىزدا ئىكەنلىگىنى، ئۆزىنى قورقۇتقان بايقى ئىشلار قاباھەتلىك چوش ئىكەنلىگىنى بىلدى. ئۇ ساقلىغىنىگە قارىدى. كېچە سائەت ئونچىتىن سەللا ئاشقان ئىدى. زۇمرەت بۇندىن ئون نەچچە يىل ئىلگىرى دەل بۇگۈنكىگە ئوخشاپ كېتىدىغان بىر يامان چوش كۆرگەن ئىدى. ئۇ چاغ، ھەممىلا يەرنى بىر خىل سۇرلۇك كەيپىيات قاپلاپ كەتكەن مۇدھىش قارا كۈنلەر ئىدى. سەنئەت ئۆمىگىنىڭ ئاخشام-مۇزىكا، ئويۇن-كۈلكىلەر قاپلاپ تۇرىدىغان قوراسىمۇ جىمجىتلىققا چۆككەن

ھەممە كىشى بىر بىرىگە سىرلىق، گۇمان بىلەن قارايدىغان، ھەممىسىنىڭلا كۆڭلى، بېسىپ كېلىۋاتقان نامەلۇم پالاكەتتىن ئەندىشە قىلىۋاتقاندەك، پەرىشانلىققا چۆمگەن ھالەتتە ئىدى.

زۇمرەت كەچتە كېۋندىكىگە ئوخشاشلا كەيپسىز ھالەتتە ئۆيگە كىرىپ كەلدى. كارۋاتتا ساپىت كېيىملىرىنى سالمايلا، كۆزلىرىنى تورۇسقا تىككەن ھالەتتە، چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ ياتاتتى. زۇمرەت ئاستا كېلىپ، شىرە ئالدىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. ئاردا ئۇزاق جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. زۇمرەت جەينەكلىرىنى شىرەگە قويۇپ، ئالقانلىرىدا چىكىسىنى تۇتقانچە بىر نۇقتىغا تىكىلىپ ئولتۇراتتى. ساپىتمۇ بايقىمىغاندەك كۆزلىرىنى تورۇسقا تىككىنىچە جىمجىت ياتاتتى.

ئاخىر جىمجىتلىقنى ساپىت بۇزدى:

— ئاگرو تېخنىكىغا ئائىت كىتابلارنىڭ ھەممىسىنى يەشكە قاچىلاپ قويدۇم، — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپتىپ، — ئەتە ئۆگۈن سايۇاغقا باردىغان ماشىنا چىقسا، ھاممامنىڭكىگە ئاپىرىۋەتسەم بولمايدىغان ئوخشايدۇ.

— بۇ ئىنقىلاپ بىلەن سىزنىڭ يېزا ئىگىلىك ھەققىدىكى كىتابلىرىڭىزنىڭ نېمە ئالاقىسى بار ئىكەن؟ — زۇمرەت ھەيرانلىق بىلەن سورىدى.

— گېزىتلەرنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟ — زەردە بىلەن جاۋاپ بەردى ساپىت، — ئىلىم - پەن، تېخنىكا دېگەنلەر بۇرژۇئازىيىنىڭ ئىكەن.

— ھەممىلا نەرسە بۇرژۇئازىيىنىڭ بولسا، پۈرولېتارىياتقا نېمە قالىدۇ؟ توۋا دەيدىغان ئىشلار بولۇۋاتىدۇ - دە.

— بولدى، چىقىپ ئۇخلىغىن، — دېدى ساپىت بۇ ھەقتىكى پاراڭنى داۋاملاشتۇرۇشنى خالىمىغاندەك، — ئەتە يەنە

«كۆرس» قا كېچىكىپ بالاغا قالمايلى.

سەھەرگە يېقىن، ئەندىكىپ، بوغۇلۇپ تىپىرلاۋاتقان زۇمرەتنى يېنىدا ياتقان ئۈيقۇسى سەگەك ئانا تۇرتۇپ ئويغاتتى.

— زۇمرەت! بالام! نېمە بولدۇڭ؟ كۆزۈڭنى ئاچقىنا!

زۇمرەت ئويغىنىپ كەتتى، ئۇنىڭ يۈز كۆزلىرىنى سوغاق تەر قاپلىغان، تېز ۋە قاتتىق نەپەستىن كۆكسى بىر كۆتىرىلىپ، بىر پەسىيەتتى. ئانا يېقىن سۈرۈلۈپ، قىزنىڭ تەردىن ھوللەنگەن چاچلىرىنى سىلىدى، زۇمرەت خۇددى كىچىك بالىدەك ئانىسىنىڭ باغرىغا بېشىنى قويۇۋالغان ئىدى.

— بالام نېمە بولدۇڭ؟ گەپ قىلغىنا! — دەيتتى ئانا ئەنسىرەش ئىچىدە.

— ياماق چوش كۆرۈپ قاپتىمەن، — دىدى زۇمرەت ئانىسىغا تېخىمۇ چىڭ يېپىشىپ.

— ھاي، ئۇنداق دېمەيدىغان، — دىدى ئانا دەرھاللا، چۈش دېگەنگە ياماق تەبىر بەرسە گۇنا بولىدۇ.

ئانا — بالا ئورۇندىن تۇرۇشتى. زۇمرەت ئانىسىغا كۆرگەن ئەسكى چۈشىنى ئاستا سۆزلەپ بەردى.

بىر ھەپتىدىن كېيىن ۋەزىيەتتە شۇنچىلىك تېز، زور ئۆزگىرىشلەر بولۇشقا باشلىدىكى، بۇنى كىشى ئويلاپمۇ، پەرەز قىلىپمۇ ئولگۈرەلمەيتتى، تېگىگە يېتەلمەيتتى، ھەممە يەرنى چۇڭ خەتلىك گېزىتلەر قاپلىدى، ئىدارىلەر، كوچىلار ھەيۋەتلىك شوئار سادالىرىغا كۆمۈلدى، سەنئەت ئۆمىگىدىكى چۇڭ-كىچىك باشلىقلارنىڭ ھەممىسى تارتىپ چىقىرىلىپ، ئۆمەكنىڭ دېكراتسىيىچىسى ئىبىسىر «پاختەك» بىلەن ئەبەي پاخپاقلار بىرلا ئىرغىپ ئولانىڭ ئورنىغا دەسسىدى.

زۇمرەتمۇ تارتىپ چىقىرىلغان ئىدى، يېڭى رەھبەرلەرنىڭ بۇيرۇغى بويىچە تارتىپ چىقىرىلغانلار ھەر كۈنى سەھەر تۇرۇپ، ئۆمەك قوروسىنى، ئىشخانىلارنى تازىلايتتى، كوندۇزى ئىنقىلاۋىي ئامىمنىڭ نازارىتى ئاستىدا ئۆزلىرى ئۈستىدىكى چوڭ خەتلىك گېزىتىلەرنى كۆرەتتى، ياكى ئۆزلىرىگە ئاجرىتىلغان بىر ئىشخانىغا كىرىپ، مەسىلە تاپشۇراتتى.

بىر كۈنى زۇمرەت ئادەتتىكىدەك، چوڭ خەتلىك گېزىت كۆرۈشكە چىقتى. يانىاللا: بۇ نېمە ئىش! مەشىق زالىنىڭ ئۈزۈن تامىلىرىغا پوتونلەي دېگۈدەك ئۇنىڭ ئۈستىدە يېزىلغان چوڭ خەتلىك گېزىت چاپلىنىپ كېتىپتۇ، زۇمرەتنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ، پۈتلىرى تىترەپ كەتتى. كۆزلىرى ئىمر-چىمىر بولۇپ خەتلەرنى ئوقۇيالماي قالدى. كاللىسىدا بىر-بىرىدىن دەھشەتلىك، قورقۇنچلۇق خىياللار پىقىرايتتى. ئىككى قولى بىلەن ئىختىيارسىز چېكىسىنى چىك قىسىپ، كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى...

— روھلۇق بول، بوينۇڭنى قانچىلىك قىسساڭ، تۆھمەت شۇنچىكۆپ ياغمىدۇ!

زۇمرەت ئىنتىلىك بۇرۇلۇپ قارىدى، يېنىدىلا سابىق ئۆمەك باشلىغى ئابدىقادىر ئاكا چوڭ خەتلىك گېزىتلەرگە قاراپ تۇراتتى.

ئابدىقادىر ئاكا مۇشتۇمىنى ئاغزىغا ئەكىلىپ، قەستەن قاتتىق يۆتەلدى. زۇمرەت ئۇنىڭ لەۋلىرىدىكى تەلىمنى كۆلكىنى ئۇچۇق كۆردى. پىشقەدەم ئۆمەك باشلىغىنىڭ بۇ ھالىتى زۇمرەتنى ئېسىگە كەلتۈردى. ئۇ يېڭىۋاشتىن چوڭ خەتلىك گېزىتلەرگە كۆز تاشلىدى. بايا ئۇ بۇ چوڭ خەتلىك گېزىتلەرنىڭ ئۆزى ئۈستىدە ئىكەنلىكىنى كۆرۈپلا ھۇشىنى يوقىتىپ قويغىلى تاس قالغان ئىدى، مانا ئەمدى ئۇنىڭدىكى مەزمۇنلارنى ئوقۇغانسېرى ھەيران بولۇشقا باشلىدى، لېكىن ئاۋالقىدەك بولۇپ كەتمىدى، ئەۋۋا مۇنداقمۇ

قىپ - قىزىل يالغانچىلىقلار بولىدىكەن - ھە ؟

ئىستىلدا بۇزۇلغان زۇمرەت ئۆمەكتىكى X ئىنقىلاۋىي كىشىگە، تۇرمۇش قۇرۇش ھەققىدە ئۇچ قېتىم تەكلىپ قويۇپتىمىش، X كىشى ئۇنىڭ بۇزۇقلۇغىنى بىلگەچكە كەسكىن رەت قىلغانمىش ...

قېنى يەنە نېمىلەرنى توقۇشتىكىن؟ كىشىنىڭ شەخسىيىتىگە، ئىجدانىغا تېگىدىغان مۇناپىقلارچە تۆھمەتلەر ئۇنىڭ پۈتۈن ئۆمۈر جۇدۇنى تىترىتىپ، غەزىۋىنى قايناتماقتا ئىدى، لېكىن ئۇ، بۇ كونىلەردە يېنىكلىك قىلىشنىڭ، ئاچچىق غەزەپنىڭ پايدا بەرمەيدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى، ئۇ چىشىنى چىڭ چىشلەپ، چوڭقۇر خەتلىك گېزىتنىڭ داۋامىنى كۆرۈشكە باشلىدى ... سەنئەت ئۆمىگى 1964 - يىلى باھار بايرىمى مەزگىلىدە چېگرا پونكىتىغا ھال سوراش ئۈيۈنى قويۇشقا بارغاندا، زۇمرەت كەچقۇرۇن يەنە شۇ X نىڭ ياتقىغا كىرىپتىمىش ... ئازاتلىق ئارمىيە گازارمىسى ئىچىدە بۇنداق رەسۋاچىلىقنىڭ بولۇشىغا ئىنقىلاۋىي ۋىجدانى تاقەت قىلالمىغان X قاتتىق رەددىيە بېرىپ، ئۇنى ياتاقتىن قوغلاپ چىقارغانمىش ...

زۇمرەت چوڭ خەتلىك گېزىتتىن كۆزىنى ئېلىپ، شارتتىدە كەينىگە بۇرۇلدى.

— تۆھمەت ! .... — ئۇنىڭ تىترەپ كېتىۋاتقان لەۋلىرى ئارىسىدىن غەزەپلىك، ئاچچىق بىر خىتاپ ئېتىلىپ چىقتى. نېرىراقتا ئۇنى كۈزىتىپ تۇرغان كۈزەتچىلەر غەزەپلەنگەن ھالدا دەرھال ئۇنىڭ يېنىغا يېتىپ كېلىشتى.

— سەن، قارا يېپ، نېمە دەپ جۆيلۈۋاتىسەن ؟

— ھازىرقى سۆزۈڭنى يەنە بىر قېتىم دېگىنە قېنى ؟ ...

زۇمرەتنىڭ چېكىلىرى تارتىشىپ مۇسكۇل لوقۇلداپ، خۇددى ھازىرلا يېرىلىپ كېتىدىغاندەك چىڭقىلىپ كېتىۋاتاتتى، ئۇ

غەزۇنى زورغا بېسىپ، ئاستا، لېكىن ئېنىق ئاۋازدا تەكرارلىدى!

— تۆھمەت!

— سەن مۇشۇ گېپىڭگە ئىگە بول جۇمۇ! خەپ توختاپتۇر، سەن تېخى بىز ئىنقىلاۋىي ئاممىنىڭ كۆچىنى كۆرىسەن!

زۇمرەت «ئىنقىلاۋىي ئاممىا» نىڭ كۈچىنى راستىنلا كۆردى، ئۇ شۇ كۈندىن باشلاپ ئۆيىگىمۇ چىقالمىدى، يالغۇز بىر ئىشخانىغا سولاپ قويۇلدى. ئۇنىڭ ئىمتىھانقان بالىسىنى ئانىسى كۈندە ئىككى قېتىم ئېلىپ كېلىپ، ئەمگۈزۈۋالاتتى، تاماقنىمۇ ئانىسى ئەكىرىپ بېرەتتى. سابىتنىڭ كىرىپ كۆرۈشىشىگىمۇ رۇخسەت قىلىنمىدى.

زۇمرەت «مەسىلەڭنى تاپشۇر» دەپ ئەكىرىپ بېرىشكەن بىر قانچە ۋاراق ئاق قەغەزلەرگە قاراپ، كۈنبويى خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى. ئۆز بېشىغا كەلگەن بۇ ناھەقچىلىقلارنى تولا ئويلاپ ھېچ تەكتىگە يېتەلمەيتتى.

زۇمرەت ئۆزىگە ھاقارەت كەلتۈرۈۋاتقان «بۇزۇق» دېگەن تۆھمەتتىكى، ئۇلار دەۋاتقان «X كىشى» نىڭ كىملىكى ھەققىدە ناھايىتى كۆپ ئويلاندى. ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇ بۇنىڭ جاۋابىغا ئېرىشتى. بىر كۈنى ئۇنى نازارەت قىلىۋاتقان بىر ياخشى نىيەتلىك خىزمەتچىسى بۇ «X كىشى» ئۈستىدە ئۇنى ئاگاھلاندۇردى...

10

«X كىشى» — ئەبەي ئىدى.

زۇمرەت سابىت بىلەن تۇي قىلىشتىن ئىلگىرى، ئەبەي ئۇنىڭغا بەش - ئالتە قېتىم تەكلىپ قويغان. زۇمرەت دەسلەپتە

ئۇنىڭ « تەكلىپ » لىرىنى چىرايلىقچە رەت قىلدى. ئەبەي كېيىنچە بىزەكلىك بىلەن يېپىشىۋەركەندىن كېيىن قوپالراق جاۋاپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى. چۈنكى ئۇنىڭ كۆڭلىدە، شۇ كۈنلەردە پەقەت بىرلا كىشى — سابىت بار ئىدى، كېيىن، زۇمرەت بىلەن سابىت توي قىلدى. توي ئەبەينى تېكەنگە ئېغىناتقاندەك بولدى. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن زۇمرەتكە ئۇزۇنغىچە گەپ قىلماي يۈردى. شۇ جەريانىدا ئۇنىڭ يەنە نېمىلەرنى ئويلىغانلىرىنى، قوسىغىدا قانداق پىلانلارنى پۇشۇرغانلىغىنى كىم بىلسۇن ؟ تەخمىنەن يېرىم يىلچە ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ، ئۇزۇنچە زۇمرەتكە گەپ قىلىدىغان بولۇپ قالدى. دەسلەپ، زۇمرەت ئۇنىڭغا توز كۆڭۈللۈك بىلەن مۇئامىلە قىلىپ، ئۆز ئىشى بىلەن يۈرۈۋەردى. كېيىن ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇ، ئەبەينىڭ سۆز ـ ھەرىكىتىدە قانداقتۇر بىر خىل ياسالمىلىقنى، ئىچ قارىلىقنى سەزگەندەك بولدى.

بىر كۈنى، سابىت ئىشتىن بەكمۇ كەچ ياندى، ئۇ ئۆيگە كىرىپ ھېچكىمگىمۇ گەپ قىلماستىن، ئۈدۈل مېھمانخانىغا كىرىپ كەتتى. ئادەتتە تۇلىمۇ ئامراق ئۆتىشىدىغان بىر بىرىنى بەكمۇ ياخشى كۆرىشىدىغان ئەر ـ خوتۇنلار بىر بىرىدىكى ئازراقلا ئۆزگىرىشنىمۇ تېزلا سېزىشۋالىدۇ. ئېرىنىڭ شۇ تاپتىكى قىلىقىغا زۇمرەت دەرھال دىققەت قىلدى.

ئۇ تەئەججۇبلىنىپ بىردەم كۈتتى، سابىت مېھمانخانىدىن چىقمىدى ، زۇمرەت تاقەت قىلالماي، ئېرىنىڭ كەينىدىن مېھمانخانىغا كىردى. سابىت شىرەگە جەينەكلىرىنى تىرەپ، چېكىلىرىنى قامالليغىنىچە خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇراتتى :

— نېمە بولدىڭىز ؟ تاۋۇقىڭىز يوقمۇ يە ؟ — زۇمرەت سەۋىرسىزلىنىپ سورىدى، سابىت مۇرىلىرىنى قىسىپ قويدى ـ يۇ

جاۋاپ بەرمىدى.

سابىت گەپ قىلىشقىچە ؟ ! نېمە بولدىڭىز ؟ ياكى بىرەۋ-
سى بىلەن رەنجىشىپ قالدىڭىزمۇ ؟ ... — زۇمرەت، ئۇنىڭ
مۇرىلىرىگە قولىنى قويۇپ، ئۇرقا-ئارقىدىن سىلاۋەردى.

سابىت ئاخىر ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ قارىدى، تەشۋىش، سەۋىر-
سىزلىك بىلەن تىكىلىپ، تەلمۈرۈپ تۇرغان مېھرىۋان، چىرايـ
لىق كۆزلىرىنىڭ سېھرى كۈچى بىردىنلا، ئۇنى خاپا قىلىۋ تقان
ئەلەملىك تۇيغۇلارنى بىر شاشتۇرۇپ، كۆڭلىدە بىر خىل يېڭىلىك
پەيدا قىلىۋ تقاندەك، بولدى. ئۇ زۇمرەتنى خوددى ئەمدى
كۆرۈۋاتقاندەك ئۇنىڭ گۈزەل، پاك چىرايىغا، ئۆزىگە كۆيۈنۈش
ۋە مۇھەببەت بىلەن تىكىلىپ تۇرغان كۆزلىرىگە خېلى بىر
ھازاغىچە سۆزسىز تىكىلىپ تۇردى.

— نېمە بولدىڭىز جېنىم ؟ — زۇمرەت ئۇنىڭ چاچلىرىنى
سىلاپ، ئەمدى ئاستا سورىدى.

ئېخ ، ئۇنىڭ كۆزلىرى نېمىدېگەن پاك، سەمىمى-ھە ؟ ! ...
سابىت ئۆزىۋېرىڭىنىڭ خۇددى ئېغىر كېسەلۋاتقاندەك بىرخىل
شىرىن سىمىرلىك تۇيغۇ ئىچىگە چۆكۈپ كېسەلۋاتقانلىقىنى
سەزدى.

سابىت زۇمرەتنى يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ، بۇگۈن ئۆزىنى
خاپاقىلغان ئىشنى سۆزلەپ بەردى :

سابىت ئىدارىسىدىكى يىغىندىن چىقىپ قايتىپ كېلىۋاتسا،
راسا ئېچىشىپ كەپتۇ بۇلۇۋالغان ئوچ مەس قارىغۇدا ئۇنىڭ
ئالدىنى توسۇپتۇ، سابىت ئۆزىنى ئايلاپ ئۆلاردىن چەتنەپ ئۆتۈپ
كېتىپتۇ. لېكىن شۇ چاغدا بىرسىنىڭ « قورقتىڭ ... » دېگەن
سۆزىنى ۋە يەنە بىرسىنىڭ « قورقماي كىم ئىدى ئۇ ؟ ...
بىزدىن ئاشقان... » دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ قاپتۇ، سابىت بۇنىڭ

ئۆمەكتەكى ئەبەيـلەك ئۇزاق ئۆكەنلەگەنى تونۇپتۇ. بۇنىڭدىن يېگىرمە كۈنلەرچە ئىلگىرى يەنى زۇمرەتلەر يېڭىدىن تەييارلىغان چېرىك تىياتىرى «غەلىبە شاتلىغى» نى قويۇۋ تقان بىركۈنى لىرى، كەچتە سابىت زۇمرەتنىڭ كىيىملىرىنى يېڭىشلەپ چىقىشىپ كۈتۈپ ئىشىك يېنىدا تۇرسا، ئەبەي يەنە بىرىگىت بىلەن قايتىپ چىقىپ تۇنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە، ئەتەي ئۇنۇك قىلىپ «بىزدىن ئاشقان جۇمۇ! ... » دەپ باش ئايغى يوق بۇگۈنى بىرقېتىم قىلىغان ۋە ئىككىسى سابىتقا قارىشىپ قويۇپ، ئىچىدۇر كۈسۈرلىشىپ، كۈلۈشۈپ كەتكەن ئىدى. ئەبەيـلەك بۇگۈن قەستەن ئۇنىڭ ئالدىنى تىرسۇپ، ئۇچۇقتىن ئۇچۇق «قېرىقمىي كىم ئىدى ئۇ؟... بىزدىن ئاشقان» دېيىشى، ئۇنى چوڭقۇر ئويغا سالغان ۋە غەزەپلەندۈرۈگەن ئىدى. ئەبەي زادى نېمە دېمەكچىدۇ- ھە؟

مۇنداق دەك!- دېدى زۇمرەت سابىتنىڭ سۆزىدىن ئۆلاپ بولغاندىن كېيىن مىيىغىدا ئاچچىق كۈلۈمسىرەپ، ــ مەن تېخى بۇ پاخپاقنى بۇنچۇلا دەرىجىگە يېتەر دەپ ئويلىمايتىمەن.

ئىش شۇ دەرىجىگە يەتكەنلىگى ئۈچۈن، زۇمرەت سابىتقا ئېيتىشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق، دەپ ئويلاپ كەلگەن سىرنى ئەبەيـنىڭ ئۆزىگە بىر قانچە نۆۋەت تەكلىپ قويغانلىغى، ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن جاۋابى تۇيدىن كېيىن ئۇنىڭ غەزەپلىنىپ، قاتتىق ئاداۋەت ساقلاپ، ئۇزۇنغىچە گەپ قىلماي يۈرگەنلىگى، كېيىنكى كۈنلەردىكى يالاسالما سىرلىق مۇئامىلىسى ۋە سابىتمۇ بىلىدىغان، ئۆتكەنكى «غەلىبە شاتلىغى» نى تەييارلاش، قويۇش ۋاقتىدىكى جەدەللەرنى سۆزلەپ بەردى.

راست، شۇ چاغدىكى ئىشلار ھازىرمۇ سابىتنىڭ ئېسىدە ئىدى. زۇمرەت ئون كۈن جاپا چېكىپ، چېرىك تىپتىكى ئۇسۇل

ـــ «غەلبە شادلىغى» نى ئۇجات قىلىپ، بىر تەرەپتىن ئۇنگە تەپ چىتىپ، تەييارلىق ۋاقتىدا ھەرخىل چارىلەر بىلەن پۈتۈكشۈلۈق قىلىپ، ئۇقتۇرالمىغان ئەھۋالنى، ئۇپۇرا پوتۇپ، ۋىلايەتتىكى مۇناسىۋەتلىك باشلىقلار كۆرۈپ ـــ تەستىقلايدىغان كۇنۇكلۇك ئالاھىدە ئاخىرقى قېتىم يەنە بىر «ئويۇن» ئۆتىپ چىققان ئىدى. سابىت ئۇيۇغا قاراپ ئولتۇرۇپ شۇ ئىشلارنى ئەسلەپ كەتتى...

كەچقۇرۇن تىرىپا ـ چاك قىونغان چىرايىدىن خوشاللىق يېغىپ تۇرغان سابىت ئۆيگە كىرىپ كەلدى، بۇ چاغدا ئۆيدە زۇمرەت يوق، قەيناتسى بار ئىدى.

ـــ زۇمرەت تېخى كىرمەپتۇ ـ دە! سابىت ـــ كېيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، قەيناتسىغا چاخچاق قىلغاندەك كىلوپ سۆزلىدى، ـ ئاكىتىپ دېسە مانا بىزنىك زۇمرەتنى دېسە بولىدۇ، ھە، ئاپا!

ـــ ۋەي بىردىمىك ئوغلۇم، زۇمرەتقىزھەلقى تېياتىرنى پۈتكۈزۈپ بولغان ئىكەن، ئەتە گېنېرال رەپتىس قىلىدىكەنمىز دەپ چوشتە تاماقنىمۇ تۇزۇك يېمەي چىقىپ كەتكەن، مانا كەچكى تاماقنىك پىشقىنىمۇ نەۋاخ، تېخىچە كىرمەيۋاتىدۇ، ـــ دېدى ئۇنىمۇ كۆيۈغلىنىك ماختاشلىرىدىن سۆيۈنۈپ.

ـــ ئوھـــۇ، پوتۇپتۇ ـ دە، ... ئەمە دېگەن ياخشى!؟ ـ سابىت خۇشال بولۇپ سۆزلەپ كەتتى، ـــ مانا، ئىككىلەنزىلىك تەك پوتۇپتۇ.

ـــ سىزنىك پۈتكىنى ئەمە بالام؟ ـــ ئانا كۆزلىرىنى چىمىچقىلىتىپ سورىدى:

ـــ مېنىك بۇغداي! ئاستى تاشلىق، ئەت توپىسى نېپىز يەردە يۇقۇرى ھوسۇل بېرىدىغان «تارىم ـــ 333» ناملىق يېڭى بۇغداي سورتى!

سابت ئۆزى يېتىشتۇرگەن بۇغداي سورتى ئۈستىدە قىزغىن ھاياجان بىلەن سۆزلەپ بەرمەكتە ئىدى. ئانا بولسا ئوغلىنىڭ گېپىگە چۈشەنمەيتتى، لېكىن ئۇ كۆيوغۇلنىڭ تېخى بۇ ۋىلايەتتە باشقىلار قىلىپ باقمىغان بىر ياخشى ئىشنى قىلالىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، خوشاللىناتتى، پەخىرلىنەتتى.

سابىت چۆچۈرىنى ئىشتىھا بىلەن ئېچىشكە باشلىغاندا، روھى چۈشكەن، رەڭگى تاتارغان زۇمرەت كىرىپ كەلدى، سابىت قولىدىكى قوشۇقىنى تۇتقىنىچە ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ، ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ قالدى.

ـ نېمە بولدى؟ بىر ئىش يۈز بەردىمۇ؟ ـ سابىت ئەنسىرەش ئىچىدە سورىدى.

زۇمرەت زورغا كۈلۈمسىرىدى.

ـ ھېچ ... ـ دىدى ئۇ بېشىنى ئىختىيارسىز قويۇپ ۋە ھارغىنلىق بىلەن كېلىپ، ئېرىنىڭ ئۈدۈلىدىكى كارىۋاتقا ئولتۇردى.

سابىت تاقەتسىزلىنىپ سورىدى:

ـ نېمە ئىش بولدى؟

زۇمرەت لۆدىنى چىشلەپ، بىر چەتكە قارىۋالدى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى تۇرقى گەپ قىلسىلا پاڭ قىلىپ يىغلىۋېتىدىغاندەك ئىدى، ئۇنىڭ ئورۇقلاپ، تاتىرىپ قالغان چىرايىغا، ئەلەم بىلەن مۆگدىنىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ، سابىتنىڭ ئىچى سىرىلدى. ئۇ نېمە دېيىشنى، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي، ئالدىدىكى تاماقنى ئۇنتۇپ، ئايلىغا قاراپ ئولتۇراتتى، ئاخىر زۇمرەتنىڭ ئۆزى ئېغىز ئاچتى، بۈگۈن ئەتىگەن ئاساسلىق رولچىلاردىن بولغان نۇرۇنگۈلنىڭ توساتتىن جىددى خاراكتېرلىق سوقۇر ئۇچەي بولۇپ قالغانلىقى خەۋىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ

كەيپى ئۇچۇپتۇ ـ ده ، دوختۇرخانىغا بېرىپتۇ ، لېكىن ، دوختۇر ـــ لار ئۇنىڭ جىددى خاراكتېرلىق كېسەل ئەھۋالىنى ، ئاستا خاراكتېرلىق سوقۇر ئۇچى بويۇپ ، دورا ، ئوكۇل بىلەنمۇ داۋالاش مۇمكىنلىكىنى ، سەھنگە چىقىرىۋەرسە بولىدىغانلىغىنى ئېيتىپتۇ ، نۇرۇنگۇل بولسا « ھەركىتىمىز قاتتىق ، ئۇچىيىم ئالمىشىپ يېكى تۆيۇقسىز سوقۇر ئۇچى بولغان يەردىلىپ كەتسە كىم جاۋاپكار ؟ » دەپ ، دوختۇرخانىدا يېتىپ داۋالاشنى تەلەپ قىپتۇ ، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ئەبەيمۇ نۇرۇنگۇلنىڭ گەپلىرىگە قوشۇمچە قىلىپ « بۇ ھايات مەسىلىسى ... كىم بۇنىڭغا كېپىلىك قىلالايدۇ ؟ » ، دەپ ۋاقىراپ كېتىپتۇ .

زۇمرەت يولدا كېلىۋاتىپ ، روقىيە دېگەن قىزدىن نۇرۇنگۇلنىڭ بۇ كېسەللىك باشلانغانلىغىغا بىر يىلچە بولغانلىغىنى ، يېقىنقى ئىككى ئايدىن بۇيان ئۇنىڭ « ساقايىپ كەتتىم » دەپ بىرەر قېتىممۇ دورا يېپ باقمىغانلىغىنى ، تۇنۇگۈن كەچتە ئۆمەك دەرۋازىسى ئالدىدا ئەبەي ئىككىسىنىڭ ئۇزۇنغىچە كۆسۈرلىشىپ تۇرغانلىغىنى ، كېيىن ئەبەينىڭ « قەھرى خۇتۇن شاپتۇل يىگۈچە ئۇرۇنلاشتۇرۇۋېتىمەن ... » دېگىنى ، بۇگۈن چۈشتە نۇرۇنگۇلنىڭ توساتتىن « قوسىقىم ئاغرىپ كەتتى » دەپ يېتىۋالغانلىغىنى ، خۇددى شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئەبەيمۇ ياتاقتا كېرىپ ، ئۆزى بىلەن بىرگە زۇنى « ئۇنى دەرھال دوختۇرغا ئاپىرايلى » دەپ سۆيلىگەنلىگىنى ئاڭلاپتۇ . ئەبەينىڭ بىر يېقىن ئاغىنىسى دوختۇر بولۇپ ، قىزنى بالىنىستقا ئېلىشقا ھەپ يېزىپ بېرىپتۇ .

ـــ نۇرۇنگۇلنىڭ « غەلىبە شاتلىغى » ئۇسۇلىدا مۇھىم رولنى بار ئىدى ، ـــ دىدى زۇمرەت ئاغرىمدا ئەلەم بىلەن بېشىنى ئىغىتىپ ، ـــ ئەتە چۈشتىن كېيىن گېنېرالنىڭ رەپتىس

بولدۇ دەۋاتساق، قارىغۇنى ياردا قىستا دىگەندەك، ئۇنداق بۇنداق تۈيۈقسىز... كېسەل بولۇپ قېلىش...

سابىت بىردىنلا تىنىغا شاپىلاقلاپ كۈلۈۋەتتى:

— ۋاي مېنىڭ ئەخمىقىم! نۇرۇنگۈل چىقمىسا، سېنىڭ ئۆزۈلۈگىنى ئېرىنغىلى بولماتتى؟ ماقۇل، ئۇ يېغۇ بىر نۇرۇنگۈل چىقمىسا، زۇمرەت قېيىن ھالىغا چۈشۈپ قالدۇ، دەپ چوتنى خام سوقسۇن، سەنچۇ؟ سەن نېمە ئىش قىلىسەن؟ ئۇنىڭ ئورنىغا سەن چىقالامتىڭ؟

سابىتنىڭ بۇ سۆزى بىلەن زۇمرەت ئىختىيارسىز ئورنىدىن بىر كۆتۈرىلىپ، ئۈلتۈرۈپ قالدى.

— ۋاي خۇدايىم، شۇنچىلىك ئىشقا بالدۇراق ئەقلىمگە كەلمىدىڭمۇ؟ «تۆگە ھېنىپ، تۆگە ئىزدىگەن» دېمۇ ئۇشۇق ئىش بولدى — دە، بۇ، زۇمرەتنىڭ چىرايىدىكى بايىقى خاپىلىقلارنىڭ ئېرىزىنى ئەمدى خۇشاللىق ئىگىلەپ كۆزلىرىدىن نۇر چاقناپ كەتتى...

زۇمرەت كۆزلىرىنى يۇغان ئېچىپ، خۇددى سابىتنىڭ يېڭە ملىق چىرايىنى ھازىرلا كۆرۈۋاتقاندەك بەختىك كۈلۈمسىرىدى، لېكىن بۇ ئۇنىڭ ئۇچۇن پەقەت ئەسلىمىلا ئىدى، خالاس. ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلار بولسا، ئۇ ئەسلەشنى ھۇ ئېغىر كۆرىدىغان بەختسىزلىكلەرنى ئېلىپ كەلگەن ئىدى.

پويىز ئۆزۈنىڭ بىر خىل رېتىملىق «تاق — تۇق، تاق — تۇق...» ئاۋازى بىلەن كېچە جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، ئۇچقاندەك ئالغىرلىمەكتە ئىدى، نېرۋىنى چارچاتقۇچى خىيالـلاردىن زېرىكىپ ھارغان زۇمرەت، ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ، دەرىزىنىڭ غۇۋا قارىيىپ كۆرۈنۈپ تۇرغان بىپايان دالىغا كۆز تىكتى.

مەدەنىيەت نازارىتى بىر كادىرنى كىچىك ماشىنا بىلەن ئۇرۇمچى ۋوگزالىغا چىقىرىپ، زۇمرەتنى كۇتۇۋالدى، ئۇ نازارەتكە يېقىن جايدىكى بىر مېھمانخانىغا ئورۇنلاشتى.

— سىزگە يەنە ئۇچ كۈندىن كېيىن، ئايرۇپلان بىلەتنىڭ نۆۋىتى كېلىدىكەن، — دىدى ئۇنى كۇتۇۋالغان كادىر كۇلۇپ، — ئۇنگىچە سىز بۇ يەردە ياخشىراق دەم ئېلىپ، شۇ پۇرسەتتە بۇ يەردىكى كەسپداشلىرىڭىز بىلەن كۆرۈشۈپ قويمىسىڭىز، ئۇلار سىزنى تولا سوراپ ھاردى.

زۇمرەت بېشىنى ئىغىپ كۇلۇپ قويدى.

— ھەر ھالدا بىلەتنى تېزرەك ئېلىپ بېرىڭلار، — دىدى ئۇ تاپىلاپ، — ئۆمەكنى، ئاۋلىمىنى سېغىنىپ كەتتىم.

دىگەندەك ئۇنىڭ ئۇرۇمچىدىكى كەسپداشلىرى ئۇنى بەك سېغىنىپ كېتىپتۇ، بىر سائەتكە قالمايلا ئۇلار زۇمرەتنى تاللىشىپ ئۆيلىرىگە ئېلىپ كېتىشتى.

كۇنلەرنىڭ قانداق ئۆتۈۋاتقىنىنى زۇمرەتكە راستىلا بىلىنمەي قالدى. خۇشچاقچاق كەسپداشلىرى ئۇنى زادىلا زېرىكتۈرمىدى. ئۇچىسىنچى كۇنى ئېتىگەندە زۇمرەت يۇز يۇيۇش ئۈچۈگە چىقتى. بۇ كۇنى ئۇ، ماڭا بۇگۇن ئايرۇپلان بىلىتى ئەكىلىپ بېرىدۇ، دەپ، باشقا كۇنلەردىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ سەھەر تۇرۇۋالغان ئىدى. ئۇ چىلارنى چوتكىلىدى. يۇز بويۇنلىرىنى سوپۇنداپ يۇيۇپ لۆڭگە بىلەن سۇرتتى. تامدىكى چوڭ ئەينەككە قاراپ، چاچلىرىنى تارىدى. ئەينەكتە، بىلىنەرلىك ئورۇقلىغانلىقىغا قارىماي، يەنىلا خۇشخۇيلۇغى چىقىپ تۇرغان تولىمۇ گۈزەل بىر چىراي، ئۇزۇن چاچلىرىنى مورىسىگە

يايغان كىلىشكەن قامەت، كۆلۈمسىرەپ تۇراتتى. ئۇ خۇددى ئۆزىنىڭ چىرايىغا مەسلىگى كەلگەندەك يەنە بىر دەم شۇ ھالدا قاراپ تۇردى. ئۇ تېچ تۇرغاندا، ئەينەكتىكى ئەكس خۇددى بىر گۈزەل ھەيكەلگە ئوخشاپ قالدى. دۇنيادا ئۆزىنىڭ گۈزەللىگىدىن پەخىرلەنمەيدىغان ئايالارمۇ بارمىكىن! ؟ ئۇ مېيغىدا كۆلۈپ قويۇپ بېشىنى ئىختىتى. سۈمبۈل چاچلار تېخىمۇ يېيىلىپ، دولقۇنلىدى. زۇمرەت يەنە بىر دەم ئۆز ئەكسىنى تاماشا قىلغاندىن كېيىن تاغاقنى ئېلىپ چاچلىرىنى يەنە بىر قېتىم تارىدى. ئۇ ئىشىنى تۈگىتىپ چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ ئىشىككە ماڭدى. شۇ چاغدا ئالدىدىن داس كۆتەرگەن يەنە بىر ئايال كىرىپ قالدى. زۇمرەت ئۇنىڭغا يول بەرمەكچى بولۇپ ئۆزىنى چەتكە ئالغان ئىدى. دەققەتسىزلىكتىن ئاغرىق مۇرىسى ئىشىك تېمىدىنىڭ قىرىغا تېگىپ كەتتى. تېگىپ كەتتىمۇ يۇ، شۇ ھامان مۇرىسى زىڭىدە قىلىپ ئاغرىپ، بۇ ئاغرىق پۈتۈن بەدىنىگە يېيىلىشقا باشلىدى. ئۇ تامغا يۆلەنگىنىچە تۇرۇپ قالدى، يۈزىگە سوزۇلىرى چېچىلداپ تەرلەپ، پۈت - قوللىرى تىترىمەكتە ئىدى. ھالقى ئايال بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتتى ۋە دەرھال زۇمرەتنى يۆلەپ ياتاققا ئېلىپ كىردى.

چۈشتىن كېلىگىرى سائەت ئون بېرەمدا ھەدىسىيەت نازارىتىنىڭ ماشىنىسى ئۈنى مەتبەسىغا ئىنىستىتۇتىنىڭ دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ باردى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئەھۋالى شۇنچىلىك تېزلىك بىلەن يامانلاشقان ئىدىكى، ئۆزىنى تېز قۇتقۇزۇش بۆلۈمىدە تەكشۈرگەنلىگىنى، كېيىن سۆزەك كېسەللىگى بۆلۈمىگە ئېلىپ چىقىپ، بالىنىستا ياتقۇزغانلىغىنى بىلەلمىدى.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن، چوڭ كۆلەمدىكى بىرلەشمە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. بىرلەشمە تەكشۈرۈشكە دوختۇرخا-

ئەنىك بىر نەچچە بۆلۈملۈرىدىكى تەجرىبىلىك دوختۇرلار كەلـ
گەندىن سىرت، دوختۇرخانىنىڭ بىر مۇئاۋىن باشلىغىمۇ كېلىپ
قاتناشتى. بىر چاغدا مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ ئۆتكەندە سەنئەتـ
چىلەرنى بېيجىڭغا يېتەكلەپ بارغان بىر مەسئۇلى يېتىپ كەلدى.
ئۇ دوختۇرخانىنىڭ ھەممىگى مۇئاۋىن باشلىقىغا ئاغزى ئېتىلگەن
چوڭ، قېلىن كونۇپرىتنى ئۇزاتتى.

— بۇ زۇمرەتنىڭ پايتەخت دوختۇرخانىسى ئەۋەتكەن
كېسەل تارىخىي خاتىرىسى، — دېدى ئۇ ئاستا ئاۋازدا چۈـ
شەندۈرۈپ، — بىزگە ئالدىنقى كۈنى يېتىپ كەلگەن ئىدى.
سالامەتلىك پايدىلىنىشلار ئۈچۈن ئېلىپ كەلدىم.

دوختۇرخانا باشلىغى كونۇپرىتنى ئېچىپ، ئىچىدىكى كېسەل
تارىخى خاتىرىسىگە كۆز يۈگۈرتتى.

مۇنداق دەك... دېمەك، — دېدى ئۇ خاتىرىدىن كۆزىنى
ئۇزمەيلا ۋە يەنە بىردەم ئوقۇغاندىن كېيىن، بېشىنى ئىختىيـ
قىرىپ سورىدى، — ئۇزى زادىلا سەزمىگەندىمۇ؟

— شۇنداققۇ دەيمەن... بېيجىڭدىكىلەر، ئەك ياخشىسى،
ئۆزى بىلمىگىنى ياخشى دېيىشكەن ئىدى.

— شۇنداق كېسەلنىڭ بىلمىگىنى ياخشىراق، لېكىن
بىز ئۇنى بەربىر ئۆسمە كېسەللەر بۆلۈمىگە يۆتكىمەسلىك بولـ
مايدۇ. ئۇ ھالدا، بۇ مەخپىيەتلىكنى ئۇزاق ۋاقىت ساقلاشقا
كېپىللىك قىلماق تەسكەن.

— پايتەخت دوختۇرخانىسى ئۇنىسى سۆگەك كېسەللىگى
بۆلۈمىدىن يۆتكىمەيلا داۋالىدىغۇ؟

دوختۇرخانا باشلىغى بېشىنى ئېغىتىپ كۈلۈمسىرىدى:

— شۇنداق، ئۇلار بۇ ئىمكانىيەتنى يارىتالىغان. لېكىن،
بىزدە بۇ ئىمكانىيەت يوق ـ تە.

شۇ كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېلىرى زۇمرەتنى ئۆسمە كېسەللەر بۆلۈمىگە يۆتكەشتى. تىنچسىز ئازاپلاۋاتقان ئاغرىق ئىچىدە زۇمرەت ئەتراپىدا بولۇۋاتقان ئىشلارنى غەل - پاللا كۆرۈپ، گەپ - سۆزلەرنى پەرقسىز ئاڭلاپ ياتاتتى. ئۇ، دوختۇرلارنىڭ ئۆزىنىڭ قېنىنى تەكشۈرۈۋاتقانلىقىنى، يۈلۈندىن سۈيۇقلۇق ئالغانلىقىنى، رېنتگېن بۆلۈمىگە ئېلىپ كىرىپ تەكشۈرگىنىنى، سۆرەتكە ئالغانلىقىنى ۋە يەنە بىر بۆلۈمگە ئېلىپ كىرىپ، خۇددى پايتەخت دوختۇرخانىسى تەكشۈرگەندەك كارۋاتقا ياتقۇزۇپ، ئوڭ - سول تەرەپلىرىنى، نۇر ئارقىلىق تەكشۈرۈۋاتقانلىقىنى.. بىلدى.

ئاردىدىن ئۇچ سوتكا ئۆتكەندە ئۇنى ئازاپلاۋاتقان ئاغرىق ئاستا-ئاستا پەسىيىشكە باشلىدى. بۇ ئۇچ سوتكا ئىچىدە ئۇ، ئۆزىنىڭ ئۇچ قېتىم قان بېرىلگىنىنى، دورا ۋە ئادەتتىكى ئۆزنىگە تونۇشلۇق ئوكۇل ئۇرۇشلاردىن باشقا ۋاقىتلاردىكى ھەممىسىدە ئۆزىدىن ئاسما ئوكۇلنىڭ ئۇزۇلمىگىنىنى كۆرۈپ ياتتى. زۇمرەت بېشىنى ئاستا بۇراپ ئەتراپىغا سەپ سالدى. بۇ يالغۇز كىشىلىك ياتاق ئىدى، ئۇنىڭ بىلگىدە يەنە ئاسما ئوكۇل، كارۋاتنىڭ ئايىق تەرىپىدە كىسلاروت تۆگىسى، ئىشىك تۆۋىدىكى ئورۇندۇقتا ياشقىنا بىر سېستىرا قىز قانداق-تۇ بىر ژورنالنى ئوقۇپ ئولتۇرىدۇ. دېمەك، ئۇ ئادەتتىكى كېسەل ئەمەسكەن - دە!

زۇمرەتنىڭ مەدىرلاۋاتقىنىنى سېزىپ، سېستىرا ژورنالدىن بېشىنى ئىتتىك كۆتەردى ۋە ئوردىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى.

— قانداقراق تۇرىسىز؟ — ئۇ ئىنچىكە، مۇلايىم ئاۋاز بىلەن زۇمرەتكە ئېگىلىپ تۇرۇپ سورىدى.

— خەلى ... ياخشى.

سېستىرا گەپ قىلماي بېشىنى ئىڭىتىپ قويدى،

— سىگلام، — دىدى زۇمرەت قىزدىن كۆزىنى ئۈزمەي.

— بۇ ... قايسى دوختۇرخانا؟

— تىببى ئىنستىتۇت قارمىغىدىكى بىرىنچى دوختۇرخانا.

— قىز بايقىدەكلا مۇلايىملىق بىلەن جاۋاپ بەردى.

بۇ ... قايسى بۆلۈم؟

قىزنىڭ مەڭزىگە بىلىنەر - بىلىنمەس قىزىللىق تېپىپ، كىرپىكلىرى تىترەپ كەتتى. زۇمرەتتىن كۆزلىرىنى قاچۇرۇپ، ئاستا تېمىپ چوشۇۋاتقان ئاسما ئۈكۈل شاشسىگە قارىدى. ئۇنىڭ تەڭشىگۈچىگە قولىنى سوزۇپ بىردەم تىوختاپ قالدى ۋە شۇ هامان ئۆزىنى ئۆڭشۈۋېلىپ، يەنە ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى:

— ئۇسسۇلنى زادى زمۇ هەدە؟

زۇمرەت ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرىدى. بۇ قىزنى قارىماڭ - دىغان، ئۇ باشقا بىر ئىشنى سورىسا، بۇنىڭمۇ باشقا بىر ئىشنى سوراۋاتقىنىنى ...

ئۇسسۇلدىم، مەن، سىزدىن ....

— ۋاي ئىپسىم قۇرۇسۇن، — دىدى قىز دەرھال ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — دوختۇرلار سىز كۆزىڭىزنى ئاچقان هامان ئۆزلىرىگە خەۋەر بېرىشمىنى تاپىلىغان ئىدى، مەن هازىرلا قايتىپ كىرىمەن.

بۇ سۆزلەرنى ئۇ قانداق تېزلىك بىلەن سۆزلىگەن بولسا، شۇنداق تېزلىك بىلەن يېنىك دەسسەپ ئىشىك تەرەپكە قاراپ مېڭىپ كەتتى.

ئۆسمە كېسەللىكلەر بۆلۈمىنىڭ مۇدىر ئىشخانىسىغا يەتتە-سەككىز دوختۇر يىغىلغان بولۇپ، مۇدىرنىڭ قولىدا زۇمرەت-نىڭ كېسەل تارىخى خاتىرىسى تۇراتتى. بۆلۈم ئۇچى ھەجەت بۇ ھەجەتلەرنى پەقەت مۇدىرنىڭ تەمكىن ئاۋازىلا بوزۇپ تۇراتتى:

— ... يۇقۇرقىلاردىن باشقا، پايتەخت دوختۇرخانىسى، ئاغرىنقىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالىغا قاراپ، راكقا قارشى دورىلار-نىمۇ ئىشلەتكەن. شۇنداقلا ئۆلار، راك ھۈجەيرىلىرىگە بۇ ئاستە-تەسىر قىلغۇچى دورىلارنىمۇ، ماددا ئالماشتۇرۇشنى توسىدىغان دورىلارنىمۇ، قىسمەن ھالدا ئۆسۈملۈك تېپىدىكى دورىلارنىمۇ، باكتېرىيەگە قارشى دورىلارنىمۇ ئىشلەتكەن ... — مۇدىر قولى-دىكى خاتىرىگە كۆز يۈگۈرتۈپ بىردەم سۆزدىن توختىدى، دوختۇرلار ئۇنىڭغا دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىشىپ، ھەجەت ئولتۇرۇشاتتى. — ئۇلار كېيىنكى ۋاقىتلاردا، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى مۇدىر، — رادىئاكتىپ نۇرلار ھەم خېمىيەۋى دورىلار بىلەن داۋالاشنى ماسلاشتۇرۇپ خېلى يامان ئەھۋالنى ئۇنۇمگە ئېرىشكەن، ھازىرقى دىئاگنوز نەتىجىلىرى پايتەخت دوختۇرخانىسى چىقارغان ھۆكۈمنىڭ توغرا ئىكەنلىگىنى ئىسپاتلايدۇ، يەنى ئاغرىق يامان باسقۇچقا يەتكەندىلا ئاشكارى-لانغان ۋە شۇنىڭدىن كېيىنكى داۋالاشلار پەقەت ئالدىكى راكنىڭ ئېغىرلىشىپ كېتىشىنىلا كونتروللىغان، كونتروللىغۇنىدەكلا پەقەت ۋاقىتلىقلا كونتروللىغان، خالاس. ھازىر راكنىڭ كېڭىيىش دەرىجىسى بۇرۇنقى داۋالىنىش ئىككى ھەسسە كۆپ، ئەگەر مۇشۇ تەرەققىيات بويىچىلا ماڭىدىغان بولسا بۇنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ يامان بولىدىغانلىغىنى ھەممىمىز ئايان. بىر قانچە

كۆندىن بويان يۆلداشلار بۇ خاتىرە بىلەن، — ئۇ قولدىكى خاتىرىنى ئېگىز كۆتىرىپ كۆرسەتتى، — ۋە كېسەلنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى بىلەن بىر قۇر تونۇشۇپ چىقتى. مەن يۆلداشلارنىڭ بۇ ئىككىنچى كېيىنكى داۋالاش چارىلىرى ئۈستىدە تەكلىپ ۋە قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشنى ئۆمىت قىلىمەن.

— رادىئاكتىپ نۇرلارنىڭ ئىلىنىڭ سارىكومىسىغا تېزدىن تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىغا، يەنە ئىلىكتىكىراك ھوجەيلىرىنى ئۆلتۈرىدىغانلىقىغا ھەممىمىز گە ئايان، — دېدى كۆزئەينەك تاغان ئوتتۇرا ياشلاردىكى ئايال دوختۇر سۆز ئېلىپ، — ھېنىڭچە بۇ ئالدىنقى كۈندىكى مۇزاكىرىدە ئېيتقىنىمىزدەك، يەنىلا خەيۋەى دورىلار بىلەن داۋالاشقا رادىئاكتىپ نۇرلار بىلەن داۋالاشنى بىرلەشتۈرۈپ داۋالاشىمىز لازىم. بىر قانچە كۈندىن بۇيان بىز رەنتگېن ئاپپاراتى بىلەن ھەدرۇگېن-ئازوتلۇق تېزلەتكۈچ ئاپپاراتىنى ئىشقا سېلىپ، سىرتتىن نۇر بېرىش چارىسىنى قوللاندۇق. ئەمدى مەن بۇ خىل داۋالاشقا ئىچكە نۇر بېرىشنى قوشۇپ ئىشلەپ كۆرسەك، دېگەن تەكلىپنى بېرىمەن.

— ئۇزۇتوپلار ئارقىلىق ئىچكە نۇر بېرىش تېخىمۇ ئونۇملۇكرەك بولارمىكىن دەيمەن، — ياشقىنا بىر دوختۇر سۆز قىستۇردى.

كۆرۈنۈشىدىن ئولتۇرغانلارنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن ياشتا چوڭراق بىر دوختۇر گەلىنى قىرىپ قويۇپ، سۆز ئالدى:

— بىز راكنىڭ ئۆسۈشىنى ئىممونىتېت كۈچىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدىغانلىغىنى چۈشۈنىمىز، ھېنىڭچە، بىر قانچە خىل دورىلارنىى ئىشلەتكىنىمىز تېخىمۇ كېچىكەيتىپ، نۇر ۋە دورىلار بىلەن داۋالاشقا ئىممونىتېت ئىنارقىلىق داۋالاشنى بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ بارساق ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشىراق بولىدىغۇ دەيمەن.

ـەن بۇ پىكىرگە قوشۇلمەن، ـــ دېدى يەنە بىر دوختۇر، ـــ پايتەختتە دوختۇرخانىسىمۇ ئۇنىڭغا ئۆسۈملۈك تېپىكى بەزىبىر دورىلارنى ئىشلىتىپ باقمۇ سىل كېسەللىگىنىك ۋاكسىنىسى ھەم ۋىتامىنلارنى ئىشلىتىش ئارقىلىق ئۇنىڭ ئىممۇنىتېتىنى كۈچەيتىش ئاشۇرساق ئەلۋەتتە ياخشى بولىدۇ ـ دە.

دوختۇرلار بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى ئۆز كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويىماقتا ئىدى.

زۇمرەتنىڭ كېسەل ئەھۋالى ھەقىقەتەنمۇ ئۇلارنىڭ دىققەت-ئېتىۋارىنى قوزغىغان، ئۇلار كېسەلنىڭ ئىنتايىن ئېغىر ئىكەنلىگىنىمۇ، ئۇنىڭ داۋالاشنىڭ تولىمۇ مۇشكۈل ئىكەنلىگىنىمۇ بىلىشىدۇ. لېكىن ھەر كىم ئۆزىدە بۇ داغدىق ئۆسۈل چولپانىغا نىسبەتەن چوڭقۇر ھېسسىداشلىقىنى، ئۇنى تېخىمۇ قېتىقلىپ داۋالاپ كۆرۈشكە قوزغالغان ئۇمۇتۋار ئىستەكنى، كۈچلۈك ئۇرۇنىش ھېسسىياتىنى سېزەتتى.

13

ئاردىدىن ئون كۈنچە ۋاقىت ئۆتتى، زۇمرەت كارۋاتتىن چۈشۈپ ياتاق ئۆيدە ئۇياقتىن-بۇياققا ماڭغۇدەك بولۇپ قالدى. لېكىن مەسئۇل دوختۇر يەنىلا ئۇنىڭدىن كۆپ ھەرىكەت قىلماسلىقنى، ھەتتا ياتاقتىك سىرتىغا چىقىشتىنمۇ ساقلىنىشنى تەلەپ قىلاتتى.

بىر كۈنى مەسئۇل دوختۇر ئۇنى ھەر كۈندىكىگە ئوخشاشلا ئەكشۇرۇپ بولۇپ، كېسەل خاتىرىسىگە ئەمدىلا بىر نەرسە يازماقچى بولۇپ تەمشىلۇاتقاندا، زۇمرەت توساتتىن سوراپ قالدى:

— دوختۇر، سىزدىن بىر نەرسىنى سورسام بولامدۇ؟

دوختۇر ئىتتىك بېشىنى كۆتەردى:

— نېمىشقا بولمايدىكەن؟ سوراڭ!

— مەن تېخىچە ئۆزەمنىڭ قايسى بۆلۈمدە ياتقانلىقىنى بىلمەيۋاتىمەن.

— يېتىڭاتقىنىڭىز ئۆسمە كېسەللىكلىرى بۆلۈمى.

زۇمرەت چۆچۈپ كەتتى ۋە كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ دوختۇرغا تىكىلدى:

— ئۆسمە كېسەللىكلىرى؟!

دوختۇرنىڭ چىرايىدا قىلچە ئۆزگىرىش كۆرۈنمەيتتى، ئۇ پەرۋاسىز قىياپىتىنى بۇزماي زۇمرەتكە دېدى:

— خوش ئۆسمە كېسەللىكلىرى بۆلۈمى بولسا نېمە بوپتۇ؟ بۇ يەردە ياشقا خېلىدىكى كېسەللەر داۋالانمامدىكەن؟

— ئۇنداقتا، مېنىڭ كېسىلىم زادى نېمە؟ دوختۇر، ئۆتۈنەمەن، ماڭا راستىنى ئېيتىڭا!... زۇمرەت ئۆزىنى باسالمای، بېشىنى ياستۇقىغا كۆتۈرۈپ ئالدىراپ سورىدى.

— تىنچلىنىڭ، سىكلىم!، دېدى دوختۇر ئۇنىڭغا يېقىنراق كېلىپ، سىزگە پايتەخت دوختۇرخانىسى ئاللىقاچان دېئاگنوز قويۇپ بولغان، سۆگەك تۇبىركولىيۇزى! بۇنىڭ دېئاگنۇزىمۇ ئۇلارنىڭكى بىلەن ئوپمۇ-ئوخشاش، سىز، نېمە ئۈچۈن سۆگەك بۆلۈمىدە داۋالىنىڭ بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىنگىلار؟ دېمەك چىسىز غۇ؟ ئۇ دېگەن بىچىك-پۈتۈن مەلىكتىمىزنىڭ پايتەختى. ئۇلارنىڭ شارائىتى ناھايىتى ياخشى، تولۇق. بىزنىڭ-چۇ؟ بىزدىمۇ زامانىۋىي ئاپاراتلار بار، لېكىن ئاز. چوشنۇاتامسىز؟ بۇ يەردىكى بەزى ئاپاراتلارنى ئاسان يۆتكىگىلى بولمايدۇ. سىزنىچۇ؟ يۆتكەشتەس ئەمەستە، شۇنداق بولغانلىقى

ئوچۇن بىر سەنئەت مۇشۇ ئايىرىم بۆلۈمگە ئورۇنلاشتۇرىدۇق! مەن سەنئەتنى نېمىشقا ياتاقتىن سىرتقا چىقماق دەيمەن؟ بىرىنچىدىن، كىشىلىكسىزلىك ئەھۋالى شۇنى تەلەپ قىلىدۇ، ئىككىنچىدىن، بۇ يەردىكى باشقا كىشىلەرنى كۆرۈپ كەيپىياتىڭىزغا تەسىر يەتمەسۇن دېگەن مەقسەتمۇ بار. قانداق، ئەمدى خاتىرجەم بولغانسىز؟

دوختۇر شۇنچىلىك ئىشەنچلىك سۆزلەيتتىكى، زۇمرەتنىڭ ھاياجانلانغان قىياللار ئاستا-ئاستا غايىپ بولۇشقا باشلىدى. راست، دوختۇرغا ئىشىنىش كېرەك. قانچىلىغان كىشىلەرنى ئۆلۈمدىن، ئازاپتىن قۇتۇلدۇرغان بۇ سالاپەتلىك، ياشانغان ئادەم قانداقمۇ يالغان گەپ قىلسۇن؟

دوختۇر يەنە بىرمۇنچە سۆزلىدى. ھەتتا ئاخىرىدا قىزىق چاخچاقلارنى قىلىپ زۇمرەتنى كۈلدۈردى.

بۈگۈن چارشەنبە كۈنى، دوختۇر، سېستىرالارنىڭ ھەممىسى كەسپىي ئۆگىنىشىگە كىرىپ كېتىشكەن ئىدى. زۇمرەت ئورنىدىن تۇرۇپ ياتاق ئىچىدە ئۇيان - بۇيان مېڭىپ كۆردى. تېنىگە خېلى كۈچ كىرىپ قالغاندەك ئۆزىنى باشقىچە تېتىك سەزدى. ئۇنىڭدا «دوختۇرلارنىڭ ھەممىسى يوغىنا بولغاندىن كېيىن كارىدورغا چىقىپ بىرەر قېتىم قاراپ باقسام نېمە بولاتتى» دېگەن بىر تاساددىپى ئىستەك پەيدا بولدى. شۇنداق، يالغۇز ياتاقتا زېرىكىپ ياتقاندىن كۆرە، مېڭىشقا قۇربى يەتكەندىن كېيىن كارىدورغا بولسىمۇ چىقىپ ئۇيىاق - بۇيىاققا مېڭىپ بېقىش لازىم. ئۇ ئىشكنى ئاستا ئېچىپ كارىدورغا چىقتى. كارىدورنىڭ ئوڭ - سول تەرەپلىرىگە كۆز يۈگۈرتتى. سول تەرەپتە يىگىرمە قەدەمچە نېرىدا يەنە بىر بۆلەك كارىدور كۆرۈندى. زۇمرەت تۇرغان يەردىن قارىغاندا ئۇ جاي كارىدورنىڭ باشقا

يەرلەردىكى قارىغايدا بىر ئاز خالىراق كۆرۈندى. ئۇ كارىدورـ
دىكى ئىككىنچى تەرىپىدىكى كەڭ دەرىزىلىك چېكى يېتاققا قارايلا
قالدى. يېتاقتا ھەر خىل ئۆسمە كېسەللىگەن گىرىپتار بولغان
كېسەلمەر يېتاتتى. زۇمرەت كۆڭلىدە ئۇلارغا قارىمايلا ئۆتۈپ
ھېلىقى تار كارىدور تەرەپكە بارماقچى بولغان ئىدى. لېكىن
ئۆز خاھىشى قارشى كۆزلىرى يەنىلا دەرىزىدىن ئوچۇق
كۆرۈنۈپ تۇرغان چەكە ياتاق ئىچگە چۈشتى. قەزىق ئىش
ئىككى كېسەل ئۆز - ئارا چاخچاقلىشىپ، كۈلۈشۈپ قارت
ئويناۋاتاتتى. ئۇلار قانداق كېسەلكىنە ؟ ... ياق، ياق! ئۇلار
ئۆسمە كېسەلكە گىرىپتار بولغانلارغا ئوخشىمايدىغۇ، ئەگەر
شۇنداق كېسەلگە گىرىپتار بولغانلار بولسا بۇنچىلىك خاتىرجەم
ئولتۇرۇپ قارت ئويناشماس ئىدى. زۇمرەت ئاستا مېڭىپ
ھىلىقى تار كارىدورغا چىقتى. بۇ جاي ھۆشۈ يېقىتكى بىنا
بىلەن نېرى يېقىتكى بىنانى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان كارىدور
بولۇپ، كېسەلخانا كارىدوردىن بۇ يەرگە چىقىدىغان ئېغىزدىكى
ئوچۇق ئىشىكنىڭ يېنىدا تۇرسا تۆۋەندىكى باغلارنى، كۆلزار-
لارنى، ئۆيلەرنى - بۇيلىقا ئۆتۈۋاتقان كىشىلەرنى ئوچۇق
كۆرۈشكە بولاتتى؛ ئىشىكىڭ يېقىنراق يەردە تۇرسا كېسەلخانا
كارىدورىدىن تاسادىپىي ئۆتۈپ قالغان دوختۇر ياكى سېستىرالارمۇ
ئۇنى كۆرەلمەيتتى. ئۇ كەڭ دۇنيانى، يېشىللىقنى، گۈلزارلىقلارنى
شۇنچىلىك سېغىنغان ئىدىكى، كۆڭلىدە دوختۇرلارنىڭ بۇگۈنكى
كەسپىي ئۇگۇتىنىڭ تېخىمۇ ئۇزۇنراق داۋاملىشىنى تىلىدى.
لېكىن شۇ چاغدا ئۇنى يېقلاپ چىققان ئىككى ئايال كارىدوردا
پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇلار ئۇدۇل زۇمرەتنىڭ ياتقىغا كىرىپ
كېتىتتى. زۇمرەت ئۇلارنىڭ ئالدىغا كىرەي دەپ ئەمدىلا بىر
قەدەم ئىلىشقا كارىدورنىڭ يېنە بىر تەرىپىدىن ئۆزى تۇرغان

تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان ئاق خالاتلىق برسىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ ئاق خالاتلىقنىڭ ئۆزىنى كۆرۈپ قېلىشدىن ئەنسىرەپ ئۆزىنى ئىشكنىڭ دالدىسىغا ئېلىپ كۈتۈپ تۇردى. ئايال تاۋۇشىرى تار كارىدورغا يېقىنلاپ كەلدى. ئۇ ئىشكنىڭ يوچۇقىدىن قاراپ ئاق خالاتلىق كىشىنىڭ ئۆزى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. ئاپلا، چاتاق بولدى - دە، ئۇنىڭ ئىنتىزامسىزلىقىنى مەسئول دوختور ئالدىسىغا ئۇنىڭغا قانچىلىك خاپا بولۇپ كېتەر؟

ئۇنىڭ ئىزلەپ چىققان ئىمكانسىزلىقلار زۇمرىتىنىڭ يالغىدىن چىقىپ ئۇنىڭ ئىزلەپ ئويلىغان - پويلىغان قاراشتى - دە، ئاق خالاتلىق كىشىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كېلىشكە باشلىدى.

— يولداش، ئاۋۇ 10 - ياتاقتىكى كېسەلنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ — ئايالنىڭ ئاق خالاتلىق كىشىدىن سوراشتى.

— ئوھ، بۇ سىلەرمۇ؟ ، — دېدى ئاق خالاتلىق كىشى خۇشخۇيلۇق بىلەن. — سىلەرنى قانداق شامال بۇ جايلارغا ئۇچۇرۇپ چىقتى؟ ...

— ھە، ... بۇ سىزمۇ، مەي دوختۇر؟ كەچۈرۈڭ تونۇمايلا قاپتۇق ئەمەسمۇ؟

— ئايالارمۇ ئۇنىڭ بىلەن قىزغىن سالاملاشتى.

— سىلەر ئىزلەپ چىققان كىشى ئۆسمە كېسەللىگى بىلەن ئاغرىغانمۇ؟

— ھەئە، بىزنىڭ تالانتلىق ئوسۇلچى سەپدىشىمىز ئىدى، — دېدى ئايالارنىڭ برسى پەس ئاۋازدا جاۋاپ بېرىپ، — بىچارە ئۇنىڭ راكى ئىكەن.

— تېخى ئاخىرقى باسقۇچقا يېتىپ قاپتىكەن دەڭا، — يەنە بىرسى قوشۇمچە قىلدى.

« ئۇلىمك راكى ؟ ! — ... بۇ سۆز زۇمرەتنىڭ يۈرىگىگە گويا زەھەرلىك خەنجەردەك سانچىلىپ چىقىۋىدى. ئۇ غەزەپتىن پۈتۈن ئەزايىغا تارقىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدى قارىگۇلاشتى، قۇلاقلىرى ۋىڭلىدايتتى.

ئالا ھەزەل بىرەر سائەتلەردىن كېيىن دوختۇرلار ئۇنى ھالقى تاراكاردىن — تامغا يۆلەپ، ھەيكەلدەك قېتىپ قالغان يېرىدىن تېپىشتى.

14

زۇمرەتنىڭ قۇلىغىغا ھېچقانداق گەپ كىرمەيتتى. ھەمشۇل دوختۇر نۆۋەتچى سېستىرلارغا ئۇنىڭ يېنىدىن ئايرىماسلىقنى تاپىلاپ چىقىپ كەتتى.

زۇمرەت ھامان تام تەرەپكە قاراپ يېتاتتى. خىيالىدا باش - ئايىغى يوق خىلمۇ - خىل پىكىرلەر ئۆچۈپ يۇرۇشەتتى. كۆز ئالدىدا بىردە يېشانغان ئانىنىڭ قىياپىتى پەيدا بولاتتى. بىردە ئىككى بالىسى گەۋدىلىنەتتى. بىردە سەنئەت ئۆمىگىنىڭ مەشىق زالى ۋە ئۇرۇنىنىڭ ئەرتىس سەپداشلىرى پەيدا بولاتتى. تۇرۇپ - تۇرۇپلا قايناقتىدۇر سابىتىڭ قىياپىتىمۇ گەۋدىلىنەتتى ... ئۇ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئويلايتتى. نۇرغۇن كۆرۈنۈشلەر كۆز ئالدىدىن ئۆتەتتى. رەھىمسىز ئۆلۈم ۋەھىمىسى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى دەھشەتلىك لەرزىگە كەلتۈرۈپ، پىكىرلىرىنى ئوڭتەي - تۇڭتەي قىلىۋەتكەن ئىدى. ئەمما ھاياتتا ھەر بىر نەرسىنىڭ ئۆز يولى ۋە چېكى بولىدۇ. باشلىنىش بولغان ئىكەن ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ئاخىرلىشىمۇ بولىدۇ

ـ ده، ... تونۇگۈنكى كۈن ۋە پۈتۈن بىر كېچە ئاشۇنداق بىسەرەمجاللىقتا ئۆتكەندىن كېيىن، گويا قايناۋاتقان قازاندىكى سۇ ئاستا ـ ئاستا توختاپ، ئۇنىڭ ھورىمۇ ئاستا ـ ئاستا پەسىيىپ تۈگەپ قالغاندەك خىياللارمۇ، كۆرۈنۈشلەرمۇ، قورقۇنچمۇ ئاستا ـ ئاستا سۈسلىشىپ غايىپ بولۇشقا باشلىدى. قاتتىق چارچىغان نەپرۇلار ئاستا ـ ئاستا تۇرمۇزلىنىپ، ئاخىر زۇمرەتنى خامۇش ئۇيقۇغا ئېلىپ كەتتى.

ئۇ كۆزىنى ئېچىپ يەنىدا تۇرغان سېستىرانى ۋە پارقىراپ تۇرغان ئاسما ئوكۇل جازىسىنى كۆردى. ئۇنىڭغا يەنە ئاسما ئوكۇل بېرىۋاتاتتى. ئۇ كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى. «ئاخىرقى باسقۇچتىكى ئۇلۇك راكى!...» بۇ سۆز ئۇنىڭ مېڭىسىدە يەنە تەكرارلاندى. لېكىن بۇ قېتىم بۇ سۆزنىڭ قورقۇنچ سېلىش ۋەھىمىسى ئۇنچە قاتتىق بىلىنمىدى. ئۇلۇك راكى يەنە كېلىپ ئاخىرقى باسقۇچقا يەتكەن. بۇ دېمەك، ئۇنىڭ ھاياتىمۇ ئاخىرلىشىپ قالغان دېگەن ھەقنى بىلدۈرىدىغۇ؟ ئۇنداق ئېسىگە شۇ ھامان پاكستاندىكى «مەڭگۈلۈك مۇھەببەت» ناملىق كىنو فىلىمىدىكى رۇخسارى كەلدى. ئۇ نېمە راكى ئىدى؟ ھە، چىگەر راكى، ئاھ، بىچارە رۇخسارى!... زۇمرەت ئاشۇ كىنودىكى بىرىنچى قېتىم كۆرگىنىدە رۇخسارىغا ئېچىنىپ ئۆزىنىڭ قانچىلىك ياش تۆككەنلىنى ئەسلىدى.

كىنودىكى كۆرۈنۈشلەر ئىختىيارسىز ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتمەكتە ئىدى. رۇخسارى قورقمىدى؟ ھەئە، بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندا دەھشەتكە چۈمگەن. لېكىن ئۆزىنى تۇتۇۋالغان. بۇ ئىشنى سۈيۈملۈك ئېرى خەستىن يۇشۇرغان ئىدى. نېمە ئۈچۈن؟ ـــ خەستە بۇ ئىشنى ئاڭلىسا بولغۇسى جۇدالىققا بەرداشلىق بېرەلمەيتتى. بىراق زۇمرەتنىڭ كېسىلىنى ئاڭلىسا

بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان «خەمىت» مۇ يوق. ئەمما، ئۇنداق يامۇز، قېرى ئادەم، ئىككى بالىسى بار، ئۇلار بەرداشلىق بېرەلەرمۇ؟ ... زۇمرەت تۇنۇگۈندىن باشلاپ ئۆزىنى دەھشەتكە سالغان قورقۇنچنى ئەسلىدى. «بۇ قورقۇچ نەدىن كەلدىكەن؟ ئۆلۈمدىن! ئۆلۈم شۇنچىلا قورقۇنچلۇقمىدۇ؟ قورقساڭمۇ، قورقماڭمۇ بەرىبىر، ئادەم ھامان ئۆلىدىغۇ؟ دېمەك، مەن تىرىكۈ يۈرەك ئىكەنمەن - دە ... تېخى مەن ئۆزەمنىڭ شاگىرتلىرىمنى ئىنتىچكى بىر ئىش ئۈچۈن «مۇ توخۇ يۈرەك، قورقۇنچاقلار» دەپ ئەيىپلەپتتىم ئەمەسمۇ؟ ئەمدىلىمۇ قورقۇنچاقلار ئۇلار ئەمەس، مەن ئىكەنمەن - دە ... مۇشۇلار خىيالىغا كېلىش بىلەن ئۇنداق كۆز ئالدىغا ئۇسۇلچى شاگىرتلىرى كەلدى. ھەي ... زۇمرەتنىڭ كېسىلىنى ئۇلار ئاڭلىسا نېمۇ دەر؟! ئەنە دوستى ئاسىيە بىلەن پەرىدەلەر يېغلاۋاتىدىغۇ؟ ئەنە باشقىلارمۇ شۇنداق. «ياق، ياق! سۆيىملۈك سىنىلارىم، ئىنىلارىم. دوستلۇرۇم، يېغىماڭلار! مەن ئۇنداق كېسەل ئەمەس، مەن، سالەردىك كۆزۈڭلاردىن ياش چىقىشنى خالىمايمەن» زۇمرەت چاچراپ بېشىنى كۆتەردى.

— ھەدە، نېمە بولىدىكىز؟ قوزغالماڭ! — ... ئۇنىڭغا قاراپ تۇرغان سېستىرا ئىختىيارسىز يېقىن كېلىپ ئۇنىڭلاپ ياتقۇزۇپ قويدى.

زۇمرەت ھاسىراپ ئېغىر - ئېغىر نەپەس ئالاتتى. چېكىلىرىدىن ئاققان تەر يۈزىنى بويلاپ سوغۇپ چوشمەكتە ئىدى، سېستىرا پاكىزە ئاق لۆڭگە بىلەن ئۇنىڭ يۈزلىرىنى سۈرتتى.

ھەدە، ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ، بۇنداق قىلىسىڭىز .... ئۆزىڭىزگە پايدىسىز ... — سېستىرا خۇددى يالۇرغاندەك ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشكە ئۇرۇنىاتتى. زۇمرەت كۆزىنى ئېچىپ

سېستىراغا قارىدى. سېستىرا ئۇنىڭغا خەيرىخاھلىق نەزىرى بىلەن تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن پەقەت ئاق كۆڭۈل كىشىلەردىلا بولىدىغان ئىنتايىن چوڭقۇر سەمىمىلىك چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ئۆزى ئۈچۈن ناتونۇش بولغان بىر كىشىگە نىمە ئۈچۈن بۇنداق خەيرىخاھلىق، سەمىمىلىك قىلدۇ؟ بۇ قىز ۋە يەنە ئۇنى داۋالاۋاتقان باشقا دوختۇرلارمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن باش قاتۇرۇپ، پاي - پېتەك بولۇشىۋاتقىتا. بولا ئەمەس، بېيجىڭدىكى دوختۇرلار شۇنداق قىلىشقان ئىدى. تېخى مەدەنىيەت مىنىستىرلىقىدىكى خادىملار ۋە مەدەنىيەت نازارىتىدىكى ئۆزى ئۈچۈن چېپىپ يۈرگەن خادىملارنى دېمەمدىغان! ئۇلارمۇ ئۇنىڭغا شۇنچە كۆڭۈل بۆلۈپ كۆيۈنۈشۋاتىدىغۇ؟ «شۇنچىۋالا ئادەم ساڭا كۆڭۈل بۆلۈپ، غەمخورلۇق قىلىپ، ساقايىپ قالسىكەن، دەپ ئۇمىت قىلىشىپ ئەتراپىڭدا چۆگىلەپ يۈرگەنلىرىنى كۆرۈپ، بىلىپ تۇرۇپ، يەنە سەن قىرىقىۋېلىپ تەتۈرەپ ھۆشۇڭنى بىلمەي ياتساڭ ئۈيات ئەمەسمۇ؟ بوپتۇ، ئاخىرقى باسقۇچتىكى كېسەل، بولسا بولار، ئاز بولسىمۇ كۆرىدىغان كۈنۈڭ بار ئىكەنغۇ، قىرقساڭمۇ قىرقمىساڭمۇ بەرىبىر بۇ قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدىغان مۇقەررەرلىككەن، قىرقۇپ تەتۈرەپ ئۈدۈنياغا كەتكەندىن كۆرە، قۇربىڭ يېتىشچە يەنە تىرىشىپ-تىرمىشىپ يەنە ئازراق ياخشى ئىش قىلىپ بېرىپ كەتمەمسەن!... سەن خەلقنىڭ بىر سەنئەتكارىغۇ؟! يىگىرمە نەچچە يىلدىن بۇيان شۇغۇللانغان سەنئىتىڭنى ئەسلىدىكى مەقسىدى زادى نىمە ئىدى؟ كىشىلەرگە روھى ئوزۇق بېرىپ ئالغا قاراپ پەرۋاز قىلىشقا يېتەكلەپ، ھەرقانداق شارائىتتا ئۈمۈتۋار بولۇشتا، ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن، ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇش ئۈچۈن ئىدىغۇ؟ ئوڭىڭدىن تۇرۇپ يولداش

زۇمرەت ! دوختۇرخانىدىن چىقىپ، دەرھال يۇرتۇڭغا — سېنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرغان سەنئەت ئۆمىگىگە قايت ! ...»

زۇمرەت يەنە ئون كۈندىن كېيىن ئايرۇپلان بىلەن ئۆز يۇرتىغا ئۇچۇپ كەتتى. بۇ — 1980 - يىلنىڭ ئاخىرلىرى ئىدى.

15

زۇمرەتنىڭ قايتىپ كەلگىنىگە يېرىم ئاي بولۇپ قالدى.

ئۇ ئۆيدە بىر ياقتىن داۋالىنىپ، بىر ياقتىن دەم ئېلىۋاتاتتى. بۈگۈن ئۇ ئادەتتى بويىچە ئەتىگەن ئورنىدىن تۇردى ۋە دەرىزىدىن سىرتقا قاراپ ئەتراپىنىڭ ئاپپاق قار بىلەن پۈركەنگەنلىگىنى كۆردى. ئەمە دېگەن چىرايلىق - ھە! ھويلا، دەل - دەرەخلەر، ئۆگزىلەر خۇددى ئاپپاق چېچەكلەر بىلەن كۆمۈلگەندەك تازا ۋەگۈزەل بولۇپ كەتكەن. ئۇ قاچاندۇر بىر چاغلاردا، مۇشۇنداق قار ياققان كۈنلىرى سىرتتىن كەلمەي قارئۇستىدە دومىلاپ ئوينىغانلىرىنى، بالىلار بىلەن «قار بوۋاي» ياساپ، ئۆزى ئارا قار ئېتىشىپ ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا يۈگۈرۈشكەنلىرىنى، تۇنجى قار ياققان ئەتىگىنى كۆڭلى تارتقان كىشىلەرنىڭ ئۆيىگە كىرىپ «قارلىق» تاشلاپ قاچقانلىقلىرىنى ئەسلەپ كەتتى ...

ئۆيگە ئاسىيە كىرىپ كەلدى.

— بىر يەرگە بارىدىغاندەك كىيىنىۋاپسەنغۇ؟

— بۈگۈن ئىشقا چىقاي دەۋاتىمەن، — زۇمرەت دەرىزىدىن كۆزىنى ئېلىپ جاۋاپ بەردى.

— ئىشقا ؟ ! — ئاسىيە ئەجەپلىنىپ قاراپ قالدى، — شۇ تاپتا چىقماقچىمۇ سەن؟

— ھەئە، زېرىكتىم، ئىشقا چىقاي.

زۇمرەت مەشق زالىغا كىرگەندە، بىر خىل، چىرايلىق مەشق كېيىملىرىنى كىيگەن ئەرتىسلەر ئۆزىدىن تۆۋەت قاتار بولۇپ رەتلىك تىزىلىپ ئەتىگەنلىك مەشقنى باشلىۋەتكەن ئىدى.

زۇمرەت ۋۇجۇدىدا ئىللىق بىر سېزىمنى سەزدى، ئۇ، مەشق ئىشلەۋاتقان ئەرتىسلەرگە قارىدى. نەچچە ئونلىغان جۈپ كىۆزلەر تەڭلا ئۇنىڭغا تىكىلگەن ئىدى. زۇمرەت بېشىنى ئېگىپ ئۇلار بىلەن سالاملاشتى - دە، زالنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى دەرىزە تەرەپكە كۆز تاشلىدى. ئۇ، ھەر دائىم چارچاپ كەتكەندە ئولتۇرىدىغان ئاددىغىنە ئىككى كىشىلىك بەندۇك بۇرۇنقىدەكلا ئۆز جايىدا تۇرۇپتۇ، بۇ يەردىن ھەممە ئەرتىسلەرنىڭ ھەرىكەتلىرىنى تولۇق كۆرۈپ ئولتۇرۇشقا بولىدۇ. زۇمرەت بېرىپ شۇ بەندىگگە ئولتۇردى. بىردىن ئۇنىڭ كۆزى ئاخىرقى قاتاردا مەشق قىلىۋاتقان چوڭراق كىشىگە چۈشتى، بۇ، ئەبەي ئىدى، زۇمرەت ئۇنىڭدىن كۆزلىرىنى ئىتتىك ئېلىپ قاچتى يۇ، قەلبىدە بىردىنلا قوزغالغان ئەلەملىك تۇيغۇنىڭ تەسىرىدە يەنە بىر قېتىم ئۇنىڭغا قاراپ سالدى، «قىرىق ياشلارغا كىرىپ قالغاندۇر، كىيىنىكى ئايلىق بىلەن قانداقكىن؟ ياكى مەس بولۇۋېلىپ ئۇنىڭغىمۇ بۇرۇنقى ئايلىغا ئوخشاش ئازاپ سالامدىكىن؟ قارىساڭ چىرايىدىن توزۇكلا ئادەمدەك كۆرۈندۇ، لېكىن ... » زۇمرەتنىڭ كۆز ئالدىدىن ئاشۇ بىر چاغلاردىكى قورقۇنچلۇق مەنزىرىلەر غىل - پال ئۆتۈشكە باشلىدى.

...ئەنە، تەۋسلىگى ئۇچىغاچىقىقان بىر تۈركۈم ئادەملەر دەھشەتلىك شۇئار سادالىرىنى ياڭرىتىپ ئابدىنقادىر ئاكا بىلەن

زۇمرەتلەرنى كۆرەش قىلماقتا... دەپ، ئەسكە سەھنىگە مەكرەپ چىقىپ زۇمرەتنىڭ چاچلىرىنى قاماللاپ بېشىنى ئارقىغا تارتتى. ئۇ «سەن ئۆمگەمزدىكى ئۇچقا چىققان بۇزۇق!» دەپ ۋاقىرىدى. بۇقتىپىقزىل تۆھمەتقۇ؟ كىشىلەربۇ تۆھمەتكە ئىشىنەمدىغاندۇ؟!... سابىتچۇ؟

راست، سابىت چىداشلىق بېرەلمىدى. ئۇ بۇ تۆھمەتكە ئىشەندى. زۇمرەتكە نىكادىن ئاجراشماقچى ئىكەنلىگىنى ئېيتتى. زۇمرەت ئاخىر ئاجىزىش قەغەزىگە قول قويۇشقا مەجبۇر بولدى.

زۇمرەت ئاشۇلارنى ئويلاۋاتقاندا يۇرىگىنىڭ گال پىچاق بىلەن تىلىغاندەك چىدىغۇسىز ئېچىشىپ ئاغرىۋاتقانلىغىنى سەزدى.

17

بىر كۈنى، كەچلىك ئىشتىن چۈشۈشكە ئاز قالغاندا، ئاسىيە زۇمرەتنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئاستا پىچىرلىدى:

— ساڭا بىر پارچە خەت كەپتۇ.

— خەت؟ كىمدىن؟

— ئوقۇساڭ بىلىسەن، يۇر، سىرتقا چىقايلى! ئاسىيە خەتنى زۇمرەتنىڭ ئۆيىگە كىرگەندىلا بەردى. زۇمرەت قەلەن كونۇبرىتنىڭ ئۇستىدىكى يېزىقلارنى كۆرۈپلا خەتنىڭ ئىگىسىنى بىلدى. خەت سابىتتىن ئىدى. زۇمرەتنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگىرىپ خەت تۇتۇپ تۇرغان قولىنى تىترىدى. ئاسىيە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ كونۇبرىت ئاغزىدىكى ئېھتىياتبىلەن يىرتىپ ئاچتى.

ـــسابىتنىڭ بىر قانچە بەتلىك قولىيازمىسى ئارىسىدىن ئاغزى يەملەنمىگەن يەنە بىر كونۇبرىت چىقتى. زۇمرەت ھەيران بولۇپ ئۇ كونۇبرتنىڭ ئۈستىگە قارىدى. ئۇنىڭغا «سابىتقا تېگىدۇ» دېگەن خەتلا يېزىلغان بولۇپ، ئاستىغا باشقا خەت يېزىلمىغان ئىدى. زۇمرەت ئالدى بىلەن سابىتنىڭ خېتىنى ئوقۇدى.

سالام زۇمرەت!

ھىساپلاپ باقسام بۇنىڭ ئايرىلغىنىمغا ئون ئۈچ يىل بوپتۇ، ئەگەر مەن بىر ئەدەبىياتچى، بولغان بولسام، ئاشۇ يىلاردىكى كەچۈرمىشلىرىمنى، ھېسسىياتىمنى ئەينەن ۋە چۈشەنىشلىك قىلىپ سۈرەتلەپ چىققان بولاركەدىم. ئەپسۇس، بۇغداي، قۇناق يېتىشتۇرۇشتىن باشقا ئىشقا ئانچە ماھىر ئەمەس ئىكەنمەن، لېكىن، مەيلى نىمىلىكى بولمىسۇن، ئۆتكەن ئىشلارنى ساڭا يېزىشىم، سېنىڭدىن كەچۈرۈم سورىشىم لازىم ... زۇمرەت! قەلبىدە ماڭا نىسبەتەن غەزەپ ـــ نەپرەتلىك قانچە كۆپ بولسىمۇ قەدىناسلىق، ئۇنۇتچى پاك مۇھەببەتىمىزنىڭ ھۆرمىتىگە خېتىمنى ئوقۇپ چىقىشىڭنى ئىلتىماس قىلىمەن! مەن خاتا قىلدىم، سەن تۆھمەتكارلار تەرىپىدىن ناھەق ھۇجۇملارغا ئۇچراپ ئازاپلىنىۋاتقان چېغىدا مەن ساڭا يار ـ يۆلەكتە بولۇشنىڭ ئورنىغا، تۆھمەتكارلارنىڭ كۆتكىنىدەك ھەركەت قوللىنىپ، سېنىڭ ۋىجدان ئازابىڭغا ھەسسىلەپ ئازاپ قوشتۇم، ئىشىۋاتاق باشلاندى:

ھېلىقى لەنتى ئىنقىلاپنىڭ قۇيۇنى تەرەپتىن ھۆكۈمەپ بېسىپ كەلگەندە بىزمۇ ئۇرغۇن كىشىلەرگە ئوخشاش چۆچۈپ، تىكىرقاپ قالغىنىمىزنى سەنمۇ بىلىسەن، كېيىنچە قۇيۇن كۈچەيىشكە ۋە تېخىمۇ دەھشەت بىلەن رەھىمسىز بورانغا ئايلىنىپ ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى نەرسىگە ئۆزىنىڭ تاش شەخلىرىنى

ئۇرۇشقا باشلىدى. تىكىرقاش، گاڭگىراش ھەسسىلەپ ئېشىپ، بېشىمنى ئايلاندۇرۇۋەتتى، دەل ئاشۇنداق بىر پەيتتە بۇ بوران بىزنىڭ ئۇلۇغ بۇزگىمىزنى بىسىپ كەردى. سەن تارتىپ چىقىرىلدىڭ، ماڭا شۇنىڭدىن كېيىن ھەممە كىشى مېنى زاكالىق قالدۇرۇتقانىدەك، ماڭا لەنەتنامىسىرەت يېغدۇرۇۋاتقانىدەك تۇيۇلدى دېگەنىدەك، بەزى تۇققانلىرىم ھەم بەزى يېقىنلىرىمۇ مېنى ئەيىپلەشكە باشلىدى.

ــ سەندە نۇمۇس يوقمۇ؟ ــ دېيىشتى ئۇلار ماڭا ئېچىنىش ۋە كۆيۈنۈش ھېسسىياتلىرى بىلەن قارىشىپ، ــ ئۇنى قويۇۋەتكىن!

مەن سېنى ياخشى كۆرەتتىم. لېكىن، ئۇستۇڭدىن چىقىرىۋاتقان گەپلەر ئالدىدا گاڭگىراپ قالدىم. مېنىڭ شۇ تاپتىكى ھالىتىم، بىر غايىۋى كوچاۋىك قىرىل تەرىپىدىن پىقىرىتىپ تاشلىۋېتىلگەندىن كېيىنكى بېشى گىراك بولۇپ ئورىدىن تۇرالماي قالغان كىشىگە ئوخشاپ قالغان ئىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇچىمىزنىڭ دەردىمىگە دەرمان بولىدىغانىدەك بىلىنىشكە باشلىدى. بۇ ئىشتا مەن يېڭى ئولپەتلەرنى تاپقان ئىدىم. بۇ سېنىڭ ئۆمىكتە تۇتۇپ تۇرۇلۇۋاتقان مەزگىلىمىزىڭ ئىدى.

مەن دەسلەپ ئۇچ ـ ئۆت كۈندە بىر ئۆزگىرىش، كىچىنچە ھەركىتىنى دېگۈدەك ئېچىش سىزىۋاتقا كىلىدىغان بولدۇم.

بىر كۈنى بىز پوتۇن بىر كىچىچە بىرسىنىڭ ئۆيىدە ئۇچىشىپ ئولتۇرىدۇق. ئۇلارنىڭ بىرسى سەپەرنىڭ ئۆمىكىنىڭ شۇ چاغدىكى باشلىغى ئىدىر پاختەك ئىدى. بىرسى كىنوچى، ئىككىسى شەھەرنىڭ قايسىدۇر بىر ئىدارىلىرىدە ئىشلەيدىغان يىگىتلەر ئىدى. ئۇچىشى سىزىۋاتقىنى پاراگىنىڭ باش ـ ئاياغى ۋە تىزگىنى بولمايدۇ. پاراگ ئايلىنىپ ماڭا كۆچتى. ئۇلار

ئاۋال ماڭا ھەسسداشلىق قىلغان، ئۇ ئاغرىتقان تەرىزدە گەپ قىلىشتى. بارا - بارا گەپ چوڭقۇرلاپ سەن بىلەن ئەبەي ئىككىلارنىڭ مۇناسىۋىتىگە كۆچتى. ئۇلار ئەبەي بىلەن سېنىڭ ئوتتۇراڭدا بۇرۇندىنلا بىر خىل غەيرى مۇناسىۋەتنىڭ بارلىقىنى ماڭا دائىتمىلاپ سەزدۈردى. نومۇس ۋە ئەلەمدە كەپىچىلىگىم تېخىمۇ ئۆرلىدى. رۇمكىنى تاشلاپ ھاراقنى پىيالىگە تولدۇرۇپ بىرلا كۆتۈرۈپ ئىچىۋەتتىم. ۋۇجۇدۇمدا ئاچچىق، تەلۈلەرچە غەزەپتىن باشقا سەۋىر ۋە ئەقلىغا تارتىدىغان زەررىچىلىكمۇ كۈچ يرق ئىدى. شۇڭا ئۇلارنىڭ ئالدىدا «ئەگەر ئەتىلا زۇمرەتنىڭ خېتىنى بەرمەيدىغان بولساڭ يىگىتلىك نامىم قۇرسۇن!» دەپ قەسەم قىلدىم. ئەتىسى ئىسمىر پاختەك ھېنى يەنە ئىزلەپ كەلدى.

— بۇ قېتىم مەن سىزنى تەشكىل نامىدىن ئۈزدەپ كەلدىم، — دىدى ئۇ كۈلۈپ ۋە يانچۇغىدىن بىر پارچە خەت چىقاردى، — سىزنى ئەمدى خەۋەردار قىلىمساق بولمايدۇ، زۇمرەتنىڭ تىۋىۋىكلار بۆلۈشتىن ئۈچ كۈن ئىلگىرى ئەبەيگە ئۆز قولى بىلەن يازغان خېتى، ئوقۇپ كۆرۈڭ!

مەن خەتنى ئاچتىم. خەتتە، سېنىڭ ئەبەينى ناھايىتى ياخشى كۆرۈدىغانلىغىڭ پەقەت ئۆزۈڭگىلا مەلۇم بولغان مۇھىم بىر سەۋەپ تۈپەيلىدىنلا مەن بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشقا رازى بولغانلىغىڭ ئېيتىلىپ، ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سورالغان ۋە ئۇنىڭغا ئاداقەتچە سادىق بولغانلىغىڭ ھەققىدە ۋەدىلەر بېرىلگەن ئىدى. خەتتىن سېنىڭ پۈجۈركاڭنى ئېنىق تونۇدۇم. پاكىت شۇنداق تۇرغاندا قانداقمۇ ئىشەنمەسلىگىم مۇمكىن!؟ كۆزۈمگە قاراڭغۇلۇق تېگىلدى، نەلەرنى دېگەنلىگىم ئېسىمدە يوق، پەقەت ئەلەم ۋە غەزەپتە خەتنى پۈرلاپ ئالقانلىرىمدا

چىك تۇتقانلىغىنى، ئەسىرنىڭ ئالدىراپ قولۇمغا ئېسىلىپ: «بۇ بىر قارا يېپىنىڭ ئارخۇيىدىكى ماتېريال، يېرتىۋېتىشكە بولمايدۇ...» دەپ، ئۇنى ئېلىۋالغانلىغى ئېسىمدە. شۇنىڭ بىلەن كۆڭلۈمدىكى ئىككىلىنىشلەرگە سەۋەبچى بولۇپ تۇرغان بارلىق ئۇمىت يېپلىرى ئۈزۈلدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي مەن ساڭا ئىكادىن ئاجرىشىدىغانلىغىمنى ئېيتتىم، بىز ئاجراشتۇق.

كېيىن مەن بۇ ئىشلارنى بىزنىڭ سابىق ئىدارە باشلىغىمىزغا سۆزلەپ بەردىم. ئەسقەدۇ ئۇ كىشى ئۇزۇنغىچە گەپ قىلماي ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. كېيىن، بىرددىنلا: شۇ خەت راستىلا زۇمرەتنىڭ يۈجۈرۇكسىمدۇ؟ ئۇنداقتا نېمىشقا ئۇ خەتنى ئەمىر سىزگە تاشلاپ كەتمەيدۇ؟... »دىدى. مەن دەسلەپتە ئۇنىڭ گېپىگە ئانچە كۆڭۈل بۆلۈپ كەتمىگەن ئىدىم. لېكىن كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئەسقەدۇ ئاشۇ سۆز داۋامىدا كۆڭلۈمگە كىرىۋېلىپ، بارا-بارا مېڭىمدە زادىلا يوقالماس بىر سوئالنى پەيدا قىلدى. شۇ ئاي، شۇ يىللاردا مەن بۇ سوئالنى كىمگىدۇ ئېيتىپ جاۋابىنى تېپىشىم مۇمكىن ئىدى! يېخىش ئىمەتلىك بىر قانچە دوستلىرىم بۇ ھەقتە ئۇنى-بۇنى دېيىشكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ دەۋاتقانلىرى پەرەز ۋە گۇمانلىنىلا ئىبارەت ئىدى، خالاس. مەن كۆڭلۈمدە ئەندىزە كۇتەتتىم، ئەندىزە ئۇمىت قىلاتتىم. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى ساڭا باغلانغان كۆڭۈل رىشتىمىنىڭ ئۈزۈلمەسلىگىنى ۋە ئۇنى ئۈزۈۋېتىمۇ ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىكەنلىگىنى ئېنىق ھېس قىلىشقا باشلىدىم.

ئاتا-ئانام، تۇققانلىرىم مېنى قايتىدىن ئۆي-ئوچاقلىق قىلىشماقچى بولۇشتى. مەن، ئۇلارغا ئەمدى باشقا بىر قىزغا

مۇھەببەتىنى بېرەلمەيدىغانلىغىنى ئۇختۇردۇم ...»

زۇمرەت خەتنىڭ داۋامىنى ئوقۇيالمىدى. كۆزلىرى لىققىدە ياشقا تولدى. ئاربىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىلا ئۇ ئۆزىگە كېلىپ، خەتكە يەنە كۆز تاشلىدى.

«مەن كاللامغا مەھكەم ئورنىشىۋالغان ھالقى سوئالنىڭ جاۋابىغا ساقمۇ — ساق ئون ئوچ يىلدىن كېيىن ئېرىشتىم. جاۋابنى بىزگە بالايى - ئاپەت كەلتۈرگەن ئەكسى كىشىنىڭ بىرسى — ئەبەي بەردى. بۇندىن ئوچ كۈن ئىلگىرى ئۇ تۇيۇقسىز مېنىڭ ياتىقىمغا كىرىپ كەلدى. مەن بۇ نەپرەتلىك كىشىنىڭ ئۈزۈن يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، يەنە ئەمە ھەقسەت بىلەن مېنى ئىزلەپ كېلىپ، يوز كۆرشۈشكە جۈرئەت قىلغانلىغىنى چۈشەنەلمەي، بەدەللىرىم تىكەنلەشكەن ھالدا ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ قالدىم.

ئۇ ماڭا تىكىلىپ قاراشقا جۈرئەت قىلالماي، يەرگە قارىغىنىچە بوش ۋە تەرىگەن ئاۋازدا ئېغىز ئاچتى:

— سابىت، مەن ... گۇناھكارمەن، مېنى سىزنىڭ ئالدىڭىزغا ۋىجدان ئازابى كەلدى. مېنى تىلىڭ، ئۇرۇڭ! سىلەرنىڭ بەختىڭىز تۈرمۈشىڭلارنى ۋەيران قىلغۇچى قارا تىكەنمەن! — ئۇ ئالدىمدا مۇكچىيىپ، بېشىنى ئېگىپ تۇراتتى. مەن غەزەپ - نەپرەتتەن تىترەيتتىم، زۇمرەت! مەن سېنىڭ مېنى كەچۈرۈش ۋە كەچۈرمەسلىگىڭنى ئويلىنىپ دەگسەپ كۆردۈم. ھەقىقەتەنمۇ باشقىلارنىڭ ئەخمەق قىلىشىغا يول قويغان ساددىلىغىم، ئالدىراڭغۇ، چىدىماسلىقلىرىم ۋە شۇ تۇپەيلى سادىر قىلغان خاتالىقىمنىڭ كەچۈرگۈسىز ئىكەنلىگىنى چۈشىنىمەن. لېكىن مەن، ئىكىكىسىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا يوز بەرگەن چۈشىنەلمەسلىكلەرگە سېنى توغرا مۇئامىلە قىلدۇ،

كۆڭلۈمنى چۈشەندىڭ، شۇنداقلا ئىككى سۆيۈملۈك پەرزەنتنىڭ يوزىدىن بولسىمۇ ئۆز گۈناھىنى تونۇغان ئەقىلسىزنى كەچۈرىدۇ دەپ ئۈمىد قىلدىم ...

پاك مۇھەببىتىم بىلەن سالام يوللاپ: سابىت.

1981 - يىل 18 - مارت

زۇمرەت خەتنى ئوقۇپ بولۇپ، دىۋانغا يۆلەنگىنىچە ئۇزاققىچە جىمجىت ئولتۇردى. چىرايى تېخىمۇ تاتىرىپ كەتكەن، ئۇزۇن كىرپىكلىرى ھەركەتسىز، ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى ھالىتى خۇددى قېتىپ قالغان ھەيكەلگە ئوخشايتتى. مەكسىدە ھەسىپسىز يىگىرلەر، كۆز ئالدىدا، بىردە سابىت، بىردە باللىرى، بىردە ئاتىسى، بىردە ئەبەيدىنىڭ بېشىنى ئېگىپ تۇرۇپ سابىتتىن كەچۈرۈم سوراۋاتقان قىياپىتىگەۋدىلەنەتتى.

18

سەنئەت ئۆمىگى «كەلگۈسىگە تەلىپۈنۈش» ناملىق چوڭ تېپىكى ئۈسۈلنى ئىشلەپ پۈتتۈردى. زۇمرەت بۇنىڭ بىلەن كۆڭلىدە چەكسىز ئېتىخارلىق ۋە شاتلىقنى سەزدى. ئەتە ئۇيۇن رەسمى قويۇلماقچى، بۈگۈن ئۇلار تىياتىرخانىدا ئاخىرقى گېنېرالنى رەپتىسنى ئۆتكۈزمەكچى بولۇشۇۋاتاتتى.

ــ سالامەتلىگىگە، دېققەت قىلساڭ بولاتتى، قىزىم، ــ دىدى ئانا، ئۇنىڭ ئۇرۇقلاپ، تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا ئەندىشە بىلەن قاراپ، ــ بۇنداق كۆچۈپ كەتسەڭ كېسىلگە زىيادە. ئانىنىڭ ئاۋازى شۇنچە مېھرىبان ۋە مۇلايىم ئىدى.

زۇمرەت ئانىسىغا بىر ھازا قاراپ قالدى. ئۇنىڭ كۆزىگە ئانا قەرىپ، ئورۇقلاپ بۇرۇشقان يۈزى بۇرۇنقىدىن كۆپ پاكارلاشقاندەك كۆرۈندى. مۇشۇ كېچىدە، ئاجىز گەۋدە ئۇنىڭ سۆيۈملۈك، ۋاپادار، كۆيۈملۈك ئانىسى. ئۇ زۇمرەتنى بېقىپ چوڭ قىلغان، يالغۇز ئۇنىلا ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈچكى بالىسىنىمۇ بېقىپ قاتارغا قوشقان...«بىچارە جاپاكەش جېنىم ئانام!... قەرىگۈزۈڭ كېسىلىنى ئاغلاپ قالىڭمىز دېمەمۇ بولۇپ كېتەرسىز!؟...» زۇمرەت ئۈيلىغانسېرى كۆڭلى بۇزۇلۇپ كېتۋاتاتتى. ئۇ، ئانىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنى ئاستا، خۇددى ئەكىلەۋاتقاندەك قۇچاقلىدى.

— ئەنسىرىمەڭ ئاپا.

زۇمرەت ئۆيدىن چىقتى. بۇگۈنكى گېنېرالنىي رېپىتىسىكە ۋىلايەت ھەم شەھەر باشلىقلىرى كېلىشكەن ئىدى.

ئويۇن تاماملانغاندا ھەممە باشلىقلار ئورنىدىن تۇرۇپ، ھاياجانلانغان، مەمنۇن بولغان ھالدا ئۆزۈنغىچە چاۋاك چېلىپ، ئويۇنچىلىق مۇڭەپپەقىيەتلىك بولغانلىغىنى تەبرىكلەشتى. چاۋاكلار چېلىنىۋاتقاندا زۇمرەت سەھنىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە ئۆرە تۇراتتى، تۇيۇقسىز ئەرتىسلەرنىڭ بىرسى ۋاقىرىۋەتتى:

— زۇمرەت ئاچام!

سەھنىدىكىلەر چۆچۈپ يۈگۈرۈشۈپ كېلىشتى، زۇمرەت سەھنە تەختىغا يېقىن يەردە يېقىلىپ ياتاتتى، ئەرتىسلەر كېلىپ ئۇنىسى يۆلەشكەندە، ئۇ ئاللىقاچان ھۇشىدىن كېتىپ قالغان ئىدى... دوختۇرخانىنىڭ جىددى قۇتقۇزۇش بۆلۈمىدە بىر قانچە دوختۇرلار پاي-پېتەك بولۇشۇپ كېرىپ چىقىشۋاتاتتى. بۇ يەرگە دوختۇرخانىدىكىسى ھەر قايسى بۆلۈملەرنىڭ باش دوختۇرلىرى يىغىلغان ئىدى. كارىدورنىڭ كىرىش ئىشىگى يېنىدىكى

بوش بۆلوەدە ۋىلايەتنىڭ ئىككى مەسئۇلى— بىر مۇئاۋىن ۋالىسى، بىر مۇئاۋىن شۇجى، سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئۇچ مەسئۇلى بىلەن بىرلىكە ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ چىرايلىرى جىددى، قاراشلىرىدىن تولمۇ تاقەتسىزلىنىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. بۆلۈمگە دوختۇرخانا باشلىغى كىرىپ كەلدى. ئولتۇرغانلار ئورۇنلىرىدىن تۆرۈشۈپ، ئۇنىڭغا سۇئال نەزىرى بىلەن قاراشتى.

— ئاخىرقى باسقۇچتىكى يىلىك راكى! — دىدى ئۇ ئاستا.

— ئاخىرقى باسقۇچتىكى؟!... — ئابدىقادىر ئاكا چۆچۈپ كەتتى.

— شۇنداق. پايتەختتىن دوختۇرخانىسى ئۇنىڭغا ناھايىتى ئېنىق دىئاگنوز قويغان، كېسەلنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى ئۇلارنىڭ ئالدىن قىلغان مۆلچەرىدىكى تامامەن دەل چىققانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ، راك ھۈجەيلىرى ئۇنىڭ ئۈپكىسىگىمۇ كۆچكەن.

بۆلۈمدە بىردەم ئېغىر ۋە سۈرلۈك جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى، بۇ جىمجىتلىقنى پارتكومنىڭ شۇجىسى بۇزدى:

— زۇمرەتنى ئۇرۇمچىگە يۆتكەپ باقساق قانداق بولار؟

ۋالىمۇ بۇ پىكىرگە قوشۇلدى:

—شۇنداق، مەنمۇ قولىمىزدىن كېلىشىچە بارلىق چارە-ئامالىلارنى قىلىپ كۆرسەك دەيمەن...

ھەممەيلەن دوختۇرخانا باشلىقىغا ئۈمىت بىلەن قاراشتى.

— بىزمۇ بۇنى ئويلاشقان، لېكىن ..... ئەمدى، نەگە ئېلىپ بارساقمۇ بەربىر، كېسەلنىڭ پەقەت بىر قانچە كۈنلۈكلا ئۆمرى قالغان.

X

— زۇمرەت، ئاداش، كۆزۈڭنى ئاچقىنا، سابىت سېنى يوقلاپ كەپتۇ... — ئاسىيە يېرىم ھۇشسىز ھالەتتە ياتقان زۇمرەتكە قاراپ ئېلىپ قالدى. «سابىت» دىگەن ئىسمنى ئاڭلاپ، زۇمرەتنىڭ كرپىكلىرى تىترەپ كەتتى. سابىت زۇمرەتنىڭ يېنىغا تېخىمۇ يېقىنراق كەلدى. ئېگىلىپ تۇرۇپ، ھەسرەت ۋە ھاياجان ئارىلاشقان ئاۋاز بىلەن ئۇنىسى ئاستا چاقىردى:

— زۇمرەت!

زۇمرەتنىڭ كرپىگى ئاستا كۆتىرىلىپ، ئېچىق ئاق، قارىسى قارا، سۇزۇك چرايلىق كۆزلىرى چوڭ ئېچىلدى.

— سابىت... دىدى زۇمرەت پەس ئاۋازدا ئاران. سابىت ئۇنىڭ كەڭ- ئۇچۇق، پىشانىسىگە چۈشۈپ تۇرغان چاچلىرىنى تۈزەپ، پىشانىسىنى سىلىدى.

— بېچارە، يالغۇز ئانام...بالىلار...سىزگە قالدى!... — زۇمرەت ئۇزۇپ - ئۇزۇپ يىغلىدى.

سابىت ئەمدى ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى. كۆزلىرىدىن ياش تارامسلاپ تۆكۈلدى.

— نېمە دەۋاتسىز؟ سىزنىڭ ئانىڭىزمىكەنمۇ ئانام! مەن سىزگە ئۆمۈر بويى ھەمرا بولىمەن، بالىلارنى ئۆز قولۇمدا تەربىيلەيمەن! — دىدى ئۇ زۇمرەتنىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ.

20

شۇ كۈنى كەچتىن باشلاپ، زۇمرەتنىڭ كېسىلى تېخىمۇ ئېغىرلاشتى. ئۇئەمدى كۆزىنىمۇ ئاچالمايىتتى. دوختۇرلار پاي- پېتەك

بولۇشۇپ، ئۇنىڭغا بىر تېچلاندۇرغۇچى دورىلارنى ھەم ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلارنى ئىچكۈزۈشتى. بۇرنىغا كېسلاروت نەيچىسى كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، بىلىگىدىن ئاسما ئىوكۇل بېرىلىۋاتاتتى. دوختۇر، سېستىرالار يېتاقتا سايىتتىن باشقا ھېچكىمنى كىرگۈزۈشمىدى. سېستىرا سوغاق سۇغا چىلانغان لۆڭگىنى چىكە سىقىۋېتىپ، ئۇنىڭ پىشانىسىگە قويدى.

ئاھ، ئۇ ئۆز كەسپىگە نىمەدىگەن چوڭقۇر، چەكسىز مۇھەببەت باغلىغان - ھە!...

تاڭ سۈزۈلۈپ، ئەتراپ يورۇشقا باشلىغان، قۇياشنىڭ ئۆتكۈر نۇرلىرى تۇنۇگۈنكى كۆلەڭگۈسىنى ئاستا - ئاستا ھەيدىمەكتە ئىدى. زۇمرەتنىڭ كۆزلىرى ئاشۇ نۇرلاردىن ئۈزۈلمەيتتى. گويا ئۇ ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئانا زېمىنىنىڭ بۇ نۇرلۇق تېنىنى كۆرەلمەي قېلىشتىن ئەنسىرىگەندەك، گويا بۇ يورۇق ئاكنىڭ نۇرلۇق ھاياتىغا ئاخىرقى سالامىنى قىلىشقا مەھكەم نۇرۇنلاشتۇرۇۋالماقچى بولغاندەك كۆزلىرىنى كۆچ بىلەن چوڭ ئېچىپ، نۇرغا تەلمۈرەتتى...

تالا يورۇپ كەتتى. زۇمرەت گويا ئاشۇ نۇرلارغا تويغاندەك كۆزلىرىنى ئاستا يۇمدى...

خاتىمە

1984 - يىلى، يېڭى يىلنىڭ بىرىنچى ئاخشىمى. ئۇيغۇرچە خەلىق تىياتىرىنىڭ ھەشەمەتلىك زالىدا يېڭى يىلنى قارشى ئېلىش پائالىيىتى ئاخشا - ئۇسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزۈلۈۋاتاتتى. تىياتىر خانىسىنىڭ ئىچى ھەرمىللەت تاماشىبىنلىرى بىلەن لىق تولغان. ئۇيغۇچىدىكى ھەرقايسى سەنئەت تارماقلىرى ئۆزلىرىنىڭ

يېڭى يىلغا يېقىنلاشقان سەنئەت ئومۇرلىرىنى بىرىنىڭ ئارقىسىدىن، بىرى كۆرسىتەكتە.

ئۆۋەت شىنجاڭ سەنئەت مەكتىۋىگە كەلدى. ئىلانچىك سەھنىنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئىلان قىلدى:

— ئۆۋەتتىكى نومۇرىمىز دا، ئاتاقلىق ئۇسۇل ئىجادىيەتچىسى مەرھۇم زۇمرەت ئىجادى رەتلەپ چىققان يالغۇز كىشىلىك ئۇسۇل — «ئاتۇش ئۇسۇلى» ئىورۇندىلىدۇ. چى يۇلتۇز. زالدا كۆچلۈك ئالقىش ساداسى ياڭرىدى. سەھنىگە ئون ئۈچ — ئون تۆت ياشلارغا كىرگەن كىچىككىنە قىز چىقىپ كەلدى.

— ياھ! بۇ بىر كىچىك پەرىزاتقۇ!؟ — دىدى ئالدىدا ئولتۇرىدىغان بىرسى ھېسسىياتىنى باسالماي.

ئۇسۇلچى قىز سەھنىدە چۆمۈلۈپ بىلەن پەرۋاز قىلىۋاتاتتى.

— قاراڭ، بۇ زەمىنداق تالانتلىق ئەۋلاتلارمۇ يېتىشىپ چىقىۋېتىپتۇ، — دىدى سالاپەتلىك، سېمىز كىشى يېنىدىكى چاچلىرى كۈمۈشتەك ئاقارغان ھەمراھىغا قاراپ. ئاق چاچلىق كىشى ھەۋەسلەنىپ سورىدى.

— بۇ كىمنىڭ قىزىدۇ؟

— ئاتاقلىق ئۇسۇلچى زۇمرەتنىڭ قىزى! يۇلتۇز!

— نېمە؟ زۇمرەتنىڭ؟ — ئاق چاچلىق كىشىنىڭ كۆزلىرى ھاياجان ۋەھەيرانلىق بىلەن پارقىراپ كەتتى.

ئۆزىگە كۆرۈپ تۇرۇپسىز، — دىدى سېمىز كىشى، — زۇمرەت تۇغىدى، مانا قىزى ئۇنىڭ ئىزىنى بېسىپتۇ!...

— راست دىدىگىز، — ئاق چاچلىق كىشى ھەمراھىنىڭ گېپىنى تەستىقلىدى. — ئىنسانىيەت مەدىنىيىتىنىڭ پارلاق يۇلتۇزلىرى ئەبەدى تۈچمەيدۇ!

1984 - يىل. دېكابىر.

زۇمرەت

(شېئىر ۋە ھىكايىلار)

توختاجى رۇزى

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھەر ئازاتلىق كوچا №306)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ئىجتىمائى پەنلەر ئاكادېمىيىسى باسمازاۋۇددا بېسىلدى
فورماتى: 1092 × 787 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىغى: 7.875 قىستۇرما ۋاراقى: 1
1985 - يىل 6 - ئاي 1 - نەشرى
1986 - يىل 1 - ئاي 1 - بېسىلىشى

祖米热提 （维吾尔文）
托哈塔吉 著
新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放路306号）
新疆新华书店发行
新疆社会科学院印刷厂印刷
787×1092毫米32开本 7.875印张·1插页
1985年6月第1版 1986年1月第1次印刷
印数：1——3.000
书号：M10098.1042 定价：0.55元

书号：M1(
定价：